

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE

INTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ INDEMNUL

MAIESTĂȚII SALE REGELUI
CAROL I

TOMUL II
PARTEA II
FASCICULA I
J-ÎACUSTRU

TIPĂRIT GRATUIT DE ZIARUL „UNIVERSUL”, CU OCAZIA JUBILEULUI SĂU DE 50 DE ANI

BUCUREȘTI

Tipografia Ziarului „UNIVERSUL” S. A. Str. Brezoianu Nr. 23-25

— 1937 —

D 39

6185040

111

— Cătu —
Biblioteca Județeană

J

J s. m. invar. J. — A zecea literă a alfabetului și sunetul pe care-l reprezintă: sibilantă palatală fonică (corespunzând afonice și). [Se rostește *ji* și *je*; în alfabetul chirilic se numea «jivete»].

JĂB, -Ă adj., adv. v. **jib**.

JĂBĂ s. f. 1°. *Maladie des animaux*. 2°. Interj. *Allez coucher!*

1°. Boală la vite (H. II 122; IV 91; XVII 22), la boi și vaci (ib. XVII 75); la câni (Com. A. TOMIAC); un fel de vărsat de care suferă în anul întâiu al vârstei lor (COSTINESCU, cf. PAMFILE, J. I); la oi: când oaia se culcă mereu și carnea îi este vântată (DAMÉ, T. 69), cf. broască II 1°. 2°. Interj. Se zice cânilor spre a-i goni (PAMFILE, J. I), țibă! cf. javră, jigodie. [Și: (+ javră): **jăbră** s. f. H. XVIII 36].

— Din bulg. *žaba* «broască» (animalul și boala). Cf. jabin, jabină, japiță, japcă, japșă.

JĂBGHIE s. f. (Bot.) v. **japie**.

JĂBGHIȚĂ s. f. v. **japiță**.

JĂBGHIU s. m. (Bot.) v. **japie**.

JĂBIE s. f. (Bot.) Sorte de *mousse* (Polytrichum perigoniale). — Un fel de mușchiu, care crește prin pășunile alpine și păduri. [Cu rostire dialectală: *jabghie* (Buceci). PANȚU, PL. | Și: **jáb(gh)iu** s. m. = mușchiu care crește pe pământ, în pădure și prin fânețe (Bran). VICIU, GL. *Jos printre ficrelele de iarbă pământul este acoperit de un jăbiu (mușchiu) des și gros*. TURCU, ESC. 118].

— Din slav. *žabija (trava)* propriu: «iarba broastei» (cf. sârb. *žabija trava* «arthemis cotula și austriacă»).

JĂBIU s. m. (Bot.) v. **japie**.

JĂBLĂ s. f. v. **jimblă**.

JĂBRĂ s. f. v. **jabă** și **javră**.

JĂBRĂC s. m. *Vaurien, crapule*. — Om de nimic, mișel (Com. TOMIAC), om ticălos, potlogar (Bucovina, Vicovul de sus, Com. CĂRSTEAN). *De țiară mîntea capul, Nu te-ar iubi tăt jăbracul*. ȘEZ. XIX 55/26. [Și: **jăbrăc** s. m. | Abstract: **jăbrăc** s. f. = mișelie, faptă rea. Com. TOMIAC]. — Derivat din **jabră** cu suf. -ac.

JĂBRĂC s. m. v. **jabrac**.

JĂBRÎNĂ s. f. (Bot.) *Algue*. — (Bucov., de obicei în compusul pleonastic *Jabrina broastei* = numite de obicei mătasea- s. lăna- aștei. MARIAN, SA. 374/4, cf. VR. 90. [Și: **jăbră** s. f. = plantă pe ape stătătoare; unde

este ea, sânt bolovanii lucii; e bună ca leac pentru fript (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR; — **jebrenă** s. f. (accentul?) = plantă verde, care se întinde într'o apă stătătoare, locașul broaștelor (Bilca). Com. G. TOFAN].

— Din rut. *žaburina* (bulg. *žabina*), idem. Cf. janghină, jughină, jamaună.

JAC s. a. v. **jaf**.

JĂC s. m. v. **jic**.

JĂCĂ s. f. *Besace*. — Sac scurt, săculeț, traistă (PAMFILE, J. III). *Și pleacă Țiganul cu feciorul de mpărat într'o jacă*. RĂDULESCU-CODIN, I. 11, 34. *Luând câte o geacă mare, ne duserăm la acele ocniți*. GORJAN, H. IV 112. *Să plec... de acasă, să-mi iau o jacă de mălăiu și ceva legumă*. SĂM. IV 729. | Spec. (La stână, în Mold.) Pânză rară, îndoită în formă de corn, în care se pune cașul, urda, brânza de vacă; sac îngust, din pânză, cu care se duce porumbul la moară. LUNGANU, CL. 227. [Și: **geacă** s. f.]

— Din ung. *zsák* «sac». Cf. tripletele *jac și sac*.

JĂCAȘ, JACĂȘ, JĂCĂȘ, -Ă subst., adj. v. **jăcaș**.

JĂCĂȘ, -Ă subst., adj. *Pillard*. — (Mold.) Jefuitor, prădător, hrăpareț, spoliator. (Subst.) *Jacașii, carii jăcuisă pre acei Balgii...* LET. II 365/18. *Jăcașii lor și până la Rodostos... au agiuns*. CANTEMIR, HR. 415/5. *Ucigași și jacași... se fac cete*. URICARIUL, XIX 347/23, IORGA, S.D. XXII 9. *Jacași și năpăstuiitori*. E. VĂCĂRESCU, IST. 277/2. *Un jacaș domnitor*. DONICI, F. II 22. *Pe cei răpitori și jacași nu vor mai îngădui*. BELDIMAN, TR. 118. *Jacaș fiind de moarte, A luat pielea de pe sârman*. ALECSANDRI, T. 548. || (Adj.) *Iubi-rea jacașelor stăpâniri*. KONAKI, P. 49. [Cu rostire dialectală: *jacăș*. | Ca adjectiv și: **jăcăș, -ă** (*Jacăș, jăcaș* TDRG.) *Șoldan, cu un jacăș ce au fost...* (a. 1718). URICARIUL, III 56/6. *Letini fără suflet, lume jacășă!* CONTEMPORANUL VI, vol. I 492].

— Derivat din **jac**, cu suf. -aș.

JĂCEĂ vb. II. v. **zăcea**.

JACHÉT s. a. (Îmbrăc.) v. **jachetă**.

JACHÉTĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jaquette* (1° de citadin; 2° de paysan; d'enfant).

1°. (La oraș) Haină bărbătească neagră, croită pe talie, cu poalele dindărit ajungând până subt genunchi. *Imbodoliți în surtuțe și jachete*. C. NEGRUZZI, I 105. *Unde mi-e jacheta?* — *Care jachetă?* CARAGIALE, M. 30. *Spectatori... în smoching și în jachetă*. C. PETRESCU, C. V. 78. | P. anal. Haină femeiască, croită pe talie, care se poartă pe stradă, peste bluză.

2°. (Pe alocuri, la țară) Un fel de haină (H. II

OB/D2

147) bărbătească (H. II 31), femeiască (H. VII 407) s. de copii. COSTINESCU.

[Și: **jachét** s. a. H. VII 407, **jaghétă** s. f. H. II 31. | Diminutive: **jachetúță** s. f. *Purtau unui redîngotă, alții jachetuță scurtă.* CARAGIALE, M. 215; — **jachetîcă** s. f. *Slabă, micuță, blondă...* într'o jachetîcă de lutru, *Lilica își aștepta rîndul procesului.* CHIRIȚESCU, ap. CONV. LIT. XLII II 145].

— N. după fr.

JACHETÎCĂ s. f. |
JACHETUȚĂ s. f. | (Îmbrăc.) v. jachetă.

JACHI! interj. *Flic-flac.* — Interjecție care imită zgomotul produs de o lovitură, cf. jap. *Atunci apuc o prăjină și jachi! peste ceră.* DRĂGHICI, R. 155. [Rostit monosilab. | Și: **jărehi!** **jărehi!** și **jarehi!** una. ION CR. III 205. *Nu i-am mai spus nici un cuvânt, ci jărchi!* două nuiete peste spinare. PAMFILE, J. II].

— Onomatopee. Cf. jap!

JĂCHILĂ s. f. v. jechilă.

JĂCMÁN s. a. *Pillage.* — Jaf (mare). *S'au apucat de așa jăcman.* ZILOT. CRON. 70. *Țara căzută în jăcmanul Grecilor.* id. ap. DDRF. [Plur. -*măuri.* | Verb (cf. ung. *zsákmányolni*): **jăcmáni** (jēcmani, jăgmáni CADE, jermáni) IV^a = a jefui, a pradă, a fura (RĂDULESCU-CODIN, L. 104), a despoia (Com. ST. POPESCU). *Despre altă parte, ei umbra tot jăcmăniind.* MAG. IST. II 148/10. *Jăcmănea vite, cai, boi.* DIONISIE, C. 174. *Jăcmăni și părjoli toate cetățile.* ISPIRESCU, L. 17/22. *Jermănește de stînge pământul.* BOCEANU, GL. Turcii... *jēcămăneau tot ce gîsiau în drumu-le.* ION CR. III 38. | Abstracte: **jăcmănie** † (jēcămănie †) s. f. = jăcman. *Și nespuse jăcmăniei și răuții săracilor au făcut.* MAG. IST. II 194/10; — **jăcmăneală** (jēcămăneală) s. f. = jefnială, pradă mare. *Și-au venit la jăcmăneală.* PĂSCULESCU, L. P. 193].

— Din ung. *zsákmány*, idem (iar acesta din it. *saccomanno*, din germ. *Sackmann* «valet d'armée, gonjat, pillard», propriu «om cu sac». CIHAC, II 155).

JĂCMĂNEĂLĂ s. f. }
JĂCMĂNI vb. IV^a } v. jăcman.
JĂCMĂNIE † s. f. }

JACOBÍN s. m. adj. = iacobin. *Înscenări de imitație jacobină.* MAIORESCU, D. II 41, cf. III 80.

JĂCUI vb. IV^a v. jăfui.

JĂCUIȚ s. m. }
JĂCUIȚĂU s. f. } v. execuție.
JĂCUIȚIE s. f. }

JAD s. a. *Jade.* — Piatră scumpă, foarte tare, de culoare măslinie. *Mandarinel... locuște un mureț palat de vară, Plin de monștri albi de fildeş și de jaduri prețioși.* ALECSANDRI, P. III 83. [Plur. *jaduri*].

— N. după fr.

JĂD- v. jid-

JAF s. a. 1°. *Pillage, sac; butin.* 2°. *Gaspillage.*

Jaf a înlocuit în parte pe vechiul «pradă», fiind mai expresiv decât acesta. Se găsește adesea ală-

turi de cuvinte înrudite, precum «pradă», «dobândă», «măcel», etc.

1°. (De obicei cu sens abstract) Prădare și devastare (mai ales din partea trupelor în timp de război, a năvălitorilor, asupritorilor): (mai rar cu sens concret) lucruri jefuite, pradă (de război), plească, plean. *Adevăr, la jac ei [Țătarii...] au intrat [în țară]* (a. 1621). IORGA, D. B. 39. *Păți... jacuri bucatelor.* DOSOFTEIU, V. s. 2261. *Își lasă oastea fără nici o pază, la băuturi și la jacuri.* LET. I 119/37. *Aducând mult jac și dobândă de la Unguri.* ib. 177/21; cf. CANTEMIR, HR. 451/6. *Sânt Moldovenii gata la jacuri.* ib. II 353/20. *Va minți cătră aproapele-și pentru... jahă.* BIBLIA (1688) 73. *Va da înapoi jafulū ce au jefuit.* ib. 73. *Ce răuții... au făcut Vlahii... cu aceste a lor prăzi și jacuri!* CANTEMIR, HR. 432/20; cf. SIMION DASC., LET. 74, I. NEGRUZZI, I 78. *Trăi din jacu, furțișag și războiu.* HERODOT, 276/22. *Era săracilor ca un jac.* URICARIUL, I 292/28. *De jacuri țara se cutremura.* BELDIMAN, TR. 65. *Nemulțumirea și chiar jaful ce i-au venit pe capul lor.* I. IONESCU, M. 148. *Tărgul îi în jac.* Leșii pradă. C. NEGRUZZI, I 169. *Se întoarse- ră la locul luptei, spre a culege jaful.* BĂLCESCU, M. V. 392/23. *Țara... lăsată jaf și măcel Bașibuzucilor.* ODOBESCU, III 408/28. *Văzând ieu dela o vreme că nu mai încetează cu jafurile...* CREANGĂ, A. 159. # **Jaf** = (s. pagubă) în ciuperce! se zice când sântem amenințați de o pagubă pe care o ținem de neînsemnată. ZANNE, P. I 141. *De m'o răpune și pe mine, atâta jaf în ciuperce!* ISPIRESCU, L. 342. Cf. ZANNE IV 402, VIII 203. **A fi de (s. în †) jaf** = de pradă, de exploatare, de batjocură. *Casa lui va fi în jah.* BIBLIA (1688) 339. *Copiii noștri vor fi în jaf.* ib. 105/22. *Românul... a ajuns a fi de jac.* ALECSANDRI, T. 165, cf. 47/14. *Doar nu-i țara'n jac!* se zice când ceri sau vrei să iei un lucru care ți se refuză. ZANNE, P. VI 349. **A face jaf** = a jefui, a pradă, a despoia. *Mari răuții și jacuri au făcut.* CANTEMIR, HR. 301/28. Cf. LET. III 276/19. *Să teama să nu să facă... jafū.* MINEIUL (1776) 161/1. *Și prin țară face jac.* ALECSANDRI, P. P. 113/4. Cf. SEVASTOS, N. 206/28. † **A da jaf (la ceva)** = a se repezi la pradă. *Temându-să să nu dea jaf nărodul la sv[i]ntele moștii.* DOSOFTEIU, V. s. 160. *Clisiarul temându-să c'or da jacū argintului, au amăgit pre nărod.* id. 87/2. **A da în (s. de) jaf** = a lăsa pradă, a lăsa ca cineva să fie jefuit, despoiat. *L-au datu-l Maximian în jacū și i-au tăiat capul.* DOSOFTEIU, V. s. 44. *Năvăliră în Polonia și deteră în jaf provinciile Volynia și Podolia.* BĂLCESCU, M. V. 202; cf. MINEIUL (1776) 24 1/1. *Țara o au dat în jah.* MAG. IST. I 132/20. *Ungurii au dat Ardealul de gîaf și Moldovenilor și Muntenilor.* ȘINCAI, HR. II 52/20. † **A lua cu jacul** = a răpi. *Vru și el să ia cu jacul muiere dela Greci.* HERODOT, 4/19.

2°. (Rare) Pradă, risipă. *A făcut jaf în bucate.*

[Plur. *jafuri.* | Scris și *giaf.* | Și: **jah** † s. a., (Mold.) **jac** s. a., (Ban.) **jau** (Fădimac). Com. MICULA].

— În ultima analiză, cuvântul e de origine romană și anume ital. *sacco* «sac» în expresii ca *metter a sacco*, de unde și fr. *mettre à sac* = *saccager* (it. *saccheggiare*), cf. și germ. *Beute* «pradă» și *Beutel* «traistă». Forma *jac* ne-a venit sau prin Unguri (*zsác* «sac», care însă numai în derivatele *zsákolni* «a jefui» și *zsákmány* «jăcmăneală» are un sens analog) sau prin Poloni (*żak* «jaf», care e însă un cuvânt dialectal și rar întrebuințat și poate fi împrumutat de la noi); forma *jah* (din care s'au desvoltat *jaf* și *jau*) o avem dela Ruteni (*žah* «groază, spaimă»). Cf.

CIHAC, II 155; St. Wędkiewicz, *Mitteilun-gen d. rum. Inst. Wien*, p. 266. Cf. jăcaș, jefui, jăcmăni.

JĂFUÎ vb. IV^a v. jefui.

JĂG s. a. v. jeg.

JĂG s. a. v. jig.

JAGĂJNE s. f. (Pesc.) v. jegajnie.

JĂGĂRIȚĂ s. f. v. jigăriță.

JAGHETĂ s. f. (Îmbrăc.) v. jachetă.

JAGI s. m. pl. *Vers.*— (Transilv.) Viermi. *Du oile aceste și prin holde, dacă poți; numai ai grije că te văd oamenii, că umblă ca «jagi[i]» (= ca viermii).* VICIU, GL.

JĂGMĂNÎ vb. IV^a v. jăcman.

JAGUĂR s. m. (Zool.) Jaguar. — Animal car-nivor (*Felis onca*) foarte feroce, din America, semănând cu o panteră mare cu pielea pătată. [Pronunț. -gu-ar].
— N. după fr.

JĂGUBÎNĂ s. f. v. șugubină.

JAH † s. a. v. jaf.

JĂHUÎ vb. IV^a v. jefui.

JĂICĂ s. f. *Peau de loup.* — Pielea lupului. H. II 41. *Mă plătiu cu cântecul, Ca și lupul cu crângul. Cât umblă de-l dobândește, Tocma 'n dos că-l nimerește, Dă jaica și se plătește.* ib.

JĂIE s. f. (Bot.) v. jale.

JĂIU s. m. (Pesc.) *Fretin.* — Pui de pește de tot felul care rămâne pe malul gârlelor, când scade apa (Brăila). ANTIPA, P. 782.

JĂJĂU s. a. }
JĂJEU s. a. } v. jujeu.

JĂL v. jel-

JĂL v. jil-

JĂLĂLNIC, -Ă adj., adv. v. jalnic.

JĂLĂNE s. f. }
JĂLĂNIE s. f. } v. jelanie.

JĂLĂRIE s. f. }
JĂLĂTĂTE s. f. } v. jale.

JĂLĂU s. a. v. gelău.

JĂLBĂ s. f. *Placet, requête, supplique.* — Plân-gere (FRÂNCU-CANDREA, R. 55), ponos, greo-mânt, plânsoare (LB), reclamație (în scris), pe-tiție (ALECSANDRI, T. 1780), suplică, cf. in-stanță. *Jalba se dă, se face, se spune s. se scrie; cineva vine cu o jalbă. Să nu poată grăi cătră giudeș să-și spue jaloba.* PRAV. MOLD. 8/2. *La judecată să nu vă priciți, ca nu cumva, neînțelegând jalba săracului, să-l jude-cați cu nedreptate.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 169/27. *N'au trecut săptămâna și veni jalob[ă].* M. COSTIN. ib. 199/19. *Au făcut jalobă la craiu*

pre (= în contra lui) Bogdan Vodă. id., ap. GĂ-DEI. *De pururea jaloba și greale pări cătră corb trimetea.* CANTEMIR, IST. 231. *Judecata o cerca ...cu îngăduială, de-și putea spune săracii jalbele lor.* LET. III 34/10. *Să ne spunem jalba ce avem de vrăjmașul nostru.* ANTIM, P. 151. *Nu conte-neau a supăra pe Măria Ta cu jălbi mincinoase (a. 1783).* BUL. COM. IST. IV 112. *Și făcea aceaste triste jalobe.* CRITIL ȘI ANDRONIC, ap. GCR. II 151/23. *Când venea acasă, venea și jalbile după el.* BARAC, T. 8. *Gialoba ce prefector au dat Înăl-țimii Tale cu arătare împotriva gialobilor (a. 1801).* IORGA, S. D. I 147. *Jaluba ce au dat cătră Domniea me[a]...* URICARIUL, IV 145/12. *Ja-loba-i era în chipul următor.* DONICI, F. II 51. *Jalobe, oftări și plângeri.* BELDIMAN, TR. 14. *Le-a făcut o jalbă lungă.* C. NEGRUZZI, I 280. *Jalbă câinele a dat.* ALEXANDRESCU, M. 309. *Vine cineva cu jalbă [la isprăvnicie].* ALECSAN-DRI, T. 528. *Am să dau jalbă.* COȘBUC, B. 66. *S'au vorbit între dânșii să dee jalbă asupra lui.* I. NEGRUZZI, 225, cf. 150. *Am cerut o coală de hârtie și am început să scriu jalba.* AGĂRBI-CEANU, L. T. 220. *Începu citirea jalbei semnată «un monah».* D. STĂNOIU, C. I. 104. *Jalba ce a că-pătat.* TEODORESCU, P. P. 479^b. *Cum e jalba, nene Ioane? = ce mai e nou?* PAMFILE, J. II. # **A veni cu jalba în proțap** (după obiceiul vechiu de a apărea cu o reclamație scrisă, în vârful unei prăjini, spre a atrage atenția Domnului s. înaltu-lui demnitar ce venea prin partea locului) = a se plânge sus și tare, într'un mod ostentativ și zgomotos. ZANNE P. V. 360. *A dat jalbă la car-vasar, s'a plâns în zadar.* ib. 151. *Din jalbă nu ieși cu cămeșa albă.* PAMFILE, J. II.

[Plur. jălbi (jelbi), mai rar jalbe (art. -bele și jalbile) și jelburi (CONV. LIT. XIX 810). | Și: (Mold. < rus. s. polon. žaloba) jălobă (jălubă, BUL. COM. IST. IV 88) s. f. | Derivat: jălbăr (jal-băr) s. m. = scriitor de jalbe; unul care veșnic e nemulțumit (PAMFILE, J. II) și face reclamații. *Hotări dar a se da la brasla condeului... se făcu jalbar.* FILIMON, C. II 346. *Are acest jalbar o întorsătură de condeiu...* SADOVEANU, B. 82. *În-tr'o zi un jalbar veni la ea.* TAFRALI, D. 84. | Verb: jălbuî IV^a = a face o jalbă, a se plânge în scris, a petiționa. DICT.]

— Din paleosl. žaliba s. bulg. žalba, idem.

JĂLBĂ s. f. 1° *Pyrole (Pyrola secunda)* 2° *Ma-ladie des animaux.*

1° (Bot.) *Jalbă-albă* = Plantă: *Pyrola secunda*. PĂCALĂ, M. R. 10.

2° *Boală la vite (H. XIV 163); bube dulci (se vindecă cu jalbă-albă.* PĂCALĂ, M. R. 254). *Căpierea sau d'a jalba.* H. IV 163.

JĂLBĂR s. m. }
JĂLBUI vb. IV^a } v. jalbă¹.

JĂLE s. f. 1° *Vœu, souhait.* 2° *Affliction, dou-leur.* 3° *Deuil.*

1° (Vechiu și pop.) Dor mare, dorință fierbin-te, cf. jelanie (I), poftă, plăcere. *Nu pră-dădi mere (= pe mine), Doamne, de deșideratul (= dorul DOS., jalea VOR., pohta HUR.) mieu.* PSALT. 291/27. *Foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă de mult jeluia la această tu-minată carte.* CORESI, EV. 5/21. *Pofta lăcomiții și jealea mărimei numelui.* CANTEMIR, IST. 29. *Jealea mândrei rău mă strică.* JARNIK-BĂRSEA-NU, D. 138. *Să trăesc eu cu jalea ta.* MĂNDRESCU, L. P. 32/15. # **A-i fi jale (cuiva)** de cineva s. ceva) = a-i fi dor, a dori (pe cineva s. ceva), a-i duce dorul. *Sărmane prietene! mi-e jale de tine.* C. NEGRUZZI, I. 63. *Jele mi-i, zău, mare*

jale De frunzuța munților. JARNIK-BĂRSEANU, D. 311. *Atâta mi-e de jale de casă!* (Bilca, în Bucovina). Com. TOFAN.

2°. (Adesea în legătură cu «amar», «supărare», «întristare», «plâns», «dor», etc.) Întristare (în urma unei dureri mari), cf. tristețe, mahnire, supărare. Construcții: *mi-e jale* = simt o mare întristare, o mare părere de rău, compătimeșc (pe cineva) pentru starea nenorocită în care se află; *mă cuprinde jalea* = mă întristez tare; *cu jale s. a jale* = plin de tristețe; *de jale* = din cauza tristeții mari; *jalnic*, de plâns, lugubru. *Cu jale plângu*. MARDARIE, L. 725. *Jeale și amar va cădea pre păcătoși*. VARLAAM, C. 27/2. *Tatăl, cându-și va găsi fata curvind, ... pentru directă jale și de la inimă durere de va omori pre curvariu, ... să să cearte mai puțin*. PRAV. 999. *Cătră tine... strig cu jale*. DOSOFTEIU, PS. 50. *Lumii cânt cu jale cumplită viața*. M. COSTIN, ap. GCR. I 202/14. *Nu-i era lui Lascarachi atâta jale de moarte*. LET. II 282/23. *Pentru aceasta, mare jale și supărare au căzut preste toți*. MUSTE, ap. GCR. II 25/3. *Fămeaia avea jale nemângăiată*. MINEIUL (1776) 5/1. *Nu te bucura de calea Care să-mi aducă jalea*. BARAC, AR. 14. *Antonie cel năcăjit și gol și vrednec de jale*. GCR. II 197/13. *Sta Maica cu jale plângând*. S. CLAIN, ap. GCR. II 186/22. *Oftând cu jale, își frânge mâinile*. DRĂGHICI, R. 88. *Trău-va cu plâns și jale*. KONAKI, P. 268. *Ce priveliște de jale!* id. ib. 87. *Ce... jale în inima soției sale!* C. NEGRUZZI, I 41. *Cornul plin de jale sună dulce, sună greu*. EMINESCU, P. 105. *I-a cuprins o jale pe amândoi*. COȘBUC, F. 70. *La noi atâția fluturi sânt și-atâta jale'n casă!* GOGA, P. 10. *Striga cu jale*. CREANGĂ, P. 226. *Toată împărăția era plină de jale*. ISPIRESCU, L. 4. *Tot jale și întristare era'n toată împărăția*. RETEGANUL, I 34/17. *Toți cu mamă și cu nene, Numai eu trăesc cu jale*. MAT. FOLC. 1342/7. *Doamne sfinte, nu îți-i jale De tinerețele mele?* JARNIK-BĂRSEANU, II 101. *Plânge-mă maică cu jale*. MAT. FOLC. 799/7. *De amar și de grea jale, Facu-mi ochii fântânele*. HODOȘ, P. P. 537/5. *Glas a jale = plângător*. DDRF. Când l-aud, de jale mor. ȘEZ. I 115/10. *Surdului de giabă îi cântă de jale*. PANN, I 86/5. *Moartea fără jale, ca o nuntă fără cântare*. ZANNE, P. II 625.

3°. *Doliu*. LB. *În Leguirea lui Caragea... cetim că «de se va mărită femeia în anul jalei, să piarză darul dinaintea nunții»*. MARIAN, I. 407. *Veșmânt de jeale*. LB.

[Plur., rar, *jale*, art. *jalele* (rostit și *jalile*). *Jalele* la cel ce moare, cinstea lui cea mai mare. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 203. *Oh, deschide-ți brațele, De-mi primeaște jalile* (a. 1820). GCR. II 230/32. | Și: (dial.) *jeale*, *jele* (*jéli*, *jüle*) s. f. | Derivate: *jelie* s. f. = jale, supărare. *Cel roșu-i de bătlie și cel negru de jelie*. BUD, P. P. 41; — (după *vaiet*) *jălet* = jale. *Urla marea de jaletul lor*. GORJAN, H. I 132, cf. IV 153; — *jălătate* s. f. = jale. *Dar el cânt'a jălătate*. HODOȘ, P. P. 181/3; — (< paleosl. *žalostī*) *jăloste* † s. f. = jale. *Topitu-me-au jălostea ta* (= jalea HUR., DOS.) PSALT. 261/2; — *jălărie* s. f. = jale, jalanie. PAMFILE. | Adjective: (< paleosl. *želanū*, participiul lui *želati*) *jəlân* (rostit *jălân*), -ă = jăluitar, în doliu. *De când badea îi dus cătană, Frunza'n codru îi jălănă*. VICIU, GL. | Verb: (rut. *žalkuvati*) *jelcu* IV^a refl. = a se jelui. *Jelcui-m'aș jelcui, Jelcui-m'aș munților De dorul părinților*. BUD, P. P. 24. Cf. BIBICESCU, P. P. 89]. — Din paleosl. *žali* «durere». Cf. *jelanie*, *jelui*.

JĂLE s. f. (Bot.) *Sauge*.

1°. Plantă mirositoare (*Salvia officinalis*) originară din sudul Europei, cu florile albastre, violete, mai rar albe; se cultivă prin grădini; înflorește în Iunie-Iulie. Se mai numește: *jale-de-grădină*, *jaleș*, *salbie*, *salvie*, *salvie-de-grădină* (PANȚU, PL., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67). Se folosește de popor la gălci și alte umflături de grumaz. LEON, M. P. 64. *Shalye* = salvia. ANON. CAR. 366. *Trei fire de jale într'o jumătate de litru... să bea*. PĂCALĂ, M. R. 263. || Compuse: **Jale-de-grădină** = jale (*Salvia officinalis*). PANȚU, PL.; — **jale cleioasă** = cinsteț, jaleș de pădure (*Salvia glutinosa*). ib. PĂCALĂ, M. R. 18; — **jale de câmp** = *Salvia pratensis*. LB., PĂCALĂ, M. R. 18.

2°. = **jaleș** (*Stachys germanica*). PANȚU, PL. *Oalele aste cu jale (stachys) și scabioase*. C. NEGRUZZI, I 322.

3°. = **coada-vacii** (*Salvia silvestris*). PANȚU, PL.

4°. = **sălvie de câmpuri** (*Salvia pratensis*). PANȚU, PL.²

5°. = **linariță** (*Linaria vulgaris*). (Câmpulung-Bucovinei). PANȚU, PL.

[Și: **jéle** s. f. H. XVIII 102, BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67, PĂCALĂ, M. R. 18; — (< săcu-este *zsája*) **jáie** s. f. LB., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 67].

— Din ung. *zsályá*, idem (din lat. *salvia*). — Cf. *jalbă²*, *jalfie*.

JĂLEȘ s. m. (Bot.) 1°. *Épiaire d'Allemagne* (*Sachys germanica*). 2°. *Sauge*. 3°. *Crapaudine*.

1°. Plantă ierboasă din familia labiatelor; crește prin fânețe și pășuni. Florile acestei plante se întrebuintează în contra tusei și a răgușelii. Se mai numește: *jale*, *pavăză*. PANȚU, PL., cf. H. II 44. *Ceaiu de jaleș... ca gargară*. GRIGORIURIGO, MED. I 105, PISCUPESCU, O. 189, 263, MAT. FOLC. I 701. Cf. H. II 26. 44, IV 53, XI 401. || Compuse: **Jaleș-de-câmp** = *salvie de câmpuri* (*Salvia pratensis*). PANȚU, PL.; — **jaleș de pădure** = cinsteț (*Salvia glutinosa*). PANȚU, PL.²

2°. = **jale** (*Salvia officinalis*). PANȚU, PL.

3°. = **jaleș-de-câmp** (*Stachys recta*). PANȚU, PL.

[Și: **hăleș** s. m. *Hăleșul*, unii îi mai zic și *jaleș*, este o mică plantă erbacee de mărimea mușătelului, întrebuintată în medicină și la țară pentru tuse și răgușală. H. II 44, cf. ib. 26].

— Probabil că *jaleș* se va fi numit la început «ceaiul preparat cu planta numită jale» și numai prin extensiune planta însăși: s'ar putea deci să derive din ung. *zsályas* («fiert, preparat» cu *jale*²).

JĂLET s. a. v. **jale**¹.

JALÉTCĂ s. f.

JĂLÉTCĂ s. f. } (Îmbrăc.) v. **jileteă**.

JĂLFIE s. f. (Bot.) Plante aromatique.— O plantă aromatică. *Dintră buiezile mirositoare sau aromate: tămâița, mătușina, lafinda, cimbrou, jălfia și maioranul*. TOMICI, C. A. 33. — Cf. *jalbă²*, *jalbă²*.

JALÍP s. m. v. **gelep**¹.

JĂLIȘTE s. f. v. **veliște**.

JĂLNIC,Ă adj. 1°. *Triste, affligé, douloureux; tristement*. 2°. *Lamentable*. 3°. *Navré*. 4°. *En deuil, de deuil*.

1°. A d j. Plin de jale, care provoacă jale, durere, (despre oameni) foarte întristat și îndurerat, (despre lucruri) întristător și dureros. *Am fost*

nemearnic Intr'această lume, toată viața jealnic. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 212/22. *Foarte jealnic s'au arătat pentru așa de grozavă peira părintelui său.* CANTEMIR, HR. 211/27. *Jalnică privire și nenorocită urgie!* LET. III 62/23. *Tânguirea și jalnicele lacrimi.* URICARIUL, IV 190/15. *Au văzut această jalnică privire.* TICHINDEAL, F. 2. *Ochii noștri acești jalnici și de lacrimi obosiți.* BELDIMAN, O. 18. *Jalnicile tânguirii a desnădăjdușilor corăbieri.* DRĂGHICI, R. 33. *Un glas tânguios și jalnic.* MARCOVICI, C. 35/3. *Tot e tăcut și jalnic.* ALEXANDRESCU, M. 12. *Mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist.* C. NEGRUZZI, I 292. *Glăsu-i jalnic așa cânta.* ALECSANDRI, P. I 21. *Vântul jalnic bate'n geamuri.* EMINESCU, P. 183. *Grațioasă și jalnica elegie a vechiului poet român [Văcărescu].* ODOBESCU, I 37/7. *Numai Sandu... Cântă jelnică cântare.* GOGA, P. 97, cf. 45. *Da ce ți-i, dragul bunicăi, de zezi așa de jelnică și oghilită?* PAMFILE, J. II. 27. *Mugi într'un fel jalnic.* SBIERA, P. 122/11. *Incepu a zice... un vers atât de jelnic.* CĂTANĂ, P. III 13. *Nu umbra... jalnică, intristată.* TEODORESCU, P. P. 315^b. *Codru-i jalnic ca și mine.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 192. *Sărmană inima mea, Mult îi jelnică și-i rea.* RETEGANUL, TR. 130/22. *Jalnică-i inima 'n mine.* BIBICESCU, P. P. 102. Cf. HODOȘ, P. P. 154, DOINE 304/13. || A d v. În chip dureros, care provoacă jale. *La lăcașul tău de moarte, Te duc jalnic suspinând.* ALECSANDRI, P. I. 198. *Croncâni jalnic.* EMINESCU, P. 24. *Jalnic cântă clopotele.* COȘBUC, F. 128. *Așa jalnic de ce cânti?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 106.

2^a. A d j. Vrednic de compătămire. lamentabil. *O jalnică și vreadnică de lacrăme așezare a păcătoșilor.* FILOTHEIU, ap. GCR. I. 339/13. *Nu plângeți pentru jalnica lor stare?* KONAKI, P. 87. *Jelnică mea holteie.* RETEGANUL, TR. 171/5.

3^a. A d j. (substantivat uneori) (Cel) care se jalește, jeluitor. *Eu, Darie, cainicul și jalnicul... scriu la tine... marele Por împăratul.* ALEXANDRIA, 77.

4^a. (Învechit). A d j. Îndoliat. de doliu. în doliu. *LB. Muieri jealnice.* VARLAAM C. 144. *Ou haine negre, jalnic și cu voie rea.* LET. I 57/31. *Tatiana îmbrăcată în jalnică haină.* BELDIMAN, N. P. II 19. *Jalnica soție, familie.* TDRG. *Vorbă jalnică* † = cuvântare funebră. *Să fac o jalnică vorbă.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 112/3.

[Și: *jeálnic*, -ă † adj., (dial.) *jélnic*, -ă adj. LB.; — *jálálnic*, -ă adj., adv. = jalnic, cu glas plângător. *Femeia își șterse nasul... și răspunse jálálnic...* D. STĂNOIU, C. I. 169. | Ver b: *jelnic* (*jálnic*) IV^a intrans. = a jeli, a se lamenta. *Pentru-o oală de urzici... Toată vara-a jálnicit* (Dolj). GRAIUL, I 65].

— Din bulg. *žalnikŭ* «vrednic de compătămire, sărac», cu sensul slavului (bulg.) *žalenŭ* «trist, întristat».

JĂLNICÍ vb. IV^a v. jalnic.

JĂLOBĂ s. f. v. jalbă¹.

JALOGÍE † s. f. v. jaluzeă.

JALÓN s. a. *Jalon*. — Par subțire, țărșuș înalt (de obicei fasonat, cu mai multe muchi și vopsit) care se înfige în pământ spre a indica o aliniere sau a determina o direcțiune, jar², țiu. *Au sosit inginerii cu jaloane țărșate alb și roșu.* C. PETRESCU, R. DR. 238. || Fig. Indicațiune, semn. *Multe cuvinte leșești din limba vorbită odinioară de Armenii din România, sânt jaloanele pribegiilor lor îndelungate.* ȘEZ. XII 2. | Primul pas într'o direcție oarecare. CADE. [Ver b: (fr.

jalonner) *jalonă* I^a = a înfige jaloane; fig. a arăta, prin câteva puncte de orientare, o direcțiune, un curent. *Sainte-Beuve... scrisese un articol... jalonând puncte de vedere ce pot fi reluate și astăzi.* N. ROȘU, CURENTUL, 25 Ian. 1931].

— N. din fr.

JALONĂ vb. I^a v. jalon.

JĂLOSTE s. f. v. jale¹.

JALOVÁNIE † s. f. I^o. *Chant funèbre, lamentation.* 2°. *Dotation.*

1°. Bocet, plângere de înmormântare. *Răpăosându-vă svinția sa, când fu la prohod la gealovanie, mearse și slăvitul...* DOSOFTEIU, V. S. 3^b/34.

2°. Dotațiune, dar dat unui reclamant (NECULCE, CR.). *Va scrie la împăratul să-mi dea jalovanie și sate.* LET. II 373/23.

— Din rus. *žalovanije* (numai cu înțelesul 2°).

JALOZÍE † s. f. v. jaluzea.

JĂLT s. a. (ș. d.) v. jeț.

JĂLUBĂ s. f. v. jalbă.

JALÚDĂ s. f. *Enflure*. — Umflătură pe corp sau pe cap. PAȘCA, GL.

— Din bulg. *žálád* «ghindă». CAPIDAN.

JALÚZ, -Ă adj., adv. v. gelos.

JALUZEĂ s. f. *Jalousie*. — (Mai mult la plur.) Un fel de oblon, constând din niște scândurele mobile așezate paralel, care se aplică la ferestre, ca să împiedece să se vadă de afară în interiorul casei și să oprească razele soarelui, cf. stor, transparent, persiene. *Jaluzele și transparente de pânză.* UNIVERSUL, a. 1930, Oct. 24. [Și: *jaluzie* (*jalozie* † CADE) s. f. *Jaluzia se deschide și capul de femeie se arată.* NEGRUZZI, III 33; — *jalogie* † s. f. *Geamuri pe la ferestre, jalogii vâpsite.* GOLESCU, I. 6].

— N. după fr. Cuvântul însemnează la origine «gelozie»; din dosul jaluzelelor pot urmări, fără să fie văzuți, geloșii ceea ce se petrece în stradă.

JALUZÍE s. f. v. jaluzea.

JALUZÍE s. f. *Jalousie*. — (Franțuzism învechit) Gelozie. *Vre un june, în dreapta-i jaluzie, Se va mira.* ALEXANDRESCU, M. 131.

— N. după fr.

JAMÁICĂ s. f. *Rhum* (*de la Jamaïque*). — Rom (de Jamaica), «rachiu de al bun» (H. II 32). [Rostit și: *giamaică*. H. IV 57].

— După numele insulei *Jamaica*, vestită pentru romurile fine ce vin de acolo.

JĂMÁLT s. a. v. smălț.

JĂMB, -Ă adj.

JĂMBĂ-LÉMNE s. m. (Mitol. pop.) } v. jimb.

JAMBIÉRĂ s. f. *Jambière*. — Un fel de ghetre înalte, de postav s. de piele, acoperind piciorul până aproape de genunchi. cf. moletiere, pulpară. *Scărșăiau jambierele roșii.* C. PETRESCU, I. II 70. [Pronunț. -bi-e- | Și: (pop.) *jampiér* s. a. *Cu jampierii 'n picioare.* CIAUȘIANU, V. 56].

— N. după fr.

JĂMBLĂ s. f. (ș. d.) v. jimblă¹ (ș. d.).

JAMBÓN s. a. *Jambon*. — (Franțuzism) Șuncă. *La prânz: jambon, macaroane, alivenci*. C. NEGRUZZI, I 207. *Să mă ațum aice ca un jambon*. CONTEMPORANUL IV 138.

— N. după fr.

JĂMBOR subst. *Quille*. — Popic de lemn, de 15 cm. de lung, cu care se joacă copiii (Descrierea în ȚARA OLTULUI III nr. 38) I. BĂRESCU.

JĂMIȘCĂ s. f.

JĂMLĂ s. f. (ș. d.)

JĂMLĂ s. f. (ș. d.)

} v. jimblă¹.

JĂMNĂ s. f. (Iht.) *Barbeau* (Barbus petenyi). — (Oltenia) Mreană (vânăta). *La un loc cu el* (= cu păstrăvul), *pe aceleași rândușe și vâi mai mari... trăește jamna sau mreana vânăta*. F. R. ATILA, 212, cf. 181/25, ANTIPA, P., PĂCALĂ, M. R. 32, H. XVII 45, 230. [Scris și *jeamnă* s. f. | Și: *jimblă* s. f. *Fusari, jimble, aspruși*... H. XVII 425].

— Poate dintr'un slav **žabina* (din *žaba* «broască», cf. bulg. *zabina* «mormoloc»). Cf. *jăbrină*.

JĂMNĂ s. f. v. *jimblă*.

JĂMPIȚĂ s. f. v. *japiță*¹

JĂMȘĂ s. f. *Chamois*. — (Neamț, în Mold.) Piele fină, preparată cu ulei, păstrându-i-se culoarea naturală, din care se fac mănuși. TDRG.

— Din pol. *zamsza* (din germ. *Sämisch*), idem.

JĂMULȚUI † vb. IV^a v. *zmălțui*.

JANC † s. a. *Lucet, cordon*. — Legătură. *I-au lățitu-i [viei] rădăcine cu jancuri*. DOSOFTEIU, V. s. 271.

— Din polon. *zankiel* (din germ. *Senkel*), idem.

JĂNCHITĂ s. f. v. *japiță*¹.

JĂND s. a. (ș. d.) v. *jind* (ș. d.).

JANDĂR, JĂNDĂR

JĂNDĂR s. m.

JĂNDĂRIE s. f.

} v. jandarm.

JANDĂRM s. m. *Gendarme*. — Soldat făcând parte dintr'un corp de trupă însărcinat cu supravegherea ordinii și paza publică, cf. *cavasa Jandarm pedestru, călare, rural*. CADE. 5 *escadroane de geandarmi călări*. URICARIUL XXII 446. *Întovărușit de jandarmi...*, *Meleli intră în oraș*. C. NEGRUZZI, I 43. *Înaltă și pieptoasă ca un jandarm*. C. PETRESCU, I II 71. [Și: (învechit) *gendarm* (scris și *gendarm*). STAMATI; — (neobișnuit, orientat după derivatele cu suf. *-nic*) *jandarnic* † s. m. ALECSANDRI, T. 609/6; — (forme populare, orientate după derivatele cu suf. *-ar*, cf. și sârb., rut. *žandar*) *žandar* s. m. SADOVEANU, B. 72, GRAIUL I 258/6, 229/25, MAT. FOLC. 250/25, *žandar* s. m. IORGA, N. R. A. I 357, C. PETRESCU, R. DR. 168, DOINE 43/20, *žandar* (iu) s. m. MÂNDRĂSCU, L. P. 61/1, MAT. FOLC. 987/4, PAMFILE, C. Ț. 243/4, ȘEZ. III 54/1; *žandar* (iu) s. m. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 444, MAT. FOLC. 780/19, 977, 1013/19, STAN, M. 225, BUD, P. P. 19, ȚIPLEA, P. P. 57, BĂNUȚ, T. P. 140, *žindăr* s. m. MARIAN, NA. 432. | Augmentativ (rar): *žendăróiu* s. m. ap. TDRG. | Abstract-colectiv: (<fr. *gendarmérie*) *jandarmérie* s. f. (învechit: *jendarmerie* s. f. DICT., popular: *žandărie* s. f. VASILIU, C. 91, ȘEZ. III 155/16) = slujba s. corpul jandarmilor. *În contra legii... jandarmériei ru-*

rale... MAIORESCU, D. IV 28/30. | Adjectiv (rar): *jandarmérese, -ească* = de jandarm. *Era îmbrăcat în haine jandarmerești*. PRECUP, P. 501.

— N. din fr. (la origine: *gens d'arme* «oameni care poartă arme»).

JANDARMERÉSC, -EĂSCĂ adj.

JANDARMERIE s. f.

JANDĂRNIC † s. m.

} v. jandarm.

JĂNEÁPÂN s. m. (Bot.) v. *jneapăn*.

JĂNGHINĂ s. f. *Maladie du cheval*. — (Sensul primitiv pare a fi acela de: boală a cailor, provenit din murdărie. Cuvântul e atestat numai ca) Termen de ocară pentru cai. H. X. 354. [Și: *joânghilă* s. f. = vită mare și slabă. COM. SAT. III 79; — *joânghină*, (+ *bojoghină*) *bojoânghină* s. f. = carne tare și slabă, bojoghină. ION CR. V. 374. | Adjectiv: *janghinós* (*žanghinós*), -oasă (și substantiv) = (om) murdar (Com. V. ȘOAREC); p. ext. (om) păcătoșit de ticăloșii, decăzut (Schei. com. I. C. PANȚU); parvenit, fudul, sec (PAMFILE, J. III); fig. om care așteaptă să fie mult rugat (Com. V. ȘOAREC), care «face pe răiosul». *Să ndrăznești tu să mă bați, păcătoșule, janghinosule și răiosule?* CARAGIALE, s. 33. *N'am să mă rog unui janghinos ca el* (Piatra Neamțu). Com. V. ȘOAREC].

— Pare a fi o rostire regională pentru **jabină*, din bulg. *žabina* «mătasea broastei». Cf. *jabrină*, *jaghină*, *japchin*.

JĂGHITĂ, JĂNGHIȚĂ s. f. v. *japiță*¹.

JĂNGOL s. m. *Colosse* (se dit de l'homme et des animaux). — Bărbat sau animal înalt, gras și gros. REV. CRIT. IV. 85. [Feminin: *žangoliță* s. f. = femeie înaltă, grasă și groasă. Ib.] Cf. *janghină*.

JĂNGOLIȚĂ s. f. v. *jangol*.

JANÎL s. a. (Comerț) v. *janilie*.

JANÎLIE s. f. (Comerț) *Chenille*. — Pasmanterie de catifea, întrebuintată de obicei la împodobit hainele s. unele obiecte, cf. *ceapraz*. *Un măimuțoiu de janilie fără un picior*. I. A. BASSARABESCU, ap. CADE. [Și: *jenilă* s. f. H. XVIII 26; *janil* s. a. *Se împistresc* [pe opreg] *diferite flori cu mătase, cu fir de aur sau cu janil*. LIUBA-IANA, M. 17].

— Din fr. *chenille*, probabil prin mijlocirea altei limbi.

JANSENISM s. a. v. *jansenist*.

JANSENIST s. m. *Janséniste*. — Partizan al jansenismului; p. ext. persoană de o severitate dusă la extrem. *Aici el dădea ambasadorului francez, un jansenist, o mărturie despre credința Bisericii Răsăritului*. IORGA, L. R. 175. [Familia: (fr. *jansénisme*) *jansenism* s. a. = doctrina episcopului olandez Jansen (ius) (1585—1638), care credea în predestinațiune, tăgăduia libertatea voinței și propăvăduia evlaviea cea mai severă].

— N. după fr.

JANȚ s. a. *Roche*. — (Oltenia, Banat) Stâncă, colț de piatră CADE. *Aci se face var și se vindc la Severin și chiar la Craiova*. Pentru a se face var, trebuie să se ducă omul la janțiu (= stâncă) și să scoată piatra de var. I. IONESCU, M. 422. [Plur. *janțuri*].

JANȚ s. a. (Păst.) *Babeurre*. — Zerul care se mai scurge din caș, când îl frământă pe crintă și stă subt teasc (Bran-Muscel). Com. C. LACEA. Cașul proaspăt, după ce iese zerul din el, se frământă și se pune la teasc, lăsând din el un lichid galben, unsuros, numit *janț*, și care se strânge în putinei, făcându-se unt din el. LUNGHIANU, CL. 227. După ce a stors baciul cașul cât a putut cu mâinile, se pune a doua oară și-l frământă, apoi așezându-l într-o pânză, îl pune sub teasc, când apoi curge *janțul*, care conține mult unt. VICIU GL. *Jeanț* = un fel de unt de oaie, pe care-l caută foarte mult oficioșii. H. VII 262. *Janțul* este... zer unturos pe care-l dobândim astfel: îndată după ce am luat cașul fără zer din crintă, îl frământăm așa dulce și ceea ce s'a scurs se numește *janț*. H. XII 173. Partea mai apoasă a cașului se numește *janț*. ib. I 252, cf. I 139, III 49, 153, 401, IV 223, V 54, VII 336, 484, XI 275, XII 13, 172, XIII 207, 234, 258, XV 99, XVII 140, 349, 392, 425. *Janț* = țiteiu. H. XV. 264. *Brânza lor, lapțile, cașcavalu', janțu'... ce foloase nu ți-ar da?* JIPESCU, O. 48/20. *A mâncat aseară janț*. PĂSCULESCU, L. P. 276. *Mâncările obișnuite la stână sânt: mămăliga cu brânză, urda, cașul sărat, janțul*. DIACONU, P. 19. || (Confundat cu) *Jintiță*. Din zerul rămas de la caș se pune în cazan, se fierbe încet, se amestecă cu linguriul spre a nu se arde și în această stare zerul a devenit *jintiță* (*janț*). H. XV 149. [Și: *jânță* s. f. = zerul care se scurge din crintă (H. XVII 232), zerul rămas după alegerea untului (H. XVII 121). *Janța* fiartă dă urda bătută sau „*urdă de janța*“ (ib.) După scoaterea cașului din ciubăr, rămâne «*zărul*», care fierbându-se împreună cu *janța*, substanță ce curge la stoarcere în crintă, dă «*urda*». DRAGOMIR, O. M. 207; *jânțiță* s. f. (citat între termenii ciobănești, alături de „*janț*“). H. III 140].

— Raportul etimologic dintre *janț* și *jintiță*, *jintui* nu e clar.

JĂNT- v. JINT-

JĂNTĂ s. f. *Mauvaise femme*. — Muiere rea. H. XVII 232.

— Cf. ung. *zsana* «femeie certăreață, lărmuitoare».

JĂNTĂ (Păst.) s. f. v. *janț*^o.

JĂNTEȚĂ s. f. (Păst.) v. *jintiță*.

JĂNTIȚĂ s. f. (Păst.) v. *janț*¹.

JĂNTIȚĂ s. f. (Pesc.) *Fretin*. — (Oltenia) Tot felul de peștișori mici de tot care abia se văd în apă. ANTIPA, P. 782. Când peștele foarte mic de abia se zărește prin apă se zice *jantiță*. H. V. 4. [Și: *jântiță* s. f. H. V. 16].

JĂNTIȚĂ s. f. (Păst.) v. *jintiță*, (Pesc.) v. *jantiță*.

JĂNTIȚE s. f. (Păst.) v. *jintiță*.

JĂNTUIALĂ s. f. } (Păst.) v. *jintui*.
JĂNTUIT s. a. }

JAP! interj. *Flic-flac*. — (Mold.) Interjecție care imită zgomotul produs de lovirea cu un corp elastic (nuia, biciușcă, etc.) sau de o lovitură (trân-teală) dată cu repeziune și putere; cf. jart. *Jap o iușcă peste coada motanului!* VLAHUȚĂ, CL. 119. *Ajunge la el și jap! încă una*. ȘEZ. I 266/20. *Și de-odată, jap! la pământ*. PAMFILE, J. II. [Și:

joap! (exprimă izbirea unui corp ce cade repede, pe neprevăzute). *Ursul făcu numai joap! în cup-toriul de foc*. SBIERA, P. 205/27, cf. 250/19, 308/20. | Substantive postinterjecționale: **jap** s. a. (cu plur. *japuri*) = distanță cât bate o piatră asvârlită cu o forță oarecare. *Merse cât... jap de loc*. PĂSCULESCU, L. P. 173; — **jăpă** s. f. = nuia (VASILIU, L. P. 259) subțire și elastică (Răhău, în Transilv. PAȘCA, GL.), sucită, jujău (ION CR. VIII 188), vargă: *dă-i cu japa!* (Blaj, VICIU, GL.), *jărdie* (PAMFILE, J. II); p. ext. bătaia dată cu o astfel de nuia: *a mâncat japă bună* (jud. Neamț, ION CR. VIII 188); — **joăpă** s. f. = nuia, vargă (Hațeg). VICIU, GL. | Verbe: **jăpăi** IV^a = a se bate (despre frunză). *Jăpăe frunza*. HASNAȘ, SĂM. I. 39; — **jeși** IV^a = a are una (cu biciul). *Pune mâna pe ghiuciu și jeșchește-o!* (Cergău, în Transilv.). DR. V 50; — **jopăi** IV^a (Bucov.) = a lovi, a îmblăți, a bate. *Ai jopăit bine snopii? Să jopăești perinile până ce a ieși tot colbul din ele. Amuși te-oiu jopăi, că nu-ți ști încotro s'apuci!* Com. G. TOFAN; — (prin apropiere de *jup*) **jupăi** IV^a = a bate. *Au prins a-l jupăi*. SBIERA, P. 288/0. *Jupăia într'însul ca'ntr'un snop de paie*. id. ib. 198; (cu abstractul) **jupăitură** s. f. = bătaie, snopeală. [Dosul] *ii... fierbinte de atâta jupăitură*. SBIERA, P. 288/7; — (derivat cu suf. -oti) **jopotăi** IV^a = a bate. LB.; — **jupți** IV^a = jopotăi. LB.; — (derivat dintr'un neatestat *japiță*, diminutivul lui *japă*) **jăpiță** I^a = a lovi cu nuiaua pe cineva, a jostări (Criscior, în Munții Apuseni). Com. P. NIȘCA].

— Onomatopee (cf. ung. *csapni* «a păli»). Cf. j a c h i.

JAP s. a. v. *jap*¹.

JAP s. m. *Ramoli* — (În batjocură) Moșneag neputincios, chiag, căzătură (CREANGĂ, 94), *javră*, *javră bătrână*, *voază* (ȘEZ. III 91/34, V. 103), *baceea*, *babalac*, *hodorogă*. *Ucigă-l crucea japa dracului!* ib. V. 41/1. [Derivat: **japalău** s. m. = om bătrân, neputincios. ib. XXXII 107].

— Probabil, în legătură etimologică cu interjecția *jap*, cf. căzătură.

JĂP, JĂP s. m. sing. v. *jep* și *jip*.

JĂPĂ s. f. } v. *jap*¹.
JĂPĂI vb. IV^a }

JAPALĂU s. m. v. *jap*¹.

JAPANICESC, -EASCĂ † v. *japonez*.

JĂPCĂ s. f. v. *jap*¹ și *japșă*.

JĂPCĂ s. f. *Vol, maraudc*. — Hoție și înșelăciune; p. ext. avere făcută prin hoție și înșelăciune (PAMFILE, J. III). (Cu deosebire în loc. a d.v.) **Cu japca** = cu de-a-sila (Com. ȘT. POPESCU), cu forța (MUSCEL, 98), cu violență și pe nedrept, hoțește, cf. cu *hapca*. *Să nu poată lua cineva cu japca din aceste merișoare*. ISPIRESCU, U. 60/5, 74/10. *Iar de n'ai vrea nici așa, Eu cu japca ți l-oiu lua*. MUSCEL 98. [Derivate: **jăpcân, jăpcăș** s. m. = care ia, umblă cu japca (PAMFILE, J. III), jefuitor. *Lăcomia jăpcanilor nu mai avea hotar*. ISPIRESCU, M. V. 5/1. *Curăța țările de jăpcani*. id. U. 73/23; — **jăpcăni (jepcăni)** vb. IV^a = a lua cu japca, a jăpcăni, a jefui. *Cu cât jepcănesc mai mult averea politică...* JIPESCU, ap. TDRG.; — (cu adjectivele) **jăpcănit (jepcănit)**, -ă = jefuit, jăpcănit; **jăpcănitōr (jepcănitōr)**, -oăre = care ia cu japca, jăpcan, jăpcas, jăc-

mănitor, jefuitor. (Substantivat) *Păcat de strângători... că-și pierd și gustu' de muncă și sânt mereu cu frica 'n sân din pricina oșilor și'a jăpcănititorilor*. id. 94; — (și cu abstractele) **jăpcănire** (jepcănire), **jăpcăneală** (jepcănăleală) s. f. = luare cu japca, jăcmăneală, jaf. *Marture la toate jepcăneliile [și la] despoierea... victimelor*. id. ap. TDRG]

— Din bulg. *жпка* «laț, cursă». TH. CAPIDAN. Cf. hăpea.

JĂPCĂN s. m.

JĂPCĂNEALĂ s. f.

JĂPCĂNÍ vb. IV^a

JĂPCĂȘ s. m.

v. jăpcă.

JĂPCHIN s. m. sing. (Patol.) *Bouton*. — (Brasov) *Bubulițe pe corp*. Cf. jep. *Când e copilul' de se'ngrășe, prinde japchin, bumburele așa pe trup ca «pielea-gâinii»; atunci îi pune în baie păsat...* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 551. [Și: **jăpchină** s. f. = rană mare, la care pielea-i jălită cât pe colo, jălitură mare. ȘEZ. V 103. | Adjectiv: **jăpchinós**, -oasă adj. = care are japchin, plin de bubulițe; (fig.) urât. *Lăsați nevastă frumoasă Și iubii o jăpchinoasă*. ȘEZ. V 15^b]. Cf. janghină.

JĂPCHINĂ s. f. v. japchin și jarchină.

JĂPCHINÓS, -OĂSĂ adj. v. japchin.

JAPCIÉR s. m. v. jepciu.

JĂPIȚĂ s. f. *Valet de la flèche de la charrue*. — Bucată de lemn îndoit («inocărljat») s. de fier de-asupra proțapului, formând scobitura («surechea») în care se prinde plugul, cf. cătușă, armăsar. Cf. DAMÉ, T., PAMFILE, I. C. 137, I. IONESCU, M. 710, ION CR. VIII 89, H. V 152, 221, 281, IX 155, 188, 201, 231, XI 76, XIV 210, XVI 22, 31. *Cuiul jăpiței*. PAMFILE, A. 78/23. [Și: **jămpiță** PAMFILE, I. C. 137, H. II 29, 62, 118, 221, IV 56, 132, 254, VII 30, XI 401, **jăंचीță** s. f. DAMÉ, T. PAMFILE, I. C. 137, H. I 140, IV 139, VII 184, XII 31, **jăंचीță** s. f. DAMÉ, T., H. VII 337, XII 118, **jăंचीță** (jăंचीță; accentul?) s. f. PAMFILE, I. C. 137, H. III 140, **jăंचीță** s. f., **jeápiță** s. f. H. V 430, (+ *joapă*), **joápiță** s. f. DAMÉ, T. 12, PAMFILE, I. C. 137, C. C. II—III 150, **jăंचीță** s. f. ib.].

— Din bulg. *жбика*, idem (propriu «broscuță»). G. Weigand, *Jahresbericht* XIX 137. — Cf. jabă, jabin, jabină.

JĂPIȚĂ s. f. v. jap¹ și japă¹.

JĂPIȚĂ vb. I^a v. jap¹.

JĂPIU s. a. *Panneau* (coussinet placé sous les bandes de l'arçon d'une selle). — Așternutul de subt șea, pătură. Cf. ibăncă. *Dat-am... Coarnele la pieptănari, Iar pielea la tăbăcari, Să-mi fac japiu bun pe cal*. TEODORESCU, P. P. 69^b. Cf. GHETIE, R. M. 226. [Plur. *jăpiuri*].

JĂPIU s. m. 1°. *Gourmand*. 2°. *Parvenu*.

1°. Găman (Buzău). Com. ȘT. POPESCU.

2°. Ciocoiu. CHIRU-NANOV, CONV. LIT. XLIV², 396. [Accentul ?]

JAPLÁN, **JĂPLÁN** s. m. v. zaplan.

JAPÓN s. m. *Garde-champêtre*. — (În batjocură) *Japoni* = Poreclă dată de săteni la agenții rurali (Dorhoi). ION CR. VI 30.

— Pare a fi o formație glumeață în care s'a contaminat *jupui* cu *Japonia*.

JAPONÉZ, -Ă adj. și subst. *Japonais*. — Adj. Din Japonia. *Poporul japonez*. | Subst. Cel care face parte din națiunea japoneză. [Plur. *nezi și neji*. | Derivat: **japaniceesc**, -ească † adj. *Hărție... japanicească*. DRĂGHICI, R. 155].

— N. după it. **giapponese**, idem.

JĂPSĂ s. f. *Grosse chateur*. — (Gorj). Căldură mare, zăpușeală. CONV. LIT. LIV 366. — Cf. zăpuși.

JĂPSĂ s. f. (Topogr.) *Mare, étang*. — Baltă mai mică, lăcușor mic (H. XIV 348), groapă cu apă rămasă din inec (CHIRIȚESCU, GR.): o localitate (= formație de teren?) ce seamănă cu o covată (ION CR. I 60). *Dacă... apa e mai mare, ei [peștii] preferă să se refugieze pe depresiunile și prin jăpșele de pe terenurile proaspăt inundate*. ANTIPA, P. 618, 213/11. Cf. 194. *Toate privalurile, toate jăpșile, toate grindurile, toate trecătoriile de la plute de papură*. SANDU-ALDEA, A. M. 5, cf. U. P. 197. *În amurg soarele arunca dăre de sânge pe suprafața apei. O privighetoare de apă cânta într'un țipirig, un bătlan cădea greoiu în jăpșă*. DUNĂREANU, SĂM. VI 370. *Ciompurile... zac revărsate pe renia tărcată de jăpși și de privaluri*. CONV. LIT. XLIII 920. [Plur. *jăpșe* și *jăpși*. | Și: **jépsă** = lac lungăreț și neadânc în regiunea inundabilă a Dunării. PORUCIC, E. 188. | Cu alte sufixe: **jăpcă** (plur. *jepci*) s. f. = loc jos, pădinos, padină, loc care ține apă (CIAUȘANU, V.), adâncitură în șes (CONV. LIT. LIV 366), mlaștină, băltoagă. *Prindea peștelui prin jepcile cu apa mică* (Ostrov, Tulcea). Com. GH. CĂRNU; **jépcă** s. f. = lac lungăreț și neadânc în regiunea inundabilă a Dunării. PORUCIC, E. 188]. — Etimologia necunoscută. (ANTIPA, P. 558 a înregistrat din gura pescarilor ruși, un **žepotina** = baltă cu malurile de grind). Cf. jepși.

JAR s. a. *Jalon*. — Jalon făcut dintr'o tufă cioplită (în pădure), cf. țiu. CIAUȘANU, V. [Plur. *jaruri*. | Verb: **jerui** vb. IV^a = a pune jaruri în pădure; (cu abstractul) **jeruire** s. f. = acțiunea de a pune jaruri sau jaloane în pădure. id.].

JAR s. a. *Braise, brasier. Feu*. — Cărbune s. cărbuni aprinși (în unele regiuni: în cantitate mai mare), jăratec (v. HANEȘ, Ț. O. 118). *Tigăie de jar*. LB. [Materiile aprinse din pământ...] *să răvârșă și borăște jar cu volvoare de foc*. PIS-CUPESCU, O. 58. *Roși ca jarul*. GORJAN, H. IV 99. *Am luat ibricul și l-am pus pe jar*. D. STĂNOIU, C. I. 118. *Ia o oală cu jar, pe care pune tămăie*. MARIAN, SE. II 225. *Se ia [apă], se... sloboade câte un jar cu mâna*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 51. *Înima-mi arde ca jarul*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 133. *Că nainte este foc Și'ndărăt este jar*. BIBI-CESCU, P. P. 22. *Se prăjește pe jar*. ȘEZ. V 52/12. *Îndată au și luat jar*. SBIERA, P. 44/12. Cf. ȘEZ. I 192/4, II 35/5, III 141/2, V 52/12, 61/25. # *Fiecare trage jar la oala lui, omul mai mult îngrijește de el decât de altul*. ZANNE, P. IV 22. Cf. ȘEZ. I 219/23, BARAC, AR. 42. *Jarul potolii te arde, se zice despre cel ascuns ce se arată blând*. ZANNE, P. IX 480. || P. ext. *Foc, arșiță, dogoare; fig. suferință arzătoare. Pe ulița noastră-i jar*. MĂNDRESCU, L. P. 53/23. *Gură dulce...* *Să-mi stămpăr focul și jarul*. FRĂNCU-CĂNDREA, M. 94. [Pluralul *jaruri* e rar și se întrebunțează aproape numai în regiunile în care singularul însemnează o bucată de cărbune aprins (nu «cărbuni» colectiv)].

— Din paleosl. *žarŭ*, idem. Cf. *jăratec*, *jar*-*riște*, *jerui*, *pojar*.

JĂR- v. **JER-**

JĂR- s. a. v. **JIR-**

JĂRĂ s. f. (În poezia populară cu caracter mistic, cu sens neprecizabil). *Cu jare de broască*. MARIAN, VR. 199.

JĂRĂGAIU s. a. 1° *Braise, brasier*. 2° *Brûlure*.

1°. Cărbuni aprinși (BOCEANU, GL., 12. V 1), *jar* (PAȘCA, GL.) de la un foc mare (PĂCALĂ, M. R. 140), *jăratec* (ION CR. IV 159) mult (RĂDULESCU-CODIN), spuză, cenușe vie (ION CR. I 251); foc mare, foc de zmei, bocșe, cărbujani, foc haiduceșe (CIAUȘANU, V.). *Măcar d'ai fi pârpalit-o pe jărăgaiu*. DELAVRANCEA, S. 229. *Ce fierbi acolo, nevastă, cu atâta foc în oala aia? Nu mi-i aprinde casa cu atâta jărăgaiu?* T. CERCEL, SĂM. IV 768. *Să-ți dau un blid de mălaiu și două de jărăgaiu*. MARIAN, INS. VIII. *I-a aruncat pielea pe jărăgai*. PAMFILE, S. T. 70. *Svârle pe babă în sobă, în mijlocul jărăgaiului*. RĂDULESCU-CODIN, L. 24²¹. *Să nu dea cu jărăgaiu*. TEODORESCU, P. P. 335^b. # *A sta (parcă s. ca) pe jărăgaiu* = a sta ca pe *jar* (*jăratec*), foarte nerăbdător. *Parcă stai pe jărăgaiu, de vrei să pleci*. IZ. V 1. *Mai trage nițel jeregaiu la burta oalii să fiarbă mai tare*. BOCEANU, GL. *Lasă surcelele să ardă, să se facă jeregai*. PAȘCA, GL. *Copiii nu știu ce frigeau pe jeregaiu*. PLOPȘOR, C. 42.

2°. (Pat.) Foc pe gât, arsuri (RĂDULESCU-CODIN); piroză, jig, jigăraie, jegăl; spec. arsuri după o beție. *Baba simțea un «jărăgai» în gât*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 431. *Cum simte deșivul jărăgaiul vinului băut în ajun*. id. ib. XLV 371.

[Plur. -*gaiuri*. RĂDULESCU-CODIN, L. | Și: *jărăgaiu*, *jeregaiu* s. a.]

— Avem a face cu un derivat al slavului. *žegati* «a arde», apropiat de *jar*. În sensul 2° se întâlnește și forma nemetatezată *jegăraie* (cf. *jigăraiu*, *jig*, *jegăl*).

JĂRĂITŌR s. a. v. *jăru*i.

JĂRĂP s. m.

JĂRĂPĂN s. m. } (Bot.) v. *jneapăn*.

JĂRĂTEC s. a. v. *jăratec*.

JĂRĂTEC s. a. *Braise, brasier*. — (Prin cele mai multe părți ale Transilvaniei cuvântul e cunoscut numai din literatură). Cărbuni aprinși, *jar*. *I-au turnatu-i jeratecŭ preste cerbice*. DOSOFTEIU, V. S. 20². *Înfierbântându-te ca un jeratecŭ*. MINEIUL (1776) 100^{2/1}, cf. (*jăratecŭ*) 26^{2/2}. *Am tăiat... scrisoarea și răvășelele... și le-am pus pe jăratecul din cățuie*. C. NEGRUZZI, I. 66. *Ochii... Ce ară sub vălul nopții ca niște roși jaratici*. ALECSANDRI, P. III 210. *L-oiu hrăni cu jăratec*. EMINESCU, N. 27. *Lumine roși... Rănesc întunecimea ca pete de jericic*. id. P. 210. *Răsare luna ca o vatră de jericic*. id. P. 183. *Ochii îi luceau ca jăratecul*. id. N. 56. *Dogoreala jaraticului*. ODOBESCU, III 32²⁴. *Ai aruncat jaraticul aprins în inima mea*. I. NEGRUZZI, VI 20. *Un bălaur... care vărsa jăratec pe gură*. CREANGĂ, P. 121. *Răscolea jeratecul cu o țandără de lemn*. ISPIRESCU, L. 248. *Pn jăratec ca o mare de foc*. SBIERA, P. 7¹. # *A sta (a șede a s. a fi pus) (ca) pe jăratec* = foarte nerăbdător. *Șede a ca pe spini și jeratec*. SLAVICI, N. II 308. *Părea că este pus pe jeratec*. ISPIRESCU, U. 77³. Cf. ȘEZ. III 112³.

Fiecare trage jăratec (s. jar) la (MAT. FOLC. I 716) s. sub (ZANNE, P. IV 22) *oala lui* = fiecare e preocupat în primul rând de interesele sale. *Jăratecul stă și sub cenușă*, se zice când o primejdie e gata să izbucnească. ib. IX 481. *Parcă îi arde jăratec (s. foc) sub tălpi* = fuge repede. ib. II 144, cf. V 191. *A mânca jăratec* (ca, în poezii, despre cai năzdrăvani) = a fi iute. ib. I 200. [Plur. *jăratece* (*jărateci*) e rar. | Și: *jăratie, jăratec, jaratic, jerătec, jerătie* s. a.]

— Din paleosl. *žaratŭkŭ* (*žeratŭkŭ*) idem. Cf. *jar*¹.

JĂRĂTIC, JĂRĂTIC s. a. v. *jăratec*.

JĂRCĂ s. f. 1°. *Peau* (de mouton) *usée*. 2°. *Brebis maigre*. 3°. *Vieille femme*. — (Termen batjocoritor în Mold. și Bucov.)

1°. Piele de oaie (ȘEZ. XXXII 137) în stare proastă (H. XVI 233), veche și roasă (Com. G. NISTOR), ciuruită (ȘEZ. III 18^{1/1}), urită și puturoasă (ION CR. IV 50¹⁴), fără păr (Com. CĂRSTEANU, cf. PAMFILE, C. T. 54), cf. tuhoarcă. *Pușcașul mi-l doborăște, Dă jarca și se plătește*. PAMFILE, C. T. 54. *Să-ți iau pielea trupului, Să fac jarcă murgului*. VASILIU, C. 62.

2°. Fig. Oaie slabă (VASILIU, C.), vită de calitate proastă (Com. TOMIAC).

3°. Fig. Femeie bătrână (ȘEZ. III 18^{1/1}), gură rea (MAT. FOLC. 1209).

[Și: *jărcă* = piele; vită (în sens rău). Com. A. TOMIAC, G. NISTOR. | Derivate: *jarcalău* s. a. = cojoc făcut din piei de calitate rea. ȘEZ. V. 103, cf. PAMFILE, I. C. 48¹⁷; — *jarcaléte* s. m. = vlăjgan (bătrân), haimana, lungan (CIAUȘANU, V.), desmățau, orbete, bendereu (id. GL.); — *jărchină* s. f. = haină ponosită (Com. V. ȘOAREC), cojoc de piele proastă, *jărcă*; p. ext. bucată de ceva, dărăb: *O jarchină de slănină*. ION CR. IV 123. *Îmbrăcat prost cu o jarchină, o jarcă, o cojoleancă uzată, din care curg flendurile*. DR. IV 825²³; (cu adjectivul: *jărchinos* (*jerchinós* ap. TDRG.) -oasă = rupt, jerpelit. *Jerpelit și jarpan, jărchinos, se zice în Moldova la cel îmbrăcat prost*. BOGREA, DR. IV 825²³. | Verbe: *jăreui* (*jerceui*) vb. IV^a = a bate. PAMFILE, A.; *jărcăni* (*jerceăni*) vb. IV^a = a sfășia, a jupui, a juli: *Mi-am jărcănit piciorul, hainele* (Buzău). A. SCRIBAN].

— Probabil, din *jarpcă*, înrudit cu *jerpelit* și *jarpan*.

JĂRCĂ s. f. v. *jărcă*.

JARCALĂU s. a.

JARCALÉTE s. m. } v. *jărcă*.

JĂRCĂNI IV^a

JARCHI, JĂRCHI! interj. v. *jachi*.

JĂRCHINĂ s. f. *Rondin*. — Ciomag. *Am luat o jarchină* = am luat un ciomag. ION CR. IV 306. [Și: *jăpchină* s. f. ib.]

JĂRCHINĂ s. f.

JĂRCHINÓS, -OĂSĂ adj. } v. *jărcă*.

JĂRCUI vb. IV^a v. *jărcă*.

JĂRDIE s. f. v. *joardă*.

JARDINIERĂ s. f. *Jardinière*. — (Franțuzism) Mobilă de podoabă, cu s. fără picioare, de lemn s. alt material (ca faianță, porțelan, etc.) și având un loc liber în care se pun ghiveciuri cu flori s.

ciubere cu plante ornamentale; cf. gheridon. [Pronunț. -ni e-].

— N. după fr.

JĂREÁPINE s. m. (Bot.) v. jneapăn.

JARÉL s. m. v. jder.

JARETIÉRĂ (Îmbrăc.) s. f. v. jartieră.

JĂRFÍ vb. IV^a v. jertfi.

JARGÓN s. m. *Jargon*. — (Filol.) Graiu artificial — cu cuvinte luate în alt sens decât cel convențional și cu forme corupte — întrebuințat de un grup de oameni care doresc să nu fie înțeleși de alții. *Jargonul hoșilor, al bărbierilor.* | Spec. Limba «idiș» a Evreilor (din România). *Vorbește în jargon.* | P. ext. Limbă stricată (STAMATI), neînțeleasă de toți. *Zice, în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cât e de nostim!* C. NEGRUZZI, I 16. *O literatură... din limba Franțezilor... și a jargonului neînțeleș din Ardeal.* RUSSO, S. 48/1. | (Impropriu) Dialect. *Galilia, Italia, Spania... au giurgoane peste giurgoane.* HASDEU, I. C. 307. [Plur. -goane și -gonuri]. — N. din fr. Cf. gerg.

JĂRÍ, JĂRÍ vb. IV^a v. járui.

JĂRIȘTE s. f. 1°. *Braise.* 2°. *Décombres* (après un incendie). 3°. *Terre calcinée* (par l'incendie d'une forêt). — (Mold.)

1°. † Jăratec, foc; p. ext. vatră; spec. locul pe care se așează jăratecul pentru o jertfă. *Răsturnându-i jărăstea cu jărtvele idolești.* DOSOFTEIU, V. S. 112/7. | Fig. Arșiță, dogoare, foc. *Jărăstea iubirei pe nesimțite îi schimbă gândurile.* CONTEMPORANUL V, vol. II 492.

2°. Locul unde a ars o casă, loc pustiit de pârjol (NECULCE, CR.) ardiște; p. ext. ruină. *I-au răsipit casele... de au rămas numai jăriște.* LET. II 316/s. *Au ars târgul... de au rămas jăriște.* ib. 65/30. *Au rămas [din Episcopie] numai piatra în jăriște.* URICARIUL V 250. *Piste jăriște Caselor Domnești până în Bahlui.* URICARIUL X 220/11. *În grădina de la Țigănești, din jăriște caselor...* KONAKI, P. 204.

3°. Loc de pădure arsă de curând, cu pământ încă cald. PORUCIC, T. E. 330.

[Și: jăriște s. f., jéřiște (jérâște) s. f.]

— Derivat din jar cu suf. loc.-col. -iște.

JĂRIȘTE s. f. v. jariște.

JĂRLĂ s. f. v. șarlă.

JĂRLĂU s. a. }
JARNĂU s. a. } v. jirlău.

JĂRPĂLĂU s. m. }
JARPÁN s. m. } v. jărpan.

JĂRPÁN s. m. *Haridelle*. — (Mold.) Cal slab (ALECSANDRI, T. 1757), mârțoagă; gloabă; fig. om îmbrăcat prost cu o jarchină (jarcă) (BOGREA, DR. IV 825); fig. nume de batjocură dat vechilor moșneni (H. XVI 267). *Chirița (la surugii): Pornit-ați, jărpanilor?* ALECSANDRI, T. 394. *Hî, hî bălan... hî, hî, jărpan.* id. 533. [Și: jarpán s. m., jerpán s. m. TDRG. | Cu alt sufix: jărpălău s. m. (Transilv.) = om care nu face nici o treabă nicăiri. H. XVII 175].

— Derivat din tulpina onomatopeică jarp dela care derivă, probabil, și jerpeli și jarcă.

JART! interj. Interjecție imitând lovitura palmelor date cuiva. *S'auzea câte un jart, trosce, pleose, aoleo!* DELAVRANCEA, H. T. 106, cf. 102.

JĂRTĂVNIC † s. a. }
JĂRTFÉLNIC s. a. } v. jertfelnic.

JARTIÉRĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jarretière*. — Panglică de elastic, cu care se leagă și se țin întinși ciorapii pe picior, calțavetă. *Li cade o jartieră.* VLAHUȚĂ, D. 114. *Un picior descoperit în întregime, ceva mai jos de coapsă, acolo unde ciorapul e prins în jartierele centurei.* TEODOREANU, M. II 235. **Ordinul Jartierii:** ordin englez de cavalerie instituit de Eduard III (1349). *Al jartierii ordin nu mă 'mpodobeste.* GORUN, F. 184. [Și: jartieriă s. f.]

— N. după fr.

JĂRTVĂ, JĂRTVĂ s. f. v. jertfă.

JĂRTVEÁNIC s. a. }
JĂRTVÉNIC s. a. } v. jertfelnic.

JĂRTVÍ vb. IV^a }
JĂRTVUI vb. IV^a } v. jertfi.

JĂRUI vb. III. 1° *Attiser le feu, tisonner, fourgonner.* 2°. *Luire.* 3°. *Égratigner.* 4°. *Plier* (la toile).

1°. Trans. A răscoli, a zgândări, a scociori, a scurma jarul (LB.) de pe foc sau din vatră (PAMFILE, J. III), a scormoni focul, spre a da la o parte cenușa și a face ca să se încălzească cărbunii (id. A.), a «inghiți» focul, ca să se lase cenușa sub cărbuni, să se înmulțească cărbunii (id. VÁSD.), a trage jarul în gura cuptorului... ars pentru pâne (ȚARA OLTULUI, III nr. 36). *Au început a jări cenușa cu mare răvnă... socotind că doar ar găsi vreo scântee de foc.* DRĂGHICI, R. 178. *Ojogul e un băț cu care se jărește focul când nu are cineva clește.* ȘEZ. VIII 91. *Tu Măriufo! jărește cuptorul, că-i dospită pânea.* I. BERESCU, ȚARA OLTULUI III nr. 36. Cf. REV. CRIT. III 158.

2°. Intrans. A lumina făcând jar. *Să nu vii prin șură Cu luleaua 'n gură, Luleaua a jări. Puica te-a zări, La tine a veni.* SEVASTOS, C. 64/25.

3°. Trans. (Prin asemănare cu împungerea în jăratie cu «jăruiitorul») A zgăria pielea unei vite împungând-o cu coarnele. Cf. jăruiit.

4°. Trans. A îndoi pânza în lungul ei (cu ajutorul jăruiitorului). Gata cu țesutul, pânzele se fierb, apoi se nălbesc și, uscate apoi, le jăruiește, adică pânza se îndoește în tot lungul ei în doua. Bărbatul se pune pe fața casei cu g(h)enunchii pe ea, dă capul (= capătul) de de-asupra boresei (= nevestei), ea ține, și el, cu jăruiitorul (nu băț crepat în două), care îmbucă pânza în doua, trage în sus și în jos până ajunge (= este destul); și așa se jăruiește toată pânza. BREBENEL, GR. P.

[Și: jerui vb. IV^a; jări (jeri) vb. IV^a; jereni vb. IV^a LB. | Adjective: jăruiit (jeruiit), -ă = (ad 1°; despre jar s. focul din vatră) scurmat, scormonit; (ad 2°; despre vite, în Transilv.) sgăriat cu cornul (PĂCALĂ, M. R. 140), sgăriat mai afund și în mai multe locuri; se zice și de vita care are vergi de împunsături pe piele (VICIU, GL.), fașchiat; — jărit (jerit), -ă = despre oamenii cărora incendiul le-a distrus tot avutul) ramas pe drumuri; p. ext. ai rămas jerit = ai

cheltuit tot, ai dus tot, de nu mai ai nimic. ION CR. IV 188. | Substantiv verbal (cu sens instrumental) **jăruitór** (**jeruitór**, **jărăitór**, **jerlutór** PAȘCA, GL.) = prăjină («pocia» de lemn) cu care se scormonește focul în cuptor (REV. CRIT. III 158, H. XVII 176), cociorbă; p. anal. bucată de lemn crăpat, cu care se îmbrucă pâza când se îndoaie de-alungul (ȚARA OLTULUI, III nr. 36, cf. jărui 40). *Am venit la d-voastră călare pe un jărúitor.* MERA, L.B. 198].

— Derivat din **jar** cu suf. **-ui** (cf. slav. *žariti* «a frige»).

JĂRUITÓR s. a. v. jărui.

JASCĂU s. a. v. jașcău.

JASCĂU s. a. *Bourse, blague.* — (Ungurism în Transilv. și Mold. de Nord.) Pungă sau săculeț de piele (cu gura încrețită prin două băieri care se trag în sens invers PAMFILE, I. C. 50/34) pentru tutun sau bani; este făcută din bășică de bou (ȘEZ. II 41/23, III 18/12) sau din pielea care învâluie tesciulele berbecelui (ib. VII 162, ȚARA OLTULUI nr. 12) s. buhaiului (ȘEZ. VII 162); chimir (ib. XIX 43), bășcăneț (VICIU, GL.), târșug (PAMFILE, S. C. 56/12). *Am o pipă ș-un jașcău.* MARIAN, SA. 133. *Jascău de tabac.* BUGNARIU, NĂS. BĂNUȚ, T. P. 81. *Aveam bani în jașcău.* RETEGANUL, CH. 29, cf. DOINE 97/5, VAIDA, BREBENEL, GR. P., STAN, M. 255, MAT. FOLC. 1902. [Plur. **-caie**. | Și: **jașcău** s. a. MĂNDRESCU, UNG. 86; (poate numai grafic :) **jașcău** s. a.]

— Din ung. *zsácskó*, idem (diminutivul lui *zsák* «sac»).

JĂSCĂU s. a. v. jașcău.

JASP s. m. sing. (Miner.) *Jaspe.* — Varietate de cuarț opac și dur, de o culoare foarte vie, întrebuințat ca piatră scumpă, iaspis.

— N. după fr.

JĂSTĂ s. f. *Hâte, précipitation.* — (Sărbism în Banat) Repezeală, grabă. *M-a luat d'a jasta* = m'a surprins. LIUBA. *Fără jastă* = fără veste; *unde te prinde jasta* = unde te prinde vestea? H. XVIII 174.

— Apropierea cu «veste» s'a făcut prin etimologie populară. Cuvântul, înrudit cu *jestoc*, vine din sârbește, cf. *žestina* «aprinde, vivacitate, avânt», *žestiti se* «a se aprinde, a-și ieși din fire», *žesta* «spirt».

JĂSTĂCÍ vb. IV^a refl. = a se fâstăci. I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 197.

JĂȚ s. a. v. jeț.

JĂTCĂ s. f. *Outil de tisserand.* — Unealtă de țesut (H. XVIII 26), nedefinită mai de aproape.

JĂTCĂ s. f. v. jidan.

JĂTIE s. f. v. jitie.

JĂȚIU s. a. v. jeț.

JAU s. a., **JĂUÍ** vb. IV^a v. jaf.

JAVALÁIU s. a. v. jigală.

JAVELÍNĂ s. f. *Javeline.* — (Franțuzism rar). Suliță lungă și subțire. *Sagitarii... Înarmați cu*

proaste scuturi și cu șapte javeline. ALECSANDRI, P. III 93.

— N. după fr.

JÁVLĂ s. f. v. javră.

JAVRĂ s. f. 1°. *Chien hargneux, roquet.* 2°. *Mauvaise langue.* 3°. *Paresseux.*

1°. (Termen de ocară pentru) Câne (H. X 355); spec. câne bătrân (Com. A. TOMIAC), care nu latră (H. IX 123); (în alte părți) câne prost care latră mereu în vânt (COSTINESCU), care bate mult (MARIAN); câne rău care mușcă (MARIAN), cf. jigodie. *Toate javrele îl latră.* PANN, P. V. III 153. *Lua-te-ar dracul de javră!* CARAGIALE, M. 331. *De la o colibă, o javră de câine veni spre mine, lătrând.* DUNĂREANU, CH. 135. *Ho! javră spurcată!* ȘEZ. V 41/7. *Lupul când îmbătrânește, toate javrele îl latră.* ZANNE, I 514.

2°. Fig. Termen de ocară dat oamenilor răi, mai ales bătrânilor (ȘEZ. III 18/3, CREANGĂ, GL.) care vorbesc pe alții de rău (MARIAN), s. bătrânilor și oamenilor leneși (Com. A. TOMIAC), bârfitorilor flecari, clefăitorilor (LB.); femeie care jăvrăește multe din gură (BREBENEL, GR. P.); cal bătrân, neputincios, slab și netrebnic (DR. V 206. *Javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă... ața de la picior.* CREANGĂ, A. 57. *Javre hiclene ce sântefi!* ȘEZ. I 258/4, cf. III 18/3, 91/31.

[Plur. *javre* și *jevre* MARIAN. | Și: **jávlă** s. f. = jigodie de câine, pușlă. CIAUȘANU, V.; **jávră** s. f. = cal bătrân. DR. V 206. | Verb: **jávraí** (**jávri**, **jevri** LB.) vb. IV^a = a lătra ca o javră, a chelălăi, a scheuna, a behăi (LB.); fig. a îndruga verzi și uscate, a flecăni, a flecări, a cicăli, a locoti, a defăi (LB.). *Poporul zice despre muieri, care jăvrăesc multe din gură — că le umblă gura ca melnița.* BREBENEL, GR. P. | Alt derivat: **jevroaică** s. f. = javră, femeie limbută. CABA, SĂT.]

— Din rut. *žavra* (*ževra*, *žerva*) «câne (care mușcă)». (Dacă cumva în rutenește cuvântul nu-i împrumutat dela noi).

JÁVRÁI vb. IV^a }
JÁVRÍ vb. IV^a } v. javră.

JAZZ s. a. (Muzică) *Jazz(band).* — Stil muzical, caracterizat prin sincopă și printr'un ritm sălbatec și grotesc, cu melodii insinuante și sentimentale; p. ext. bucată muzicală cântată în acest stil; bandă (numită și **jazzband**) de muzicanți, care execută astfel de bucăți cu instrumente nouă, deosebite unul de altul (ca banjo, saxofon, tamburină, etc.); orchestra alcătuită din astfel de instrumente. *Jazzbandul urlă.* C. PETRESCU, f. II 191. [Plur. *jazzuri*, *jazzbanduri*].

— Cuvânt nou, intrat în limbă, împreună cu muzica numită astfel, de pe la 1918 încoace.

JAZZBÁND s. a. v. jazz.

JBÁRC s. a. Carne vânoasă. ȘEZ. IX 156. [Plur. *jbárcuri*] — Cf. *jbárcoti*, sfârc.

JBÁRCOTÍ vb. IV^a *Téter.* — (Despre vițel) A suge la o vacă mulsă, după ce i s'a gătit laptele din pulpă. ȘEZ. IX 156. — Cf. *jbárc*.

JBERGHELÍT, -Á adj. *Rápé.* — Jerpelit. Com. FURTUNĂ.

JBRÁNȚ s. a. *Lien.* — Legătură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

JDEÁV s. a. (În poezia populară cu caracter mistic; cu sens neprecizabil; poate, «jghiab»). *Eu de mână te luaiu, La jdeavu lu Iordan te du-săiu, Și te curățaiu, Și te limpeziuu de toate deocheturile.* ȘEZ. XII 180.

JDER s. m. și a. 1°. *Martre* (Mustela martes). 2°. *Peau de martre*. 3°. *Cheval bai-brun*.

1°. (Zool.) Mamifer patruped carnivor, asemănător cu dihorul, a cărui blană este foarte căutătată. Cf. H. IX 33, X 150, II 26. *Veverița, jderul, sobolul, cănele.* CANTEMIR, IST. 179. *Ea care oprește'n goană, cu a săgeților lovire Jderii, cerbiu alungați.* OLLĂNESCU, H. O. 300. || Specie: **Jderul de baltă** = Putorinus lutreola. ANTIPA, P. 782.

2°. Blana jderului. *Cu cabaniță cu jder și cu hulpi îmbrăcați.* LET. I. 257/20. *Când m'am părît... drept Moreani, am dat 6 jderi și 4 ug.* (a. 1610). IORGA, S. D. V 13/5. *Malote cu jderi* (a. 1777). ib. VI 107. *Giubeaoa Ilincăi este cu jder.* ib. VIII 18/25. *Un beniș blănit cu jderu.* URICARIUL, XVII 61/5. *Două blane de jder.* ALECSANDRI, T. 432. *Cu căciuliță de jder.* PĂSCULESCU, L. P. 256. *Ș'a cumpărat firuri, Zarafiruri, Jderuri, și papuci.* SEVASTOS, N. 126/20.

3°. Fig. Cal «vânăț». ȘEZ. VIII 167.

[Plur. *jderi*; în sensul 2°, mai rar, și *jderuri* «diferite blăni de jderi». | Și: **jdír** s. m. H. X 207; — (+ *dí(h)ór*) **jdíór** (rostit monosilab) s. m. VICIU, GL. | Diminutiv: **jdrel** (și, probabil, greșală de tipar: **jarel**) s. m. (ad 2°). *Cela înalt și subțirel Poartă căciulă de jdrel.* MAT. FOLC. 45. *Cu cojocelu' de miel, Cu căciulița de jarel.* ib. 867/15].

— Din sârb. **ždero** «găman, mare mănăcios» (dela *žderati*, «a mânca lacom»). CIHAC, II 157.

JDIÓR s. m.

JDÍR s. m.

JDRÉL s. m.

(Zool.) v. **jder**.

JDRELÍ vb. IV^a v. **zdrelí**.

JDRÚLE s. f. plur. *Pâte*. — (Transilv.) Aluatul sucit pe fus (și apăsător pe spată) ce se bagă în zeamă acră. VICIU, GL.

JEÁCTE s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — Nume de pește (H. XVI 10) nedefinit mai de aproape.

JEÁLE s. f. v. **jale**.

JEÁMLĂ s. f. v. **jimblă**¹.

JEÁMNĂ s. f. (Iht.) v. **jamnă**.

JEÁPIȚĂ s. f. v. **japiță**¹.

JEÁUCĂ s. f. *Chien méchant*. — Căine rău; fig. om flecar. PĂCALĂ, M. R. 140.

JEB s. a. *Poche*. — (Ungurism, prin Transilv. de nord) Buzunar. CABA, S., STAN, M., VAIDA. *Făcutu-și-au jeb pe poale.* DOINE, 292/2. *În jeburi galbini băga.* ȘEZ. XII 69, cf. RETEGANUL, P. III 17/33. ȚIPLEA, P. P. 79. [Plur. *jeburi*. | Și: **jep** s. a. *Îmi fă trii* (= trei) *jepuri la haină.* PAȘCA, GL.]

— Din ung. **zseb**, idem.

JEBRENĂ s. f.

JEBRÍNĂ s. f.

(Bot.) v. **jabrină**.

JEBRÚCĂ s. f. v. **zăbreă**.

JECEÁR † s. m. **zețar**.

JÉCHILĂ s. f. 1°. *Besace*. 2°. *Attirail* (du berger). 3°. *Coussinet de selle*. — (Mold.).

1°. Traistă de merinde, pojijie (ȘEZ. III 18/10). *S'a băgat mozu'n cămară, și-a uitat jăchila-afară* [= Bastonul]. GROVEI, C. 29.

2°. Toate uneltele de care este nevoie la o stână, cf. *tărhat* (ȘEZ. VII 181), bagajul ciobanului (pe care-l poartă măgarul în spate) H. XIV 446; lucrurile trebuincioase la câmp plugarului (ION CR. III 187); bagajul (Com. A. TOMIAC) drumeților (ȘEZ. XXXII 137) pe care-l poartă în spate (com. G. NISTOR); bagajul cu care pleacă plutășul la plute, compus de obicei din traista cu merinde, sumanul, toporul, sfredelul, spranga și Țiacul (Com. V. ȘOAREC); lucrurile pe care le pune țaranul în căruță: un suman, o piele de oaie, etc. (H. VIII 120). *Păzitorul vitelor nu are salaș statornic, ci rătăcește prin păduri, mutându-și de la o zi la alta puțina jăchilă păstorească la adăposturile arborilor bătrâni.* COD. SILVIC 5. *Moșneagul și băiețel se deteră pe jos, tăsând pe măgar numai jăchila.* ȘEZ. V 41/11, cf. 40/10.

3°. (La sea) Îmbrăcămintea de deasupra tarăniței, poclada de deasupra. Com. FURTUNĂ.

[Și: **jăchilă**, s. f. | Cu pronunțare dialectală: **jăghilă**, seris și **jétilă** s. f. = toate lucrurile din casă: *Ia-ți jetila și cară-te din casă.* MARIAN].

— Din germ. **Säckel** «traistă» (probabil, prin intermediar unguresc), cf. *jac, jașcău, Țicheră*.

JECMĂNÍ vb. IV^a (ș. d.) v. **jăcman** ș. d.

JECUÍ vb. IV^a v. **jăfuí**.

JEFUÍ vb. IV^a. 1°. *Piller, saccager, mettre au pillage, dévaliser*. 2°. *Piller, plagier*. 3°. *Ravir*. 4°. *Dévaster*.

Simțindu-se mai expresiv, **jefui** înlocuiește adesea pe **prăda**, pe care unii îl întrebuințează mai mult în sensul de «risipi, prăpădi».

1°. (Despre năvălitori, armate, tâlhari s. exploatare) Absol. și trans. (complementul e persoana s. locul prădat, mai rar obiectul răpit) A lua cu sila și a-și însuși în mod abuziv averea altuia, a prăda și a devasta (o țară, un oraș, o casă, omorînd, violând, incendiind, etc.); cf. **jăcmăni**, devaliza. *I-au giu[n]s durmind în sălaș noaptea, de acii i-au tăiat și-au jecuit ș'au lăsat mult în nume de mort* (inc. sec. XVII). IORGA, B. I 15. *Jecuiră-l pr'ins* [hoții]. VARLAAM, C. 347. *Oricarele să va face a vana pre lângă drum și de va găsi ceva îndemănă să fure sau să jecuiască pre cineva..., să-l cearte.* PRAV. MOLD. 18/1. *Pre silnicul ai legat și vasele lui ai jecuit.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 228/16. *Au și trimis în toate părțile, pe la casele boierilor fu-giți, armași a jăcui, a bate prisăcile.* BUL. COM. IST. IV 56. *Cetatea ta jăcuește și avuția ta pradă.* HERODOT 38/2. *Hatmanul... au jecuit de-scarica.* DOSOFTEIU, V. S. 105. *Acolo s'au odihnit până a șepte[a] zi, prădând și jăcuind.* LET. I. 119/20. *I-au jecuit cu feluri de feluri de obicei.* ib. II 308/3. *Jecuesc nu numai prin case, ce și pre călători.* ib. II 148/4. *Sclavinii... au ars și au jecuit Greția.* CANTEMIR, HR. 317/12. *Se deaderă a jăhui.* MAG. IST. IV 287/20. *Jăcuind și stricând tot ce si-au găsit.* ib. III 10/20. *Fiii lui Israil jefuiră pre Egipteani.* BIBLIA (1688) 48. *Jăcuiră toată tabăra.* ib. 271. *Au intrat pe o fereastră în casă și au început a jăcui.* AXINTE URICARIUL, ap. GCR. II 19/15. *Au îngăduit armatei sale să gefuiască toată țara.* ȘINCAI, HR. II 321/1. *Alții jăcuesc, pradă, omoară.* BELDIMAN, TR. 5. *Lupiz... De tot*

ne jecuesc. DONICI, F. 42. Jăcuiau și chinuiau pe bieții țărani. BĂLCESCU, M. V. 26. A jăfuit pe stăpânu meu până la cămașă. ISPIRESCU, L. 290. Să nu întârzi, că te-or jăcui pe drum! (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | Construit cu prep. ți la și de). Norodul să nu jăcuiască la argint. DOSOFTEIU, V. S. 87/2. Il jăfuia de haina ce purta. MINEIUL (1776) 19 1/2.

2°. Fig. A trage foloase exploatănd. Să jăfuiască streinii osteneala lor. MAG. IST. I 128/28. (Modern) A fura (plagia) dela un autor ideile, frazele sale (ȘĂINEANU, D. U.), cf. despoia, spolia.

3°. † (Impropriu) A răpi, a silui (o femeie). Alexandru, jăcuind miuare[a] lui Menelau, s'au fost ducând pre Marea acasă. HERODOT, 122. Acesta lucru, a jăcui muieri, iaste... fapt de oameni nu drepți. ib. 4/31.

4°. A devasta (refl. = pasiv). În toate chirurile se pustiesc și se jecuesc pădurile. COD. SILVIC, 29.

[Și: jăfui, jăhui, (Mold.) jecui, jăcui, (Banat) jăui (CADE) vb. IV^a. | Adjectiv: jefuit (cu negativul nejefuit), -ă = prădat; p. ext. spoliat, exploatat. Jehuiți fură tarii cu inima. CCR. 108. Măgariul tău jăfuit dela tine. BIBLIA (1688) 146/2. Sântem jăcuții din toate părțile. ALECSANDRI, T. 1445. Avea cineva cap... fără să fie jăfuit. CREANGĂ, P. 119. Locuitorii Moldovii mai sărace, mai rău populată... și în sfârșit jecuite de două ori. IORGA, L. I 112; — jefuitor, -oare (intrebunțat și substantivat) = (cel) care jefuește, prădător; p. ext. hrăpăreț, spoliator. Jefuitorii (traducând pe sl. hištenikū) MARDARIE, L. 4068. De la jăcuitori talharii au furat. DONICI, F. II. 37. Pentru dânsii creștinul ca și păgânul va fi un jăcuitor. IORGA, L. I 442. | Abstracte: jefuire = prădare; jaf, pradă; spoliare. Jefuire (traducând pe sl. hištenie) MARDARIE, L. 4067. Luminat ești și mărit den munții jehuirei. CCR. 108. Am zdrobit masealele nedireptilor... jăfuirea am scos. BIBLIA (1688) 375. Nu lăcomi spre jăfuirea cea deșartă. ALFAVITA, ap. GCR. II 148/27-28. Erau neconținute jalobele obștei pentru jăfuirile lui Moțoc. C. NEGRUZZI, I 150. Înțelepciunea lor e minciuna... isteciunea lor jăfuirea. BĂLCESCU, M. V. 574. Jărtfe a urei politice și a jăfuirii. RUSSO, S. 111/25-29. Cf. ZANNE, P. II 375; — jefuit = jefuire, jaf. Se îndreptară spre Pipirig după jăfuit. CREANGĂ, A. 20; — jefuială s. f. = jefuire, jaf. DICT.].

— Derivat din jaf (jah), sau din rut. žekuvati, žakuvati «a jefui». (Cf. ung. zsakolni «a jefui».)

JEFUIALĂ s. f. v. jefui.

JEG s. a. 1°. Brasier. 2°. Crasă.

1°. (Banat și regiunile vestice ale Transilv. și Munteniei) Jar, cărbuni aprinși, jeregaiu. BOCEANU, GL., H. XVII 5, XVIII 317. Jeg = lat. pruna. LEX. MAR. Bagă lanți' a doua oară Colo'n jegul de sub pară. RETEGANUL, TR. 42/2.

2°. (Munt.) Murdărie ce se face pe pielea omului din cauza sudorii și a prafului ce se depune pe ea, lip, jip, slin (COM. SAT. 50). S'a sculdat și a rămas jegul pe puțin.

[Plur. jeguri nu se prea întrebuințează. | Cu rostire dialectală jăg (ad 1°) DENSUȘIANU, T. H. 294, REV. CRIT. III 158; com. M. ROȘCA; (ad 2° Buzău). Com. ST. POPESCU. | Și: (ad 1°; cf. sârb. žed «sete mare», în Banat) jégghiu s. a. Bidiviu e un cal ce mândneă jégghiu. LIUBA-IANA, M. 78, cf. 99; — (ad 2° + jip, lip, cf. însă și jig¹) jig s. a. (rostit jăg) = un fel de materie gălbie și ceroasă ce se află în lăna oilor (ȘEZ. III 14/3), usuc. | Adjectiv: (ad 2°) jegós, -oasă =

plin de jeg, murdar. Oricât de jėjoasă ar fi [pielea]... ap. TDRG. | Alt derivat: jeguiată s. f. = jeg (1°). BOCEANU, GL. și MEH.]

— Din paleosl. žegŭ (bulg. sârb. žega) «fierbințeală». Sensul 2° s'a dezvoltat din cel de «sudaore», iar acesta din «fierbințeală». Cf. jig.

JEGÁJNE s. f. (Pesc.) v. jegajnie.

JEGÁJNIE s. f. (Pesc.). Traîneau, seine. — (Olt.) Unealtă de pescuit. Are formă de plasă de mână. Jegájnea este un sac lung și ascuțit la capăt, a cărui gură... este prinsă de o parte și de alta pe câte un «par», cum se leagă capetele unei plăși de mână. ANTIPA, P. 112, cf. 45, DAMÉ, T. 123. [Și: jigásnie, jicásná H. V 368, jigásnie, jegájne H. V. 368, jigájne, jigájnea, jegázniță, jegásniță, jegájniță, jegárniță, jigarniță (ANTIPA, P. 112, 113, 141, 147, 449, 662), jégnsniță (Meheđinți) DAMÉ, T. 123, PAMFILE, I. C. 66/7, jigásniță (rostit jágáșniță) H. V 381].

— Din sârb. zágažnja, idem. CADE. Cf. zágaștină, zágaž.

JEGÁJNIȚĂ s. f. (Pesc.) v. jegajnie.

JÉGÁL s. a. sing. (Pat.) Pyrose. — Arsuri pe gât, piroză, jig, jigăraiu, jărăgaiu. LEON, MED. 135. [Cu rostire regională: jágál].

— Din bulg. žeglo «arsiță» (Cf. žegovina «piroză».)

JEGÁSNIȚĂ s. f. }

JEGÁZNIȚĂ s. f. }

(Pesc.) v. jegajnie.

JÉGHIU s. a. v. jeg.

JEGNÍ vb. IV^a v. jigni.

JEGÓS, -OÁSĂ adj. v. jeg.

JÉGSNIȚĂ s. f. (Pesc.) v. jegajnie.

JEGUÍ vb. IV^a }

JEGUIÁLĂ s. f. }

v. jig¹.

JEGUIĂȚĂ s. f. v. jeg.

JÉJĂ subst. Terme de dérision. — Cuvânt cu care te adresezi (în derădere) cuiva. Măi jėjo! Ce te îmboldești așa, ori ți-i frică că amu 'ngheti? (Săliște, în Transilv.). VICIU, GL.

JELÁICĂ s. f. v. jelaică.

JELÁN, -Ă adj. v. jale.

JELÁNIE s f I Passion. II. 1°. Douleur. 2°. Lamentation. 3°. Deuil.

I. † Dor aprins, dorință fierbinte, jale (1°); dragoste, iubire, devotament. Căzută în jelanie necuvioasă și fără preceapere și în pohtele fără de leage și în dulcea. CORESI, EV. 416/3, cf. 226/3, PS. 279. Am avutu jelanie peñtru sfintele cărți. id. ap. BV. I 45, cf. PALIA, ap. GCR. I 37/1. Văzū prea cinstita jelanica ingerilor. CUV. D. BĂTR. II 348. [Sfânta Parascheva] era aprinsă de jelanie dumnezăiască. VARLAAM, C. II 12. Lăsând toate pentru jelanie ce avea cătră D[u]mn[e]zău. DOSOFTEIU, V. S.

II. 1°. Jale (2°), durere adâncă. Bietul om m'ascultă Cu jălanie... multă. KONAKI, P. 163. Di ci codru 'ngălbinești?... Di sunetu armilor, Di alian voinicilor, Di jalanie mândrilor. ȘEZ. VII 42. Vine doamna crăiasă Cu trii steaguri de mătăsă... Cel

roșu-i a bătaie, Cel negru a jălanie, și cel alb a bucurie. BUGNARIU, NĂS. 439.

2°. Tânguire cu plânsete și vaiet, bocet. *Ce jălanie saraca, ce țipete n'a făcut!* BELDIMAN, TR. 87. *Să tragi clopotul tare... Că aci-i mare jălanc.* MARIAN, I. 279. *Se făcū... o plângere și o jălanie.* ISPIRESCU, L. 177. *Jălania și tristeța băntuiau.* ȘEZ. IV 186/6. *În ziua de Sân-Ziene, Moarte mare cu jelene.* RETEGANUL, TR. 67/31. *Dacă moare, Jălanie n'are.* PAMFILE, C. 18.

3°. Doliu, jale (3°). *Un an după moartea bărbatului ei, care se cheamă anul jălaniei.* PRAVILA (1814) 100. *Să-l îmbrac de bucurie, O (= ori) de mare jălanie?* ȚIPLEA, P. P. 16.

[Și: jălănie (jălănie) s. f., jălăne s. f., jeléne s. f., jălănie s. f.]

— Din paleosl. želanije «desiderium», în parte cu sensul paleosl. želēnije «luctus».

JELÁT s. m. v. gelat. BELDIMAN, O. 10.

JELCUÍ vb. IV^a v. jelui și jale.

JÉLE s. f. v. jale^{1,2}.

JELEÁICĂ s. f. *Hypocrite*. — Femeie fătărnică (propriu: care poartă dolii numai de ochii lumii). *Ce jeleaică de muiere* (Uricani, Jiu) VICIU, GL. [Și: jeláică s. f. DR. IV 1038].

— Din bulg. žalejka «doliu, haină de doliu».

JELEÁRIU † s. m. v. jeler.

JELÉNE s. f. v. jălanie.

JELÉR s. m. 1°. *Serf, manant.* 2°. *Colon.* —

1°. (În Transilv. și Ungaria dinainte de 1848) Clăcaș fără moșie proprie (lat. inquilinus), având numai casă, curte și o grădiniță, sau stând în casa altora, cărora le presta, în loc de chirie, muncă cu palma (cf. lipitură), sau mutându-se din loc în loc, ca lucrător cu ziua și brațele. Cf. ENCICL. ROM., VAIDA, STAN, M., CABA, SĂL. *Jelarii carii lăcuiesc în casa mea, și slugile meale, așa mă țin pre mine ca pre un strin.* SICRIUL DE AUR, ap. CCR. 118. *Ne dobitocul teu, nece jeliarii carii simtu din lăuntru porței tale...* CATECHISMUL CALVINESC, ap. VAIDA. Cf. (a. 1767) IORGA, S. D. XIII 265/23, (a. 1737) XIII 185/6. *Poporațiunea țării Făgărașului înainte de 1848 a fost împărțită în următoarele clase: Magnați... boieri... iobagi și jeleri.* TURCU, E. 93.

2°. Om așezat pe moșia altuia, colonist. *În suburbiul Maieri (din Alba Iulia) sânt mulți urmași de-ai foștilor jeleri (coloni) ai episcopatului catolic.* MOLDOVAN, Ț. N. 373.

[Și: jeleáriu †, jilériu † s. m. C. C. II—III 668; — (apropiat prin etim. pop. de zi, cu plur. zile, prin Transilv.) zilér s. m. = muncitor cu ziua. *Cei mai mulți [Brăneni] merg la lucru în România ca zileri.* TURCU, E. 36. *Rău o duce zilerul răsănărean.* PĂCALĂ, M. R. 116. | Femininul: jelerită † s. f. = țărancă fără drept de locuință proprie. LB. | Abstract: jelerie † s. f. = faptul de a locui un loc fără drept de proprietate. LB.]

— Din ung. zsellér, idem (în legătură cu germ. «siedeln», iar acesta din lat. *sedile*), trecut și la Sârbi (želir, žiljer) și Cehi (želir). CIHAC, II 509.

JELERIE † s. f. }
JELERITĂ s. f. } v. jeler.

JELÉTCĂ s. f. v. jiletă.

JELÍ vb. IV^a 1°. *Pleurer (sur) quelqu'un.* 2°. *Se*

plaindre, se lamenter. 3°. *Porter le deuil, être en deuil.* 4°. *Regretter.* 5°. *Compatir, plaindre.*

1°. Trans. A plânge un mort (p. ext. un lucru scump pe care l-ai pierdut), a plânge la stâlp, cf. boci. *Toți l-au gelit, ca pre un prea bun părinte.* ȘINCAI, HR. I 12/15. *Tu ai murit..., toată zidirea te jălește.* MARCOVICI, C. 28/15. *Cânt... jelind-o pe crăiasă.* EMINESCU, P. 214. *Bietele surori jeleau pe soacră-sa.* CREANGĂ, P. 11. *Maica Precista s'a dus să-l jălească (= să plângă la stâlp).* ION CR. II 58/22. Cf. PAMFILE, S. T. 25/35. *Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii.* ISPIRESCU, L. 42, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 139, DOINE, 158/6, ȘEZ. 46/12. *Pare că-și jălește părinții!* ZANNE, P. IV 544. | Intrans. (construit cu după s. d. e). *Numai ea, biata, era plânsă, prizărită și amărută,... pentrucă jălea după Teiulegănat.* SBIERA, P. 88/11. *S'o strâns frații... Și jălesc de-o surioară.* ȘEZ. IV 225^b/8. | Absol. *Cu mare amar jelește.* BARAC, AR. 25. *Jelesc dela inimă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 309.

2°. (Refl.) A se plânge (tânguindu-se), a se jeli (I 4°), a se tângui, a se lamenta. *Jelescu-mă.* MARDARIE, L. 3946. *Să jelea strigând cu amar.* MINEIUL (1776) 15¹/1. *Ah cum va fi suspinând și s'a fi jălind biata maică-me!* DRĂGHICI, R. 88.

3°. Trans. și absol. A purta haine cernite după un mort, a fi în doliu; p. ext. a nu se mai putea bucura de plăcerile vieții din cauza pierderii unei ființe iubite, a fi tot trist. *Nu mai jeli cu portul.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 11. *Și nime n'o mai jelește Pără (= numai) Ion cu capul gol.* HODOȘ, P. P. 270. *Cât trăește Tot jelește.* ȘEZ. III 163/4.

4°. Trans. A-i părea rău de ceva, a jeli (I 3°), a regreta. *Cu toată inima ta jelește păcatele tale.* VARLAAM, C. 336/2. *Aceste sânt suvenirile care le jălesc.* RUSSO, S. 19/14. *Cât jălesc vremea pierdută.* C. NEGRUZZI, I 75. *N'am ce jăli de-oiu muri.* ALECSANDRI, P. II 100.

5°. Trans. A da expresie durerii s. milei ce o simți față de cineva s. ceva, a jeli (I 2°), a deplânge, a compătimi. *Să jăliți soarta cea rea a fraților voștri.* DRĂGHICI, R. 159.

[Și: jăli vb. IV^a. | Adjectiv: jelit (jălit), cu negativul: nejelit, nejălit], -ă = (de) plâns; în doliu; regretat; (și cu înțelesul) care merită compătimire, sărman, biet (PAMFILE, CRĂC. 15); p. ext. vagabond (com. IZVERNICEANU). *Rămase casa jelită.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 319. *Taică'mbătrănit și foarte jelit.* ib. 503. *Supărată, jălită și despletită.* ȘEZ. I 229/13; — jelitór (jălitór), -oáre (adesea substantivat) = care jelește s. produce jale, jalnic, cf. tânguitor. *Doină jălitoare.* ALECSANDRI, P. I. 94. *Glas de clopot jălitó.* id. III. *Că-ți-i casa jelitóare și de pâne și de sare.* MARIAN, SA. 9. | Abstracte: jelire (jălire) s. f. = plângere, lamentare, doliu. *Femeia de va purceade îngreonată în anul jălirei, piarde ipoșton.* PRAVILA (1814) 128. *Se aude o jălire'ntristătoare.* ALECSANDRI, P. II 19. *Auzirăm jălirea mamei.* SBIERA, F. 92; jelit (jălit) s. a. = jelire; de jelit = (vrednic) de compătimire. *De atunci ar fi rămas și jelitul la morți.* ȘEZ. IX 6. *Pă jelit mi se puneau.* ib. III 214^b/6. *Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit.* CREANGĂ, P. 243. *Să vezi cât ești de jălit.* ALECSANDRI, P. P. II 379/6]. — Din paleosl. žaliti, idem.

JELIE s. f. v. jale.

JELIȘTE s. f. }
JELITĂ s. f. } v. veliște.

JELNICÍ vb. IV^a v. jalnic.

JÉLNIȚĂ s. f. v. **veliste**.

JELȚ s. a. }
JELȚURÉL s. a. } v. **jeț**.

JELUI vb. IV^a. I. 1°. *S'affliger*. 2°. *Plaindre*, *avoir pitié* de. 3°. *Déplorer*. 4°. *Se plaindre* de. II. 1°. *Se plaindre* à qqn. 2°. *Se plaindre* de qqn, *porter plainte* contre qqn. III. *Convoiter*, *avoir grand envie*.

I. 1°. † Refl. a se întrista. (Mold.) a se scârbi. *Văzură megiașii lui ce fu și se jelui* (în tâlc: se scârbiară, în BIBLIA 1688: se întristară) vartos. CORESI, EV. 281¹/₁.

2°. Trans. A avea milă de cineva, a compătimi pe cineva, a jeli. *Jeluinđu-o de foame, îi dediu să mănânce*. DOSOFTEIU, V. S. 83. *Și jelui pre[a] sfânta Maria*. CUV. D. BĂTR. II 318. *Cu toții mă jeluesc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 177.

3°. A avea părere de rău, a-i părea rău, a jeli (4°), a regreta. Trans. *Jeluinđu greșala*. DOSOFTEIU, V. S. 14, cf. 156²/₁. | Intrans. (construit cu des. absolut) *Jeluinđu mai vartosu de cventele cealea ce dzise*. COD. VOR. 24¹/₁. *Ucenicii jeluia și le părea rău, în ce chip va treace svenția sa cătră lume*. VARLAAM, C. 259. *Și văzură păcătoșii și jăluiră*. CUV. D. BĂTR. II 346. *Infrângerea inimii iaste cându jeluiaste neștine și să obiduiaste și-i pare rău pentru păcatele ce-au făcutu*. EVSTRATIE, ap. GCR. I 115²⁰/₂₀. *Veni Avram ca să plângă pre Sarra și să jăluiască*. BIBLIA (1688).

4°. Refl. A da expresie durerii, revoltei, nemulțumirii sale, a se plânge, a se jeli (2), cf. a se tângui. *Strigă, jeluinđu-se, bătrânul Isiod*. ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 212²⁰/₂₀. *Să mă jeluesc n'am gură*. KONAKI, P. 128. | (Construit cu de s. cu o complinire) *Sluga nu se va jălui de stăpân, și acesta de slugă*. I. IONESC, C. 247. *Nu poate face un pas fără a se jălui că-i ostenit*. ALECSANDRI, T. 610. (Prin către s. printr'un dativ se arată cui se adresează plângerea) *Un cizmariu se jeluia cătră un vecin al său*. BARAC, T. 39. *Oiu veni Ție a mă jelui*. MARIAN, V. 186. *Și mă jălui vântului*. TEODORESCU, P. P. 279⁹. *Jelui-m'aș jelui și n'am cui*. HODOȘ, P. P. 154. cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 3, ȘEZ. III 135¹⁰/₁₀, ZANNE, P. III 72.

II. 1° † P. ext. Refl. A face cuiva o plângere, jalbă, cerând dreptate, a se plânge cuiva. *Se jeluiră vartos și vineră, spuseră Domnului tot ce fu*. TETRAEV. 232. *Și mă jeluui Măriei sale lu Crai Racolți Gheorghe de acestu lucru*. EVANGHELIE (1641), ap. BV. I 115⁵/₅. *Să jăluiră lui Alecsandru*. ALEXANDRIA, ap. GCR. II 132³¹⁻³²/₃₁₋₃₂. *Se jăluiră Porții de astă căutare a dreptului națiilor*. C. NEGRUZZI, I 242. *Văzând pre cuconița într'un cerdac, ei începură să se jeluiască*. ISPIRESCU, L. 180. *Toți de el să jăluia, La Domnul, la Caragea*. ALECSANDRI, P. P. 159¹⁵/₁₅. || Intrans. (cu același sens) *Vorbind și jeluinđu cătră un sameș, l-au învățat să margă la un sihastru*. DOSOFTEIU, V. S. 111. *Viu să jeluesc de acest ticălos Ce sufletu mi-a scos*. ALEXANDRESCU, M. 378.

2°. † (Jur.) A reclama, a pârî, a acuza. Refl. (construit uneori cu prep. pentru) *Ștind bărbatul că curveaște muiarea... s'au și jăluit*. PRAV. MOLD. 74. *Jăluitu-s'au și pentru moartea lui*. LET. I 167³¹/₃₁. | Trans. *Au jăluit pre Duca-Vodă la Împărăție foarte tare*. LET. II 220⁸/₈, cf. 427³⁸/₃₈, 334¹⁷/₁₇. *Jelui... pe niște oameni rezeși*. URICARIUL, X 204¹⁰/₁₀, cf. XXII 409¹/₁. | Intrans. (construit cu prep. pentru s. cu dativul) *Jăluiesc Mării Tale pentru popa Matei* (a. 1793). IORGA, S. D. XIV 142²³/₂₃. *Cu lacrimi le-au arătat și le-au jăluit* (a. 1736). URICARIUL, I 355¹⁰/₁₀.

III. 1°. † (Pe alocuri și azi în popor) A-i fi

jale (1°), dor mare de ceva, a dori fierbinte, a pofti, a se gândi cu jind la ceva, † *deșidera*. Intrans. (construit absol. s. cu prep. către, la, de s. spre). *Jeluiți* [= poftiți N. TESTAMENT 1648; pohtiți BIBLIA 1688] și nu aveți. COD. VOR. 174¹/₁. *În ce chip deșiră cerbul la izvoarele apelor, așa jeluiaste* [pohtiaște HUR., doriaște DOS.] *sufletul micu cătră tire*. PSALT. 80⁴/₄. *Ca vulturul coperi cuibul său, și spre puii săi jelui* [jeluia COR., dori DOS.]. ib. 314¹⁰/₁₀. *Jăluui și ded de le tipării*. CORESI, EV. 1¹⁵/₁₅. *Dumnezeu pururea jeluiaste spre spăsenia oamenilor*. ib. 46²¹/₂₁. *Foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă de mult jeluea la această luminată carte*. PALIA, ap. GCR. I 33¹⁰/₁₀. *Într'a cărui suflet Domnul lăcuiaște, acela de nimica nu mai jăluiaște*. M. COSTIN, ib. 206¹⁰/₁₀. *Acela... tot jăluia cătră Dumnezeu*. HERODOT, 19¹⁰/₁₀. | Trans. (s. construit cu să...) *Argintu sau auru sau veșmente nece de la urulu n'amu jeluitu* [= n'am pohtitū N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688] COD. VOR. 23¹/₁. *Iubi sufletul micu se jeluiască* [= să dorească DOS.; a îndrăgi HUR.] *giudeașele tale în toată vremea*. PSALT. 252³/₃. *Poruncile tale jeluiu* [pohtiu HUR.; am dorit DOS.]. ib. 263⁶/₆. *Nu jeluesc mișei* (= săracii) *nevoia*. CORESI, EV. 430¹³/₁₃. *Jeluiu* (pofhtia BIBLIA 1688) *să se sature de fărâme*. ib. 361¹⁷/₁₇. COD. TOD. 97⁶/₆. *Jeluiaste... să vază pristaniște*. MOXA 400¹/₁. *Jeluiui să bei și mă mândănci*. CUV. D. BĂTR. II 450. *Astăzi mă despărțesc, nu de neștatornicie, ci de câte-ți jăluiesc*. KONAKI, P. 123. *Judecata care jeluești prea tare...* POP, ap. GCR. II 347⁵/₅.

2°. † Intrans. (construit cu dativul) A năzui, a tinde spre..., a aspira. *Mulței și nesupuseei bogăției a lui să jeluim întru inimile noastre*. CORESI, EV. 313⁴/₄.

[Ind. prez. *jeluesc* și *jeluiu* (jăluui)]. | Ș: **jălui** vb. IV^a; **jului** vb. IV^a. *Jului-m'aș munților De dorul părinților*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 192³/₃; — **jeluui** vb. IV^a (Maramureș) = **jelui**. *Jelcui-m'aș jelcui*, *Jelcui-m'aș cătr'o piatră...* BĂRLEA, ap. CADE. | Adjectiv: **jeluit** (jăluit), -ă. *Țara jeluită* (lat. desiderabilem). CORESI, PS. 297. *Și ocărîră țeara deșiderată* [= dorită HUR., DOS., jeluită COR., COR²]. PSALT. 225²³/₂₃. *Țara era iertată și jeluită* (= compătimită) de la împărăție. MAG. IST. III 58³¹/₃₁. *Pe-n pat ei așază pe mult jăluitul* (= jelitul, plânsul). COȘBUC, AE. 110³⁰/₃₀. *Să mai văd pe maica mea, Amărită, jeluîtă* (= plină de jale). HODOȘ, P. P. 222; — **jeluitor** (jăluitor), -oare (adesea substantivat) = (cel) care (se) jeluște, jalnic; (cel) care se prezintă cu o jalbă, suplicant, petiționar, reclamant, pâritor. *S'au înfătoșat... înaintea domniei mele... cu numiții jăluitori*. URICARIUL, II 1¹²/₁₂, cf. GCR. II 75¹¹/₁₁, PRAVILA (1814) 7. *Jăluitoarea se vede iscălită cu condeiul bărbatului său*. IORGA, S. D. VI 50. *Jăluitorii au îmblat fugarii*. ȘEZ. IV 18⁵/₅. (Adv.) *Ea se uita oarecum jăluitor în ochii lui*. SLAVICI, N. II 298. | Abstracte: **jeluire** (jăluire) s. f. = acțiunea de a jelui; plângere, jale, doliu; pâră, reclamație, jalbă; dorință, poftă. *Să nu-și facă răspătire însuși, ci să se arate cu jăluire*. DRĂGHICI, R. 280. *Muierile își iau în semn de jeluire cărpe (mărmări) negre pe cap*. MARIAN, I. 404. *Veniți toți de ascultați a maicilor tânguire și amara jeluire*. ȘEZ. VIII 41; — **jeluit** (jăluit) s. a. = jeluire. *Nu de jăluit, ce de poftit au fost risipa Troadei*. CANTEMIR, HR. 102¹/₁; — **jeluială** (jăluială) s. f. = jeluire. *N'au venit la jăluială*. PĂSCULESCU, L. P. 193. *Șapte boieri de țară, Să mergem la jăluială*. MAT. FOLC. 97].

— Din paleosl. **žalovati** «a jeli» (care s'a simțit ca derivat din *jale*).

JELUIALĂ s. f. v. **jelui**.

JEMBLĂ s. f.

JEMÎȘCĂ s. f.

JÉMLĂ s. f.

JÉMLĂRIȚĂ s. f.

v. **jimblă**.

JÉMLŪGĂ s. f. (Iht.) *Saumon* (Salmo salar). — (Transilv.) Lostrîță. LB.

— Etimologia necunoscută. (În LB. se dă ca echivalent ungurec *zsemling*, înregistrat în dicționare numai sub forma *szemling* „saumon”, din germ. *Sälmling*. TDRG.).

JÉMNĂ s. f.

JEMNIȘCĂ s. f.

v. **jimblă**.

JENĂ vb. I^a 1°. *Géner*. 2°. *Être géné, se géner; avoir honte de..., hésiter à...*

1°. Trans. A pricinui cuiva o jenă, o neplăcere (fizică s. morală), a stânjeni, stingheri, cf. incomoda. O indiferență..., care pe Maria... o jenează. C. PETRESCU, f. II 57. | A supăra (puțin), a strânga, a apăsa, a împiedica mișcările corpului (COSTINESCU), cf. bate, glodi. Mă jenează gheata. Mi-a intrat ceva în ochiu și mă jenează.

2°. Refl. (Construit cu s.ă, prep. de s. absolut) A simți o jenă oarecare. Se jena de ea însăși MAIORESCU, CR. II 341. Dan se jena 'ntotdeauna să ceară'nainte. VLAHUȚĂ, D. 45. Scrisorile ei puteau să-l facă să zâmbească, sa se jeneze. TEODOREANU, M. II 226, cf. 213.

[Adjective: (fr. *géné*) **jenat**, -ă = stingherit, stânjenit, cf. incomodat, indispus; incurcat, strâmtorat (din lipsă de bani); strâns, apăsat. *Îi jenat moșneagul, ca un tânăr de 18 ani*. ALECSANDRI, T. 1683. *Mă simt cam jenat în dezvoltarea interpelării mele*. MAIORESCU, D. IV. 295/16. *Dan avea mișcările jenate și nesigure*. VLAHUȚĂ, D. 15. *Mihai tăcea, jenat de păcla aceea de neînțelegere*. D. ZAMFIRESCU, R. 30. *Tăcere jenată, ca între două streine care s'au cunoscut la o vizită*. C. PETRESCU, C. V. 225: — (fr. *génant*) **jenânt**, -ă (cu înțeles activ) = care jenează, supărător, cf. incomod. *Jenanta stăruință a oratorului de a-și sublinia statornicia într'o idee*. C. PETRESCU, CURENTUL, an. III (1930) 17 sept.].

— N. după fr.

JÉNĂ s. f. *Gêne*. — Indispoziție și sfială pe care cineva o simte când se găsește stingherit, stânjenit, lipsit de parole; stinghereală, stânjeneală, sfială; strâmtorare, lipsă (momentană) de bani. *Toćmai această jenă și neîndemănare a lui [Dan] îl făceau mai... simpatic*. VLAHUȚĂ, D. 15. *Jena momentană... este în mare parte vina împrejurărilor*. MAIORESCU, D. I 576. *Comăneșteanu avu pornirea de a-l întreba de soarta celorlalți, dar un ciudat sentiment de jenă îl opri*. D. ZAMFIRESCU, R. 273. *Nu pusese mâna în pungă, numai fiindcă îi fusese jenă de tovarăși*. C. PETRESCU, f. II 139. *S'ar putea remedia... și jena financiară prin care trece „Astra”*. UNIVERSUL, a. 1930, 16 Noembrie.

— N. după fr. Cf. **jena**.

JENĂNT, -Ă adj. v. **jena**.

JENCUI † ob. IV^a. *Planter, replanter*. — (Numai la Dosofteiu) A sădi, a răsădi. *Cale feceși într'ânsu și răsădiși* [= răsădi HUR., sădiși COR.², ai jencuit DOS.] *rădicirriile ei*. PSALT. 166/2.

JENDĂR s. m.

JENDĂRM s. m.

JENDARMERIE s. f.

JENDĂRŌIU s. m.

v. **jandarm**.

JENI † s. f. v. **jenie**.

JÉNIE † subst. *Génie*. — Geniu. *Astă jenie a lor Le-este rău vătămător*. LOGHICA (a. 1825), ap. GCR. II 251/12. [Și: **jeni** † s. f. (Armată) *Gheneral director al lucrărilor de jeni și al fortificației*. CALENDARUL (1844) 29].

— N. după fr. cf. **geniu**.

JENILĂ s. f. (Comerț) v. **janilie**.

JENTUI vb. IV^a

JENTUIT s. a.

(Păstor.) v. **jintui**.

JENTURÉL s. a. v. **jeț**.

JENUÍ vb. IV^a *Soupçonner*. — (Ungurism în Transilv.) A suspicioana (VAIDA), a bănuí (pe cineva). [Și: **jinui** vb. IV^a = a bănuí. CABA, SĂL. | Abstract: (ung. *gyanu*) **jinău** s. a. (plur. -năie) = bănuială, prepus. LB., VALDA, STAN, M. *Am jinău că el mi-ar fi furat banii*. FRÂNCU-CANDREA, M. 55; cf. PAȘCA, GL.].

— Din ung. **gyanu** «bănuială, suspiciune», derivat cu suf. -ui.

JEP s. m. sing. *Boutons sur la peau* (des chcons). *Salété*. — Bube pe pielea porcilor (RĂDULESCU-CODIN); p. ext. murdărie, jeg. [Rostit regional **jăp** s. m. sing. = slin, murdărie (Oltenia) COM. SAT. I 50. | Și: (+ lip) **jip** (**jăp** ION CR. VII 252) s. m. sing. = murdărie (grămădită) pe pielea omului, animalului, jeg, slin, rap (CIAUȘANU, GL.), lip. *Stă jipu' de o palmă pe gātu-i*. BOCEANU, MEH. *Stă jipul pe el ca pe porc*. PAȘCA, GL. | Adjectiv: **jepăt** (**jipăt**), -ă = care are bube pe piele. *Pentru un purceluș jepat, Nici o para nu mi-a dat*. RĂDULESCU-CODIN. *Porcul îi jipat*. ION CR. IV. 243. *Veni un purcel jipat*. MAT. FOLC. 1453]. — Cf. **jeg**.

JEP s. a. v. **jeb**.

JEPĂLUÍ vb. IV^a v. **jupeli**.

JÉPCĂ s. f. (Topogr.) v. **japsă**.

JÉPCĂNÍ vb. IV^a ș. d. v. **japcă** ș. d.

JÉPCIU s. a. *Gilet usé*. — Pieptar sau cojoc vechiu, ros, rupt (Straja). Com. TOMIAC, (Vicodul de sus). Com. NISTOR. [Derivat: **japciér** s. m. (pronunț. -ci-er) = cojocar, cărpaci. Com. A. TOMIAC].

JEP (I) s. m. (plur.) 1°. *Sapin de montagne* (Pinus Pumilio). 2°. *Panouille de maïs*.

1°. (Bot.; Munt. și Transilv. de sud) Soiu de pin cu tulpina ramificată de la bază și ramurile lăstate spre pământ, formând un desiș de nepătruns; se găsește în regiunea alpină, în care nici un alt copac nu mai crește, pe munții noștri înalți; se mai numește **jneapăn**, **cățan**, **pin pitic**, **durzău** (PANȚU, PL.); p. ext. loc cu tufăriș de **jepi** (PORUCIC, E. 330). *Nu toți putem avea pielea atât de groasă, spre a înfrunta... pe la munte... jepii*. F. R. ATILA, 80.

2°. P. ext. (Banat) Tuleiu de porumb. VICIU, GL. 25, 33. *Jep de cucuruz* (Oravița). Com. COCA. [Și: (ad 1°) **jipi** s. m. plur. PANȚU, PL., cf. H. IX 493; **jup** s. m. DDRF.]

— Cuvânt străvechiu, de aceeași origine pre-romană, probabil celtică (*jupikellos* «jncapăn») ca și *jep*, *zip*, *žup*, *žüp*, etc. din Alpii romani (unde însemnează «*Rhododendron ferrugineum* și *hirsutum*»). DR. V 798—799.

JEPÍ vb. IV^a v. *jopăi* și *jap*¹.

JÉPȘĂ s. f. (Topogr.) v. *japșă*.

JEPȘÍ vb. IV^a *Remplir, bourrer*. — A umplea, a ticsi, a înțesa, a infunda cu ceva. CIAUȘANU, V. [Adjectiv: *jepșit, -ă* = umplut, ticsit, înțesat. *Sacii erau jepșiți cu drugi de furat!* CIAUȘANU, V.]

— Poate, derivat din *japșă*, dacă sensul originar era: «a umplea, a îmbiba cu apă».

JEPUIÍ vb. IV^a v. *jupui*.

JĚRA subst. *Nom de boeuf*. — (Sărbism în Banat, unde se rostește *jăra*) Nume de bou (H. XVIII 141) mare (H. XVIII 141).

— Cf. sărb. *žerav* «bou mare cu părul sur».

JERĂGAIU s. a. v. *jărăgaiu*.

JERÁTEC, JERÁTIC s. a. v. *jăratec*.

JĚRBĀ s. f. *Gerbe*. — (Franțuzism) Mănunchiu de flori. | Fig. *Distribui la câteva mese o jerbă de surăsuri*. C. PETRESCU, C. V. 63, cf. I. II 53. [Și: (prin apropiere de *jirebie*), *jérbie* s. f. *Ideal ascuns în ceruiri, din mănunchiul tău de aur, Las' o jerbie să pice pe al patriei altar*. A. NAUM, V. 177]. — N. din fr.

JĚRBĀ s. f. *vierbă*.

JĚRBIE s. f. v. *jerbă*.

JERCĀNÍ vb. IV^a }
JERCHINÓS, -OĂSĂ adj. } v. *jarcă*.

JERCUÍ vb. IV^a v. *jarcă* și *jăruí*.

JĚRDIE s. f. v. *joardă*.

JERĚBIE s. f. }
JEREBIŮŤĀ s. f. } v. *jirebie*.

JEREGAIU s. a. v. *jărăgaiu*.

JEREMĚÁ s. f. = *geremea*. *Fără a lua vreun ban de la cineva jeremea*. URICARIUL II 24/29.

JĚRFĀ s. f. v. *jertfă*.

JĚRGHIE s. f. v. *joardă*.

JĚRIŠTE s. f. v. *jariște* și *jar*.

JERÍT, -Ă adj. v. *jar*.

JERJELÍE s. f. = *herghelie* DR. V. 197.

JERMĀNÍ vb. IV^a v. *jăman*.

JERPĀN s. m. v. *jărpan*.

JERPELÍ vb. IV^a *Voler, piller, abimer*. — Trans. A desbrăca (de haine), a jefui. *Și el, Doamne, că-mi pleacă... Și cu Martin din Podgorfi, Ce ne-a jerpelit pe toți*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 101/12. [Mai ales: adjectiv: *jerpelit, -ă* = jefuit;

p. ext. (despre obiecte de piele s. de pânză, s. despre haine) învechit și rupt, sdrențuit; (despre oameni) rupt, sdrențuros, rău îmbrăcat (cu haine subțiri și ponosite, în timpul iernii. Com. V. ȘOAREC). *Un factor jerpelit*. SANDU-ALDEA, A. M. 190. *Un Țigan uscat, cu ilic petecit, cu căciula jerpelită în cap*. SADOVEANU, LUC. VI 98. *Invățători... cu legături pestrițe și geamandane jerpelite*. C. PETRESCU, I. II 126. *Trecură prin gări, îndărătul cărora așteptau trăsuri jerpelite*. TEODOREANU, M. II 240. *Nu-i venea a pleca de lângă copiii lui jerpeliți*. ION CR. IV 197. *Care mai bine 'nțoliți, Care rupți și jerpeliți*. TEODORESCU, P. P. 527. Cf. 552^b. | Abstract: *jerpelire* s. f. = acțiunea de a (se) jerpeli: starea unui obiect s. unei persoane jerpelite. [Jețurile] strălucneau prin jerpelirea lor. TELEOR, ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. Ca și în *jărpan* și *jarcă* — din **jarpă* — se pare că avem a face cu o tulpină onomatopeică *jarp-* (cf. interjecția *jarp!*) imitând ruperea, sfâșierea (unei pânze). Prin **jerp* și **jerpelă* s'a putut ajunge la *jerpeli*. Cf. *jerpeliță*, *jberghelit*.

JĚRPELIŤĀ s. f. (Păst.) — Un fel de produs al laptelui (citat alături de «urdă» și «jintiaș»). H. IV 10, 56. [Și: *jórpeliță* s. f. H. IV 28]. Cf. *jerpeli*.

JERSTVĀ s. f. *Calcaire troué*. — (Rusism în Basar.) Calcar găunos, cristalin (deci tare). PORUCIC, E. 325.

— Din rus. *žerstva* «prundiș».

JĚRTFĀ s. f. 1°. *Offrande, oblation, sacrifice*. 2°. *Don à l'église*. 3°. *Sacrifice (fig.)*. 4°. *Victime*. 5°. *Abondance*.

1°. Prinos (constând de obicei dintr'un animal înjunghiat — cf. *victimă* — s. din bucate și roade — cf. *părgă, primiții*) pe care popoarele păgâne le aduceau divinității; cf. *sacrificiu, cumândare, ofrandă, oblațiune, holocaust, ț ardere-de-tot*. *Jertfa* se jertfește, se face s. se aduce. *Jertfă omencască* = om sacrificat pe altar, p. ext. pentru un scop înalt. *Strângea oile cealea ce vrea să fie de jărtvă*. CORESI, EV. 145/9. *Ce iaste milostenie voiu, nu jărtvă*. TETRAEV. 213. *Jirtvele arsurilor*. PALIA, ap. BV. I 94/16. *Făcu jărtvă Domnului tătăni-său lu Isacu*. ib. 132/7. *Jărtvele drăcești*. MOLITVELNIC, ap. GCR. I. 84/15. *Jărtve mari preste tot anul îi fac*. HERODOT 211/10. *Să să ferească ei de carele-său jărtvile Idolilor* (= de cumândari COD. VOR.; de jărtva idolilor BIBLIA 1688). N. TESTAMENT 33. *Măncară cumândările morților* (= *jirtvele DOS*). PSALT. 225/23. *Pre creștini îi făcea jărtvă Lazilor*. LET. III, 132/24. *Vecinice jirtve să facă iaste datoare*. CANTEMIR, HR. 106/28. *Jărtva cea din poruncă nu era să se facă lui Isaac*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/25. *Tulie... făcea slujba jărtvii ceii mai aleasă*. BELDIMAN, N. P. I. 4. *Drept jertfă, pe-un altar înalt să moară*. EMINESCU, P. 306. *Atunci numai ce văzu cum se deschise cerul și-i primi jărtfa*. SBIERA, P. 7.

2°. P. ext. (Popular) Darul care se dă la biserică. *Sărută banul ce-l dă la ascos... crezând că numai atunci este primită jertfa lui*. GOROVEI, CR. 165.

3°. Fig. (Literar, cu o nuanță arhaizantă) Sacrificiu. *Ne hotărâște a face binele cu verice jertfă*. MARCOVICI, C. 5/1. *Spre răsplata tuturor acestor jertfe, o asvărliți cu dispreț*. C. NEGRUZZI, I 49. *Numai pe tine, fără de jărtfă, pământ de sânge și de durere, nu te cunosco*. RUSSO, S. 134/14. *Roadele jertfelor aduse pe câmpul de războiu*.

MAIORESCU, D. II 213. *Din pricina ei se fac atâtea jertfe*. CREANGĂ, P. 232.

4°. (Literar) Victimă. *Bogdănești, Cuzăși și alte jertfe a urei politice și a jăfuirii*. RUSSO, S. III/28. *Nu vei face o jertvă din fiica frăținii-meu*. C. NEGRUZZI, III 146/3.

5°. (Popular) Prisos, belșug (în bucate, vin, etc.), berechet. *La nuntă era jertfă (= bucate, vin)*. CIAUSIANU, V. *Copilul născut în lună plină va trăi în jertfă de toate, nu va duce, adică, lipsă de nimic*. PAMFILE, C. 86/5. *Să mulțumim lui Dumnezeu c'a dat jirfa (= belșug, îndestulare) asta!* RĂDULESCU-CODIN.

[Și: jertvă, s. f.; jertfă s. f.; jărtvă s. f.; jărtvâ s. f.; jirtvâ † s. f.; jirtfă s. f.]

— Din paleosl. žrŭtva (pentru formele cu je-, cf. bulg. žertva), idem, cf. jertfi, jertfui, jertfelnic.

JERTFÉLNIC s. a. 1°. *Autel de sacrifices*. 2°. *Orédenec*.

1°. (La păgâni) Masă de sacrificiu, altar. *Iacov puse jărtăvniculă acolo și se închină lu Dumnezeu*. CORESI, EV. 160/30. *Mai grase dobitoace junghia și aprindea pre jertfelnic*. LET. I 43/20. *Au urzit acolo Avraam jărtăvnicul*. BIBLIA (1688) 15. *Jărtveanicele le-ai zdrobit, apostole*. MINEIUL (1776) 36/1. *Jărtveanicul carele avea focu aprins*. MUCENICUL VARLAAM, ap. GCR. II 204/10. *Iar Perșii... bozuri și dicerici și jirtvenic nu fac*. HERODOT, 56. *Inima... P'al lui jărtfelnic sta'mpiroantă*. I. VĂCĂRESCU, P. 96/23. *Numa... înalță un jertveanic*. BELDIMAN, N. P. I 112. *Un jărtfelnic gătit spre jărtfirca unui țap*. GORJAN, H. IV 197. *L'al amorului jertvenic... slujesc*. PANN, E. I 118. *Amoriu! la al tău jertfelnic iarăși oiu să mă închin*. KONAKI, P. 219. *Nu încetează... a trimite mii de oameni la jertfelnicul nesățioasei morți*. MARCOVICI, C. 16/10. *Și-l junghie... d'asupra chiar a jertfelnicului nelegiuirilor sale*. ISPIRESCU, U. 69/3.

2°. Spec. (Bis.) Masa din altar, așezată în colț, în dreptul ușii din stânga, pe care se pregătesc sfintele daruri. *Rugăciunea pentru sfântul jertfelnic spurcat de eretici*. MOLITVENIC, ap. BV. I 28. *De frica Frâncilor pomeniia Grecii pre papa la jărtăvnicu*. MOXA, 400/23. [fm]părătia Cerului și al sfântul[ui] jirtăvnic (a. 1642). IORGA, S. D. XV 272. *Cinstitele moștii le puseră în beșearecă la svântul jertăvnic*. VARLAAM, C. II 842. *Să stea la jărtveanicu*. MINEIUL (1776) 93/2. *Aceea ce face preotul în toate zilele în sfântul jertvenic...* ANTIM, P. 63. *Sânt datori ca să-i facă sârindar nelipsit la sf. jărtfelnic*. URICARIUL V 257/21. *Să fie pomeniți la sfântul jertvelnic în veci* (a. 1819). BUL. COM. IST. 156.

[Și: jertvélnic, jertvénic, jertveánic, jărtfelnic, jărtvénic, jărtveánic, jertăvnic, jirtăvnic, jirtvénic, jărtăvnic s. a. | Compus (artificial): subtjărtăvnic † s. a. = vas pus subt jertfelnic spre a se scurge în el sângele victimei. *Iară subt tociitoare pra subtjărtăvnicu, ce întru el sângele jertfei prijenia-l*. CORESI, EV. 298/17.]

— Din paleosl. žrŭtvnikŭ, idem.

JERTFÍ vb. IV^a. 1°. *Sacrifier, immoler*. 2°. (Se) *sacrifier, se dévouer*.

1°. Trans. A aduce o jertvă; a sacrifica, † a înjunghia (2°), † a junghia cumândare. *Iară eu cu glas de ispovedanie jirtvescu ție*. PSALTIRE DE BELGRAD, ap. GCR. I 156/18. *Să slobo[a]ze pre creștini să fie volnici a jirtvui lui Dumnezeu cu inimă curată*. LET. II 27/23. *Înconjurat-am și jirtvit-am în cortul lui jirtvâ de laudă*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 247/38. *Și înjunghiară (= jărtviră DOS.) fiii săi și fiele sale dracilor*. PSALT. 226/28. *Ție giunghiu (= voiu jărtvi DOS.) cu-*

mândare laudă, și numele Domnului chemu. ib. 246/33. Cela ce jărtvuiaste Dumnezeilor, să piară. BIBLIA (1688) 55. *Să jărtvești Dumnezeilor*. MINEIUL (1776) 85²/1. *N'ai vrut ca să jărvuești dracilor*. ib. 98/21. *Jărtvesc dobitoace lui Zevs*. BELDIMAN, H. P. I 23. *Jărtfim pe altar un miel*. RUSSO, S. 21/10. *Și bucate să-i jertfești*. PĂSCULESCU, L. P. 201.

2°. Fig. Trans. și (mai ales) refl. A (se) *sacrifica, a se devota, a se consacra*. *Eu... cătră ai mei patrioți am jărtvit ostenealele mele*. PRAVILA (1814) XVI. *Să ne jertfuim cu toții, Să ne laude nepoții*. BARAC, ap. GCR. II 241/23. *Să meargă la Turci să-i jervească* (a. 1823). IORGA, S. N. 190. *Fieșcare spre îndestularea toată Jertfește averi*. KONAKI, P. 282. *Ție unuia voesc a jertfi acest an nou*. MARCOVICI, D. 2. *O, patria mea, jărtfește-te!* RUSSO, S. 136/16. *El a jertfit amorul său*. C. NEGRUZZI, I 56. *Românii... se jertfiră ca niște martiri pentru apărarea civilizației*. BĂLCESCU, M. V. 8/10. *Viața noastră să jertfim!* ALECSANDRI, P. II 7. *Ne fâgăduim chiar a ne jertfi*. ISPIRESCU, L. 12. *Ca un rob să te jertfești pentru binele obștesc*. ZANNE, P. VIII 212.

[Și: jertví (jerví) vb. IV^a; jirtví vb. IV^a; jărtví (jărtví) vb. IV^a; — (paleosl. žrtvovati, idem) jertví (jărtví) vb. IV^a. | Adjectiv: jertfít (cu negativul nejertfít), -ă = adus-jertfă, sacrificat, devotat, consacrat, închinat. *Un fiu întru toate supus și jertfít*. MARCOVICI, D. 5/23. *Ori moare de vreo boală, ori jertvit de cineva*. PANN, E. I 98. *Cazaci însă erau cu totul jertfiți lui Mihai*. BĂLCESCU, M. V. 479; — jertfitór, -oáre (mai des substantivat) = (cel) care jertfește. *Pre jirtvitoriul acela... cu moarte îl pedepsea*. ISTORIA RUȘILOR, ap. GCR. II 51/7,3. *Ecatomba (a) bărbăților celor jertvitori*. THOMA, ib. 88/13. *Un taur... pe care de abia 20 de jărtvitori ar fi putut să-l oprească*. BELDIMAN, H. P. I 63. | A bstracte: jertfire, jertfuire s. f. = acțiunea de a jertfi, sacrificiu. *Jărtvuire D[o]mnului*. BIBLIA (1688) 60. *Fac o jărtvire*. AXENTIE, ap. GCR. II 48/3. *Aducându-te lui H[risto]s ca o jărtvă... prin... jărtvuire vie primită și bine plăcută*. MINEIUL (1776) 13/2. *Ar fi așteptat în pace sângeroasa sa jertfire?* KONAKI, P. 262. *Jărtfirea ce a făcut de zece mii colii gratis*. I. IONESCU, C. VIII. *Vitejeii tale o s'aduc jertvire*. PANN, E. II, 106. *Mântuitorul... ne arată legea practică..., legea jertfiriei*. BĂLCESCU, M. V. 2/13; — jertfít s. a.]

— Derivat din jertfă.

JERTFUÍ vb. IV^a v. jertfí.

JERTUITÓR s. a. v. jărui.

JÉRTVĀ s. f. v. jertfă.

JERTVÉANIC s. a. }
JERTVÉLNIC s. a. } v. jertfelnic.
JERTVÉNIC s. a. }

JERTVÍ vb. IV^a v. jertfí.

JERUÍ vb. IV^a v. jărui.

JERVÍ vb. IV v. jertfí.

JESTÓC † adj. m. *Rude, dur, méchant*. — Aspru, crud, rău, aprig. *De n'are avea bărbatul altă nici o vină, ce numai aceasta vrăjmășia, cându-i jestoc și mânios*. DOSOFTEIU, V. S. 86. Cf. PRAV. MOLD. 589, 614. *Soful... iaste foarte jestocú și fără omenie*. DOSOFTEIU, V. S. 167.

— Din paleosl. *žestokŭ* «durus» s. rut. *žestok* «praecept». Cf. *justŭ*.

JESTRILĂ s. f. (Bot.) *Érable* (Acer tataricum). — (Sărbism) Gladiș, verigar, (Pecienecica, jud. Severin). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51.
— Din sârb. *žestila*, idem.

JEȚ s. a. 1°. *Fauteuil, trône*. 2°. *Banquette*. 3°. *Pré*. 1°. Scaun încăpător, cu spetează (fnaltă) și brațe, fotoliu; spec. tron (LB.). *Om den jețiu șezându-și*. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (1644). BV. 145/4. *Ili Preutul ședea în jălțu*. DOSOFTEIU, V. S. 205. *N'au rămas la... mânăștiri nice clopote, nice uși, nice un her și... jălțuri*. LET. II 123/3. *Să nu șază la jețuri*. BIBLIA (1688) 175. *In uliță mi se punea mie jălțul*. ib. 375. *Jețuri de aur*. MINEIUL (1776) 29°/1. *Și supt dânsul era un jălțiu mare de aur curat*. ARAVICON, ap. GCR. II 130/25. *Alexandru... avea voinici tineri împrejurul jețului*. ALEXANDRIA, 28. (Fig.) *Creerii capului... este jețul (= sediul) minții*. PISCUPESCU, O. 120. *Se puse pe un jălț, unde șezu absorbită în gânduri*. C. NEGRUZZI, I 27. *Pe jălțu-mi lângă masă... scriu*. ALÉCSANDRI, P. III 4. *Șezând... fără grijă răsturnat în jețul meu...* ODOBESCU, III 77/11. *Pe un jeț tăiat în stâncă stă... preotul cel pŭgân*. EMINESCU, P. 204. *Jețul... de mușama în cancelaria poliției*. CARAGIALE, M. 281. *Ședea mereu pe jețul ce-i dăruise... ginere-său*. SLAVICI, N. 207. *Doamna primește... stând într'un jeț*. IORGA, I. R. I 154. *Oferi curtenitor femeilor jălțurile de paie*. C. PETRESCU, I. I 12. *Boierul... ședea pe un jălț în mijlocul țăranilor*. CREANGĂ, A. 164. *Va sta Christos în jeț, Ca să judece pe toți*. MARIAN, I. 477, cf. TEODORESCU, P. P. 19. *Și ședeam la noi pe jeț*. BIBLICESCU, 60. *Numai jețuri scoborite*. PĂSCULESCU, L. P. 36. | *Jălț* = laviță cu spate. Com. V. BUCUR. 2°. Lăvcioară mobilă, îmbrăcată în piele, mai adesea cu răzemătoare, care se pune la căruță, ca să șezi pe ea, leagăn. Cf. capră. Cf. PAȘCA, GL., com. VULCU.

3°. (Topogr. jud. Mehedinți) Luncă fertilă, *Trecând dealul sau culmea cea mai înaltă a văii sau luncii Motrului, dăm peste o mulțime de părae care formează văi și lunci frumoase și fertile... care se numesc jețuri*. I. IONESCU, M. 72.

[Plur. *jețuri*. | Ș: *jălț* s. a., *jețiu* (jălțiu, jălț) s. a.; (Mold.) *jeț* (jălț) s. a.; (Transilv.) *jît* s. a., *jîț* s. a., *jîț* s. a. VICIU, COL. | Diminutive: *jețurél* (jențurél, jețurel PAMFILE, CRC. 63) s. a. *La un colț de masă scrisu-i jețurel, Jeț de aurel*. TEODORESCU, P. P. 24^b. *Prejur de mese Jețurile drese*. ib. 23^b; — *jălțiuăș* s. a. ap. TDRG. | Derivat: *jălțuit*, -ă = în formă de jeț. *Scaun zugrăvit, Pe jos jălțuit* (glosat prin: dres, aranjat, lustruit frumos), *Pe jeț bumbi de aur*. PĂSCULESCU, L. P. 13].

— Din germ. *Sitz*, probabil prin mijlocirea altei limbi (în formele cu *l* pare a se fi amestecat germ. *Sessel*, cf. TDRG.).

JEȚĂR s. m. (Tip.) v. *zețar*.

JÉTILĂ s. f. v. *jechilă*.

JÉȚIU s. a. v. *jeț*.

JETÓN s. a. *Jeton*. — Fisă; fig. (mai ales complicit): *jeton de prezentă* = sumă de bani ce se plătește membrilor unei societăți ca onorariu pentru fiecare ședință la care asistă. *Regulamentul a fixat jetoane de prezentă*. MAIORESCU, D. I 86/24. *Funcționarii de orice categorie, delegați în consiliile de administrație ale Regiilor, vor primi*

pentru zilele ce lucrează la consiliu un jeton de prezentă. UNIVERSUL a. 1930, 3 Dec.

— N. după fr.

JETUI vb. IV^a, refl. *Se bourrer, se gorger*. — (La Mărginenii din Transilv.) A se îndopa de mâncare. Com. C. LACEA.

JETUI vb. IV^a v. *zețui*.

JETURÉL s. a. v. *jeț*.

JEVÉNIE s. f. v. *jivină*

JEVREÁ s. f. v. *gevea*.

JEVRI vb. IV^a

JEVROÁICĂ s. f. } v. *javră*.

JEVRUICĂ s. f. *Oeil-de-boeuf*. — (Șimleu) Fereastră de formă rotundă în perețele din dosul casei: *Nime 'n lume nu-l aude, Numa-o mândră de nevasiă Pe jevrucă de fereastră*. VAIDA.

JEZUIT s. m. (ș. d.) v. *iezuit*.

JEZURINĂ s. f. v. *vizuină*.

JGĂȚ s. m. *Gosse*. — Copil mic și iute. *E un jgăț numai cât o ridiche* (jud. Fălțiceni). COM. SAT. III 79. — Cf. *zgătie* (de fată).

JGĂȚĂ s. f. *Goitre*. — (Sângeorz-Băi în Trans.) Umflătură la grumaz, gușă, orice umflătură pe cap. PAȘCA, GL. — Cf. *găt*.

JGHEAB s. a.

JGHEBÁ vb. I^a

JGHEBÁTURĂ s. f.

JGHEBÍTĂ s. f.

JGHEBUÍ vb. IV^a

} v. *jghiab*.

JGHIAB s. a. 1°. *Canal, conduit*. 2°. *Auge*. 3°. *Dalle*. 4°. *Abée*. 5°. *Maie, fouloir*. 6°. *Rigole*. 7°. *Rainure*. *Rigole*. 8°. *Gorge, défilé*. *Rocher*. *Terre stérile*. 9°. *Essieu*. 10°. *Filet*. 11°. *Cercueil*. 12°. *Communs*.

1°. Canal, conductă pentru scurgerea apei. *L-au aruncat în jghiabul cetății cel cu gratie, pre unde să seară poghoiul*. DOSOFTEIU, V. S. 104. *Au mutat curgea ei, ca printru[n] jgheab*. GCR. II 93/3. *Ploua... de vărsa ca din jghiaburi apa*. DIONISIE, C. 179. (Fig.) Cataractă. *Jghiaburile ceriului s'au deșchis*. BIBLIA (1688) 5², cf. C. NEGRUZZI, II 5.

2°. Spec. Albie săpată într'un trunchiu de copac s. în piatră, servind pentru scurgerea apei dintr'o fântână (izvor, puț, budăiu) s. ca a dă pătore pentru vite, teucă (DAMÉ, T. 179), vălău. *Umplură jghiaburile ca să adape oile*. BIBLIA (1688) 40. *Se duce... la fântână și umple jghiabul*. MARIAN, f. 397. *Să spălăm sghiaburile, Să adăpăm vitele*. TEODORESCU, P. P. 672. | P. a n a l. Trunchiu scobit în care se presară sare ori tărățe pentru ca să le lingă oile. ȘEZ. III 87/32.

3°. Scoc de lemn (s. în timp din urmă și de tinichea) de-alungul strașinii casei, pentru scurgerea apei de pe coperiș, uluc.

4°. (La moară) Scoc (DAMÉ, T. 149, ȘEZ. VIII 187, cf. H. IX 60, XVIII 26, 28). *Când nu este de măcinat la moară... apa se sloboade pe o ierugă... ce se numește jghiab*. LIUBA-IANA, M. 104, cf. H. XVIII 143. *Sghiaburile pe care vine apa de încălțeste roata cu cupele... H. IV 156*. | *Sgheab* este acela care este pus să cure în el măcinișul. H. XIV 177.

5°. (La preparatul vinului) Călcător (DAMÉ, T. 80). *In niște jghiaburi mari de lemn [poama] o calcă cu picioarele.* DRĂGHICI, R. 28. *Toarnă boștina... în șgheab(u).* I. IONESCU, P. 252. *Călcător sau jghiab... făcut din scânduri.* PAMFILE, I. C. 219/29.

6°. Șanțuleț care servește la udatul semănăturilor, mai ales a zarzavaturilor, rigolă. *Cu jghiaburi și cu mânilor îmblă de le udă.* HERODOT, 79/33.

7°. Scobitură în formă de canal făcută de ploii în stânci s. de mână omenească în lemn s. piatră. *O lepede lată, culcată în chip de masă și brăzdată de jghiaburi netede, adâncite de mână de om.* C. PETRESCU, R. D. 55. || Spec. Scobitură în bărnele din care se construiesc pereții caselor țărănești (DAMÉ, T. 95), jghebat-uri. | Șanțul (găvanul, ulucul) mesii dulgherului, în care se țin uneltele. DAMÉ, T. 114.

8°. Locul cuprins între două picioare de munte (ȘEZ. III 189), drum îngust și adânc între două dealuri (PORUCIC, T. E. 318), înfundătură (H. X 353). *Trece în curmezășu piste jgheabu, unde iaste iară piatră hotaru în picioru cel mari (a. 1804).* STEFANELLI, D. C. 320. *Pământul se lăsa la vale... până se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului și Râmnicelului.* ODOBESCU, III 195/13. *Mai jos, în jghiab pietros, într'o roată de mesteceni se strângea apa pârăului într'o țăltă împede.* SADOVEANU, SĂM. VI 339. *Peste munți și peste șghiaburi.* TEODORESCU, P. P. 171. || Colț de stâncă. LB., PORUCIC, T. E. 197. *Sub stâncă sau jgheabul în care bate apa.* F. R. ATILA, 70. || P. ext. (Bran) Loc sărac, care nu produce nimic. Cf. VICIU, GL.

9°. Spec. Osia vagonetului cu care se scoate piatra din baie (= mină). PAȘCA, GL.

10°. (Transilv.) Un fel de plasă de pescuit, pleșcă. LB.

11°. (Transilv.) Sicriu. LB. *Secriul numit almintrelea... în Transilvania... șghiag... se face totdeauna după starea mortului.* MARIAN, I. 235. Cf. PAMFILE, I. C. 157/8.

12°. (Plur.) Toate clădirile unei gospodării s. așezări, cu casă cu tot: *Multe jghiaburi bune are.* VICIU, GL. Cf. acaret, heiuri.

[Plur. jghiaburi. | Și: (grafic): șghiab, șghiab s. a. | Diminutiv: jghebuléț s. a. = vas lungueț din care se adapă vitele. Și'n șghebuléț că-l punea. PĂSCULESCU, L. P. 174. | Derivate: jghebită s. f. = jghiabul de la moară, pe unde curge făina măcinată. N. REV. R. XIV 349; — jghebătura s. f. = (Arhit.) îndoitură, ciubuc. TDRG. | Verb: jgheba vb. I^a = înjgheba; — jghebuî vb. IV^a = a face cu dalta ori cu tesla borte în lemnele ce se folosesc la clădiri, a le scobi. *Jghebuște grinzile, cununile.* VICIU, GL.].

— Din paleosl. žlěbŭ «canal». Cf. în jgheba.

JIAN s. m. (Cor.) 1°. *Chanson populaire.* 2°. *Danse populaire.*

1°. Numele unui cântec popular. H. II 14. *Când eram flăcău... cântam și cu v'o câteva cântice... : oltu, jianu.* JIPESCU, O. 91/5.

2°. Numele unei hore. PĂRVESCU, H. 42, cf. H. IV 12.

[Derivate: jiancă s. f. = horă, dans. H. V 117, 434; IX 484, XVI 14. | Pronunț. ji-a].

— La origine, numele haiducului vestit Iancu Jianu.

JIANCĂ s. f. (Cor.) v. jianu.

JIB, -Ă adj. *Grand, fort, bien bâti.* 2°. *Beau-coup.* 3°. *Vite.* — (Transilv. de nord).

1°. A dj. (Despre o persoană sau un lucru) Bine

desvoltat, tare, puternic, zdravăn, mare. *Ce jib te-ai făcut!* PAȘCA, GL. CABA, SĂL. *Ce dărab jib de mălaiu ți-ai tăiat.* VICIU, GL. Cf. VAIDA, DR. V. 207.

2°. A dv. Mult, foarte mult. *Când is supărată jib, Atunci fac voie și răd.* ȚIPLEA, P. P. 38.

3°. A dv. Repede. *Au venit tare jib.* BRAN, S. [Cu rostire dialectală: jâb, -ă adj., adv.].

— Poate, din ung. zsb «comediant».

JIC s. m. În expresia: *jăc de om* = om tinerel voinic. ION CR. III 345. [Cu rostire dialectală: jăc].

JICĂSNĂ s. f. (Pesc.) v. jegajne.

JICNÍ vb. IV v. jigni.

JICNICÉR † s. m. } v. jitniță.
JICNIȚĂ s. f. }

JICOĂLĂ s. f. v. vicol.

JID s. m. *Juiț.* — (În Transilv. de nord și Mold.) *Jidan. Intra în dugheana jidului.* BĂNUȚ, T. P. 113. *Cu cuțitul lui Mihai taie capul jidului.* C. S. V. 5. *Este-un popă din doi jizi, Cunună pe ceș fugiți.* PAMFILE, CER. 150/2. Cf. BUD, P. P. 11.

— Din rut. (pol.) żyd (colectiv: żydova), idem. Cf. jitecă, jidan, jidov, jidău.

JIDÁN s. m. 1°. *Juiț.* 2°. Sorte de scarabée (*Meloe proscarabaeus*). 3°. Sorte de corvidé (*Nycticorax europaeus*).

1°. Nume popular (adesea cu înțeles disprețuitor) dat Evreilor, jid, jidău, jidov, (†) jidovin, ovreu, cf. iudeu, iudă, israelit, semit, iuflă, iucman, tărtan, jupân. *Judanul e din fire speculant.* C. NEGRUZZI, I 324. *Mă întorc la rusnaci și jidanii mei.* PETRESCU, I II 132. *Un jidan leșesc.* CONTEMPORANUL II 220. *Măi jidane, măi jupâne, Nu-i schimba calu cu mine?* MAT. FOLC. 1279/9, 10. *Decât slugă la jidan, Mai bine la oi cioban.* ȘEZ. I 71^b/24. *Jidanul cu neagră barbă Duce pe dracu la iarbă.* BAROZZI, L. 85/13. *Când te întâlnești cu jidan, îți merge bine.* GOROVEL, CR. 1791. # *Jidan botezat* = creștin cu apucături rele. ZANNE, P. VI 177. *Are cap de jidan* = umblă cu înșelăciuni. ib. 178. *Parcă se bat jidanii în gura lui* = vorbește repede și cam nedeslușit. ib. *Când vor ieși jidanii la se cere* = niciodată. PAMFILE, CR. 16, cf. 185, 192, 194.

2°. (Entom.) Jidov 3°. MARIAN, INS. 82.

3°. (Ornit.) Corb-de-noapte. CADE.

[Cu rostire dialectală: jádán s. m. Și: judán s. m. | Feminin: jidăncă s. f. = ovreică, p. ext. numele unui joc (SEVASTOS, N. 281^b/36; PAMFILE, J. III). Cf. jidaucă, jidoafcă. *Îmbrăcați... ca... jidani, jidance.* PAMFILE, CRC. 192/35. *Să vă duceți la jidance.* TEODORESCU, P. P. 367. *Colo'n vale la priloage, Țin orândă trei jidance.* LIT. POP. ap. HEM. 1541/15. Cf. SEVASTOS, P. P. 243/4, ȘEZ. I 14/3. | Diminutive: jidănăș s. m. = jidan mic, tână, pipenicit, sărac, zdrențuros. *Privesc toate de pe lângă vreun Jidănăș.* IORGA, B. 33; — jidăncuță s. f. = jidancă tână și frumușică; p. ext. numele unui joc (cântec) cu lăutari (SEVASTOS, N. 281^b/36, PAMFILE, I. III 9, H. VI 51, X 278), cf. jidaucă, jidofeuță. *După capră încep să joace jidanii cântându-le lăutarii un anumit cântec: jidăncuța.* PAMFILE, CRC. 193/27. | Augmentativ: jidănóiu s. m. = jidan mare, bătrân. *Vreun jidănăș sau jidănoiu cu laibăr.* IORGA, B. 33. | Adjectiv: jidănesc, -ească adj. = de

jidan, jidovesc, evreesc. | Adverb: **jidă-nêște** = în felul s. în limba jidănească, evrește, jidovește și (spec. un fel de a înnota (cf. PAMFILE, J. I). | Colectiv: **jidănimе** s. f. = neamul, totalitatea jidanilor, mulțime de jidani, jidovime, evreime. *Amestec de ungurime și de jidănimе patriotică.* IORGA, N. R. A. I 236].
— Cu schimb de sufix din **jidău** s. derivat din **jid**, cu suf. augm. -an. Cf. jidău, jidov, jitecă.

JIDĂNAȘ s. m.

JIDĂNCĂ s. f.

JIDĂNCĂȚĂ s. f.

JIDĂNESC, -EASCĂ adj.

JIDĂNEȘTE adv.

JIDĂNIME s. f.

JIDĂNÓIU s. m.

v. jidan.

JIDĂU s. m. *Juif.* — (Ungurism rar în Transilv.) Jidan. VISKI, CĂMP. 222. [Mai răspândit, și prin Moldova, femininul: **jidăucă** s. f. = jidancă, jidovoaică, evreică. PAMFILE, J. II, CRC. 192].
— Din ung. *zsidó*, idem. Cf. jid, jidan, jidov, jitecă.

JIDĂUCĂ s. f. v. jidău.

JIDĂVĂ s. f. v. jidovină.

JIDOĂFCĂ s. f.

JIDOĂICĂ s. f.

JIDOĂVCĂ s. f.

JIDOFĂȚĂ s. f.

JIDÓUCA s. f.

v. jidov.

JIDOV s. m. 1°. *Juif.* 2°. *Géant, colosse.* *Richard.* 3°. Sorte de scarabée (*Meloe proscarabaeus*)

1°. (Întrebuințat mai ales în literatura veche și în Transilvania) Jidan, evreu. *E jidoviloru [jidovii N. TESTAMENT 1648; jidovi BIBLIA 1688] și Eliniloru site nu prouste făcea.* COD. VOR. 4/5. *Petru... rudă de jidovi... era.* CORESI, EV. 210/13. *Se muncescu într'insu jidovii.* CUV. D. BĂTR. II 348. *Au prins pre câțiva jidovi și i-au pus la închisoare.* LET. II 400/23. *Cum, tu fiindă jidovă, dela mene ceri să beai?* VARLAAM, ap. GCR. I 108/2. *De are fi vraciul și jidov, vom creade mai mult.* PRAV. 506. *Eretic și jidov împotriva creștinilor nu să primesc spre mărturie.* PRAVILA (1814) 75. *Au luat cu dobândă de la jidovi.* C. NEGRUZZI, I 87. *Pedecapsa jidovului rătăcitor.* ODOBESCU, III 10/10. (Ahasverus, personaj legendar, osândit să rătăcească veșnic pe pământ, fiindcă insultase pe Isus când purta crucea în spinare). *Maica Domnului era fata lui David și slujia la un Jidov.* PAMFILE, CRC. 117/23. *Căinii de jidovi îl chinuiau [pe Isus].* MAT. FOLC. 1073/30. *Domnul Hristos a fost tot jidov mare.* ȘEZ. II 29/5. *Jidovii de aceea is «chistru»..., pen-trucă ei, după moartea lui Hristos, să fi tăiat... un cocoș.* GOROVEI, CR. 1790. *Prin unele părți se crede că dacă de la Sântă-Măria-mare și până la Sântă-Maria-cea-mică nu cade brumă, se imput jidovii.* PAMFILE, S. T. 37. Cf. ZANNE, P. I 71. *Du-te 'n jidovi! : du-te dracului (Sibiu).* Com. LAZĂR.

2°. (Mit. pop.) Ființă supranaturală, uriaș (RĂDULESCU-CODIN), om mare și bine făcut, tare (VICIU, GL.), om înșpătat, voinic, rupt din mal, hojmalău (CIAUȘANU, V.). *Se mai aflau comorile îngropate de jidovi.* C. PETRESCU, R. DR. 138. *Dar cele mai multe comori ne sânt rămase de la*

acel soi de oameni care a trăit înaintea noastră, adică de la urieși sau jidovi. PAMFILE, COM. 8/13. | (Predicativ, cu funcțiune adjectivală) *Omă ūsta așa-i de jidov, ca un urs!* VICIU, GL. # *De când cu jidovii* = adică în vechime, de când erau oamenii mari, jidovi. ZANNE, P. VI 181. **A fi rupt din jidovi**, adică om voinic, corpolent. ib. 180. || Om chiabur, bogat; putred de avut, gros la pungă; cu chiag la pungă, cald la pungă, cu său la rărunchi, stup de bani, stup neretezat. CIAUȘANU, V.

3°. (Entom., în Bucov. și Transilv.) Un fel de gândac trândav și moale în trup, care lasă de la încheeturile picioarelor un fel de suc galben și puturos. Se mai numește și: jidan. MARIAN, ÎNS. 82/13. *Jidov* = goangă puturoasă. PĂCALĂ. M. R. 32.

[Cu rostire regională: **jădov** s. m. | Și: **jiduv** (cu plur. dialectal **jădugi**). *Iuda la jădugi mergea și din gur' așa zăcea...* PAMFILE, CRC. 65. | Formă literară slavă: **jidovin** † s. m. *Eu amu sântu omă jidovinu (= jidovă N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688).* COD. VOR. 36/4, cf. 78/5. | Feminine (rus. *jidovka*), **jidovcă (jidoăfcă, jidovăcă ARH. FOLK. I 199, jidovăcă † s. f. = evreică, jidancă. Și de să vor împreuna cu jidovcă (= ovreică MUNT.) să chiamă mestecare de sânge. PRAV. 1021. *Trei Nemțoaice, trei jidoăfce.* MAT. FOLC. 373/5. Cf. ȘEZ. 288/14. *Joacă dracu pe părete cu jidoavca de ureche (= Umbra).* GOROVEI, C 380; — **jidoăică** s. f. *Trei nemțoaice, trei jidoăice.* MAT. FOLC. 265/30; — **jidoăoaică** s. f. (DICT.); — **jidoveancă** s. f. = joc cu lăutari. PAMFILE, J. III. 19. | Diminutiv: **jidofăță** s. f. = jidancă mică și drăguță, jidoveasca. cu lăutari, cf. jidăncuță, jidoveasca. PAMFILE, J. II 284/7. | Augmentativ: **jidovoc** s. m. = uriaș, namilă, monstru. *Cel jidovoc mare cu neagra sulită...* ALEXICI, L. P. 148/1. | Adjectiv: **jidovesc, -ească** adj. = jidănesc, evreesc, ebraic; uriaș, ce trece peste puterile ome-nești; p. ext. nelegiuit, spurcat. *Rățezare jidovească.* MARDARIE, L. 4232. *Nărodului jidovescă.* CORESI, EV. *Cu mare muncă scoasem den limbă jidovească... pre limbă românească.* PALIA, ap. GCR. I 37/21. *Auziră că evreiască limbă (limbă jidovească N. TESTAMENT 1648; limba jidovească BIBLIA 1688) glăsi cătr' însi.* COD. VOR. 38/3. *Coconii jidovești.* POPA IOAN DIN VINȚI, ap. GCR. I 287/5. *Slove elinești și jidovești.* ALEXANDRIA, ib. II 167/20. *Caftan jidovesc.* EMINESCU, N. 78. *Bubă jidovească.* PAMFILE, B. 18/13. *Cărăuța jidovească.* SEVASTOS, P. P. 75. *Neamul jidovesc, îndrăcit și diavolesc.* MAT. FOLC. 1462/30 # *Cot jidovesc* = cot mare. ZANNE, P. V 209, cf. ȘEZ. IV 175/13. *Muncă jidovească* = muncă mare, grea. ZANNE, P. VI 182, cf. ISPIRESCU, L. 207. (Substantivat) **jidovească** s. f. art. = joc cu lăutari, cf. jidofățuța, jidăncuța. PAMFILE, CRC. 129, cf. SEVASTOS N. 281^b/30; — **jidovetic** adj. în expresia: **om jidovetic** = care vorbește ca jidanii, e fricos și bi-cisnic. ȘEZ. III 69/29. Cf. leiba. | Adverb: **jidoveste** adv. = evrește, jidănește; numele unui joc cu lăutari, cf. jidănește. PAMFILE, J. III 9. *Lui i se cântă jidovește de lăutari.* PAMFILE, CRC. 192/14, cf. 67/15, H. III 388, SEVASTOS, N. 281^b/30. | Colectiv: **jidovime** s. f. = neamul jidovesc = totalitatea jidovilor, evreime, jidănimе. *Știut iaste D[u]mnedzău în jidovime.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 212/27. | Abstract: **jidovie** † s. f. = lege jidovească, iudaism (concretizat, ad 2°) lu-cru uriaș (RĂDULESCU-CODIN, M. N. XLIII). *Ți-indu-să... cu jidovita...* DOSOFTEIU, V. S. 179. | Verb: (<paleosl. *židoviti se*) **jidovi** IV^a refl. = a se face, a deveni Jidov, a trece la iudaism. *Mulți***

dentru limbii... să jidoviia pentru frica Jidovilor. BIBLIA (1688) 361₂; (cu adjectivul uneori substantivat) **jidovít, -ă** = care a ajuns, a devenit jidovesc; ajuns în mâinile jidanilor, exploatat de jidani, care servește interesele lor, cf. filosemit. *Acum țara-i jidovită și amar precepeșită*. ALECSANDRI, ap. TDRG.]

— Din poleosl. *židovinū*, idem. (Sensul de «urias» îl are și bulg. *žid*). Cf. jidovin u †.

JIDÓVČĀ s. f.

JIDOVEÁNCĀ s. f.

JIDOVEÁSCĀ s. f.

JIDOVĚSC, -EÁSCĀ adj.

JIDOVĚŠTE adv.

JIDOVĚTIC, -Ā adj.

JIDOVÍ vb. IV^a

JIDOVÍE s. f.

JIDOVÍME s. f.

JIDOVÍN † s. m.

v. jidov.

JIDOVÍNĀ s. f. *Défilé*. — (Mold.) Drum între două dealuri (ȘEZ. XXXI 11; H. X 475), drum care are distanța cea mai scurtă de la un loc până la altul (Com. TOMIAC), tăietură naturală într'un mal, pe care coboară un drum (BRĂESCU, M. 67), năruitură, surpătură de mal (ȘEZ. XXXII), răpă greu de străbătut (Com. FURTUNĀ), tăietură mai mare în pământ ce pare a nu fi naturală (PORUCIC, E. 32), movilă foarte mare făcută de oameni foarte de mult (id. 26). *Eu miros friptura și-mi pândesc flăcăul într'o jădovină*. I. NEGRUZZI, V 443. [Cu rostire regională: *jădovină, jădogină, jidogină* s. f. | Cu alt sufix: *jădavă* s. f. = loc care pare a fi o veche așezare omenească, strașnic zidită și uriaș proiectată; p. gener. ceva tare și mare. PORUCIC, T. E. 473].

— Derivat din **jidov** (2°) «urias», cu suf. local -ină.

JIDOVOÁICĀ s. f.

JIDOVÓC s. m.

JĪDUV s. m.

v. jidov.

JIENEÁSCĀ s. f. art. *Nom d'une danse paysanne*. — Numele unei hore. *Jucau Jienii «jieneasca»*. DRAGOMIR, O. M. 214. [Pronunț. *ji-e*].

— Derivat din **jian** («locuitor din regiunea Jiu-lui»), cu suf. adj. -esc.

JIG s. a. 1°. *Marque au fer rouge*. 2°. *Pyrose*. 3°. *Esquinancie, étranquillon des chevaux*.

1°. (Banat) Semn făcut cu fierul roșu pe corpul animalelor (GR. BĂN.), semn cu care se înfierează oile și caprele, ca să se cunoască, într'o parte sau alta a urechii s. a. botului. LIUBA-IANA, M. 112, Com. A. COCA.

2°. (Patol.; Transilv., Bucov., Mold. de sud) O arsură ce se simte une-ori în piept (esofag) câteva ore după mâncare, jărăgaiu, jigăraie, (în medicină) *pirosis* (LEON, MED. 305₃₀), arsură pe piept (H. XVII 5), arsură de stomac (CABA, SĂL.); o acreală ce-ți vine pe gât după ce-ai mâncat (Zaharești, în Bucov., com. G. NISTOR), mănăcărimea căpătată pe gâtiță prin mănăcări acre (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); un fel de răgâială ce ustură în gât și în piept (ȘEZ. III 14). *Femei îngreunute... având... mare jig*. MARIAN, NA. 12. *Cei ce voesc să n'aibă gălci și să nu-i taie jăgul...* id. SE. II 264.

3°. (Veter.) Inflamația amigdalelor la cai, cf. șopărlaiță, gușter, CIHAC.

[Plur. (aproape neîntrebuințat în sensul 2°-3°, *jiguri*. | Cu rostire regională: *jăg*. | Ver b: (sărb.

žigovati «a înfiera») **jigul** (*jăgui*), **jegui** (*jăgui*) IV^a = (ad 1° trans.) a arde cu fierul roșu, a înfiera: *Am jăguit boul* (Oravița). Com. A. COCA; — (ad 2°, unipers.) a avea jigăraiu, a-l arde pe cineva pe gât: *mă jăgue*. REV. CRIT. III 158. | Abstract: (ad 2°) **jeguiălă** (**jiguiălă**) s. f. = arsură pe gât (Oltenia, CONV. LIT. 366), ojie (A. O. VII 158). *Imi vine o jiguiălă* (tip. *figneală*) *pe gât, de ciorba dela prânz*. BOCEANU, GL.].

— În sensul 1° din sărb. **žig**, idem. Pentru sensul 2°, cf. **jeg**², **jigăraie**.

JIG s. a. v. **jeg**¹.

JIG s. a. (Băeș.) *Granit*. — (În Munții Apusenii) Piatră tare, granit (Criscior). Com. ST. PAȘCA. Cf. ciorăsc.

— Poate, la origine, «piatră care dă scânteie», în legătură etimologică cu slav. *žegati* «a arde».

JIGÁJNE s. f.

JIGAJNEĀ s. f.

JIGÁJNIE s. f.

JIGÁJNIŤĀ s. f.

v. jegajnie.

JIGĀLĀ s. f. *Fer rouge*. — Țeapă de fier care se înfierbântă în foc spre a arde cu ea, cf. *fri-gare*. *Fură arși cu jigale înfocate de her*. DOSOFTEIU, V. S. 90. [Și: **jivălă** (**jiveălă**) † s. f. *Bagă o jivală înfocată în ureache*. id. ib. 36. *Jiveale înfocate*. id. ib. cf. 34, 36; — **juvălă** s. f. = cuiu cărligat la vârf și înfierbântat, cu care se bortește ciubucele sau se scobește în lulea. ȘEZ. V. 103. *Asta-i juvală de făcut ciubuce din târz de brad alb*. CONV. LIT. XLIV, vol. I 658; — **jihălă** s. f. (rostit *jăhală*) și **jihăe** s. a. (rostit *jăhac*) = sârmă groasă cu care se scoate măduva de soc sau cu care se fac borți (= găuri) prin felurite obiecte de lemn (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC; — **juhălă** s. f. = sulă groasă pentru jupit crușala și îngurzit opinci (Vicov, în Bucov.). Com. G. NISTOR. | Derivat: (aluzie la țepele înroșite în foc, cu care muncesc dracii pe păcătoși în iad) **juvalăie** s. f. (**juvalăiu** s. a. ȘEZ. V. 103) = mulțime mare de draci, p. ext. de țigani s. oameni «țigănetici» (ȘEZ. V. 103), șperlaraie (Com. FURTUNĀ). Cf. harmalaie. *Când s'o pornit o juvalaie de draci din cei negri, să se risipească pământul, nu alta!* (Botoșani). Com. FURTUNĀ. I. — Din rus. **žigalo**, idem rut. **žihalo** «sârmă de fier înfierbântată, care se vără prin țeava pipei» (din slav. *žeg*-«ard»).

JIGĀLIĀ s. f. art. *Danse paysanne*. — Numele unui dans popular. H. II 320.

JIGÁNIE s. f. 1°. *Insecte parasite*. 2°. (*Sale*) *bête, monstre*.

1°. Insectă parazită (păduche, ploșniță, purece, etc.) *Să stărpească păduchii de lemn, puricii, U-bărcile și toate jigăniile de prin casă*. GRIGORII-RIGO. MED. II 17.

2°. P. ext. Animal disgustător, scârbos, spurcat (șerpi, șopârle, broaște MARIAN, SE. II 194), monstruos (balauri, scorpii, etc.); p. ext. orice animal (LB.), spec. fiară slăbatică (H. III 48), animal feroce (PAMFILE, J. II), care se dă la om și rupe vitele (urs, lup RĂDULESCU-CODIN); bală, dihanie, jivină, lighioaie; (mai ales în glumă și dispreț) animal domestic (câne, pisică, CIAUȘANU, V.) jigodie. *Zise Domnul: rodească pământul jigăni după firea sa, dobitoace jigăni*. PALIA, ap. GCR. I 34₃₀. *Dobitoacul și jăgăniile*. CORESI, EV. 377₃₃. *Porumbul...*, *această jigănie*. id. ib. 510₂₇. *Jigăniile toate... le țin sfinte...*, iar

cine va omori jăganie..., moartea ti iaste judecata. HERODOT 111/14. Va îngropa curse pentru să vi-neaze jigani. PRAV. 10/2. Șarpile este o jiganie mai înțeleaptă și mai cuminte decât toate jăgăniile. NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 166/24. Jigani... cumu-s culbecii, broastele. EUSTATIE. ib. 117/. Lăsară să-l mănânce jăgăniile și pasările. DOSOFTEIU, v. s. 31. Toate jăgăniile târtoare câte era cu dânsul în chivot... BIBLIA (1688) 5. Leul... mai tare și mai vrăjmaș decât toate jiganiile. CANTEMIR, IST. 25. Aceaste jigani (doi bălauri mari și groaznici)... au deșchis aripile lor. ARAYCON MITOLOGICON, ap. GCR. II 130/17. [Alb-nel] se apără... de oameni, de dobitoace și de orice feliu de jigani sau jivini. ECONOMIA 174. Ce făcea el văzându-se de atâte jigani impresorat? TICHINDEAL, F. 8. Jiganie sălbatică și spurcată. GORJAN, H. 13. Ca de niște jăgăni s'au îngrozit. PANN, E. II 32. Mulțime nenumărată de gângăni și jăgăni. CREANGĂ, P. 94. Avea nouă limbi acea jiganie. SPIRESCU, L. 343. Scorpiu e jiganie urită, uneori cu trup de șarpe. RĂDULESCU-CODIN, F. 323/20. Jăgăni și lighioni de ale pădurii. id. ib. 12/10. Jăgăniile vor năvăli la sate. PAMFILE, V 8/20. Să le ferească D-zeu... de jăgăni (lupi, urși etc.) PRECUP, P. 26/20. Să nu dai în nimeni cu pământul, că-i rău de jăgăni. GOROVEI, CR. 627. Pământul e și el tot o jiganie mare cu gură. ȘEZ. III 100/. Cf. VII 51, XXX 12. Jigania, cât de mare, are stăpânul ei = nu e nimeni fără stăpân. ZANNE, P. IX 632. Cf. I 496, III 561.

[Cu rostire regională: jăganie. | Plur. -găni CORESI, EV. 133/20 și -gani ib. 133/22. | ȘI: (+ jăgăraie) jăgărănie s. f. = jiganie. LB. | Diminutiv: jăgăniuță s. f. (atestat numai la CANTEMIR). Mica și de nimica jăgăniuța ce se chiamă liliac. IST. 51. Cf. 31, 56, 149; HR. 24/251.

— Dintr'un slav *žeganije «arsură, pișcătură, mușcătură (de insectă)» din žeg- «ard, pișcă (despre insecte, cf. rus. žigalka «mouche-piqueuse»)», cu sensul modificat după dihanie.

JIGĂNIUȚĂ s. f. jiganie.

JIGĂRAIE s. f. 1°. Maladie des chiens. Oiseaux. 2°. Pyrose.

1°. (Mold.) Boala cânilor ale cărei simptome sânt oboseala, tristețea, bale la gură, tuse, cf. jigoare, jigodie. ȘEZ. IV 126, v 193, X 25. Cf. XXXI 112; H. XII 279, 303. Când să intru pe poartă, sar deodată niște câni la mine... apuca-i-ar jăgăraia! ALECSANDRI, T. 100. || Fig. Cuvânt de ocară pentru câni. Tîbă, jăgăraie, de aici! TDRG. Ce jăgăraie de câni costelivi! CARAGIALE, S. N. 112. Cf. H. X 355, XII 301. || P. ext. (Transilv.; mai ales la plur.; la început, probabil, în sens disprețuitor, cf. cobaie) Tot felul de păsări, galițe. LB. O pădure frumoasă, plină (= plină) de tot felul de jăgări. FRÂNCU-CANDREA, M. 277.

2°. (Med.) Arsură pe care o simte omul în esofag după beții s. mănări grase, grele, jig, jegăl (LEON, MED. 135, cf. BIANU, D. s.), jeguală, piroză, arsuri.

[Cu rostire regională: jăgăraie, jigarăie, jăgăraie. | ȘI: († jiganie) jăgărănie s. f. = jiganie. LB. | Cu alte sufixe: jigoare (jăgoare) s. f. (Ban.) = boală de câni; arsuri pe piept. NOVACOVICI, C. B. 24. Mi-i jigoare s. am jigoare = am arsuri pe gât. Com. A. COCA. Baba'nvie de răchie, Moșu' moare de jigoare! ZANNE, P. IV 99. Mânca-te-ar jigoarea! H. XVII 317; — jăgărăniță s. f. = jăgăraie. Com. MARIAN; — jighineală s. f. (Mold.) = usturime de gât; fig. greșală (PAMFILE, C.), boroboată, pocinog (CADE). Pân nu-mi făcuși jighireala, nu te lăsași! FLORINI, ap. CADE.].

— Pentru sensul 1°-2° cf. bulg. žegarî «câne cu limba scoasă din cauza căldurii», ung. zsigora «boală de câni»; în sensul 3° înrudit cu jig¹ (jeg²). jegăl, jeguală.

JIGĂRĂINIȚĂ s. f. }
JIGĂRĂNIE s. f. } v. jăgăraie.

JIGĂREALĂ s. f. v. jăgări.

JIGĂRI vb. IV^a refl. Maigrir, dépérir. — A slăbi (după o boală s. din cauza unei boli cronice ori din lipsă de hrană suficientă), rămânând fără vlagă, palid și uscat la față, fără puteri, pipericit, prăpădit, numai piele și oase, (despre vite și) fără păr, etc. Când... n'ăi mai cumpăra dela jidov... ocrei' se jăgărește. JIPESCU, O. 84. [ȘI: jăgări vb. IV^a. | Mai ales sub forma de part. a d j.: jăgărit (jăgărit RĂDULESCU-CODIN, F. 208/14, în Mold. și țigărit, țigărit) -ă = tras la față, slab, palid, uscat (REV. CRIT. III 158), fără vlagă (RUSSO, S.), nedevolțat, slăbit, pipericit, prăpădit, plin de răni (RĂDULESCU-CODIN, F. 206); murdar, urit (PAȘCA, GL.), hărsit (H. XVII 117). [În acel pământ rădăcinile cresc] mai jăgărite. ECONOMIA 6. Iert copiii care au călcat pe urme rele și au rădicat astă literatură țigărită. RUSSO, S. 50/12. Sântefi... țigăriți și gingași. C. NEGRUZZI, I 245. Jăgărit, sfejrit și galben. CARAGIALE, S. 68/15. Neamul lui jăgărit și spălăcit. IORGA, N. R. A. I 353. Imbrăcat civil, jăgărit ca un motan. TEODOREANU, M. II 57, cf. SPIRESCU, L. 285. O familie de pisici jăgărite. PETRESCU, C. V. 15. Te-i osteni și îi arăta țigărită și prizărită. SBIERA, ap. TDRG. Scăldători... pentru copii jăgăriți. LEON, MED. 41. Cucu... Mititel și jăgărit. MAT. FOLC. 373. Veni un jăgărit de bou, slab și izinit. RĂDULESCU-CODIN, F. 208. Unui om slab, unei vaci slabe căreia îi cade părul, i se zice jăgărit. ȘEZ. XXXI 112. Cf. XVII 176. | Abstracte: jăgărire (țigărire) s. f. = acțiunea de a se jăgări; — jăgăreală s. f. = boală a plantelor jăgărite, alterațiune din lipsa luminii necesare vegetațiunii lor. COSTINESCU]. — Din ung. szigár (szikár, eigár) «slab», apropiat de jigodie, jăgăraie, etc. Cf. CIHAC, II 510.

JIGĂRICIOARĂ s. f. v. jăgăriță.

JIGĂRIȚĂ s. f. Abatis. — (Bănat) Plămâni (Com. COCA) de vite cornute (VICIU, GL.); p. ext. toate măruntaiele din care se face drobul de miel (Com. A. COSMA). [Rostit: jăgăriță s. f. | Diminutiv: jăgăricioară s. f. = plămâni. Izdat... Din inimioare, Din jăgăricioare, Din fiere... Ieși din toate închieturile (Oravița). MARIAN, NA. 40]. — Din sârb. ģigarica «plămâni»; cf. cighir¹.

JIGĂRNITĂ s. f. }
JIGĂSNIE s. f. } (Pesc.) v. jegajnie.
JIGĂȘNIE s. f. }
JIGĂȘNIE s. f. }
JIGĂȘNITĂ s. f. }

JIGHIR s. a. v. cighir¹.

JIGHIRĂ vb. I^a. — Attiser. — A scurmă cu ceva în spuză focului. PAMFILE, J. II. [Cu rostire dialectală: jăghiră vb. IV^a].

— Din aceeași familie ca jeg, jegăraie, etc.

JIGHIREALĂ s. f. v. jăgăraie.

JIGHIUȚĂ s. f. Écheveau. — (La tors) Jurubiță de 30 de fire. Încrucișerile se numesc rost și rostul e de 10 jighiuți; o jighiuță de 10 verbe, o rearbă

are 3 fire. ȘEZ. IX 44, PAMFILE, I. C. 211. *Pânza se împarte în gherbe, matcaie, jăghiuțe*. H. XIV 437, cf. X 357. [Pronunț. -ghi-u-. | Cu rostire dialectală jăghiuță, jăghiuță. | Plur. -uțe și -uți.].

JÍGLĂ s. f. *Chevillé* (du joug). — (Oltenia; la car) Bulfeu, giglete (DAMÉ, T. 13). *Bulfeiele... sau jiglele sânt late*. PAMFILE, I. C. 138/13, cf. A. 44/19. *Frânghie legată de... resteu, sau jiglă*. ION CR. IV 218. Cf. H. V 16, 152, N. REV. R. XIV 349 (Mehed.). [Cu rostire dialectală: jăglă = o stinghie de la jug, între gâtul bouului și cuiul ce intră prin jug și proțap. ION CR. 347.].

— Din bulg. žegla (žegalŭ), idem. Cf. jugleie.

JÍGNĂ s. f. v. jigneă.

JIGNEĂ s. f. *Forge*. — Locul unde fierarul înroșește fierul, și care se numește și cușniță. DAMÉ, T. 108. [Și: jîgnă s. f. H. I 24, X 539.]

— Cf. sârb. vignja «coșul fierarului» (și țigănește vignja) TDRG.

JIGNÍ vb. IV^a. I. 1°. *Frapper, toucher*. 2°. *Léser*. 3°. *Offenser, blesser*. II. *Rancir, aigrir*.

I. Trans. 1°. A lovi, a atinge. *Turcii... lă'n-griju de ceea parte pre unul a nu jigni* [cu tunul]. BELDIMAN, TR. 57.

2°. Fig. A aduce o atingere, un prejudiciu, a lovi în ceva. *Au jignit dreptatea*. URICARIUL VIII 141/25. *Hrisoavele nu sã pot jigni întru nimica din cuprinderea lor*. URICARIUL V 9/25. *Drept... care jicnea așezămintele cele vechi*. ODOBESCU, II 24.

3°. A atinge pe cineva în demnitatea s. onoarea sa, a-i aduce o ofensă, a ofensa. *Sã nu jicnești prin ele vreo persoană*. C. NEGRUZZI, II 253/25. *Ți spusese... sã nu-i mai vorbească de asta, cã-l jignește*. CONTEMPORANUL V, vol. II 493.

II. Refl. (Despre alimente) A căpăta un miros s. gust rău (din cauză că s'au învechit s. au fost păstrate la loc închis), cf. a se încinge. Spec. (despre făină, bucate) a se strica. *Se jignesc bucatele și făina, dacă stau multă vreme închise în coșuri*. I. BERESCU, ȚARA OLTULUI, III nr. 36. *S'a jignit făina, a căpătat un miros*. H. XVIII 177. | (Despre untdelemn, untură, etc.) A avea un miros greu, urât, un duhnat rău. CIAUȘANU, V. | (La Brașov, despre salamul vechiu) A avea un gust care face să ți se încleșteze fălcile când îl mănânci.

[Cu rostire dialectală: jăgni. | Și: jieni vb. IV^a, jegni vb. IV^a = a răni ușor. LB. | Adjectiv: jignit (jienit, jecnit A. O. VII 158), -ă = lovit, atins; prejudiciat; ofensat, vătămat; cu un miros s. gust particular. (Ad I). *Sã deșteptară sv[î]nții și mvisără (= înviară); nice leac [de la] jignit[i] de putregiune*. DOSOFTEIU, V. S. 76. *Poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale*. C. NEGRUZZI, I 284. *Nu e poveste, domnule, — întâmpina Dușu jignit*. SLAVICI, N. II 331. *Numai de-un lucru era baba cu inima jignită, cã nu poate să le zică tată și mamă*. CREANGĂ, P. 76; (ad II) *Salamul, untdelemnul e jignit*. | Abstracte: jignire (jienire) s. f. = acțiunea de a jigni; lovire, atingere; prejudiciu; ofensă, vătămare; mustrare. *Fără jignire de cuget [greu vor da foc]*. BELDIMAN, TR. 60. *Ar fi o jignire a dogmelor bisericesti*. C. NEGRUZZI, I 242; — jigneală s. f. = faptul de a fi jignit (II); carne stricată, mușegăită. A. O. VII 158. *Jigneală capătă bucatele necoapte sau făina, dacă stau grămadă*. ȚARA OLTULUI III nr. 36.].

— Din slav. žignuti «a arde, a aprinde, a lovi» (cf. sârb. žignuti «a da o împunsătură», rus. žignuti «a lovi, păgubi»).

JIGNICÉR † s. m. } v. jîtniță.
JÍGNIȚĂ s. f. }

JIGOÁRE s. f. v. jigăraie.

JIGÓDIE s. f. 1°. *Maladie des chiens*. 2°. *Salé bête*.

1°. Boală cânească (care-i face să icnească de la inimă. CIAUȘANU, V.), cf. jigăraie, rapăn. Cf. H. V 195, 396, XVIII 104. *Tremuri ca un cățel bolnav de jigodie*. DELAVRANCEA, S. 196. *Lovite-ar jigodia, potaia dracului!* CARAGIALE, M. 332. *Se bănuște că jigodia vine la câine, dacă doarme în cenușă*. GRIGORIU-RIGO, MED. II 11. *Jigodia sau rapănul amoară numai câinii*. id. ib. *De jigodie se dă unt proaspăt de vacă amestecat cu ardei de pe un pieptene*. GOROVEI, CR. 386. *Nu e bine să lași cânelui coada netăiată, pentru că capătă boala cea rea, jigodia*. Com. V. LAZAR.

2°. Termin disprețuitor dat câinilor (slabi, bolnavi), p. ext. și altor animale, mai rar oamenilor (H. IX 90), jiganie, sălbătăciune (Com. V. BUCUR). *Ce frumos era Hector acum câteva luni și acum e o jigodie!* Com. V. ȘOAREC. *Toate jigodiile câte 'n baltă le vedea Pe toate că le prindea*. MARIAN, SA. 259. *Dar acum ce mă necăjește mai rău de vreo două săptămâni încoace, e o jigodie de purcel pe care l-a adus un creștin*. D. STĂNOIU, C. I. 116. Cf. H. IX 90.

[Adjectiv: jîgodit, -ă = bolnav de jigodie. *De-ai fi jîgodit, să-ți treacă; De-ai fi turbat, să iei câmpii!* CIAUȘANU, V.].

— Cf. ung. zsigora «boală de câni (colici)». PONTBRIANT.

JIGODÍT, -Ă adj. v. jigodie.

JIHÁC s. a. } v. jigală.
JIHÁLÁ s. f. }

JIJÁU s. a. v. jujeu.

JÍJIE s. f. *Abondamment*. — În expresia: *curge (s. are nasul) jîjie* = curge în abundență; fi curg mucii ca apa. ION CR. IV 22.

— De la numele râului Jîjia.

JIJÍNÁ s. f. *Saleté*. — Murdărie (mai ales cea de pe față, mâni, vase, etc.) (Săliște). Com. BANCIU. — Cf. izină.

JIJÍTÁ s. f. *Sarments*. — Viță, vrej, curpen. loază de hameiu, mazăre, castraveți. LB.

— Pentru etimologie, cf. viță (rostit în unele regiuni jîță) și bulg. žica «fir».

JÍLÁ s. f. *Veine*. — Vână (la cal). *Jála de sub piept*. DR. V 308. [Rostit: jălă].

— Din bulg. žila, idem.

JILÁU s. a. *Rabot*. — Gealău (gilău), rindea. H. XVIII 104. [Verb: jilái = jelu; (cu part. adj.) jiláit, -ă = dat la rindea. *Băta-i... Jiláit'a'n patru dungi*. STAN, M. 255].

JÍLAV, -Ă adj. I. 1°. *Humide, moite*. 2°. *Fort, vigoureux*. II. *Prairie marécageuse*.

I. Adj. Deosebirea dintre «umed» și jilav e mai mult regională: Muntenia păstrează cuvântul vechiu «umed», jilav fiind neuzitat; în Moldova cuvântul mai nou, jilav, a înlocuit pe «umed», care e mai mult literar. Acolo unde se găsește — ca în Ardeal — amândouă cuvintele, ele sânt sau sinonime, sau s'a stabilit o diferențiere de sens care variază dela loc la loc sau chiar dela individ la

individ. Mai răspândită pare a fi prin Ardeal deosebirea care este și între ungureșul «nedves» și «nyirkos»: *umezeala* e mai mult la suprafață și se usucă mai repede, *jilav* e un obiect în care apa a pătruns mai adânc și l-a făcut moale, lunecos, cleios, vâscos (cf. etimologia!). *Dimineața, iarba necesită e umedă* (s. uadă) de rouă; *iarba cosită, dacă a fost plouată mai mult timp, e jilavă. Geamul aburit (s. asudat) e umed (nu e jilav!). Un zid plin de igrasie e jilav (dar și umed).*

1°. Umed, pătruns de umezeală s. igrasie. *Să se dea oilor mâncare uscată, nici de cum jilavă.* CALENDARIU (1814) 186/23. *Frunzele... jilave [ale trifoiului pre rouă].* ECONOMIA 72. *[Iarba] au strâns'o cam jilavă.* DRĂGHICI, R. 121. *Cartofele... dacă nu vor fi jilave...* I. IONESCU, C. 216. *O humă sură și jilavă.* ODOBESCU, III 187/13. *Dimineața era rece și jilavă.* CONTEMPORANUL, IV 392. *Două mânuțe încă jilave de apă.* TEODOREANU, M. II 116. *Poteca rar umblată, mă înfundă în tufişuri jilave.* PETRESCU, s. 20. *Lemnulele erau jilave.* RETEGANUL, P. III 42/21. *Grăunțele jilave nu le putem duce la măcinat.* Com. G. TOFAN. Cf. PAMFILE, A. 18/10.

2°. (Ban.) Tare, care nu se poate frânge, vâjos (NOVACOVICI, C. B. 24), neelatic, nefiert. LIUBA.

II. Substantivat sub forma feminină: *Jilavă* ⇒ luncă bogată în mlaștini. PORUCIC, T. E. 186.

[Abstract: (rar, neîntrebuintat) *jilăvie* s. f. = jilăveală, umezeală. DICT.]

— Din bulg. *žilavû* «lipicios, cleios, lutos» și «elatic, vâjos», în Banat din sârb. *žilav* «vânos».

JILĂVEALĂ s. f. v. jilăvi.

JILĂVETE s. m. *Gourdin*. — Reteveiu, scurtătură de lemn (CIAUȘANU, V.) cărăveiu de lemn (BOCEANU, MEH.), ciomag (BARONZI, L. 111/6), prăjină, bogată lungă (Gorj, PAȘCA, GL.); lemn luat în grabă de la gard ori de aiurea, atunci când se bat oamenii. (ION CR. III, 347). *Au apucat carii băte, carii prăjini, cari cătle] un jilăveate și începură în lung și... lat a-l măsură.* TICHINDEAL, F. 110. *Na jiloveața aceasta din nule legate la olaltă.* RETEGANUL, P. I 74/1. *Când te-oiu croi cu jilovetele ăsta pe spate, mă cunoști tu cine sânt!* BOCEANU, MEH. [Și: *jilovéte* s. m., *jiloveată* s. f. PAȘCA GL., *jiloveată* s. f.; — *jilovéte* s. m. = bătă noduroasă, zdravănă. ION CR. VII 155].

— Derivat (probabil pe teren slav) din *jilav* «vâjos, neelatic» cu sufixul *-eț* (= *-ete*).

JILĂVÍ vb. *Mouiller*. — Trans. și refl. A (se) face jilav, a (se) umezi. *Iarba fie cât de uscată, în porceni se jilăvește, se tocmește bine.* IONESCU, C. 113. | Intrans. A se umezi. *Iarna nice odată nu plouă [în Tataria]; de-abia jilovește pământul.* SIMEON DASCĂLUL, ap. TDRG. [Și: *jiloví* vb. IV^a. | Adjectiv: *jilăvít, -ă* = umezit. | Abstracte: *jilăvire* s. f. = umezire. *La jilăvire se aprinde [fânul] și muceazăște.* I. IONESCU, C. 114; *jilăveală* s. f. = umezeală. *Este cu puțință... jilăveala să se aprindă?* DRĂGHICI, R. 122. *Noaptea era jilavă și rece; în jilăveala aceasta, târgul părea amorțit.* SADOVEANU, ap. TDRG.]

— Derivat din *jilav*.

JILĂVÍE s. f. v. jilav.

JILÉRIU † s. m. v. jeler.

JILÉTCĂ s. f. (Îmbrăc.) *Gilet*. — Veșmânt scurt și fără mâneci, purtat de bărbați (în unele

regiuni și la țară (H. II 31, 118, 126, 147, XII 105, 600, mai ales în zile de sărbătoare și la ceremonii PAMFILE, I. C. 356/4) sub haină, vestă. *Vestit prin fasonul jiletcilor.* C. NEGRUZZI, I 238. *Ideea și progresul au ieșit din coada fracului și din buzumurul jiletcii.* RUSSO, s. 17/31. *Încins cu sabia... peste jiletcă.* CARAGIALE, M. 280. *Pe jiletea domnului primar lucește lanț de aur.* SADOVEANU, M. 166. # **În jiletcă** = fără haină. *Un domn gras, în jiletcă, își citește gazeta.* G. VÂLSAN, CONV. LIT. XLII 141. [Și: *jiletcă* s. f. cu rostire regională: *jălétcă* s. f., ap. TDRG.; *jalétcă* s. f. PAMFILE, I. C. 356/4; *gilétcă* s. f. H. IV 57. | Diminutiv: *jiletcél* s. a. și-l căutați în jiletcel. PĂSCULESCU, L. P. 46].

— Din rus. s. bulg. *žilетка*, idem (din fr. *gilet*).

JILETCÉL s. a. (Îmbrăc.) v. jiletcă.

JÍLFĂ s. f. v. julfă.

JÍLÍP s. m. 1°. *Biez du moulin.* 3°. *Troupeau (de boeufs).* (Transilv.)

1°. Construcție din bărne și scânduri, pe care e condusă apa care se varsă pe roata morii s. a șteampurilor ori la piau, cf. *gghiab, lăptoc, ceterună. Apa vine de la iaz pe jilip, un pat construit din bărne și scânduri, iar de pe jilip curge pe scoc.* PĂCALĂ, M. R. 460. *Pe jilipul de pe leasă, pe care apa se scurge treptat.* F. R. ATILA, 132. Cf. H. XVII 8, 17, 236, VICIU GL. 96. || Stavilă. CABA, s. 98.

2°. Construcție din bușteni pe povârnișul unei coaste, pe care alunecă la vale buștenii tăiați în pădurile din munți. *Indemna oamenii săi... la împingerea... buștenilor spre jilip.* N. URECHE, ap. CADE.

3°. (Atestat numai în LB.) Ciurdă, ciopor. *Jilip de boi.* LB.

[Plur. *-lipuri*. | Și (ad 2°): **jlip** = loc pripor și lunecos, închis pe ambele părți, prin mijlocul căruia li se dă drumul butucilor la vale (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC].

— Din ung. *zsilip* idem (1°—2°).

JÍLIȘTE s. f. v. veliște.

JILOVEÁTĂ s. f.

JILOVEĂȚĂ s. f.

JILOVÉTE s. m.

} v. jilăvete.

JILȚ s. a. v. jeț.

JIMB, -Ă adj. 1°. *Arqué.* 2°. (*Bouche*) de travers. 3°. *Édenté.* — (Transilv. și Mold.)

1°. Strâmb. LB. *Are picioarele jâmbe* (Criscior, în Munții Apuseni). Com. ST. PAȘCA. || Adverb. Strâmb. LB.

2°. Spec. Strâmb la gură. LB.

3°. Știrb, căruia îi lipsese din dinții [de] dinainte, mai ales din cei de de-asupra. REV. CRIT. III 158.

[Cu rostire regională, mai ales **jâmb, -ă**. | Adjectiv: **jimbăt, -ă** = strâmbat; cu gura strâmbată: (prin apropiere de *zâmbat*) colțat, cu dinții afară, care are dinți nepotriviți ori două rânduri de dinți (ȘEZ. III 18/10), care are dinții de dinainte călăriți, crescuți peste olaltă (Săliște, j. Sibiu, com. A. BANCIU). *Gura largă și jimbătă.* VLAHUȚĂ, N. 16. *Jâmbată* i se zice unei femei cu maxilarul inferior strâmbat (Poiana, jud. Năsăud). Com. s. POP. | Verbe: **jimbă** trans. și refl. I = a (se) strâmba (LB.); spec. a (-și) strâmba gura. *Nu mai lucrurile de tinichea și de fier moale se jâmbă* (Frata, în Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *I s'o jâmbat gura* = i s'a

strâmbat (unui invalid de războiu lovit de glonte). *Copilul se jâmbă cătră altul*, când scoate limba și-și schimonosește fața. **Jâmbă-lemne** (Mitol. pop.) s. m. = Strâmbă-lemne (Crișcior, în Munții Apusenii) Com. ST. PAȘCA; — **înjimbă înjâmba** l = a strâmba, a curba (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC; — **jimbî** (*jinghi*, *jânghi*) IV^a = despre dinți) a cădea; (prin apropiere de zâmbi) a zâmbi, a omizi (LB.) *A jimbî a råde* = a zâmbi a råde (propriu: a-și strâmba gura ca și când ai vrea să râzi). *Li sânt dinții lănci... și li-i limba spată iute... Dinții să li să jimbască și limba să să tâmpască!* DOSOFTEIU, PS. 186. *Esop, jimbînd a råde, zice...* ESOP (a. 1812). ap. GCR. II 209¹⁵, cf. BARAC, AR. 78; — (prin etimologie populară) **înjunghia** I^a. *Se înjunghia a råde* = zâmbește a råde (Cândești, în Mold.). Com. T. NAUM (cf. și exemplul citat — greșit — subț înjunghia 3°). | Abstracte: **jimbîre** (*junghire*) s. f. = zâmbire, zâmbet. LB. *Ochii privesc cu jinghire*. BARAC, AR. 19. *Drăgăloșă la jinghire*. id. ib. 74; — **jimbătura** s. f. = strâmbătura (LB.); spec. locul unde apa e mai adâncă, având încreșturi la suprafață (Com. M. SADOVEANU). *Mie nu-mi place când văd asemena jimbătura a apei*. SADOVEANU, f. A. 144; **junghet** s. a. *Privindu-mă cu un junghet de răs, îmi făcu semn să-l urmez*. I. CIOCĂRLAN, P. P. 41 | Alt derivat: **jimbör** s. m. = omul ai cărui dinți sânt creșcuți unul peste altul. BUGNARIU, NĂS., com. N. DRĂGANU.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Aromâni: *jimbu* și *jumbu* «știrb», încât el nu poate veni din ungurește, cum credea CIHAC II 510. Aduce aminte pe alb. *dhâmbö* «știrb» (subst.), *dhâmböl* și *dhumböll* «știrb» (adj.) *dhâmbac* (tosc. *dhëmbac*) «cu dinți lungi, zâmbat», derivate de la geg. *dhâmb*, tosc. *dhëmb* «dinte», dar corespondentul *j-* pentru alb. *dh-* e neobișnuit. Cf. și *jimi*. Cu sârb. *žumba* «găurice» cu greu poate fi adus în legătură).

JIMBĂ vb. I }
JIMBÍ vb. IV^a } v. jimb.

JIMBITĂ s. f. v. japiță¹.

JIMBLĂ s. f. *Petit pain*. — Pânișoară din făină albă (pe alocuri: de calitate mai puțin fină decât franzela), bulcă. *Mestecă trei măsurii de făină de jemble și coace pâine*. PALIA (1582), cf. 65. *Mană decât jemma mai frumoașă*. DOSOFTEIU, PS. 275. *Voiu pune înaintea ta jămnă de pâine*. BIBLIA (1688) 218. *Am dat... pentru jăble... simbria moșului* (a. 1682). IORGA, S. D. XII 102 4 pite, 10 jimbre (a. 1800). ib. 130. *Vor scoate pâine și jămnă de vânzare* (a. 1826). URICARIU V. 169¹¹. *Doă jimbpe pe zi și 8 pâini proaste*. ib. V. 35°. *În toată ziua se da mercuri, jimbblă, vin și mâncare la familii*. GOLESCU, f. 107. *Ce jimbblă, ce cozonac!* PANN, P. V. III 89. *Jămle făcute cu făină aprinsă*. ALECSANDRI, T. 1353. *Pitarii... se ocupau... cu fabricarea pâinei și a jennelor*. BOGDAN, C. M. 102. *Făcea cînste cu covrigi și jimbpe*. MARIAN, NU. 744. *Nuna cea mare ia o jemlă*. ib. 600. *Bulci sau jenne*. id. NA. 136. *Vinul boierilor... jimbbla cocoanelor*. TEODORESCU, P. P. 204. *Pâne bună ca jămia*. STAN, M. 255.

[Și: **jimbă** s. f., **jămlă** s. f., **jăblă** s. f.; (Transilvania) **jémbă** s. f., **jiémă** (**jămlă**) s. f., (Mold.) **jémnă** (**jămnă**) s. f. MARIAN, NU. 648, SEVAS-TOS, NU. 398¹⁰, **jămbllă** s. f. CABA, SĂL. 98, **jeămlă** s. f. LB. | Diminutive: **jimbluță** s. f. (Transilv.) **jemlăuță** s. f. LB.; **jimbluță** s. f. *Care jimbłuțe numai să fie coapte tare* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII 31; (Banat) **jemnișcă** (**jemișcă** CADE, **jimișcă**

IRINEU, S. B. 55, **jămișcă** Com. A. COSMA) s. f. CADE. | Nomen agentis: **jimblăr** (**jămbłăr**, **jimlăr**, **jămlăr** IORGA, S. D. VI 186, **jămlăr**, **jemlar** (iu) LB.) s. m. = brutar (fin); vânzător de jimblă. *Carte de orânduire vătăfului de jămbłari*. CAT. MAN. 118, 274. *Călugări jimłari* (a. 1805). IORGA, S. D. VII 11. 73 *lei pe an doi jămlari a curții gospod* (a. 1776). URICARIU XIX 393². *De la 2 jimłari*. ib. XIX 341¹⁴; — (cu femininul) **jimblărească** (**jemlărîță** LB.) s. f. = brutărească, vânzătoare de jimblă. DICT. | Local: **jimblărie** s. f. = brutărie (fină). DICT.]

— Din ung. *zsemlye* (cf. și pol. *żemla*), care vine din germ. *Semmel* (iar acesta din lat. *simila*).

JIMBLĂ s. f. (Iht.) v. jămnă.

JIMBLĂR s. m. }
JIMBLĂREĂȘĂ s. f. } v. jimblă.
JIMBLĂRIE s. f. }
JIMBLUȚĂ s. f. }

JIMBOR s. m. v. jimb.

JIMBRĂ s. f. }
JIMBULIȚĂ s. f. } v. jimblă¹.

JIMÍ vb. IV^a. *Grouiller*. — A mișuna, a viermui, a furi. *Fiiarse* (= fierbu COR.; fierbea C^o, HUR.; *jimi* DOS.) *țeara loră de broaște*. PSALT. 220³⁰. *Jămăsc* (verbul se întrebuințează numai la persoana 3) = sânt foarte mulți (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Cu rostire regională: *jămi*].

— Etimologia necunoscută. (Aduce aminte pe alb. *dhem-ëz*, *dzem-izë* «vierme», cf. însă și *ju-medie*, *jumet*).

JIMIGĂIU s. m. sing. *Rebut*. — Rămășița care se aruncă, «lepădătură». *Jimigaiu de pește, jimigaiu de varză*. RĂDULESCU-CODIN. [Și: **jumugăiu** s. m. sing. = pește mic, juvete. PĂSCULESCU, Lș P. (subț juvete)]. — Cf. *jimi*.

JIMIȘCĂ s. f. }
JIMLĂR s. m. } v. jimblă.

JIMUI vb. IV. *Fouger*. — (Transilv. de vest și Banat; despre porci) A răma, a scormoni, a răscoli pământul cu rătul. REV. CRIT. 158. *Porcul jimuc cu flitul în pământ*. Com. COCA. [Și: **jumulii** vb. IV^a, **jumului** vb. IV^a = a scurma în noroiu după grăunte (despre porci). ȘEZ. VII 181]. — Probabil, înrudit cu *jumulii*² (în ungurește existând și variantele *gyim* și *gyom*).

JINĂCĂLÍ vb. IV^a. *Mouiller*. — A muia în apă rufele, înainte de a le pune la zolît în obroc. *Am fost la părau și am jinăcălit cămeșile și mi-au înghețat mâinile* (Bileca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

JINĂPÂN s. m. (Bot.) v. jneapăn.

JINĂR subst. (Bot.) Numele unei plante de apă (?). PAȘCA GL. [Diminutiv: **jinăreă** s. f. nume de buruiană H. XII 286].

JINĂREĂ s. f. (Bot.) v. jinar.

JINĂU s. a. v. jenui.

JINCHIȚĂ s. f. (Păst.) v. jintiță.

JIND s. a. sing. *Désir, envie*. — Dorință mare (încât îți «lasă gura apă»), pofță; dor puternic (ȘEZ. VIII 8) (mai ales după ceva greu de ajuns

s. de căpătat). *Cu jind* = plin de dorință, cu dor; *duc jindul* = duc dorul, doresc. *Inima-m[i] cu jând te cere*. I. VĂCĂRESCU, P. 238/13. *Să nu mai duceam jândul*. PANN, E. V. 142. *Spre bolțile tăriei* *Cu jind la ce să mai cătăm?* VLAHUȚĂ, P. 51. *Și jindului nesățios I s'a 'mbia ospăț imbelzugat*. GORUN, F. 77. *Brâncoveanu a privit cu jind spre frumuseța veche a bisericii din Argeș*. IORGA, C. I. II 43. *Zise țiganul cu jând...* SBIERA, P. 284/11. *Tot cu dorul și cu jindul după feciorul cel mic...* RĂDULESCU-CODIN, I. 151. *Să-și mai potolească jindul*. TEODORESCU, P. P. 172^b. *Să se sature de joc, că destul n'or mai juca toate pasesimile* — 7 săptămâni ducând jind jocului! MUSCEL 28. *Ele se uitau cu jind la dansul*. ISPIRESCU, L. 150, cf. 66, 343; U. 98/9, SLAVICI, N. 262, FUNDESCU, L. P. 66/a. *Găseam câte o codiță de pește și mâncam cu jând*. ȘEZ. VI 141. [Cu rostire regională: *jând*. | Și: *jîndă* s. f. PAMFILE, A.].

— Postverbal de la *jîndul*.

JÎNDĂ s. f. v. *jind*.

JINDĂR (IU) s. m. v. *jandarm*.

JINDIÓS, -OĂSĂ adj. v. *jindui*.

JÎNDIȚĂ s. f. (Păst.) v. *jintiță*.

JINDUI vb. IV^a. 1°. *Désirer, avoir envie de, convoiter*. 2°. *Être privé de*.

1°. Trans. A dori ceva cu poftă mare, a-i lăsa gura apă după ceva, a pofți tare (lucrul altuia Com. V. ȘOAREC), a duce jindul, a râvni (râvni) ceva, a se uita cu jind la ceva, a fi ahtiat după ceva. *Mulți ochi au jinduit-o*. DELAVRANCEA, Ș. 9. *Maimuțe și copii o să te admire, De jinduești o cinstie-așa aleasă*. GORUN, F. 26. *Când un flăcău are boi, îl jinduesc fetele*. ION CR. IV 130. | Intrans. (construit cu prep. la) *Scaumul de la Târgoviște, la care jinduia de atâta vreme...* VLAHUȚĂ, ap. CADE. | Absol. *Nu jindui...* și nu fii la'ndoială. PANN, E. IV 83. *Prin negura de aburi... umplând casa de miros, iar motanul, purceii și cățelul, jinduină, alcargă...* M. FLORIAN, SĂM. I 387. *Cine trăește nădăjduind, moare jinduină*. ROMÂNUL GLUMEȚ, 8/16.

2°. Refl. (Rar) A regreta. DICT. *Cine trăește nădăjduindu-se, moare jinduină-se*. PANN, P. V. III 73.

[Cu rostire regională: *jândul* vb. IV^a. | Adjective: *jinduit* (*jânduit*), -ă = (cu înțeles pasiv) pofțit, râvnit; (cu înțeles activ) care duce jindul, (construit cu prep. de) jinduitoare, dorit, ahtiat (I. GOL. C. I 122^b); lipsit de ceva. *Acea mulțumită de care sânt jânduită de atâta vreme...* GORJAN, H. I 80, cf. 77. *Acadele și covrigi, după care sfăraia inima lui de copil jinduit de toate*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 451. — *jinduitór* (*jânduitór*), -oăre = care jinduește; pofțitor, doritor, ahtiat. *Firea fâmeiască este riândră și foarte jinduitoare*. PISCUPESCU, O. 126. *Priviri jinduitoare*. IORGA, L. II 1; — *jindios* (*jândios*), -ă = jinduitoare, care duce jindul, dorul (PAMFILE); dușmănos (RĂDULESCU-CODIN) (la origine: invidios). | Abstracte: *jinduire* (*jânduire*) s. f. = acțiunea de a jindui; dorință, poftă mare după ceva; invidie (COSTINESCU). *Omul... arată mai mare și mai multă jinduire și nemulțumire în stare avută... decât în stare rea*. PISCUPESCU, O. 114; — *jinduiălă* (*jânduiălă*) s. f. = jinduire. DICT.]

— Din paleosl. **žedovati* (derivat din *žedati*, «cupere». A. Byhan, *Jahresber.* V, 341.

JINDUIĂLĂ s. f. v. *jindui*.

JÎNGAȘ, -Ă adj. = *gingaș*. STAN, M. 256.

JINÓR s. a. v. *șinor*.

JINȚ s. a. v. *jeț*.

JINTĂLĂU s. a. *Moussoir*. — (Transilv.) Un lemn, cam de un metru de lung, care la un capăt poartă un cerc; cu el păcurarii bat laptele cel închegat când fac cașul (BUGNARIU, NĂS.), un disc de lemn, cu o coadă înțepenită la mijloc; cu această unealtă [se] sfarmă laptele închegat în puțină (Suciul-de-sus. VICIU, GL.), bătător, brighidău, mătca. *Cu jântălău se bate laptele închegat până devine fluid ca laptele dulce*. PRECUP, P. 14/28. [Plur. -*laie*. | Cu rostire regională: *jântălău* s. a., *gintiălău* s. a. VICIU, GL., *jintălău* s. a. *După ce laptele se închiagă, se mestecă cu sterfu* (lemn de mestecat), *apoi se bate cu jintăleul*. H. XVIII 228].

— Derivat din *jintui*, cu suf. instr. -*ălău*.

JÎNTERĂ s. f. (Bot.) *Joubarbe*. — Urechelniță. BULET. GRĂD. BOT. V. nr. 3-4, 67. Cf. *Jințură*.

JÎNTEȚĂ, JÎNTEȚE s. f. (Păst.) v. *jintiță*.

JÎNȚIȚĂ s. f. 1°. *Sorte de laitage, préparé avec le deuxième petit-lait*. 2°. *Sorte de potage préparé aux oeufs d'abeille*.

1°. (Păst.) Măncare ciobănească făcută din «janț» fierț, numită pe alcouri și: (în Hațeg) *durulele*, (în Jiu) *bamburi*, *lapte covăsit*. VICIU, GL. Zerul ce rămâne din caș, dacă se fierbe, se îngroașe, făcând urdă. Se ia zer de acesta, cu urdă, se bate cu prepeleacul ca să se sfarme bulgării și se lasă să se înăcrească, făcând *jintiță*, un fel de lapte foarte recorit. LUNGEANU, CL. 227. Se ia zărul de sub caș (jântuitul), se pune într' o căldare la fierț și cât fierbe se tot mestecă cu un tăujeri (băț), ca să nu se prindă pe fund și să se afume; din jântuitul acesta căpătam *jintița*. ȘEZ. VII 113. Zărul ce rămâne cu puține bucăți de urdă într' insul se chiamă *jintiță* H. VII 358. *Jintiță* = partea din zăr ce se depune pe fundul căldării la prepararea urdei din zăr. ION CR. VII 154. *Jintiță* = urdă caldă nestrecurată, adică cu zer la un loc, cum fierbe la foc. MARIAN. Cașul se face din lapte, punându-se chiag; din rămășița se scoate urda, punându-se la fierț, iar rămășița dela urdă se numește *jintiță*. H. VIII 46. Zerul rămas în budacă dela caș se fierbe încetul cu pază, se mestecă până ce se alege o materie groasă de-asupra, pe care o ia în strecurătoare cu lingura, când se numește *jintiță*, și, după ce s'a stors de zer bine, urdă. H. X 109. Cf. H. I 100, 252, II 117, 145, etc., III 71, 309, etc., IV 86, 145 etc., V 381, 394, VI 30, 50 etc., VII 262, 358, etc., VIII 154, 336, etc., IX 143, 194, etc., X 188, 210, etc., XI 6, 98, etc., XII 96, 172, etc., XIII 126, 135, etc., XIV 176, 489, etc., XV 4, 400, etc., XVI 160, 226, etc., XVII 8, 425, etc. *Jintiță felii*. H. XII 30. Dacă *jintița dulce* se pune într'o puțină, expusă mai mult timp (ca 12 ore, cel puțin) la o temperatură ridicată, se acrește și astfel, în această stare, avem *jintiță acră*. H. XII 172, cf. I 269, VIII 260, X 32, XVII 392. Din *jintița* răcită în timp de 14 ore și amestecată cu alta, caldă, se face *țițeiul* (*jintiță acră*), foarte răcoritoare și îndăritoare. H. III 71. Zerul dulce amestecat cu urda dulce se numește *jintiță* sau și *gunoaie*. H. XVII 149. *Jintiță* = *janț*. H. XV 149. *Jintiță de urdă*. PRECUP. P. 20.

2°. P. anal. *Jintiță* = mâncare (supă) pregătită din clocitură de trântori. Com. V. HALIP.

Când mănânci jântiță de albine... ION CR. III 149.

[Plur., rar *jintiți*. H. VIII/2 228. | Scris și: *sintiță* H. XVII 140, rostit în unele regiuni: *gintiță* H. XV 508, 368, *jântiță*. | Și: *jînchiță* (*jânchiță* H. XVIII 45) s. f., *jînteță* (*jânteță*) H. III 49, X 505, s. f. XVI 133, *jîntețe* s. f. H. VIII 449. *jîndiță* s. f. H. IV 155, 223, VII 506, XII 117, *jântiță* (scris *santiță* H. XV 503) s. f. H. VIII 260, XIV 224, *jântițe* s. f. H. X 208, 538, *jânteță* s. f. H. VIII/2 73, X 400].

— Dintr'un paleosl. **žetica* (derivat din *žeti*, cu prez. *žim-* «storc»), păstrat în sârb. (în Herțegovina) *žetica* «zer» (cf. și slov. *ožimček* «un fel de brânză», rut. *vyžymok*, rus. *žimera* «ceea ce s'a stors, boștină», cf. jumară; pentru sensul 2°, cf. *žimka* «fagur de miere»). Prin păstori români cuvântul a intrat în ungurește (*zsencicze*, *zsencicza*, *zsencize*, *zsengice*), la Slovaci (*žincica*, *žintica*, *žentica*), Ruteni (*čyntiča*), Cehi (*žinčice*), Poloni (*żynczyca*, *żyntyca*, *żentyca*, *żetyca*, *ženica*, *ženycyca*) și în unele dialecte germane din Ungaria (*Schentitze* «lapte fiert de oaie»). St. Wedkiewicz, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien*. 281—284; P. Skok, *Zeitschrift f. slav. Phil.* XXXV (1913), 348; Miklosich, *Etym. Wb.* 411. Cf. jintui, jintălău, jumară.

JINTUI vb. IV^(a) 1°. *Pressurer le fromage frais pour en extraire le deuxième petit lait: 2°. Agiter, secouer. 3°. Pressurer (fig).*

1°. (Păst.) Trans. A stoarce cașul de «jant», frământându-l pe «crintă». PAMFILE, I. C. 34, ȘEZ. III 18/17, H. I 139. După ce au strecurat cașul în budac, fi dă chiag, apoi îl bate cu brighidăul, îl învârtește cu lopățița, apoi îl strânge cu mâinile, îl *jântuește* (adică îl frământă bine), îl dă la ceatläu... H. VIII 260. Cf. 298, VIII/2 200.

2°. P. anal. Trans. A clătina mereu un vas, pentruca lichidul din el să se miște s. să se amestece bine. Cf. FRÂNCU-CANDREA, M. 102. *Spre a se aerisi mai apoi, când schimbarea [apei] nu e posibilă, vasul [cu pești] se va mișca mereu, se va jintui sau se va împoșca adesea cu o pompă în cl. F. R. ATILA 145, cf. 273. || A scurge dintr'un vas într'altul. Nu mai jintui atăta zama, cō o turburi cu totul! (Auzit în Brașov). || A întoarce moarea din zada cu curechiu (butea cu varză), ca să se înăcrească (VICIU, GL.), cf. a pritoci.*

3°. Fig. A bate, a stoarce de avere. ȘEZ. III 18/17.

[Ind. prez. *jintuesc* și *jintuiu* (mai ales la pers. 3: *jintue*). | Cu rostire regională: *jântui* vb. IV^a. | Și: *jentui* vb. IV^a (Ad 1°). *Dăm chiag laptelui... îl stoarcem, apoi îl frământăm, adică jintuim...* H. XVI 207. | Adjective: *jintuít* (*jantuit*, *jentuít*), -ă; *jintuitóř* (*jântuitor*), -oăre. (Substantivate): *jintuít* s. a. = zerul gras (de culoare ceva mai albă) care iese din a doua frământare și stoarcere a cașului (cf. *jant*); laptele ce iese din caș după ce odată se stoarce zărul (BUGNARIU, NĂS.), scursură groasă din cașul dulce frământat (CREANGĂ, GL.), esența groasă a cașului din care se scoate untul (după ce cașul a fost stors de zăr, se frământă și apoi se stoarce *jântuitul* ȘEZ. III 18/19), zeama dulce ce rămâne după facerea cașului (ib. VII 98). Din *jintuit* se face urdă (H. X 505) și unt (MARIAN). Untul din lapte de oi se face [așa]: se ia *jintuit* de sub caș... se pune în budacă... se lasă să se prindă ori să se înăcrească și apoi, punându-se în budălău, se bate cu brighidăul până se alege untul. ȘEZ. VII 98, cf. H. VIII 21, 77, 260, VIII/2 183, X 21, 45 etc., XII 327, 462 etc., XV 425. Din lapte inehagat și adunat se ia zărul cu lingura, apoi se sfarmă mărunț cu mâinile și se apasă cu mâna către fundul budăcii, ca să iasă din el *jân-*

tuitul. PRECUP, P. 19/23. Din *jintuit* se prepară mîncarea țărănească numită balmuș. Cf. ȘEZ. VII 152, CREANGĂ, GL.; *jintuítă* (*jântuítă*) s. f. H. XII 375. *Jântuítă*, din care se scoate untul. H. X 465; *jantuit* s. a. H. X 208; (+ *jant*) *jentuít* s. a. H. XV 100; — *jintuitoăre* s. f. = unealtă de ciobănie (H. X 538) care servește la jintuit. | Abstracte: *jintuire* (*jântuire*) s. f.; *jintuít* s. a.; — *jintuiălă* (*jântuiălă*, *gintuiălă*). s. f. = stoarcerea cașului de jant (PAMFILE, I. C. 34); (concretizat, mai ales prin Transilv.) zer gras stors din caș (LB.), zer acru (H. XVII 5), zer de după urdă, zer acru (VICIU GL.), zerul de desubtul spumei din care se face cașul (H. VIII 328, 151, cf. X 254, XII 552, XVII 343), jintuit. *Gintuiuala*, care e pregătită tot din zer, care nu se fierbe, ci-l în într'un amunit vas, până când se înăcrește și pregătesc bucate, cu deosebire salata cea verde. H. XVII 368. O oală de jântuiălă. MARIAN, SA. 165].

— Dintr'un paleosl. *žetovati* (din **žeti* «a stoarce»), cf. jintiță, jintălău.

JINTUIĂLĂ s. f.

JINTUIŢ s. a.

JINTUÍTĂ s. f.

JINTUITOĂRE s. f.

(Păst.) v. jintui.

JÎNŢURĂ s. f. (Bot.) *Joubarbe*. — Urechelniță PANŢU, PL.

— Rostire dialectală pentru *ghințură*. Cf. jinteră.

JINUÍ vb. IV^a v. jenui.

JIP s. a. v. jep și jup.

JIP s. m. 1°. *Pieu. 2°. Nu.* — (Ban.)

1°. Par. Com. IZVERNICEANU.

2°. Adverbial. Gol. *M'a lăsat jăp* = gol (Oravița). Com. A. COCA.

[Rostit: *jăp*. | Derivat: *jipán* s. m. = prăjină, lemn mai lung și subțire, lipsit de crengi (Com. A. COCA); tufan, stejar (ȘEZ. IX 6); fig. om mare, spătos, novac (CIAUȘANU, V.) *Nu știu cine mi-o fi tăiat doi jipani*. BOCEANU, GL. *Ajunge în pădurea mare la un jipan mare*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 183].

JIP s. m. sing. v. jep.

JIP subst. *Boulingrin*. — (Ungurism) Pajiște (VAIDA, CABA, SĂL.), ierbiș (PORUCIC, E. 318). [Pluralul? | Și: *júpă* s. f. = ierbiș des, regiune cu ierbiș, fâneață. PORUCIC, E. 318].

— Din ung. *gyep*, idem.

JIPÁN s. m. v. jip².

JIPÁT, -Ă adj. v. jep¹.

JIPI s. m. (Bot.) v. jepi.

JIPUÍ † vb. IV^a v. jupui.

JIR s. a. *Faine* (fruit du hêtre). — Fructul s. rodul fagului (GOROVEIU, C., H. X 205), întrebuințat ca nutreț pentru porci. *Au dăruit... Dumnedău jirū* (a. 1609-15). ROSETTI, B. 81. *Impăratul... cu gliganii în munte păștea în jirū*. DOSOFTEIU, V. S. 38. *Jărul ce se va face p[r]in dumberăvi și p[r]in codri*. URICARIU IV 43/22. *Pădure de jâr* (a. 1827). ib. XXV 53, cf. XVI 48/12. *Ghinde... jir*. ECONOMIA (1806) 98. *Ghinda și jirul din păduri vin într'ajutorul finerei cu putină cheltuială a porcilor*. I. IONESCU, M. 363. *Turma dusă la jir*. SLAVICI, N. 127. *Făgului îi*

trebuie o vară de cel puțin cinci luni, pentru ca să-și îndeplinească perioada sa de vegetație, de la mugur până la jir. MEHEDINȚI, G. F. 164. Sboară... [gaița] căutându-și nutrețul, ce constă din jir, alune, castane... MARIAN, O. II 68, cf. RETEGANUL, P. I. 45/19. Dacă primăvara este multă floare de jâr, toamna va fi bună recolta de poșoiu. GOROVEI, CR. 3019. Jir și ghindă mi-am păscut. TEODORESCU, P. P. 135. Oloi de jâr. ION CR. III 56/2. # **A mâna porcii la jir** = a dormi sforăind. Se așterne pe somn și unde nu începe a mâna porcii la jir... CREANGĂ, P. 226; cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 5, 8, 19.

[Pluralul jiruri e rar și însemnează «varietăți de jir». | Cu rostire regională: jâr s. a. | Diminutiv: jirișor s. m. Serisor = lat. glandula ung. makocska. LEX. MARS. | Colectiv-local: jiriște s. f. = pădure de fagi, în care ies porcii după jir. Mistreț doborât la jiriștea pădurilor. DE LAVRANCEA, S. 172, cf. V. V. 201. | Abstracte: (sârb. žirovina «chirie pentru păscutul jirului») jirovină s. f., jirovnicie s. f. = învoială, drept de a da porcii la jir (cf. BRĂESCU, M., IORGA, S. D. XIV. p. XLIII), (chirie pentru) pășunatul de jir. Să fie vitele slobode să pășuneze... prin păduri..., când se va face jirovină. I. IONESCU, M. 291. A cumpărat cu... 1000 fl. și cedarea dreptului de lemnărit, pășunat, jirovină. LIUBA-IANA, M. 49].

JIR s. a. v. jur.

JIRÁV, -Ă adj. 1°. Débile. 2°. Dur, impatient. — (Transilv.).

1°. Slab; alegător la mâncare REV. CRIT. III 158.

2°. Iute la fire (ȘEZ. VII 181), aspru, neîndurat, sever, (despre un bolnav) nerăbdător (LB).

[Și: jirnáv, -ă adj. = convalescent. în convalescență. RĂDULESCU-CODIN.].

— Rostire dialectală pentru ghirav (= firav).

JIREADĂ s. f. = gireadă, grămadă de jipi... încărcați de lemne. PAMFILE, I. C. 152. Grăul, fănul... se grămădesc în jărăzi. LIUBA-IANA, M. 108. [Cu rostire dialectală: jăreadă, jărădă = mai multe clăi (Banat). ZANNE, P. IX 446].

JIREÁBEN s. m. (Bot.) v. jneapăn.

JIREÁPÂN s. m. } (Bot.) v. jneapăn.
JIREÁPET s. m. }

JIRÉBE s. f. } v. jirebie.
JIREBÍ vb. IV^a }

JIRÉBIE s. f. I. 1°. Écheveau. 2°. Loque. 3°. Femeie jeune et vive. II. Bande de terre.

I. 1°. (Țes.; Transilv., Mold., Bucov.) Treizeci de fire de tort (Com. I. GRĂMADĂ, A. TOMIAC) formând o unitate de măsură; cf. jurubiță. Sculele și torturile au, după împrejurări, mai multe sau mai puține jirebii; fiecare jirebie are zece numărături, iar o numărătură are trei fire. MARIAN, CROM. 32, cf. PAMFILE, I. C. 258, cf. ȘEZ. II 41^b/21, ION CR. IV 121, II 189. Jos e vârtelnița cu jerebia de tort. SLAVICI, N. 33.

2°. Fig. Ferfeniță. Este cu cămașa făcută jirebii = făcută șufile (șofile), ferfenițe; făcută praf (din praf), dărăpănată, despănată, parc'a fost să facă frunzare (în pădure). CIAUȘANU, V. || Jirebii și jirebghii se zice, în bătaie de joc, cailor slabi și mari. DR. V. 207.

3°. Fig. (Transilv.) Femeie tânără, vioaie. PAȘCA, GL.

II. (Mold. și Bucov.) Bucată de pământ (MARIAN), mai mult lungă și îngustă (BRĂESCU, M., WEIGAND, B. B.) considerată și ca măsură de teren; spec. (Basarab.) bucată de pământ dată prin împărțire la prima colonizare (PORUCIC, T. E. 317). I/[i] voui da... jireabia ta (: lat. funiculum) cea măsurată. DOSOFTEIU, PS. 361. Au mai fost vândut o jirebie lui Anghelu (a. 1675). IORGA, S. D. XXII 236. Cumpărăturile lui Adrian... s'au venit 15 jirebie pol. URICARIUL VIII 2/21. Am vândut giumătate de jirebie din Lipăești, drept 20 lei. ib. XI 284/23. Acea bucăcioș este... de la deal și la mijlocul jerebiei din cinci prăjini de lată (a. 1800). ȘTEFANELLI, D. C. 281. Întărește stăpânire peste 6 jerebii din Băiești. CAT. MAN. 111, 247. Doă jirebii și jumătate din sat din Lipăești. BUL. COM. IST. IV 20. Făcând satul jerebii, au venit cumpărăturile lui Miron Costin 27 jerebii. BRĂESCU, M. 21. || Adverbial. În formă de fașie lungă și îngustă. O multe de zămb... merge jurebie printre cas[a] lui Erhan (a. 1759). ȘTEFANELLI, D. C. 60.

[Pronunț. -bi-e. Și: jirébe s. f.; (dial.: jirébghie, jirébghie s. f.); jerebie († jireábie) s. f.; jurébie s. f. | Diminutive: jurubiță (pe la Brașov: jurebită, jureghiță) s. f. = (ad I^o) scul mic de fire de lână, ață, bumbac, mătase, pteală, sârmă, etc., cf. păpușică; pânza itelor; a patruzecea parte dintr'un arșin (I. GOLESCU, C. I. 104). Desfășurau jurubițele de petală, le depănau și le făceau... podoaba miresei. I. GHICA, ap. TDRG. (ms.). Se împiedeca... în jurubița de sârme. CARAGIALE, ap. CADE. Pe vârtelniță pun femeile jurubițele sau sculurile de depănat. H. II 31, cf. IV 157. Jurubițe de vâlniță. PAMFILE-LUPESCU, CR. 65/10; — jirbiută, jerbiută, jărăbiută (dial. jirghiută, jârghiută) s. f. (pronunț. -bi-u-). (Ad II) Fașie îngustă de pământ. Proprietatea împărțită în niște fașii subțiri ca niște jirbiuți. IONESCU, D. 204. Răzeșii... sânt împărțiți în jerbiuțe. id. ib. Cf. 420. Ogorul meu e îngust ca o jirghiută sau delniță. H. I 54; (ad I^o) jurubiță; plasa s. pânza itelor, cocleți, ostrețe (DAMÉ, T. 135, PAMFILE, I. C. 267, cf. 41/22). Mătasa... se face jărăbiuțe. ECONOMIA 221. | Verb: jirebi IV^a = a strânge ceva (sfoară, pânză) în îndoituri cât brațul de lungi. Ca să pescuim [cu prostovolul]... îl jirebim, adică strângem sfoara și apoi pânza în mâna stângă în îndoituri cât brațul de lungi, F. R. ATILA, 112.]

— În sensul II cuvântul vine din rut. žerebij «bucată de pământ» (cf. polon. žerebie «certaine étendue de terrain»), la origine «lot de pământ» (cf. rus. žerebej «bucată ce revine cuiva prin tragere la sorți»), sens păstrat și la noi în Basarabia. Specificarea «bucată de pământ lungă și îngustă» e ulterioară, prin apropierea de celalalt sens al lui jirebie (cf. «funie s. sfoară de moșiez»). Înțelesul I se găsește și în ungurecul zseréb (din care voia să-l derive CIHAC, II 510), care însă e cunoscut numai la Secui — termenul curent fiind pászma — și este de sigur, ca și diminutivul zsiribica, împrumutat de ei dela Români. În românește el e vechiu, căci îl găsim și la Aromâni (žireagl'ă «jurubiță de 30 de fire») și la Megleniți (žireagŭ «jurubiță de 60 de fire»); nu există însă la Slavii de sud, unde continuatorii paleosl. žrebij «sors» au numai înțelesul de «soartă, sorți» (bulg. žrebij, sârb. ždreb). Se pare deci că avem a face cu două cuvinte de origine deosebită. Cf. și vierbă (jerbă, iarbă III) și jighiuță.

JIRBIUȚĂ s. f. v. jirebie.

JIRFĂ s. f. v. jertfă.

JIRIȘOR s. m. v. jir¹.

JIRÍT † s. a. = gherid, «un fel de suliță, de lance». I. GOLESCU, C. I.

JIRLĂU s. a. *Torrent. Ravin.* — Șiroiu, apărie (ȘĂINEANU, D. U.), șuvoiu de apă, torent; răpă foarte lungă cu maluri înierbite (PORUCIC, T. E. 197, 473). [Cu rostire dialectală: *jârlău* s. a. PORUCIC, T. E. 197. | Și: *jarnău* s. a. = părau făcut în scopul de a scurge apa. BUGNARIU, NĂS.] — Cf. *șirlău*.

JIRNĂV, -Ă adj. v. jirav.

JIROVÉTE s. m. v. jilăvete.

JIROVINĂ s. f. }
JIROVNICIE s. f. } v. jir.

JIRTVĂ s. f. v. jertfă.

JIRTVÍ vb. IV^a v. jertfi.

JIȚ s. a. v. jeț.

JIȚĂ s. f. *Filon, veine.* — (Sărbism în Banat). Fir, vână. *A doua [ocnă] este lângă ogaș și să vorbește că ar avea o jâță de rudă de argint de 17 policari.* LIUBA-IANA, M. 33. [Cu rostire regională: *jâță*].

— Din sârb. *žica* «sărmă, vână».

JITĂNIE s. f. v. jitie.

JITĂR s. m. *Garde-champêtre.* — (Mold., Transilv.) Păzitor la poarta țarinei (CREANGĂ, GL., cf. ȘEZ. IX 35) care păzește să nu intre vitele în sămănături, pândar (CHIRIȚESCU, GR.). *Să-și puie și jitari, oameni vrednici.* URICARIUL IV 51²¹. Cf. XIX 353²¹. *Chema... și pe jitar.* DONICI, F. 38. *O țară de iac, satu' lui Cremine, fără câni și fără jitari.* ALECSANDRI, T. 47. *Rămân... holdele fără jitar și nime nu se atinge de ele.* CREANGĂ, A. 72. *Jitari pentru paza țarinelor.* N. A. BOGDAN, C. M. 67. *Jitarul împărătului era Pruna.* ALEXICI, L. P. 225²¹. *Iată că un păcătos de jătari, cum șeđa la o poiată...* ȘEZ. VIII 57. Cf. I 97¹, 261¹. [Cu rostire regională: *jătar(iu)*. | Și: *jutării* s. m. LB. *Doi vornici (jutari).* PĂCALĂ, M. R. 345. | Feminin: *jităriță* s. f. (MARIAN) s. f. *jităreasă* s. f. (DICT.) s. f. = soția jitarului. | Verb: *jitări* (*jutări*) IV^a = a fi jitar, a împlini funcțiunea de jitar. *De când s'au pomenit... tot jitari au fost... De zece ani, de când jătărește și el, vede că nu a brodit-o rău.* AGĂRBICEANU, D. Ț. 98. | Abstracte: *jitărie* s. f. = coliba sau bordeiul în care locuște jitarul; intrare în sat (PORUCIC, T. E. 318); plata s. dijma jitarului, cf. *jitărit*, pândărit; ocupațiunea jitarului (H. II 118, XII 32). *Am făcut hăisa pe după gardul jităriei.* ALECSANDRI, T. 723. *Când jitarii nu și-au luat încă partea lor, jităria.* PAMFILE, A. 186. *De obicei, după ce toți oamenii și-au isprăvit secerea, se dă drumul jitarilor ca să-și ia jităria sau pândăritul.* id. 139. *Au adunat la jitărie dijma.* ȘEZ. I 261²; cf. 98²¹; ION CR. III 259; — *jitărit* s. a. = dijma jitarului, cf. *jitărie*].

— Din rus. *žitari*, idem.

JITĂREASĂ s. f. }
JITĂRI vb. IV^a } v. jitar.
JITĂRIE s. f. }
JITĂRIT s. a. }
JITĂRIȚĂ s. f. }

JITCĂ s. f. Sobriquet donné aux Juifs. — (Cu rostire dialectală) *Jătcă* = porecla jidanilor. RUSSO, S.

— Derivat (probabil, pe teren slav) din *jid*, cu suf. -că.

JITIE s. f. 10. *Biographie. 2°. Histoire, anecdote, plaisanterie. 3°. Maladie chronique, tare.*

1°. † (Bis.) Istoria vieții unui sfânt, biografie. *Spune în jitia svenției sale de acestea.* VARLAAM, C. p. 3². *Alixandru scrisă jitia sa.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II 133¹².

2°. (Mold.) Povestea unor lucruri trăite de cineva, anecdotă, snoavă, glumă (ȘEZ. XXXII 137), poznă, minciună (PAMFILE, J. II), pățanie, pățărănie, tirișenie. *Și-am mai încălecat pe o roată și v'am spus jitia toată.* CREANGĂ, P. 34. *Atunci au spus el toată jitia.* SBIERA, P. 236²⁰, cf. 13²⁰. *Dacă nu crezi, ian ascultă jătia me[a].* ȘEZ. XXXI și XIX 137. Cf. 46.

3°. Boală cronică (ION CR. VII 252), rău ce nu se mai poate îndrepta (RĂDULESCU-CODIN). rană, beteșug (LUNGIANU, GL. 228), defect, nevoie (Com. TOMIAC), pricină. *Sufere de vr'un beteșug, de vre o jitie.* MUSCEL 55. *Ce jătie ai de eșii așa scârbit?* Com. TOFAN.

[Cu rostire regională: *jătie* s. f. | Și: (+ pățanie) *jitănie* s. f. = rău ce nu se mai poate îndrepta. RĂDULESCU-CODIN; — (+ chestiune) *jitiune* s. f. = istorie, întâmplare, chestiune, soceală, pățanie, pățărănie. *I povestește toată jitiunea cu capra.* VASILIU, P. L. 222. Cf. 51, 139, 2051.

— Din slav. bis. *žitije* «viață (de sfânt)».

JITIE s. f. *Paillason.* — Rogojină. *Paturile [viermilor de mătase] se pot face sau în forma scărilor... sau îngrădiți cu papură; sau iarăși în forma scărilor, ci acoperite cu rogojine (jitie).* ECONOMIA 219. *De brumă [pomii] se păzesc prin acoperitul cu rogojini (jitie).* ib. 140. [Accentul?].

JITIUNE s. f. v. jitie¹.

JITNICÉR † s. m.

JITNICEROĂIE † s. f. v. jitiță.

JITNIȚĂ s. f. *Grenier, grange.* — Magazin de grâu, grânar, hambar. *Aduna-va grăul... în jitițe, e pleavele va arde în focul nestins.* TETRAEV. (1574) 204. *Sparg-voiu jitița mea.* CORESI, EV. 396²⁷, cf. 215⁸, 401⁸, 459²⁵. *Împăraturul avea jitițe... pline de pâne.* MOXA 394⁴. *Plugariul... scoate sămânța din jitiță, de o sămână.* VARLAAM, C. 323. *I-au omorît... dinaintea jitiței ce era în lontru în curte.* LET. I 300²⁰. *Pânea să ia cu sila la jieniță, cum lua la alți domni...* ib. II 99⁸. *Au făcut... jitiță și vistierie.* MAG. IST. IV 256²¹. *Jienițe de roadele grăului.* BIBLIA (1688) 330. *Din... jieniță au luat grăunțele ce împrăștie.* CANTEMIR, HR. 367²⁵. *Dar să o și care la jignițele stăpânilor.* URICARIUL II 146²¹. *Jitițele cu bucate.* DIONISIE, C. 220. *Puțineale... grăunțe să adaogu cătră jănițele ceale pline.* CAT. MAN. 166, 372. *Valahia... e grădina și jitița Țarigradului.* ȘINCAI, HR. III 27¹⁹. *Alexandru... muri... în țara Ierusalemului... unde a zidit Iosef... ceale șapte jănițe.* ALEXANDRIA, 170. *Accea ce ar trebui să adunăm în jăgniți.* I. IONESCU, C. 129. *Jigniți pline de boabe de porumb.* GORJAN, H. II 78. *În sus pe deal... [era] jienița cu toată zahareaoa.* ODOBESCU, II 126¹³. *Alte seminte... pot să se păstreze... în jitițe sau în pod.* COD. SILVIC, 22. *La vară mi se pare că umplem jignița cu grău.* BOCEANU, GL. Cf. H. IX, 82. | *În fundul*

hambarului era jitnița, un fel de ladă uriașă. COMȘA, N. Z. 11.

[Plur. *jitnițe* și (Mold.) *jitniți*. | Cu rostire regională: *jătniță*. | Și: *jicniță* s. f., *jigniță* (*jăgniță*) s. f. | Nomen agentis: *jitnicer* (*jicnicer*, *jignicér*, rar: *jitnițar* LB.) † s. m. = administratorul grânelor domnești (având rang de boierie), mare magazioner care strângea grâne pentru Curtea domnească și pentru cetățile turcești mărginașe (ȘĂINEANU, D. V.). *Costache vel Jicniceriu*. LET. I 344/21. *Moțoc Jicnicerul*. ib. II 366/23. *Bogdan Jicniceriu*. MAG. IST. III 37/23. *Iane vel slugeriu i Pătrașco jicnicer* (a. 1641). DOC. ap. GCR. I, 91/23. Și *Grigorie jitniceriu cel mare* (a. 1651). ib. 152/a. *Gramă V. Jitnicer*. URICARIUL VII, 43/21. *Boiariulu nostru... Raduliu Racoviță bivă velu jicniceriu* (a. 1729). BUL. COM. IST. II 197. *Jicnicerul Simeon Durac e un bătrân... vesel*. C. NEGRUZZI, I 301. *Jignicerul Vadă ot Nicorești*. ALECSANDRI, T. 1112. | Feminin: *jitniceroaie* † = soție, nevastă de jitnicer. *Dumnezei Maria jitniceroaia le cere pe an de la fiecare casă câte un leu* (a. 1763). STEFANELLI, D. C. 69].

— Din paleosl. *žitūnica*, idem. Cf. *injitnița*.

JITNIȚARIU † s. f. v. *jitniță*.

JIVĂLĂ † s. f. v. *jigală*.

JIVĂN s. m. *Bandit*. — (Ungurism în Sălaj). *Bandit*. CABA, s. 98.

— Din ung. *zsvány*, idem.

JIVÉTE s. m. *Nom de la sixième lettre de l'alphabet cyrillique*. — Numele literei a șasea a alfabetului chirilic.

— Din paleosl. *živete*, idem.

JIVINĂ s. f. *Être vivant, animal*. — Ființă, vietate, suflare (CREANGĂ, GL.), animal; spec. fiară sălbatecă (RĂDULESCU-CODIN, ȘEZ. V 103), (la plur.) mici animale (viermi, gândaci, muște LB.), (prin Transilv.) galițe, hoare (VICIU, GL.), orătănii. Cf. *lighioaie, dihanie, bală, jiganie*. *Jivinite sălbatice de pădure*. LEVITICUS, ap. GCR. I 4/10. *Omul... să domnească pre peștii mării... și jiviniilor și a totu pământului*. PALIA 16/s. *Jivinite reale*. CUV. D. BĂTR. I 17. [Dumnezeu] *au zis să scoată apele jivine vii*. VARLAAM, C. 253. *Scuturând jivina* (șarpele COD. VOR., jiganiea BIBLIA 1688) *în foc nece un rău nu păfi*. N. TESTAMENT, ap. COD. VOR. 97. *Pre acolo sânt șerpi mulți și alte jivini*. LET. I 81/30. *Nu te-au făcutu... jivină, ci om*. ALFAVITA, ap. GCR. II 147/20. *Jiganii sau jivini*. ECONOMIA 174. *Dobitoaccele capătă acest felu de jivini* [păduchi]. CALENDARIU (1814) 180/18. [Taina împreunării]... *a păsărilor și jiviniilor*. PISCUPESCU, O. 137. *Nici o jivină moartă nu mănâncă*. ȚICHINDEAL, F. 234. *Cea mai scârnavă jivină*. KONAKI, P. 267. *Jivina ce trăcește în ape, pe pământ*. C. NEGRUZZI, II 276/11. *Vânătorii* [pândeau] *mişcările jivinei*. ALECSANDRI, P. III 204. *E groaznic de a vedea cum aceste jivine* [e vorba de vulturii] *se răpede la stărvuri*. ODOBESCU, III 16/7. *Toute jivinele cuvântau omenește*. DELAVRANCEA, S. 240. *Aste ploșniți, aste lacome jivine*. CONTEMPORANUL I 896. *S'au adunat toate jivinele din împărăția sa*. CREANGĂ, P. 91. *Cine vrea ca oarăle sau orăteniile* (jivinele) *să nu-i strice holdele*... PĂCALĂ, M. R. 192. *Vara însă vin din fările calde o sumă de pasări călătoare; se deșteaptă și ceata jivinelor mărunte*. MEHEDINȚI, G. F. 183. *Așteptă să crape pereții și să între în chilie tot felul de jivini închipuie*. D. STĂNOIU, C. I. 185.

Cucule, jivină rea! ALECSANDRI, P. P. 298^b. *Să dăm om pentru mâncare acestei jivine*. ISPIRESCU, L. 341. *Noi am plecat după jivini*. ALEXICI, L. P. 267/20. *Jivinite rele, ca lupu și șarpele*. ȘEZ. IV 180/3. *Când ies jivinele din pământ*. GOROVEI, CR. 32, cf. 667. || Fig. Om de altă nație (RĂDULESCU-CODIN), străin.

[Plur. *-vine* și *-vini*. | Cu rostire regională: *jăvină*. | Și: *juvină* s. f. MARIAN, SE. I 256, GOROVEI, CR. 35; *joăvină* s. f. DENSUSIANU, Ț. H. 22, GR. BĂN., STAN, M., POPOVICI, R. D. 116. | Derivat: *jivinie* (*jevenie*) s. f. = jivină. *Jiviniile dator este a le îmblânzi*. I. VĂCĂRESCU, P. 44/20. *Gunoiul îl aruncă... ca să... nu se facă jevenii*. MARIAN, SE. II 197/13. *Vitele și oile să fie scutite de jivini*. DAN P. 261. | Diminutiv: *jivinúță* s. f. LB. | Verb: *jivini* † IV^a refl. = a se umplea de viermi. *Trupul... în boale... și în rane a se jivini tocmeaște-l*. CORESI, EV. 57/13].

— Din bulg. *živina*, idem.

JIVINÍ † vb. IV^a }
JIVÍNIE s. f. } v. *jivină*.
JIVINÚȚĂ s. f. }

JIVÓRNITĂ s. f. v. *viforniță*.

JLIP s. a. v. *jilip*.

JMAC interj. Exclamație care imită zgomotul produs prin căderea bruscă a unui lemn, a unui om, etc. ȘEZ. V. 103. [Verb: *jmăcni* (cu rostire regională: *jmacni*) vb. IV^a = a pica cu putere la pământ. Com. A. TOMIAC].

— Onomatopee.

JMAC s. a. *Lucet, filet*. — (Bucov.) Laț de prins pasări. Com. A. TOMIAC. *Au dat doi pițigoii în jmac*. Com. G. NISTOR.

JMĂCNÍ vb. IV^a v. *jmac*.

JMALȚ s. a. v. *smalț*.

JMETELINĂ s. f. *Maïs*. — (Maramureș) Porumb (Rogna-de-jos); rădăcina de porumb care rămâne pe câmp după ce a fost cules și tăiat. T. PAPAHAĞI, M.

— Cf. rut *šmat, smatina* «bucată ruptă din ceva, fragment».

JMOC s. a. v. *smoc*.

JMONT s. a. (Băieș.) *Limon*. — (Munții Apuseni) Mălul, nămolul ce se depune pe canalul de scurgere a apei dintr'o mină. PAȘCA, GL.

— Din germ. *Schmand* (*Schmund*), idem.

JNAP interj. *Olac*. — Interjecție care imită zgomotul unei lovituri.

— Onomatopee.

JNĂPĂI vb. IV^a. *Battre, cogner*. — Trans. A bate cu bățul. CREANGĂ, GL. *Și iar lua mama nănașa din coardă și iar ne jnăpăia*. CREANGĂ, A. 40. *Jnăpui de câteva ori iapa cu un par degorun*. MERA, B. 163. | Intrans. *Cu biciuști, cu bețe... Jnepăiau să meargă. Căii nici gândeau*. CONTEMPORANUL II 691. [Și: *jnepăl* vb. IV^a, *jnăpui* vb. IV^a].

— Derivat din interj. *jnap*!

JNĂPUÍ vb. IV^a v. *jnăpăi*.

JNEAMĂT s. a. *Tas de bois, de fumier, etc. Désordre. Tombe* (dans la forêt).—(Mold.) Grămadă

de lemne, gunoai, māl, etc., aduse de apă (ȘEZ. II 41^{b/28}); lucruri trântite la un loc, nereglă, desordine (ION CR. V 152). *Ingrămădelii acesteia de lemnărie, care închide Bistrița la vreme de puhoiu, îi zic oamenii jneamăt.* POPOVICI-KIRILEANU, BROȘTENI, 65. || Mormânt (în pădure s. pe câmp) pe care fiecare trecător aruncă ceva (un lemn, o piatră, etc.), crezând că astfel i se iartă mortului un păcat. ȘEZ. III 18. — Cf. nămete.

JNEÁP s. m. 1°. *Coin*. 2°. *Grand morceau* (de galette, etc.)

1°. (Transilv.) Pană de lemn, «ic, cuiu, nadă» LB.

2°. Codru mare de turtă, de mămăligă, dăra b. ION CR. IV 306, cf. V. 280.

JNEÁP s. m. (Bot.) v. **jneapăn**.

JNEÁPĂN s. m. 1°. *Genévrier* (*Juniperus communis*). 2°. *Juniperus nana*. 3°. *Pinus Pumilio*. 4°. *Pinus Mughus*.

1°. Ienupăr (PANȚU, PL., ȘEZ. II 41^{b/28}); borșică; p. ext. fructul lui (întrebuințat la fabricarea unor esențe volatile). *Sămânța cea de brad sau șneapănul*. ECONOMIA, 89. *Șneapănul este un soi de brad pitic*. TURCU E. 17. *Jneap: are frunze ca bradul, dar mai spinoase; pe aiurea-l numesc jireaben*. H. XVIII 40. Cf. X 419, XII 90. *Oleu de șneapăn = uleiul de ienupăr*. LB. *Vinars de șneapăn = rachiul de ienupăr*. ib.

2°. Ienupăr-pitic. PANȚU, PL.

3°. Jepi. Se mai numește și șneapăn-mare. ib. (Cu acest sens auzit în Buceci).

4°. O plantă cu frunze lungi și flori galbene (H. X 496, cf. X 3, 43, 259, 465), numită și scop. *Femeile de prin Transilvania iau o oală, o umplu cu jar, pun deasupra tămâie sfințită și șneapăn* (*Pinus Mughus*). PAMFILE, D. 193, cf. MARIAN, SE, II 207.

[Variante: **jinăpăn**, **jireăpăn**, **jireăben**, **jărapăn** (JAHRESB. IX 168), **jareăpine**, **jneapăr**, **jneăpen**, **jnăpen**, **juăpene**, **jnăpere**, **jnăpine**; **șneăpăn**, **jneăp**, **șneăp** H. 419, etc., (Banat) **jărap** (CDDE. nr. 903); cu alt sufix: (Banat) **jireăpeș** (CDDE nr. 903). | Colectiv-local: **jnepeniș** s. a. (plur. -nișuri și -nișe) = desis de jnepeni; loc unde cresc jnepeni mulți.].

— Din lat. *juniperus*, -um (cu varianta populară *jeniperus*), idem.

JNEÁPĂR s. m.

JNEÁPEN s. m.

(Bot.) v. **jneapăn**.

JNEPĂI vb. IV^a v. **jnăpăi**.

JNĒPEN(E) s. m.

JNEPENIȘ s. a.

JNĒPERE s. m.

JNĒPINE s. m.

(Bot.) v. **jneapăn**.

JOACĂ s. f. *Jeu, jouet*. — (Mold.) Joc (1°), jucărie, petrecere copilărească, glumă, lucru ușor, naserios, bagatelă. [Băiatul] *feace* (= făcu) o *gioacă cu alfi cuconi*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms). *Prindea mustele nu pentru hrană, ce pentru gioacă le prindea*. CANTEMIR, IST. 208. *Ne înfelegeam de minune și la treabă și la joacă*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Iși făcea de joacă pe acolo*. SANDU-ALDEA, A. M. 183. *Războiul ce a fost rămâne ca o joacă de copii*. C. PETRESCU, I. II 268. *Hai la harfă voinicească și la gioacă războiască*. ALECSANDRI, P. P. 70, nota. *Acolo închisă cu mai multe soafe, Cu ca copile și soții de joacă*. EMINESCU, LIT. POP. 157. *Joaca băieților din*

satul Drăceni. ȘEZ. II 57/15. Cf. I 19/20. *Eu mor de treabă și ție ți-i de joacă*. PAMFILE, J. II. *În joacă (= în glumă, când te joci cu copiii) să nu se bată copiii mici cu palmele peste tălpile picioarelor*. GOROVEI, CR. 915. *Joaca aduce târbaca = adeseori petrecerile se isprăvesc cu bătăi*. ZANNE, P. IV 408.

— Postverbal de la **jucă**.

JOĂGĂR s. a. 1°. *Scie ventrue, scie à deux*. 2°. *Scierie mécanique* (mue par une chute d'eau).

1°. Ferăstrău mare pentru tăiatul trunchilor, cu o pânză lungă până la doi metri și cu dinți mari și prevăzută cu două mânere de care trag în sens contrar doi inși, beschie, babiță. Cf. PAMFILE I. C. 122, APOLZAN, U., RĂDULESCU-CODIN. *Prinse apoi jogarul..., tovarășa prinse fierul de celalt capăt și lucrul începu*. I. CIOCĂRLAN, SĂM. III 330.

2°. Ferăstrău (de munte) mânat de apă, pentru tăierea bustenilor și a butucilor (DAMÉ, T. 173) în scânduri și lați, gater. *Ghizduri, doage și alte multe unelte de joagăr*. ODOBESCU, I 148/15. *Dincolo de podișcă și de joagăr stă casa pădurii*. IRINEU, S. B. 21. *De la joagăre sau ferăstrăie se aruncă direct în apă mormane întregi de rumeguș*. F. R. ATILA 176, cf. PĂCALĂ M. R. 460. [Formele: *jogar* (Gorj) și *giogar* (Prahova) la DDRF. sânt suspecte. | *Nomina agentis: jogărâr* s. m. = tăietor cu joagărul; — *jogăreăn* s. m. = jogărar. *Jogărenii sânt ca la 35 inși, cari lucrează în cele 11 ferăstrăie din sat...* PĂCALĂ, M. R. 312. | Abstract: *jogărit* s. a. = meseria jogărarului, *cherăstrărit* H. XVII, 235].

— Dintr'un săsesc ***zăger** corespunzând germanului *Säger* (cf. *sağ* și *sog* «ferăstrău» JAHRESBER. X 194).

JOĂGNĂ s. f. *Coups, volée*. — (Transilv., în sens batjocuritor) Lovitură, bătaie. *Du-te, să nu-ți dau vreo două joagne* (Zagra). Com. I. CORBU.

JOĂIE s. f. (Bot.) *Sauge*. — Salvie de câmpuri (*Salvia pratensis*) și *Cinsteț* (*Salvia glutinosa*). — Cf. **joian**.

JOĂMPĂ s. f. *Fondrière, gouffre, précipice*. — Măncătură făcută de apă, afundătură într'un drum, într'o apă (LIUBA), cufundătură uriașă (FRĂNCU-CANDREA, M. 102), groapă; loc neted pe coasta muntelui (ȘEZ. V 103), prăpastie (A. TOMIAC). [Și: **jomp** s. a. = un fel de vârtje (o spărtură de jos în sus) scurt (în minele de aur). PAȘCA, GL.].

JOĂNGHILĂ s. f.

JOĂNGHINĂ s. f.

v. **janghină**.

JOAP! interj. v. **jap**.

JOAPĂ s. f. v. **jap**.

JOĂPIȚĂ s. f. v. **japiță**.

JOĂRDĂ s. f. 1°. *Gaule, badine, bâton*. 2°. *Baguettes*.

1°. Smicea, vargă lungă, nuia (LB.) tânără (Com. N. GRĂMADĂ) lungă și subțire (ȘEZ. XIX 11), de salcie, de vie, etc. (ION CR. VIII 187), lăstar de pom (ION CR. III 347), vârguță cu care se bat copiii (obraznici, ȘEZ. IX 156), viței, căței (CREANGĂ, GL., ȘEZ. IX 156), mlajă (CIAUȘANU, V.), (pe alocuri) nuia groasă pentru gard (Com. LIUBA), nuielușe (LIUBA), pătăchie (PAMFILE, CRC. 5), fuștel, vergea (ION CR. IV 26), japă (PAMFILE, J. II), băț, botă,

ciomag (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. P. CĂRSTEANU), creangă stufoasă, prăjină lungă (ION CR. IV 26, VAIDA), cf. tămâjner, jăjău, strămurare. Spec. Nuia pentru bătutul covorelor. *Sorda* = lat. virga. LEX. MARS. 251. *L-au izgonit... cu bețe și cu jerdii*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cu jerdia în mână*. DONICI, F. 38. *Acuși vă ard câteva jerdii prin țolul cela, de v-a trece spurcatul*. CREANGĂ, A. 128. *Cu jerdia de alun în mână*. TAFRALI, V. D. 103. *Bubuiau jerdii scuturând scoarțe*. C. PETRESCU, R. M. 115. *Le îndemna cu joarda*. DRAGOMIR, O. M. 206. *Unde-i joarda? A ars-o focul*. HODOȘ, C. 113. *Rupe joardă'ntr'eașă*. ION CR. II 262. *Ia-ți o jerdie de mână raca în țarină*. Com. TOFAN. *Taie joarde de viță*. H. XVI 41. *L-o măsurat cu jerdia (= la bătut) până n'o mai văzut*. ȘEZ. XXXI 11.

2°. Spec. (plur., la războiul de țesut) Bețele vârte între firele nătrei, cf. fuscei, vergele. DAMÉ, T. 135.

[Plur. *joarde și jorzi* (com. LIUBA). | Și: *jórdă* s. f. Com. IZVERNICEANU, VAIDA, A. TOMIAC, H. IX 85; *jórdie* s. f.; *jérdie* (*jérghie*) s. f. ȘEZ. V. 103; *járdie* ION CR. II 135, IV 26 (*jérghie*). Com. TOMIAC s. f. | Diminutiv: *jordea* s. f. = nuia (GR. S. V. 124), smicea (CIAUȘANU, GL.); — *jordită* s. f. *O vrut mama să mă bată C'o jordiță de briboi*. HODOȘ, P. P. 93. *Preste pieptul cu mărgele Cu jordița de smincele*. DOINE, 109/20. *Bătuiu măța cu jordița*. ȘEZ. XII 146. | Verb: *jordâni* (*jordâi* DDRF) IV^a = a bate cu joarda LB.].

— Din paleosl. *žrūdī* «prăjină» (rus. *žerdī* «prăjină lungă și subțire», *žordočka* «prăjină mică»), venit la noi (subt forma *jo(a)r dă*) și prin mijlocire ungurească (*zsorda*, idem). Cf. în jârda.

JOÁVINĂ s. f. v. *jivină*.

JOBÉN s. a. *Chapeau haute forme*. — Pălărie bărbătească, tare și foarte înaltă, de obicei cu peri negri și lucioși; cilindru. *Cu părul negru, buclat la tâmple, cu jobenul pe ceață*. VLAHUȚĂ, D. 41. *Îi sârea ochilării din ochi și giubenul din cap*. CARAGIALE, T. II 8/21. [Și: *giubén* s. a. | Derivat: *injobenat* adj. = cu joben pe cap. VLAHUȚĂ, P. 274].

— Din **Jobin**, numele unui pălărier francez din București, care a introdus la noi acest fel de pălării.

JOC s. a. 1°. *Jeu*. 2°. *Dérision*. 3°. *Jeu* (de hasard). 4°. *Jeu* (d'un acteur). 5°. *Jeu* (de lumière, d'eau). 6°. *Danse*.

1°. Acțiunea de a se juca (I 3°); petrecere distractivă după anumite reguli convenționale, mai ales între copii. *Jocuri de copii*. PAMFILE, J. III. *La copiii mici se fac jocuri de speriat*. id. ib. 1. *Jocul acesta este îndătinat mai mult la Sf. Vasile*. id. ib. 4. | (Modern, după fr. *jeu de société*, *jeu de mots*) *Joc de societate* = petrecere în familie, în care se pun chestiuni la care trebuie să se dea un răspuns potrivit, ori se dau de rezolvit probleme, etc., aplicându-se sancțiuni inofensive celor ce nu le pot rezolva. **Joc de cuvinte** = glumă întemeiată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înțeles diferit, ca la m. b. u. *Jocuri olimpice* = exhibiții sportive (lupte, întreceri, alergări, etc.), la vechii Greci, reluate și în timpurile moderne. # **A fi în joc** = a fi amestecat s. angajat într-o afacere s. împrejurare cu urmări nesigure, sau chiar periculoase. *Nu mai sânt în joc!* MAIORESCU, D. II 139. **A-și pune** (s. **a-i fi cuiva**) **capul s. viața în joc** = a-și risca viața. *M-ai însărcinat cu o slujbă care abia am să-vârșit-o, fiindu-mi capul în joc*. ISPIRESCU, L. 27.

Șezând aici cu voi, viața imi este în joc. GCR. II 354/2.

2°. Glumă dureroasă, haz făcut pe seama cuiva. (Numai în expresiile :) **a-și bate joc de cineva** = a-l lua în râs, a-l batjocori, a-l face de râsul lumii, de ocară; (despre o fată) a necinsti. **Bătaie de joc** = batjocură, derădere, ocară. (Exemple sub b. bate V și bătaie II 50).

3°. Acțiunea de a juca (II 1°), de a lua parte cu alții la diferite distracții în care unii pierd și alții câștigă, riscând adesea sume mari de bani. Spec. *Jocuri de cărți*: bac, bacara, barageancă, bridge, calabrias, concina, douăzeci-și-unu, durac, écarté, ferbăr, galațanca, ghiurdum, maca, maus, pichet, pocher, porcu', preferans, șapte-jumătate, stos, treizeci-și-una, vist, etc. *Într'o seară juca vist... Ce joc monoton!* C. NEGRUZZI, I 74. *Ca să petreacă, inventară un joc de cărți*. EMINESCU, N. 67. *Petreaceți dară vreama cu jocul*. LIT. POP., GCR. II 348/6. *S'au prins la joc de cărți*. RETEGANUL, P. II 74/s. *Jocul la noroc te aruncă în joc*. ZANNE, P. VIII 204. *Jocul de șah obosește*. *Joc de noroc s. de hazard*. *Casă de joc* = în care se practică asemenea jocuri de noroc. | Felul de a juca. *Are un joc strâns, riscant*. | Obieciul ce servește celor ce joacă, rând de cărți. *Un joc de șah, loto, table*. *Jocul de cărți era măsluit*. || P. a n a l. *Joc de bursă* = speculare a valorilor cotate la bursă.

4°. Acțiunea și felul de a juca (II 2°) teatru, o piesă, un rol. *Are un joc neîntrecut în rolurile comice*. *N'are joc de scenă*.

5°. Acțiunea de a juca (III 1°); mișcare oscilatoare, tremurare; fig. schimb, alternare. *O pădure îndepărtată părea în jocul tremurat al căldurii ca un nor albăstriu*. SANDU-ALDEA, U. P. 58. *Jocul între a și ă în fac-făcut se datorește accentului*. | Fig. *Jocul patimilor celor neînfrâmate*. MARCOVICI, D. 207. *Liberul joc al fantaziei*. MAIORESCU, CR. I 72. (După fr. *jeux de lumière, d'eau*) *Jocuri de lumină* = reflexe mobile, ape, produse de lumină pe suprafața lucie a unui obiect. *Jocuri de apă* = mișcări felurite și combinate ale apei ce țâșnește din fântâni săritoare.

6°. Acțiunea de a juca (IV 1°), dans, danț; felul, mișcările dansului; petrecerea la care se dansează și locul unde se face dansul. Jucătorii se prind s. intră în joc; fetele se duc s. se scot la joc (la horă). *Giocurile și danțurile veselii-l*. VARLAAM, C. 330'. *Și păzia jocurile și berile și mâncările*. MOXA, ap. GCR. I 61/20. *Nu mearge la zbori și la jocuri*. GRECEANU, ib. 291) s. *Să cade creștinii să facă jocuri*. ANTIM, ib. II 29/20. *Prin adunări, și prin jocuri*. ISTORIA RUȘILOR, ib. II 51/21. *Umbland pre la jocuri... și făcând curvii*. MINEIUL (1776) 44²/2. *Un joc bărbătesc cu... glasuri ciudate*. DRĂGHICI, R. 166. *Le dau învățături de joc, de zugrăvie și de muzică*. MARCOVICI, D. 233. *Aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri*. EMINESCU, P. 246. *Pe Barbăcot... l-a pus la joc*. COȘBUC, B. 22. *Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei*. CREANGĂ, P. 284. *D-ta să te prinzi în joc lâng'o fată care țî-a plăcea*. CREANGĂ, P. 163. Cf. 165. *Fata mare... o scoate la joc*, MARIAN, NU. 5. *Așa-i jocu' românesc Cu strigăt ardelenesc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 359. *Jocul ei dumineca Îmi robește inima*. ib. 33. # *Plăcerile jocurilor, schimonosirea trupului*. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 204. *La joc și la bețe se cunoaște Românul*. ib. VI 282. *Nu zice: hop! Până a nu intra în joc* = nu te bucura înainte de a vedea sfârșitul. ZANNE, P. IV 403. Cf. 407. *Dac'at intrat în joc, trebuie să joci!* = dac' te-ai angajat odată la ceva, nu mai poți da înapoi. | *Jocul de mână s. al miresei, nevestei, hangului, dracilor, de doi, în*

basmale, de brâu, perinei, etc.) = joc cu lăutarii, horă. Cf. PAMFILE, J. III 9, 13, 15, 22; SEVAS-TOS, N. 281^{b/38}. 39; H. X 512, 521. *Jocul călușerilor*. ȘEZ. VIII 296. | (În glumă) *Jocul lui Adam și Evei* = jocul strămoșesc de dragoste. ZANNE, P. VI 467.

[Plur. *jocuri*. | Diminutive: *jocúț* s. a. și *joacă'n jocuțul meu, Iubește ce iubesc eu*. RETEGANUL, TR. 29¹¹; — *joculét* s. a. DICT.; — *joc(u)sór* s. a. ap. CDDE. Cf. DDRF. | Verb: *jocuri* † vb. IV (atestat numai la M. COSTIN) = a trata ceva ușor, ca pe o jucărie. *Așa jocureaște împărățiile, lumea așa prăvălește*. GCR. I 204¹¹].

— Din lat. *jocus*, -um «glumă». Înțelesul de «dans» se datorește influenței slave (cf. *igra* în bulg. și sârb. cu înțelesul «joc» și «dans»).

JOCÂN s. m. *Nom de boeuf* (né un jeudi). — Nume de bou (născut joia), joia n. *Când fată vaca, i se pune vițelului un nume: Duman, Dumană, Lunca, Marțolea, Jocan, Jocana, DAMÉ, T. 29*. [Feminin: *jocână* s. f. = nume de vițea (născută Joia). ib.].

— În loc de *joican* (masculinul dela *joica*), derivat din *joî*.

JOCÂNĂ s. f. v. *joican*.

JOCHÉI(U) s. m. v. *jocheu*.

JOCHÉU s. m. 1°. — 2°. *Jockey*.

1°. † (Mold., unde se confunda cu «ciociu» (II, 1), prin care-l și traduce STAMATI) Slugă, cf. *la-cheu, valet. Într'un cuvânt, a să fie jokeiu. — Ciociu!* — *Jokeiu am zis, care-i o zicere englezăscă ce însemnează mai tot aceea*. C. NEGRUZZI, I 298. *Un drăcșor mititel și frumușel ce împlinea stujba de jochei (ciociu), pregăti toate cele trebuitoare*. id. 88. Cf. III 172²⁰. *Parcă-i vād cum urmează primblarea împreună... jocheul rămâne cine știe unde*. I. NEGRUZZI, IV 333.

2°. (În limbajul curselor de cai) Călăreț de profesie care încalecă cai de curse. *Iapă sură, pe care o încăleacă un jocheu a nu știu cărui domn*. C. NEGRUZZI, I 42. *Caschetă de jocheu fără cozoroc*. C. PETRESCU, C. V. 46. **Jockey-club**: societate care se ocupă cu îmbunătățirea rasei cavaline, cu aranjarea alergărilor de cai; club în care se întâlnesc membrii acestei societăți (recrutați mai ales dintre aristocrați, sportsmeni, bogătași). [Și: **jochéi(u)** s. m., scris (cu ortografie englezăscă) și **jockey** s. m.]

— *N.* din engl. **jockey** (diminutivul numelui *Jock*, forma scoțiană a lui *Jack* = fr. *Jacques*).

JOCKÉY s. m. v. *jocheu*.

JOCNÍ vb. IV^a *Tomber par terre*. — A cădea, a pica la pământ (Straja, în Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

— Onomatopee. Cf. *pocni, jocot*.

JOCORÍ † vb. IV v. *joc*.

JÓCOT s. a. *Gambade, saut*. — Săritură, joc. *Jocote copilărești, răsete, poftă de joc, incuri, incote, hârjoane, obrăznicii, sbenghiueli*. CREANGĂ, GL. *Ia'n mai stați, flăcăi, mai stați și din jocote 'necetați!* ȘEZ. XII 35. *De drag nu mai putea, Numa'n jocote mi-l lua, De să mira lumea GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 176*.

— Pare a fi un derivat cu suf. -ot din același verb onomatopeic din care derivă și *jocni* și apropiat, prin etimologie populară, de *joc*. Cf. și *jopot* și *juhăt*.

JOCȘÓR s. a. }
JOCULÉT s. a. } v. *joc*.
JOCUȘÓR s. a. }
JOCÚT s. a. }

JÓFÁ s. f. v. *julfá*.

JOGÁRÁR s. m. }
JOGÁRÉAN s. m. } v. *joagăr*.
JOGÁRÍT s. a. }

JOI s. f. 1°. — 2°. *Jeudi*.

1°. Subst. A cincea zi din săptămână (inceputul socotindu-se de Duminică), între miercuri și vineri. *Postica fariseiului doao zile în săptămână, luni și joi*. CORESI, EV. 16²⁵. *Joi în 30 zile a lui Septemvrie*. LET. II 401²⁷. *Auzi, bade, acumia joi, Pune clopote la boi*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 68. *Apoi joile-s legate, N'oiu lucra să-mi fac păcate*. ib. 426. *Într'o joi după Crăciun, La cătane m'a luat*. ib. 319. # **De joi până mai apoi** CREANGĂ, P. 141. *Uită de joi până mai apoi*. BARONZI, L. 65¹². *Da, de când te-ai deprins, măi badeo? De gioi pân' mai apoi? ALECSANDRI, T. 922. A așteptat de joi pân' mai apoi*. PAMFILE, J. II. **Joi mai de apoi** s. **joi după Paște** = la Paștele calului = niciodată (se spune spre a se arăta că ceva nu se va întâmpla). ZANNE, P. IX 409, I 42. **De Joi în Paști** = rar, la intervale de timp mari. ib. I 43. **Joia-mare, joimăre** s. m. **joimări** s. m. plur., **joimár** s. m., s. **joia-patimilor**: joia ultimă din păresimi (postul-mare). ȘEZ. VI 21, 22, XVIII 204, MARIAN, SE. II 267, GOROVEI, CR. 70. *Învățătură la gioi-mari noaptea*. VARLAAM, C. 100. *În gioi mare*. DOSOFTEIU, V. S. 852. *Noaptea, spre joi-mari, din săptămâna cea mare*. PAMFILE, COM. 28. Cf. s. v. 76, D. 103, 105. *În spre joi-mari se dă foc la gunoaie*. ȘEZ. III 49¹¹. Cf. 105²¹, 122²³. *Din joia joimarilor, Din Vinerea Paștilor*. MATEESCU, B. 38, cf. TEODORESCU, P. P. 584^b. *Obiceiu în ziua joimarilor*. A. V 396. *În scara joimarului*. H. IV 91. *Joimarele... înainte de Paști*. MARIAN, I. 383. *A îndruga ca de joimare* = a flecări, a spune verzi și uscate. ZANNE, I 87. **Joia-verde** = joia din săptămâna Rusaliilor. COSTINESCU, cf. ȘEZ. XII 168. *Prin unele părți din Oltenia precum și prin jud. Muscel* [a noua joi] *se chema Joia-verde*. PAMFILE, S. V. 4. *Joia-verde este sărbătoare populară*. COMOARA SATELOR V 2. **Joia furnicilor** = joia din săptămâna albă (MARIAN, SE. I 256) s. a. brânzii (MUSCEL 27). **Joia-apelor**. ȘEZ. XIII 165. **Joia-iepelor** = joia din săptămâna mare (MUSCEL, 30), de dinaintea lui Sân-Toader (PAMFILE, B. 35); se mai numește și târgul-iepelor. *Oei ce muncesc la Joia-iepelor, numită și târgul-iepelor...* PAMFILE, B. 35. **Joia mănoasă**: a noua joi după Paști. Sătenii o țin pentru ca piatra să nu le strice holdele. H. II 303. *Pentru marea ei ură cu care lovește în cei ce-i nesocotesc ziua, poporul român din părțile Moldovei de jos... numește* [a noua joi] *Joia mănoasă*. PAMFILE, S. V. 4. **Joia turturor jvinelor** = joia din săptămâna brânzii. MARIAN, SE. I 256. **Joia nepomenită** (s. necurată) = (în Banat) joia din săptămâna albă. id. 255. **Cele Joi** (s. **Joile grele** s. **Joile păzite**) sânt cele din urmă două joi din cele nouă ale cinzeciului luminate. PAMFILE, S. V. I. | (Mitol. pop.) **Sfânta Joi** e, în poveștile noastre, o zână binevoitoare. Cf. ȘEZ. XIII 1.

2°. Adverb (Adesea sub forma articulată **joia**) În ziua s. zilele de joi. *Orice lucru să-l începi joia*. ȘEZ. I 126³⁰. *Joia-i rău de dobitoace*. ib. II 136¹⁵, cf. I 13²⁵, III 200¹³.

— Din lat. **Jovis** [dies] «ziua lui Joie». Cf. joi-măriță.

JOI vb. IV^a. 1°. *Contenter, rassasier*. 2°. *Suffire* à. 3°. *Résister, tenir*. — (Banat, Transilv., Mold.).

1°. Trans. A mulțumi, a îndeplini, a satisface, a intra în voie cu ceva (ION CR. IV 59); **spec. a** sătura (de apă, de sare, etc.), a avea de ajuns (ȘEZ. V 75/1). *Și cu mare cheltuială stătu țarei, neputându-l geui cu cât îi da*. LET. III 37. *Să poată geui și trebuințele Domniei sale*. MAG. IST. III 70/15. *Un om... mânca pe zi câte trei care de pâne și bea câte trei buți de vin, încât femeia lui cocea toată ziua și toată noaptea la pâne și abia îl putea giui*. SBIERA, P. 167/28. *Nu-l putem joi (= sătura) cu rachiul (Putna)*. CONV. LIT. XLIV, vol. II 268. *Să-i bată focu' de copchii, că, cât le dau, și nu-i mai pot giui!* ION CR. IV 59. *Așa-i de bun fânău', de nu le mai pot gioi [vitele] cu el*. ȘEZ. V. 75/1. *N'am cu ce-l gioi = n'am de ajuns*. ib. || Refl. (Despre porcii de îngrășat) A nu mai primi mâncare, a se sătura de mâncare. *Porcii s'or joi*. FRÂNCU-CANDREA, R. 102.

2°. Intrans. (construit absol. sau cu prep. cu ori cu conj. să) și refl. A birui (LB.), a se ajunge cu ceva, a ieși la capăt (DR. IX 757), a răzbi, a pridi, a dovedi. *Nu mai ajuese popii și dascării (= dascălii) cu predicile și învățăturile, să-i aducă la brează după voia lor*. MARIAN, INS. 133. *N'am bani, nu gioesc să-mi țin copiii la școală (Maramureș)*. DR. IV 757. *Nu mă gioesc (cu lucru) (Lipova)*. Com. V. ONIȚIU. | Trans. A învinge, birui. *Nu mai pot joi lucrul acesta (Arad)*. Com. I. BODEA.

3°. A suporta, a răbda, a îndura. *De când ne-am luat noi, tot aice dormim în poiată și eu nu mai pot giui acuma, căci n'am fost învățată așa*. SBIERA, P. 43/29.

[Și: **geoi** vb. IV^a, **giui** vb. IV^a ANON. CAR., **jui** vb. IV^a LB.; — **ajui** vb. IV^a; — **jori** (giori) ȘEZ. V 75/1) vb. IV^a].

— Din ung. **gyönni**, **gyinni** (dialectal pentru **jönni**, prez. **jövök** și cu sensul lui **kijönni** = germ. auskommen = venir à bout). N. Drăganu, *Dacoromania* IV, 756-758.

JOIÂN s. m. *Nom de bœuf* (né un jeudi). — Nume de bou fătat joia. RĂDULESCU-CODIN, F. Cf. H. II 117, 131, 382, III 226, 472, X 44. [Feminin: **joiană** (gen. dat. **joienei**) = nume de vacă fătată joia. *Dacă fută o vacă joia, i se pune numele Joiana*. MUSCEL, 110. ...*vacilor să le zici... mărtina, miercuriana, miercana, joiana, vinerica...* JIPESCU, O. 49. *Lasă să-l mănec, lua-l-ar dracu' că face joiana altu'*. ȘEZ. IX, 91. *I crescun un corn cât al joienei noastre*. RETEGANUL, P. II 78/18. Cf. III 83/4; H. II 120, 131, 243; IX 54; X 44; XI 505. | Diminutive: **joienél** s. m. = numele unui vițel și bou fătat joi. MARIAN; — **joenică** s. f. = numele unei vițele și vaci fătate joi, id.).

— Derivat din **joi** cu suf. -(e)an.

JOIÂNĂ s. m. (Bot.) *Oenanthe-safranec*. — Plantă ierboasă cu flori albe. Rădăcinile acestei plante conțin un suc galbin-portocaliu. PANȚU, PL. [Și: **joiană** s. f. = *Oenanthe silaifolia* și *Phellandrium*. PANȚU, PL.²] — Cf. joaie.

JOIÂNĂ s. f. v. joian'.

JOIÂNĂ s. f. (Cor.) *Danse paysanne*. — Joc țărănesc. ION CR. I 155; Cf. PĂRVESCU, H., JIPESCU, O. 52, H. III 80 Cf. II 82, 290; IV 90, 203; VI 233; VII 426; IX 128; 376. — Cf. jiană.

JOICĂ s. f. — *Nom de vache* (née un jeudi). —

Nume de vacă fătată joia. MARIAN, H. XVIII 141. [Diminutiv: **joichiță** s. f. H. XVIII 141].

— Derivat din **joi**, cu suf. -că. Cf. joian'.

JOICHÎȚĂ s. f. v. joică.

JOIENÉL s. m. }
JOIENICĂ s. f. } v. joian.

JOIMĂR s. m. }
JOIMĂRE s. m. } v. joi.
JOIMĂRI s. m. plur. }

JOIMĂRICĂ s. f. (Mitol. pop.) v. joimăriță.

JOIMĂRIȚĂ s. f. v. joimir.

JOIMĂRIȚĂ s. f. (Mitol. pop.). 1°. *Méchante fée* qui punit les jeunes filles qui n'ont pas achevé leur ouvrage. *Épouvantail. Femme errante*. 2°. Troupe de jeunes gens dont l'un se déguise en fée malveillante. 3°. *Hibou* (Strix bubo). — (Munt.).

1°. Ființă mitologică având înfățișarea unei femei urite și spurcate, cu cap mare și cu părul despletit, cu dinții mari și rânjiți, după credința unora chiar sfânta Joi (H. I 314), după a altora o țigancă urită (H. I 173, PAMFILE, DUȘ. 108), care apare ca o fantomă (H. I. 493) sau nălucă (H. II 83), spre a controla dacă fetele și femeile tinere au terminat de dărăci (H. IV. 14) sau de tors până în ziua de Joi-mari toată cânepa, inul și lâna. Pe cele ce le găsește rămase în urmă de lucrul la pedepsește aspru, fie că le fură ouăle de subt cloșcă (H. III 439), sau pune foc cânepii și lânii (H. II 126), ori dă foc la călții netorși (H. IV 46, 91), fie că pârlește chiar pe femeile leneșe (H. IV 14), le frige (H. II 4) și le taie unghiile (H. II 103), cu degete cu tot (H. II 15), ori le «ucide» degetele cu un ciocănaș de fier și le pune mâinile să se frigă (H. III 314). Cf. MARIAN, SE. II 267, PAMFILE, DUȘ. 103, 105, CR. 170. *Joimărițele* sânt niște femei și se fac bivoli, negură, căne și vin pe la clăci, seara, hodogoresc și întorc lucrurile de prin pod, intră chiar în casă și aprind caierele femeilor. H. 320. *Dracu... ședea în casă pustie... cu Muma-păduri[i], cu Joimărița*. JIPESCU, O. 115; cf. 9. | *Joimărița* e o femeie cu o tigare cu cărbuni aprinși, care torturează pe femeile ce lucrează spre Vineri, punându-le cu ochii pe cărbuni. H. II 258. # *Ei, chef Joimărico!* = vorbă să fie, nu se poate! H. IX 9. || Copiii ce plâng sau fac gălăgie sânt speriați cu venirea *Joimăricăi*. PAMFILE, DUȘ. 108. | P. ext. Sperietoare, ciuhă. *Mărită-mă, măiculiță, O'am ajuns o joimăriță*. TEODORESCU, P. P. 337 | P. a.n.l. Despre o femeie care nu doarme noaptea și îmblă în toate părțile se zice că *îmblă ca o joimăriță*. H. II 90.

2°. Obiceiu, în ziua joimarilor (H. V 396), numit pe alocuri și căț-măț (H. XI 180). *Joimăriță* este umblatul ce fac flăcăii prin sat din casă în casă, unde este fată mare; unde găseș în seara joimarului cânepă sau în sau lână netoarsă până atunci, le iau și le pun pe foc ca să arză, iar fata, ca să nu-i arză cânepa ori inul, le dă ouă. Acest umblat se zice: *am fost cu joimărița; vin flăcăii cu joimărița; a plecat cu joimărița*. H. XI 9. *Joimărica* este un obicei cu joi seara, în ziua joimarilor (săptămâna mare), umblă băieți prin sat ca să strângă ouă pe la fiecare casă, pe la fete, strigând: *Căți-căți, Tors-ai călți? Două ouă'ncondeiete, Puse bine pe perete*. Mai vorbește poporul că în acea seară au căutat Jidovii să prinză pe Domnul Hristos. H. V. 396. | În ziua de joimari era obiceiul să se travestească o femeie sau un

bărbat glumeț. Aceasta se numea *joimăriță*. Ea umbla din casă în casă pe la cei ce aveau fete și băieți și chiar pe la femeile mai proaste făcea o aspră inspecție asupra lucrului din iarna trecută. H. III 76. | În ziua de joia-mare, făcând foc de bozii, femeile în revărsatul zorilor ocolese de trei ori cu un colac cu lumânare și cu tămâie aprinsă, pe care-l dau de pomană ursindu-l *joimăriței*. H. IV 91.

3°. (Ornit.) Buhă, bufniță. POLIZU, ap. MARIAN, O. I 208.

[Și: *joimărică* s. f. H. II 4, 15, 34, 83, 103, 126, III 314, 439, IV 14, V 396, XI 180 (cu plur. *joimărele* MARIAN, SE. II 273, H. XVIII 270), care mai însemnează și: o sărbătoare cu pericol (= primejdioasă pentru cei ce n'o țin) înaintea Rusalilor (!) H. II 208; — (prin etim. pop., după *marți*) *joimarți* s. m. plur. JAHRESBER. XIX-XX 49, PAMFILE, J. II 264, 398].

— Derivat din *joimar* (i), cu suf. *-iță* (-ică).

JOIMARȚI s. f. (Mitol. pop.) v. *joimăriță*.

JOIMİR s. m. 1°. *Mercenaire*. 2°. *Vaurien*. — 1°. † Mercenar polonez. *Iar Potoski au fost străns la vro patru mii de jolnir[i]* (a. 1635—45). IORGA, D. B. 53. Cf. XVI 106. *Pusă ighemonul doi jolniri de-l uciseră venind asupra-i*. DOSOFTEIU, V. S. 220. Cf. 29, 244. *Și mulți joimiri au scos și pre toți i-au tăiat*. M. COSTIN, ap. GADEI. *Au așezat oaste joimiri Moldoveni și Leși*. LET. II 263/20. *Joimirii în Țara-leșească, ce mănâncă gospodarii casei, mănâncă și ei*. ib. 229/20. *Veni din Țeara-leșească cu 800 de jolniri*. MAG. IST. IV 305/a. Cf. I 242/2 III 23/10, V 163/3. *Și Mateiu Sturza toat(ă) viața lui au petrecut-o pe jăr[i] streine... fiind joimir la steaguri* (a. 1701). IORGA, S. D. VI 268. *Scutește de orice bir pe joimirii roșii de la steagul cel mare agesc* (a. 1736). CAT. MAN. I 237 (509). *Râvna fanatică... înălță făr' de rușine drept Dumnezeui toți joimirii*. KONAKI, P. 303. *Supt conducerea acestuia, un podghiaz de câteva sute de joimiri sosește într'o dimineață fără de veste*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 188. *Peste douăzeci de ani, Polonii cuceriră Țara de sus și Joimirii, Cazacii lor stătură și în Putna, poruncind și jăcuind*. IORGA, B. 137.

2°. Ștregar. *Să țiiu eu patru joimiri în casă!* ȘĂINEANU, D. V. Cf. DDRF.

[Și: *jolnir* † s. m., *jomir* s. m. DDRF. | Feminin: (prin apropiere de *joimăriță*) *joimăriță* s. f. = soția joimirului. BRĂESCU, H. 67].

— Din rut. *žovnir*, idem = pol. *żotnier*, iar acesta din germ. *Söldner* «mercenar»; cf. BOGDAN, O. 375. Cf. dubletul *joldunar*.

JOINĂ s. f. (Bot.) v. *joian*².

JOJĂR s. m. sing. În expresiunea: *peștele e jojar!* = peștele e prost de tot: e putred; coada-i mișcă, capu-i pică! CIAUȘANU, V.

JOLD s. a. 1°. *Corvée, prestation en nature*. 2°. *Salair*.

1°. Muncă fără plată, corvadă, cf. gloabă, clacă. *Shold* = stipendium. ANON. CAR. *Vor fi scutiți poslușnicii de cai de olac... de podvoade, de joldure* (a. 1595). IORGA, S. D. XVI 158. *De jold* = fără plată, de geaba. *Să aveți a-i lăsa în pace de dajde, de zloși... de unt, de miere, de sâu, de piei, de cară, de jold, de podvoadă și de cai de olac, de desetină, de stupi* (a. 1673), id. ib. V. 235. # (*A ajunge*) *de jold* = de batjocură, de ocară. *De jold: de ocară obștească s'au zis*. PRALE, PS.; ap. CA. 658.

2°. În expresia slavă: *na jold* cuvântul își păstrează înțelesul etimologic: «cu leafă». *Boierii și curtenii căpătau soldă de la domn, ei mergeau, cum se zicea atunci, în leafă «na jold»*. BOGDAN, O. 407, cf. 409.

[Plur. *joldure*].

— Din pol. *zold* «leafă» sau ung. *zsold* «leafă» (germ. *Sold* <lat. *solidus*). Cf. *joldunar* și tripletul *soldă* și *solzi*.

JOLDEĂLĂ s. f. (Bot., Crom.) v. *jolteală*.

JOLDUNĂR † s. m. *Mercenaire*. — Mercenar, lefegiu. *Lei 6 dela 4 joldunari*. URICARIUL, XIX 341/10. *191 lei pe an 8 joldunari*. ib. 393/11. *6 lei de la 4 joldunari, câte un pol leu de unul*. N. A. BOGDAN, C. M. 65.

— Din germ. *Söldner* «mercenar», prin mijlocire slavă. Cf. dubletul *joimir*.

JOLFĂ s. f. v. *julfă*.

JOLGENESC, -Ă adj. În: *măr jolgenesc*: un soi de mere. H. XVII 226.

JOLGIU s. a. v. *jolj*.

JOLJ s. a. 1°. *Toile fine*. 2°. *Mouchoir*. 3°. *Linceul*.

1°. Pânză subțire și fină, giulgiu (1°). *Jolgiul, cu puține excepțiuni, încă n'a străbătut la acești fii de munte*. MOLDOVAN, Ț. N. 389. *Așterne... și viguri de jolgiuri*. ALEXICI, L. P. 164/22. Cf. 84/7. *Bine-i stă mândri[i] gătată* (= gătită), *Tot cu joljuri de la șatră*. STAN, M. 256.

2°. Batistă. *Îmi cumpăr niște joljuri* = batiste. VICIU, GL.

3°. Pânză de pe ochi la mort (BRAN, S.), lincioțoliu, giulgiu (3°).

[Plur. *joljuri*. | Și: *jolgiu* s. a.]

— Variantă a lui *giulgiu* (din ung. *gyole*, idem).

JÓLNĂ s. f. *Écrouelles* (chez les animaux). — (La vite) Umflătură, bubă-mare (Com. A. TOMIAC), bolfă la grumaz (MARIAN), scrofulă (MARIAN). *De scrofuli (jolne) nu se descântă*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 164; cf. H. VI 11. [Și: *jórnă, jóárnă* s. f. H. XVI 448. | Derivat: *jolnoaică* s. f. LUPESCU, ap. TDRG.].

— Din rut. *žolna* «scrofulă» TDRG.

JOLNİR † s. m. v. *joimir*.

JOLNOAICĂ s. f. v. *jolnă*.

JOLTEĂLĂ s. f. (Bot., Crom.) *Herbe-à-jaunir* (*Genista tinctoria*). — Planta «drobiță» — prin alte regiuni «gălbănarea» (ION CR. III 251) — întrebuințată la țară la vopsit galben (H. I 97). Pentru a pregăti galbenul foarte frumos din această plantă, i se iau frunzele și trunchiul, se fierb bine în apă, se strecoară apoi zeama, dându-se burueniile afară, și se împietrește cu piatră acră. PAMFILE-LUPESCU, CR. 57. Cf. CONV. LIT. (1911) 937; H. XII 20, 114; ȘEZ. V 103. [Se mai numește și: *joldeală, julgheală, jugheală, soldeală, șordeală, suldeală, șuldeală* s. f. PAMFILE-LUPESCU, CR. 57, *șoldeală* s. f. = plantă care crește înalt și face în vârf măciulii; are floare albastră-roșatică. H. XII 20, cf. 114].

— Din bulg. *žaltilo* «culoare galbenă». CAPIDAN (cf. și A. Scriban în *Conv. lit.* a. 1911, p. 937).

JOLÚB s. a. *Crèche*. — (Rutenism, în Bucov.) Iesle (Gogolina). Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. *žolub*, idem.

JOLUDĂ s. f. *Enflure*. — (Rutenism în Transilv. de nord). Umflătură ce de-abia se cunoaște. BUGNARIU, NĂS.

— Din rut. **žoludī** «ghindă».

JOMÍR † s. m. v. **joimir**.

JOMP s. a. v. **joampă**.

JÓNCA s. f. *Jouque*. — Corabie mică întrebuințată de Indieni și Chinezi. *Iată o joncă aurită pe albastrul apei line, Cu vântreli de rogojină și cu vâste de sandal*. ALECSANDRI, P. III 84.

— N. după fr.

JONCĂNEALĂ s. f. *Querelle, bagarre*. — (Transilvania). Bătăie, ceartă. PAȘCA, GL.

JONCȚIUNE s. f. v. **juncțiune**.

JONGLĂ vb. I^a. *Jongler*. — Intrans. (construit absol. s. cu prep. cu) A arunca în aer și a prinde cu mâinile mai multe obiecte cu mare dibăcie; fig. (trans.), a se arăta foarte abil în mănuirea unor lucruri. *Spiritul acesta jonglează cu corpii cerești, cum ar jongla cu niște mingi sau portocale*. CARAGIALE, N. F. 149/. A ajuns să jongleze cinci-șase sute de cuvinte dintr'o limbă. VLAHUȚĂ, ap. CADE. [Família: (fr. *jongleur* <lat. *joculator*) **jongléur** n. m. (rostit ca franțuzește, scris și **jonglér, jonglór**) = artist de circ s. varieteu care se produce jonglând cu diferite obiecte în chip măestrit; — (fr. *jonglerie*) **jonglerie** s. f. = îndemănare, măestrie de jongleur; fig. mijloc iscusit prin care cauți să păcălești pe cineva].

— N. din fr.

JONGLÉR s. m.

JONGLERIE s. f.

JONGLÉUR s. m.

JONGLÓR s. m.

v. **jongla**.

JONTĂNI vb. IV^a *Faire du bruit*. — (Transilv.) A face zgomot (PAȘCA, GL.); spec. (despre o lovitură s. bătaie) a suna, a face strepet prin lovitură de secure în lemn (VAIDA), a bocăni.

JOPÁI vb. IV^(a) v. **ja¹**.

JOPÁRLÁN s. m. *Gros lièvre*. — Iepure mare. Com. AR. TOMIAC.

— Cf. rut. **žopiti** «a se piti».

JOPOTÍ vb. IV^a v. **ja¹**.

JORDĂ s. f.

JORDÁI vb. IV^a

JORDĂNI vb. IV^a

JORDEÁ s. f.

JÓRDIE s. f.

JORDÍȚĂ s. f.

v. **joardă**.

JORÍ vb. IV^a v. **joí**.

JÓRMĂ s. f. *Dime*. — (Rutenism. în Neamț, Suceava) Uium, dijmă la moară. A. SCRIBAN.

— Din rut. **žorna** «rășniță». A. SCRIBAN.

JÓRNĂ s. f. v. **jolnă**.

JÓRPELIȚĂ s. f. (Păst.) v. **jerpeliță**.

JOS, JOÁSĂ adv., adj. s. a. I. 1°. *En bas, par*

terre. 2°. Fig. *Bas* (en parlant de l'extraction). 3°. *En bas, au bas bout*. 4°. *Bas* (en parlant du chant). 5°. *Moins* (en parlant de l'âge). 6°. *Bas* (en parlant des prix). 7°. *Bas* (en parlant des astres près de se coucher). 8°. *Au Midi*. 9°. *En bas* (en parlant des organes génitaux). 10°. *A bas!* II. 1°. *Bas*. 2°. *Commun, vulgaire*. 3°. *Bas, profond* (en parlant d'un son). 4°. *Bon marché, de bas prix*. III. 1°. *Le bas, la partie basse*. 2°. *La partie finale*. — În opoziție cu «sus».

I. 1°. Adv. (Arată o stare) Situat mai aproape de pământ, care se găsește relativ subțire un loc mai ridicat; pe pământ. *Cealea ce-s sus, josă face-le*. CORESI, EV. 13/22. *Și jos la pământ zac*. MOLITVELNIC (1633), ap. GCR. I 85/23. *Șezând lepădat gios... acolo îl îngropară* (a. 1777). GCR. II 117/25. *Maica era tologită gios, între două scaune*. DRĂGHICI, R. 26. [Calul] *chiamă necetat Pe stăpănu jos culcat*. ALECSANDRI, P. 19. *Jos pe vale*. EMINESCU, P. 161. *Sus senin... jos verdeață*. COȘBUC, F. 127. *Vezi tu colo pe cineva ghemuit jos și mititel?* CREANGĂ, P. 51. *Calul... zboară cu dânsul în înaltul cerului și apoi, dându-și drumul, se face Spânul până jos praf și pulbere*. id. ib. 278. *Cântă cucu jos pe iarbă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 220/14. (În opoziție cu în pat, pe scaun, pe vatră, etc.) Pe podele. *Mă culcam pe vatră... Ba și jos une-ori*. ib. 443/4. † (Despre caturile unei case) *S'a mutat jos* = la etajul de dedesubt, la parter, la subsol. † *A rămânea jos* = nefăcut, neexecutat, baltă. *Să nu rămâie jos nici o poruncă împărâtească*. AXINTE URICARIU, ap. TDRG. A, *asta nu poate rămâne jos!* *Eu, când îmi linge cineva palma, eu turbez!* CARAGIALE, T. II 121/18. *Treabă rămasă jos* = fr. *affaire manquée, avortée*. PONTBRIANT. † (În legătură cu verbe care arată o mișcare) În direcția pământului, spre s. la pământ, la vale. *A da jos* (în opoziție cu a pune sus s. a ridica, a urca, a aburca) = a lua dintr'un loc mai înălțat și a coborî s. doborî ceva s. pe cineva; *a se da jos* (în opoziție cu a se urca) = a se coborî; (de pe cal) a descăleca; † *a frânge jos* = a înfrânge; *a (se) lăsa jos* = a lăsa din mână, a (-și) da drumul spre pământ, a se culca, a se trânti; † a renunța de a mai face ceva; *a pune jos* = a lăsa din mână, a pune pe masă, pe pământ, etc., a depune, (în Transilv., după ung. *letenni*) = a pune (banii) pe masă, în palmă; *a sta jos* = a șede, a se așeza; *a trage jos* = a lua jos (mănușa), a beli (pielea). (Aproape pleonastic, întărind însă într'un grad oarecare ideea de mișcare în direcția pământului, și:) *A (se) așeza (pune) jos, a cădea jos, a (se) (s)coborî jos, a îngenunchia jos, a șede jos*. *Căzu josă pre (= la) picioarele lui*. CORESI, ap. GCR. I 27/s. *Și voi frânge jos pre truțiă*. LEVITIC, ib. I 4/23. *Să cadză josă la pământ*. PRAV. MOLD. 66. *Ingenunchi jos*. GCR. II 98/13. *Văzând rugăminte la Antiohodă, le-au lăsat toate jos*. NECULCE, ap. TDRG. *Pune jos zece florinți!* BARAC, T. 59. *O săgeată... lovește scutul... S'o respinge — o svârle jos*. ALECSANDRI, P. III 14. *A sărit jos din pat*. COSTINESCU. *Lasă jos perdeaua* = fr. *baisse le rideau*. PONTBRIANT. *Trebuie să dați jos acest zid* = fr. *vous devez abattre ce mur*. ib. *Se lăsa o leacă jos pe iarbă și adormi dus*. CREANGĂ, P. 158. *Așterne cojocul și se pune într'o rală jos, lângă foc*. id. ib. 131. *Umple o tavă cu jărătic... și o pune jos între cai*. id. ib. 194. *Iedul... se dă iute jos din horn și incuie ușa bine*. id. ib. 25. *Se dete fata jos din pom*. ISPIRESCU, L. 28. *Cum se dete jos, calul îi sărută mâna*. id. ib. 9. *Șezu iarăși jos*. id. ib. 35. *Se așeză și el acolo jos*. id. ib. 34. *Frunza'n codru jos cădea*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 311/13. *Și mi le scoboară jos*. ib. 456/13. *Jos se*

scoborau. TEODORESCU, P. P. 18^b. *De sus în jos* = în direcție verticală coboritoare. *A privi pe cineva de sus în jos* = cu dispreț. **De sus până jos** = întreg, de tot. *Hurtănit de sus până jos*. ISPIRESCU, L. 28. *Noroiul m'a stropit de sus până jos*. **De jos în sus** = în direcție verticală urcătoare.

În legătură cu prepoziții: **În jos**, arată direcția spre pământ s. la vale. *Angios* = deorsum. ANON. CAR. *Slugile ce vor îmbla și în sus și în jos*. PRAY. MOLD. 51². *Ceale de sus să pogoară în jos și ceale de jos... merg în sus*. HRONOGRAF, ap. GCR. II 73°. *Bertold era într'acest chip...: buzile lăsate în gios (= atârând)..., barba deasă și foarte pe gios*. BERTHOLD, ap. GCR. II 118/25. *Pe aice tot în gios le era drumul mergerei lor*. DRĂGHICI, R. 19. *După treburile sale alergând în jos și'n sus (= în toate părțile)*. PANN, E. I 89. *În jos de Iezer (= mai la vale de I.), pe moșia Dunăchenii*. ODOBESCU, II 211. *Ea privește-atunci în jos (= plecând ochii)*. EMINESCU, P. 103. *Da, stăpâne, zise Harap Alb, lăsând ochii în jos... (= umil)*. CREANGĂ, P. 208. *Se lăsa în jos (= își dete drumul coborînd) ca o săgeată*. id. 196. *Mai în jos de el stă maica privind*. TEODORESCU, P. P. 19. *Mai în jos pe rămurile, Cântă două păsărele*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 192/15. *De la brâu în jos*. ib. 70/15. **Cu fața în jos** (în opoziție cu pe spate) = întors (pe burta); **cu capul în jos** = alandala; **cu capul plecat**; **răsturnat**; **cu nasul în jos** = supărat, umilit (din cauză că n'ai izbutit în ceva s. nu ți-a mers bine). *Il culcă pre un pat... cu fața în jos*. MINEIUL (1776) 174²/1. *Lumea asta ie pe dos, Toate merg cu capu 'n jos*. CREANGĂ, P. 248. *Să te văd întorcându-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15.

De jos, arată starea subț ceva s. (mai ales) direcția urcătoare; (a tribuțiv) inferior. *Un văd de moară în gârla Putnei de gios, la Păurei* (a. 1669). BUL. COM. IST. IV 16. *L-au rădicat de jos*. MINEIUL (1776) 162²/3, cf. C. NEGRUZZI, I. 146. *Locuște în etajul de jos*. *Falca de jos = inferioară*. COSTINESCU. (După fr. *Pays-bas*) **Țările de jos** = Olanda și Belgia.

Din jos, arată direcția din spre pământ, din vale; (mai rar) situația subț ceva, inferior (=de jos), la vale de... *Den sos* = lat. infra. LEX. MARS. *Sântu... doaa coarde, una din gios*. VARLAAM, C. 222/s. *Spânzurat îl strupiră și din gios așternură jeratec*. DOSOFTEIU, V. s. 95, cf. MINEIUL (1776) 186/2. *Tot venea Turcii vartos din gios*. LET. II 355/15. *Au făcut doaa verigi de aur și au pus preste amândoa umerle ce preste umăr den josu de dânsul*. BIBLIA (1688) 68². [Buza] *din jos*. MINEIUL (1776) 284. *Nu mi-au venit încă bușile cu vin de la viile din jos*. C. NEGRUZZI, I 82. *Când bate vântul din jos, Umple casa de miros*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 17/15. (Prin prep. d e se arată locul situat mai sus s. mai la deal, față de care poziția este inferioară) *Pădurea din jos de casa ta să fie tăiată*. RETEGANUL, P. V 48. *Țundrele sânt până din jos de genunchi*. FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. **Pe din jos**, arată aceeași direcție, dar mai puțin precizată. *Pe din jos de Orăștie, Vin doi frați din cătanie*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 310/1. *Pe din jos de ochișori, Rumeiorii obrăjori Sânt tocmai ca doi bujori*. ib. 136/12. **Pe jos**, arată o situație, neprecizată mai de aproape, la o înălțime mai mică; pe pământ, pe podele; spec. (în opoziție cu pe cal, în căruță, etc.) pe picioare, umblând, pedestru. *Nime nu s'ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înnopta*. C. NEGRUZZI, I 15. *Fugând pe întrecute, când pe sus, când pe jos*. CREANGĂ, P. 273. *Pene împrăstiate pe jos*. id. ib. 11. *Tu-i mere pe sus cântând, Iară eu pe jos plângând*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 301/12.

De pe jos = de jos, de la pământ. *Și acum parcă-l văd cât era de ferfeniș și cum își culegea boarfele de pe jos*. CREANGĂ, P. 148. # *Chilipir de om pe jos* = afacere bună la care se poate ajunge ușor: câștig de care nu știi să te folosești. ZANNE, P. V., 166.

2°. Fig. (Adesea: **de jos, pre jos**) Subț limită, într'o situație (socială s. materială) puțin înaltă. (cu deosebire la comparativ) inferior; (a tribuțiv) umil, de rând, din popor; prost. *Den cei mai de jos începe Domnul de se sue spre mai marile*. CORESI, EV. 345/21. *Nu era mai de giosu cu bunățile (= mai puțin bun)*. DOSOFTEIU, V. s. 201. *Băgând în de giosu sama (= desconsiderând)... bucuriile lumești...* id. ib. 223. *De va fi om mai de gios, să-l bată ca pre un fur*. PRAY. MOLD. 18². *Slugă, ce să dzice om de gios*. ib. 18². *Intru nimica n'au fost mai jos decât cei de frunte*. SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I 143/25. *Postav mai de jos (= de calitate proastă), doi zloști cotu'*. Doc. (a. 1775), ap. TDRG. *Fiind om de gios, cerșu să-l facă tiran la Mitilina*. LET. II 250/23. *Acest nume este puțin... mai de gios decât a unui craiu*. ib. 337/25. *Nu este mai gios decât tată-său la darul vredniciei*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/16. *Clasele poporului de jos*. EMINESCU, N. 39. *Cântecul... este... cu mult mai pre jos de ingenioasa improvizafie a vânătorului*. ODOBESCU, III 10/6. # **A fi s. a rămânea (mai) (pe) jos** = a fi întrecut de cineva. *S'au bătut bine... băieții noștri...*, dar și noi n'am fost mai pe jos. GHICA, ap. TDRG. *Nu rămâne pe jos în frumusețe*. IRINEU, S. B. 17. **A nu se lăsa mai pe jos** = a voi să fie egal cu cineva; a nu ceda, a nu se lăsa întrecut de cineva.

3°. (Mai ales la comparativ, despre un pasaj dintr'o carte, o iscălitură) Mai încolo, în cele următoare, la urmă; (despre locurile de la o masă) la coadă. *Au domnit Alexandru-vodă, carele se va pomeni mai jos*. GR. URECHE, ap. GCR. I 70/15. *Ne-am pus deagitele mai jos, ca s[ă se] știe*. HRISOV (a. 1638). ib. I 87/15. *Ședzu la masă mai gios decât alții*. DOSOFTEIU, V. S. 47². *Se vede condeiu de gios-iscălitului Nicolae*. CAT. MAN. 146 (335).

4°. (Despre voce) Gros, profund. *Cântă prea jos*. P. MAIOR, IST. 133.

5°. (Despre vârstă; și: **în jos**) Puțin, mic. *De doi ani și mai în jos*. TEODORESCU, P. P. 105.

6°. (Despre preț) Ieftin, scăzut, puțin. *Prețul sării... rămâne să fie socotit mult mai jos*. URICARIUL, I 217/26. *Să deie... câte 15 ughi... sau mai jos, precum le-a fi tocmaia*. ib. II 35/26. *I-au spus jambașul că mai jos decât cu 100 fiorini nu poate să-l dea*. BARAC, T. 49. *S'au dat cel puțin cu 2000 de galbeni mai jos decât face*. I. IONESCU, D. 355/1. *Cât dai chila? — Cu două suște. — N'o dai mai jos? (Auzit în Cernăuți)*.

7. (Despre lună și soare) La apus, aproape de asfințit. *Ies afară, luna-i jos*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 134/7.

8°. (Geogr.) La s. spre miază-zi. **Țara-de-jos** = regiunile sudice ale Moldovei după vechea împărțire administrativă. *Hai... Tocmai în Țara-de-jos!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 62.

9°. (După franțuzește?) În regiunea organelor genitale (la femei). *E bolnavă jos*. O doare jos.

10°. (Eliptic, în exclamări, după fr.) **Pălăria jos!** = scoate pălăria din cap. *Jos (cu el)!* se strigă, în semn de desaprobară unui adversar, unui orator nesimpatic, etc. *Jos guvernul! Jos tirania!*

II. Adj. 1°. Care nu este înalt, scund. *Casă plină de copii, care mănâncă mămăligă la măsufa joasă, cu mânilor mănjite*. TEODOREANU, M. II 282. *În cămașă... cu guler jos*. id. ib. II 58. *Coliba aceea era... joasă*. SBIERA, P. 219/25.

2°. De rând, din popor, comun. *Pe cât ca are o naștere de joasă.* ȘEZ. I 103/4.

3°. (Despre glas) Profund, de bas. *Are o voce joasă.* || † P. a n a l. (Despre vocale) Închis. *Slova a are doao sonuri: unul chiar (= limpede) și deschis...*, altul tâmpit, apus, mai jos. P. MAIOR, IST. 133.

4. (Despre preț) Ieftin, mic. *Un preț mai jos decât acel ce costisește în Moldova.* URICARIUL, VIII, 135/38.

III. S u b s t. 1°. Partea din vale a unui loc, partea inferioară a unui lucru. *După ce ieși din josul scării întrebă pe soră-sa.* D. ZAMFIRESCU, R. 59. *Partea din josul vădului trebuie căutată să fie destul de adâncă.* F. R. ATILA, 47. || S p e c. Partea mai coborâtă a terenului. PORUCIC, T. E. 20.

2°. Partea de la sfârșit cu care se termină o scrioare, un document, articol, etc. și se pune iscălitura. *Îl întâlnim... în josul uricelor pe care el le compune și pe care le iscălește.* IORGA, L. 132. *Semnătura îi apărea rar și atunci numai în josul unor articole de culise politice.* C. PETRESCU, C. V. 62.

[Și: în a jósulea adv. = (pe apă) în jos. Și se luă știuca în a jósulea, iute ca fulgerul, de se turbura apa pârâului pe unde trecea. MERA, B. 164. Cf. în aljos. | Diminutiv: josișór (josișór) adv. = ceva mai jos. *De acolo mai giosișor... s'au pus doi stâlpi* (1753, Dorohoi). IORGA, S. D. VII 152. | Adjective: joseán (jósán), -ă adj., -că subst. = (om) care locuiește în partea de jos a unui ținut, a unui sat; spec. (Mold.) locuitor din Țara de jos; (la plur.) partea de jos a unui sat; fig. om de jos (I 2°), servitor de rând (BARONZI, L. 111/11). *Au trimis Ștefan-vodă pre Petre... și cu toți josenii.* LET. 153/20. *Carele strângând den josu — carii să zic joseni — au venit în Iași și mare gâlceavă au făcut Ducăi-Vodă.* MAG. IST. I 361/21. *Țărani, mai cu samă Josenii...*, cei din țara de jos. BĂLCESCU, M. V. 648. *A treia (bere) a josenilor.* MĂNDRESCU, L. P. 207/7. *Am fost în joseni* = în partea de jos a satului (Teiuș). Com. I. BĂLAN; (cu derivatul) jósânească s. f. = nume de danț H. VI 228; — jósnic, -ă adj. = comun, nedemn, ordinar, trivial, abject. *Zeiță... Tu care poți de odată în vârful de mărirc Să urci pe cel mai josnic din oameni...* OLLĂNESCU, H. O. 109. *Poporul cel josnic în gânduri.* COȘBUC, A. E. 14/34. *Suflet josnic.* CONTEMPORANUL, I, 686. *Streină de orice calcul josnic.* C. PETRESCU, C. V. 97. | Abstracte: jósime s. f. = pătura de jos a poporului; josnicie. *Ce fire naltă, măreață! Ș'apoi cu câtă josime!* KONAKI, P. 274; — (derivat de la josnic) josnicie s. f. = faptă josnică, caracter josnic. *Deci fie! Iată, poți să te apuci Să smulgi ăst suflet dela obârșie și dacă poți să-l prinzi și să-l aduci Pe calea ta de josnicie.* GORUN, F. 17. | Compus: (neobișnuit) jósucleare † s. f. = culcare pe jos. *Posturi și privigheri și giosculcări.* DOSOFTEIU, V. s. 59].

— Din lat. pop. *deosum* (clas. *deorsum*), idem.

JOSÁN adj., s. m.	} v. jos.
JOSĂNEĂSCĂ s. f. (Cor.)	
JOSUCLEARE † s. f.	
JOSEÁN adj., s. m.	
JOSÍME s. f.	
JOSIȘÓR, JOSIȘÓR adv.	
JÓSNIC, -Ă adj.	}
JOSNICÍE s. f.	

JOȘTĂRI vb. IV^a. *Rosser*. — A jăpița, a lovi cu năiaua pe cineva (Criscior, în Munții Apuseni). PAȘCA, GL.

JÓSULEA adv. v. jos.

JOTÁN s. m. 1°. *Chaton*. 2°. *Lièvre*. — (Bucov.) 1°. Cotoiu, măt. || Fig. Om care seamănă la cap cu mătul. Com. AR. TOMIAC. 2°. Iepure. id.

JOTÁT, -Ă adj. Cuvânt cu înțeles neprecizabil, în poezia pop. cu caracter mistic. Poate, greșeală în loc de «rotat». *Păunii-s jotați* (glosat prin «frumos»), *frumos is gătați*. VICIU, GL.

JÓTCĂ s. f. 1°. *Cicatrice*, 2°. *Enflure*. — (Transilv.)

1°. Pielea rămasă goală, după ce s'a stors vreo bolfă s. umflătură, ce a avut-o vita (VICIU, GL.). 2°. Umflătură la gât, gâlcă (PAȘCA, GL.), bolfă, joludă. Cf. jolnă.

JOVIÁL adj. *Jovial. Jovialement*. — Căruia îi place voia bună, glumele, veselia, «voios, foarte vesel» (STAMATI). *Cantemir apare natural, uneori jovial, din când în când poetic.* IORGA, L. I. 285. *Cu monocul în arcada sprincenei, părul alb, jovial și satisfăcut.* PETRESCU, f. II 191. *Lefegii joviali cu sute de mii de lei pe lună.* CECROPIDE, UNIVERSUL (1930), 20 Noemvrie. | Adv. *Bea și mănâncă jovial.* TEODOREANU, M. II 49. [Abstract: (cf. jovialité) jovialitate s. f. = voioșie, veselie COSTINESCU], fire de om jovial, dispoziție voioasă. | Pronunț. -vi-al]. — N. din fr. (cf. *gioviale*).

JOVIALITÁTE s. f. v. jovial.

JŪĂ s. f. v. jumătate.

JUBEĂ s. f. = giubea. LB. *O jubè cu mi[e]lu.* URICARIUL, XIV 234/13. *Una jubè de maltin.* ib. XV 347/5. [Și: júbă s. f. H. X 357. | Derivat: jubéică = giubeică. VICIU, GL.].

JUBILĂ vb. I^a *Jubiler*. — Intrans. A simți o mare satisfacție și a-și manifesta (cu exclamări, strigăte, aplauze, etc.) bucuria, a se bucura foarte mult; cf. triumfa. *Dar, când am auzit că infama întreprindere burgheză... a fost pârțită cu o așă de frumoasă sumă rotundă... drept să spun, am jubilat.* CARAGIALE, S. N. 182. *Și tu scrii? jubilă Dănuț, bătând din palme.* I. TEODOREANU, M. II 157. *În fața unei asemenea situații, avocații nu jubilează... magistrații rămân uluiți văzând că păsările n'au putut evita dezastrul moral.* UNIVERSUL din 23 Ian. 1931. [La Români din vechea Anstro-Ungarie, învechit (după germ. *jubilieren*) iubila vb I^a = intrans. jubila; trans. a serba jubileul cuiva. *Voiau și ei să iubileze.* SBIERA, F. 247. | Abstract: jubilare s. f.] — N. după fr. (lat. *jubilo, are*).

JUBILÉU s. a. 1°, -3°. *Jubilé*.

1°. (La vechii Evrei) Sărbătoare mare ce se serba la 50 de ani odată și în care se iertau datoriile și se da libertate sclavilor.

2°. (La catolici) Indulgență deplină și universală pe care papa o acorda, la început, la fiecare 100 de ani, mai târziu, la fiecare 50 de ani, astăzi, la fiecare 25 de ani, și, în anumite împrejurări, la epoci nedeterminate.

3°. (Sensul obișnuit) Sărbătoare ce se face în onoarea unei persoane care a împlinit un număr mai mare (de obicei 50) de ani de căsătorie, de domnie, de împlinire a unei funcțiuni, etc.; serbare comemorativă a unui eveniment important. *Aniversarele și jubileele aflărei artei tipografice.* URICARIUL, XIII 341/28. *Austria serbează a tris-*

tei Bucovine răpire dureroasă... E jubileu de moarte, căci preful de trădere S'au numărat pe racla lui Ghica Domn, ucis! ALECSANDRI, P. III 338.

[Plur. -lee, rar -leuri. | La Români din vechea Austro-Ungarie, mai de mult și în Țara veche, învechit (după germ. *Jubiläum*) și: **iubiléu** s. a. STAMATI, SBIERA, F. 4. *Jubileu național*. ODOBESCU, I 506. | Adjectiv: (fr. *jubilare*) **ju-bilár** (și, derivat din *jubileu*: **ju-biliar**), -ă = de jubileu, care se dă s. se oferă cu ocazia unui jubileu. Numărul *jubilari* al Convorbirilor. MAIORESCU, CR. II 345. *Medalia jubilară*.]

JUBILÁR, -Ă adj. }
JUBILIÁR, -Ă adj. } v. jubileu.

JÚBRÁ s. f. *Ewanthème*. — (Banat, Transilv.) Zgaibă, bubă (NOVACOVICI, C. B. 24), sgrăbunță, pușche (LB.). *Toate bubele și toate jubrele*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 36.

— Din ung. *zsebre*, idem.

JÚBRED, -Ă adj. v. șubred.

JUCÁ vb. I. I 1°. *Jouer, plaisanter*. 2°. *Se jouer de, railler*. 3°. *Jouer avec*. II. 1°. *Jouer* (à un jeu). 2°. *Jouer* (au théâtre). III. 1°. *Jouer, remuer, se mouvoir*. 2°. *Agiter*. IV. 1°. *Danser*. 2°. *Faire danser*. V. *Manœuvrer, jouer, duper*. VI. *Jouer* (un morceau de musique).

I. Refl. (construit absolut s. cu prep. cu).

1°. A glumi, a petrece glumind, a nu lua în serios, a se desfăta, a se distra. *Nu te juca, soro, boala n'atege!* CARAGIALE, N. 63/5. *Vino, joacă-te cu mine, cu norocul meu!* EMINESCU, P. 252. *Eu mă joc cu mândra mea*. RETEGANUL, TR. 62/32. *Învață jucându-se = fără eforturi*. # *A se juca cu banii* = a fi foarte bogat. ZANNE, P. v 71 (propriu: a nu le da importanță). *A se juca cu viața, cu sănătatea* = a nu se îngriji de sănătate, ca și când ai putea glumi cu ea. *Cine se joacă cu dracu', dă și peste tată-său*: o mică greșală te împinge spre alta, mai mare. ib. VI 576. *Nu te juca cu focul*: cu dragostea. ib. I 177. *Nu te juca cu tichia chelului*: cu dracul. Cf. ib. III 397. *Te joci* (= crezi că poți glumi, că-ți poți măsura puterile) *cu Evropa?*

2°. P. ext. A face haz de cineva s. ceva, a-și râde de..., cf. a-și bate joc. *A, voi vă jucați cu mine!* C. NEGRUZZI, I 161.

3°. Spec. A-și petrece timpul amuzându-se cu ceva, a se distra cu jucării, a se amuza cu distracții ușoare (ca niște copii). *Se joacă în arșice. Copiii se joacă de-a ascunsul, de-a baba-oarba, etc. Scoțând niște metanii..., începu a se juca cu ele*. C. NEGRUZZI, I 18. *Primăvara... fluturii încep a se juca*. RUSSO, S. 99. *Se juca cu nuiua în apă*. ISPIRESCU, L. 34. *Se jucau ca doi copii*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 300. *Dacă-i copil, să se joace; Dacă-i cal, să tragă; Dacă-i popă, să citească!* ZANNE, P. II 82. # *A se juca cu o femeie* = a avea relații sexuale. GOROVEI, CR. 128. † **A juca curvia** = A se ținea de curvăsării. *Giuca curvia și toate păcatele făcea*. VARLAAM, C. I 42. | † (Construit cu dativul pronumelui; cu același sens) *Doi cuconi jucându-și cu jucăriile sale, s'au mániat unul pe altul*. PRAV. MOLD. 1432. | † Intrans. (cu același sens). *Cuconul sta... jucând cu mânușițele*. DOSOFTEIU, V. s. 722.

II. 1°. (Sens împrumutat, mai de mult numai la clasele culte) Intrans. (construit cu prep. în s. de-a și trans. (complementul fiind jocul s. cartea) A-și petrece vremea împreună cu alții cu jocuri de societate s. de hazard, la care unii pierd și alții câștigă. *Unii juca în tavlii,*

alții dormea. HERODOT 25/32. *Joacă cărțile, șah, biliard, popice. Joacă pe bani. Ce joc se joacă? Joacă la bursă* = speculează cu valori cotate la bursă. *Joacă la loterie. Alteța sa... nu învoește supușilor săi să joace jocuri de hazard*. C. NEGRUZZI, I 326. *Juca vist*. id. I 74. *Vezi de joacă bine*. ALEXANDRESCU, M. 265. *Jucăm în cărți*. RETEGANUL, P. II 7432. # *Cine joacă de-a duracu', Nu-și mai umple sacu'!* se spune celor cărora le place jocul de cărți. ZANNE, P. IV 357. | (Mai rar) refl. (cu același sens). *Ne-am jucat în cărți*. | Trans. A ieși cu o carte. *Joacă asul de cupă!* | Intrans. A ponta pe o sumă de bani. *Pe cât jucăm?* | Absol. (la jocurile de cărți la care se licitează) *Joc (din mână)*, fără să ridic talonul.

2°. (Modern) Intrans. și trans. (complementul fiind piesa sau rolul) A reprezenta pe o scenă. *Vodevil... ce s'a jucat la teatru' Iașilor*. C. NEGRUZZI, I 69. *Actorul X joacă în fiecare seară. Joacă roluri serioase*. || Refl. A se pregăti. *Se joacă o drăcie* = nu-i lucru curat, a intervenit o putere supranaturală. ZANNE, P. VI 632. # (După fr. *jouer un rôle*). **A juca un rol** († **rolă**) = a fi factor hotărâtor într-o afacere, a îndeplini un lucru de mare importanță, a avea o mare însemnătate. *Doritor de a juca o rolă strălucită...* MARCOVICI, D. 468. *Juca un rol*. I. TEODOREANU, M. II 504.

III. 1°. Intrans. (Despre obiecte, părțile trupului) A nu sta bine (țeapăn, solid) și a se mișca încoace și încolo, a umbla, a face mișcări oscilatoare s. ritmice, a se bate, a se clătina s. a tremura, (despre colorii) a avea sclipiri jucăușe (cf. fr. *une serrure qui ne joue pas; des couleurs qui jouent*). *Îi joacă dinții în gură*. LB. *Capul îi giuca în dreapta și în stânga*. RUSSO, S. 30. *Prin nouri joacă lună*. EMINESCU, P. 204. *Îi joacă'n lacrimi ochii*. COȘBUC, F. 96. *Toate îi joacă acum înaintea ochilor?* PETRESCU, I. II 190. *Trebue să bată leașurile care s'au uscat și joacă*. id. ib. II 205. *Dacă schimbătorul scapă, plugul joacă, șarpuiește și brazda nu-i oabță*. BREBENEL, GR. P. *Toată casa juca în aur*. RETEGANUL, P. II 13/32. *Fiecare roiu, când iese din știubeiu, prinde mai întâiu a juca dinaintea acestuia*. MARIAN, INS. 162. *Îi juca limbile în gură ca fulgerul*. ISPIRESCU, L. 343. *Mic mititel, joacă fulgerii pe el* (= Soarele). GOROVEI, C. 351. || Unipers. *A-i juca cuiva ceva* = a i se mișca fără voie, a i se bate. *Când îți joacă un ochiu...* id. CR. 2874. # **A-i juca cuiva ochii în cap**, arată pe cel rău și viclean cu privire nesigură s. pe cel isteț, cu scânteiuri de inteligență în priviri. *Un pușor de fată, căreia îi jucau ochii în cap, ca la o șerpoaică*. CREANGĂ, P. 167. **Îi joacă paraua (s. banii)** = i se găsesec mereu bani în casă, nu e om lipsit. CIAUȘANU, GL. **A juca fețe** = a schimba s. a face (fețe) fețe. **Joacă seceta**, se zice când, din cauza secetei mari, se văd tremurări ale aerului dogorit de căldură. **A-i juca cuiva coliva în piept** = a fi aproape de ducă, bolnav de moarte. ZANNE, P. VI 524. || Spec. (Despre copilul din pântecul mamei) Intrans. și refl. A face mișcări, a sălta. *Jucă Ioanu în pântecul mămăni-sa*. CORESI, EV. 493/5, cf. PARACLIS (1639) 11/5. *Jucă-se tânărul, bucură-se în mațele mele*. CORESI, EV. 491/5. | (Despre o comoară, bani). A face vâlvătai, flăcări. *Banii îi piteau în comori și în borcane și-i băgare în pământ. Când fierbe cocleala... joacă comorile*. PAMFILE, COM. 5. *Au stat oamenii la pândă, nopți întregi, să vază: joacă ori nu joacă comoara acolo*. ib. 10. || Fig. (Despre ființe) A oscila, a șovăi, a nu se putea fixa, hotărî. *De la rău la bunătaie câtui de scurtă cărarea!* Între ele omul joacă și își oum-pânește starea. KONAKI, P. 283.

2°. Trans. (fact.) A face să se miște, a mișca

încoace și încolo, a sălta, a clătina, a scutura; a arunca puțin și a prinde din nou. *Sulița... ca o pană ușorică în mâna sa o juca.* PANN, E. II 113. *Copilul... îl joci pe brațe.* COȘBUC, F. 43. *Emil... juca între degete un lanț cu chei prinse în verigă.* C. PETRESCU, R. D. 209. *Alexandru... jucă brățara în palmă.* id. ib. 64. *Vornicelul intră jucând sita cu darurile miresei.* SEVASTOS, N. 125/3. || *Spec. (Pesc.) A purta mișcând pe fața apei (pluta unditei).* Ea [năluca] are o ață scurtă pe care o ține în mână și «joacă» mereu în apă. ANTIPA, P. 67.

IV. 1°. (Despre oameni; p. a n a l. despre animale) *Intrans. A dansa, a dăntui, a se mișca în ritm. Mearse fata aceeaia a Irodiadei și jucă și plăcu la Irod.* CORESI, EV. 541/7. *Bucura-vă-veți într'acea zi și veți juca.* id. ap. GCR. I 19/23. *Nu mai ce bea și mânca și juca.* MOXA, ib. 62/7. *Giuca frumos.* HERODOT 351/10. *Calul bătrân nu mai învață a juca (variantă: a umbra în bues-tru).* C. NEGRUZZI, I 250. *Tânăra împărăteasă... ochii fărmece de zimbea sau de juca.* ALECSANDRI, P. II 180. *Iar noi să mai jucăm un pic și la botez.* COȘBUC, B. 23. *Se prinseră în horă și jucară.* ISPIRESCU, L. 39. *Ar hi jucat la nunta dracului.* ap. GCR. II 261/11. *Au prins a juca de se sfărma.* SBIERA, P. 8/32. *În hore jucai.* TEODORESCU, P. P. 217. *Zis-a badea să nu joc Pân' la storsu vinului.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 142. *Nu juca, mândro, așa măreată.* DOINE, 127/10. *Joacă scuturat.* ȘEZ. IV 233/5. *Tot juca prin curte, de părere de bine.* RETEGANUL, P. V. 6/31. || *Trans. (complementul este dansul) Începe a chiuu... și a juca horodînca și cazaciua.* CREANGĂ, P. 310. *Ardeleanca știu juca.* DOINE, 126/6, cf. ȘEZ. I 105/5. *Fete-mari tot hori jucând.* TEODORESCU, P. P. 54/6. || *Joacă verbuncul,* se spune când unul, lovindu-se, sare în sus de durere. ZANNE, P. IV 448. *A juca dragaica* = a sări, a sălta, a fi neastâmpărat. id. ib. 335.

2°. *Trans. A lua la joc și a face pe cineva să danseze. Să joc fata cea frumoasă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 361. *Am venit să joc o fată.* HODOȘ, P. P. 444. *Haidaii fete la căline.* Dacă nu vă joacă nime. RETEGANUL, P. P. 107. *Junii joacă fetele, De le pică penele.* DOINE, 128/4; cf. ȘEZ. III 53/30. || *P. a n a l. (obiectul este un animal) Tătarii... își joacă armăsarii.* ALECSANDRI, P. III 282. || *A-și juca calul* = a-și face toate voiele cu cineva (cf. ital. *Face correre la cavallina.* ZANNE, P. I 349). *De demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul.* CREANGĂ, P. 219.

V. *Trans. A face pe cineva să danseze după melodia pe care i-o cântă, (deci:) a-l sili să facă ce vrei, a-l supune voinței tale (și, prin revenire la sensul I) a înșela, a trage pe cineva pe sfoară (cf. și ital. *giocare* qd. s. *giocarsi una persona...* fr. *se jouer d'une personne*, a purta de nas, a păcăli). Mai mult grija ca să joace pe Nemți și să-i aducă în stare de a pierde războaiele.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 295/12. *Lasă că te-oiu juca eu!* C. NEGRUZZI, I 10. *I-am jucat pe degete.* ALECSANDRI, T. 64. *Spargem ușa și năvălim înăuntru: Chiva fugise... Atunci înțelesei cum fusesem jucat...* SANDU-ALDEA, A. M. 35. *Să-l joci cum joacă mâța șoricelul.* LIT. POP. ap. GCR. II 362/12. *Grecii dă-i pe mâna mea Să-i joc, ca pe-o brebenea.* TEODORESCU, P. P. 480. || *A lua la bătaie, a bate, «a juți» (LB.) Lup flământ cu trei cojoace, Hai la maica să te joace!* COȘBUC, F. 79. || **A-l juca pe cineva în ciur s. în palmă** = a-l duce după voie. ZANNE, P. 185, II 387. **A juca pe sfoară** =

a trage pe sfoară. id. IV 185. **A i-o juca cuiva** = a-și răde de cineva, a-l păcăli, a-l înșela. ZANNE, P. 413. *Las' că le-oiu juca-o eu bună, dacă-i așa.* ALECSANDRI, T. 681. † **A juca cuiva vicleșug** (s. un lucru neplăcut) = a-l înșela, a-l trage pe sfoară. *Păzește-te, zicea; să nu-ți pară rău, de-a-ți va juca vro dată vreun lucru neplăcut.* BARAC, T. 65. *Să-i joace un astfel de vicleșug.* PANN, P. V. I 64. **A juca (s. face) cuiva festa (s. renghiul)** = a-l păcăli, înșela. *El îi un hătru din cei creștați Ce alungă neveste și joacă feste, Feste drăcoase, la cei bărbați.* ALECSANDRI, T. 201. *Așa n'a apucat să afle de renghiul jucat amicului său Niculae.* GHICA, S. IX. *Se temură să nu le fi jucat iarăși v'un renghi.* ISPIRESCU, L. 249, fc. 356. **A-și juca (s. face) mendrele** = a-și îndeplini toate capriciile. *Nu și-a juca el mendrele îndelung, așa cred eu!* CREANGĂ, P. 266.

VI. (Franțuzism, ieșit din uz) *Intrans. (construit cu prep. cu s. din) și trans. (complementul e cântarea) A cânta (o melodie, la piano, etc.), a zice (din fluier, etc.), a trage (din vioară, etc.). Bände de lăutari jucau hore și doine.* C. NEGRUZZI, I 107. *Lăutari ce juca[u] din vioare.* id. ib. I 30.

[Se conjugă: *joc, joci, joacă, jucăm...* | *Abs-tracte: (rare): jucăre* s. f. = acțiunea de a (se) juca; *joc* *Jucări* și *cântece curvești.* MOXA, 395/28; cf. CORESI, EV. 493/10; — *jucăt* s. a. = *joc.* *Se puse la jucat stos.* C. NEGRUZZI, I 84. *Cu mine v'ați găsit de jucat?* CREANGĂ, P. 304. *Să ne mai lăsăm de jucate.* RETEGANUL, P. II 45/37. *Acuma m'am turburat La jucat și la strigat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 361. *Când ești la jucat, joacă.* ZANNE, P. IV 413. | *Adjective: jucăt* (cu negativul *nejucat*), -ă = care a fost luat la joc; reprezentat. *Să te joc, să fii jucată.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 3. *O dramă nejucată;* — *jucător, -oare* (întrebuințat și substantivat) = (cel) care joacă, căruia îi place jocul, dansator, cf. *jucăuș.* *De vrea fi cerșut (= cerut) și capul tău, o nebune Irod, acea fără de rușine jucătoare, fi-ți-l-vrei dat ei?* CORESI, EV. 546/9. *Eu sânt Toderică, jucătorul de cărți.* C. NEGRUZZI, I 87. *În genere, aceste păsări sânt sălbatic, puțin jucătoare, mai mult triste.* ODOBESCU, III 27/10. *Trăncănirea jucătorilor de domino.* EMINESCU, N. 35. *Jucător pe funie* = germ. *Seiltänzer.* TDRG. *Porumbelii se mai numesc: guți, bunii, jucători.* H. IV 54. Cf. III 307. *Gruinul îngropat în osia din nainte, în mijlocul căruia se află locul jucător al inimii.* H. I 36; (substantivat sub forma feminină) *jucătoare* s. f. = adunare de tineri ca să încure caii, să se întreacă la alergare. *Scoase cai la jucătoare (Ialomița).* PĂSCULESCU, L. P. 51:— *jucăuș, -ă* (întrebuințat și substantivat) = jucător, dansator; p. ext. pe care nu te poți bizui, nestatornic, șugubăț; *spec.* (despre frunze, lumină, flacără, etc.) care nu stă locului, oscilează, tremură, se bate, etc. *Se'mpletește noapte din neguri jucăușe.* GOGA, P. 107. *Clătînând din cap, ca un copil jucăuș.* PETRESCU, I. 21. *Privirile lui jucăușe, ca scîlpirea râului.* AGĂRBICEANU, P. MAN, 25. *Prinse a arde [pe comoară] un foc jucăuș.* N. REV. R. III 409. *Să trăcești... să fii bună jucăușă.* MARIAN, NA. 266. *Fata mamii jucăușă Cu gunoai' pân'la ușa.* MARIAN, SAT. 35. *La mândruța jucăușă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 420. Cf. ȘEZ. IX 158; — *jucăs, -ă* † = *jucăuș.* *Era un om fără frica lui Dumnezeu, jucăs, curcar, mincinos.* MAG. IST. II 30/12.]

— Din lat. **joco, are* (clasic: *jocor, ari* «a glumi»). În limbile romanice se găsec și sensurile II-III. Sensul IV — care se poate explica din sensul III — e decalcat la noi după slavul *igrati* «jouer» și «danser». Cf. *joc, jucărie, dejuca.*

JUCĂREIE s. f. }
JUCĂRELE s. f. plur. } v. jucărie.

JUCĂRIE s. f. *Plaisanterie, bagatelle. Jout.* — Glumă, lucru fără importanță, de nimic, neserios, fleac, servind numai ca distracție, bagatelă; joc de copii; (concretizat și întrebunțat mai des la plur.) obiect cu care se joacă (I 3°) copiii. *Au aflat... multe jucării.* HERODOT 41/3. *Să le săltăm din glod afară ca pe o jucărie.* URICARIUL, XIV 145/23. *Multe din jucăriile lor cu bucurie le-ar fi lepădat.* DRĂGHICI, R. 106. *Toate sânt jucării pentru dâșii.* MARCOVICI, D. 116. *Amorul de jucărie îl aveai în gândul tău.* PANN, E. I 93. *El era o adevărată jucărie a naturii.* C. NEGRUZZI, I 206. *Toate nainte-i jucării sânt.* ALEXANDRESCU, M. 345. *Norocul și iubirea să ne pară jucării.* EMINESCU, P. 112. *Corabia ajunse jucăria vânturilor.* TDRG. *Să fac o jucărie cum știu eu.* CREANGĂ, P. 310. *Începu a alerga iară după jucării, ca un copil ce era.* ISPIRESCU, L. 307. *Ce crezi că-i jucărie treaba asta?* PAMFILE, J. I. # **A strica jucăria cuiva** = a-i dejuca planurile. *Se speriasse... toată boierimea că le va strica jucăria Enicer-Aga.* NECULCEA, ap. TDRG. [Și: (Transilv., Mold., Vâlcea, cf. și arom. *giucăreal'e*) **jucăreie** s. f. = jucărie, ciocândie (VICIU, GL., CIAUȘANU, V.), lucru fără de osteneală (LB.). *Doi cuconi giucându-și [i] cu giucăreile sale, s'au mâniat unul pre altul.* PRAV. MOLD. 1432. *Ca o giucărei i era și ca o ispită.* HERODOT, 491/1. *Jurământul... îl socoti ca o jucăreie copilărească.* MINEIUL (1776) 1432/2. *Darie... îi trimise [lui Alexandru] jucărei mici de cocon.* ALEXANDRIA, 29. *Jucărei și marafeturi ale părerii.* GORJAN, H. I 97. *Zărintă Frumoasa jucăreie, Aprinșii-i ochi mai mult s'aprint.* COȘBUC, B. 40. *Unde-s două trei femei Dracu-și face jucărei.* BUD, P. P. 57; — **jucăreia** s. f. art. = nume de capră. DENSUȘIANU, T. H. 83. | Cu alt sufix: **jucărele** s. f. plur. = jucărie. PAMFILE, J. III. *Aveau jucărele.* SLAVICI, N. 304, cf. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. | Diminutiv: **jucărioară** s. f. (pronunț. *-ri-oa-*) = jucărie mică s. pentru copii mici s. iefteună. DICT. | Nomen agentis: **jucărier** s. m. (pronunț. *-ri-er*) = vânzător (ȘĂINEANU, D. U.) s. fabricant de jucării.]

— Derivat din **juca**, cu suf. abstr. **-ărie**.

JUCĂRIER s. m. }
JUCĂRIUȚĂ s. f. } v. jucărie.

JUCĂȘ, -Ă † subst. }
JUCĂTOĂRE s. f. } v. jucă.
JUCĂUȘ, -Ă adj., subst. }

JUCHÉL s. m. *Pou.* — (Mold.) Păduche (fără să aibă înțelesul peiorativ al acestuia). TDRG. — Din (rut.) **žuk** «gândac» cu sufixul din *păduchel*.

JUCUI vb. IV^a v. execuție.

JUCURÉIA s. f. art. v. jucărie.

JUCUȚ s. m. }
JUCUȚĂU s. m. } v. execuție.
JUCUȚÉL s. m. }
JUCUȚIE s. f. }
JUCUȚIRE s. f. }

JUDĂIC, -Ă adj. *Judaïque.* — Care se raportă la Evrei, evreesc, jidovesc, jidănesc, cf. *semit*. [Și, tot atât de întrebunțat, **iudăic, -ă**, adj. | Pronunț. *-ă-ic*].

— N. după fr.

JUDAISM s. m. *Judaisme.* — Religie judeică [Și, tot atât de întrebunțat: **iudaism** s. m. | Pronunț. *-ă-ism*].

— N. după fr.

JUDÁN s. m. v. jidan.

JUDE s. m. 1°. Dignitaire ayant des attributions judiciaires. 2°. *Homme libre.* 3°. *Prince, seigneur.* 4°. *Juge.* 5°. *Maire.* 6°. *Chef.* 7°. *Chef des Tsiganes.*

1°. † În vechea noastră organizare de stat, demnitar cu atribuții judecătorești și administrative, greu de stabilit și care s'au schimbat în cursul veacurilor. Faptul că în actele oficiale scrise slavește **judele** e numit cu acest cuvânt românesc (un **Neagăș jude** e atestat în Moldova la 1409), ne face să credem că el nu se identifica cu «cneazul», numit cu acest cuvânt slavon în documente contemporane. Unele sate, împărțite în două sau chiar trei judecii, aveau doi și trei **judeci**. Pe la mijlocul sec. al XV-lea, aceste judecii se dădeau în Moldova pe viață și cu drept de moștenire. Domnii confereau **judecilor** dreptul de a aduna oameni din țară și din țări streine spre a întemeia sate nouă, scutite un timp oarecare de dări. Cf. ION BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMÂNI.

2°. † În Muntenia, cuvântul **jude** apare numai în documente românești, în cele slavone fiind redat prin corespondentul «sudec» (astfel un **Manea clucear Unte sudec** la 1594). Ca și «cneaz», el ajunge să însemneze «țaran liber» (cf. megiaș. m.șonean), în opoziție cu «rumân». Cf. I. BOGDAN, op. cit., C. GIURESCU, DESPRE BOIERI, 104 sqq., ODOBESCU, III 475/2. *Oameni judeci și cu ocinele lor* (a. 1665), ap. I. BOGDAN, op. cit. 40. *Judeci pre pământul nostru* (a. 1640). ib.

3°. † În cele mai vechi texte bisericești, **jude** are înțelesul de «principe», corespunzând lui *δοξων* grecesc, «princeps» latinesc, «cnězŭ» slav și fiind redat de alți traducători prin «județ», «domn» sau «boier». Tot astfel în glosare: slav. knjaz = **judec**. CUV. D. BĂTR. I 286. *Giudeci* (giudeațele HUR., domnii COR.2; boiarii DOS.) *oamerilor adurară-se.* PSALT. (SCH.) 91/1. *Puseși giudeci* (= giudețe HUR.; domni COR.2 boiari DOS.) *prespre tot pământul.* ib. 88/2. *Varsă-se ocară spre giudecii* (= giudețele HUR.; asupra cneajilor DOS.) *lor.* ib. 232/22. *Și vine [Isu]s în casa iudei* (: la la maison du chef de la synagogue) *și o răzu răposată și gloatele vorovind.* TETRAEV. (1574) 214. *În vreama aceeaia întrebă un jude pre Isus.* CORESI, EV. 431/23. *Judecii* (= stăpânul BIBLIA 1688; sl. knjazi) *dracilor.* ib. 250/1. *Judecii și împărașii și domnii.* ib. 500/15. *Să intrăm bucurându-ne... ca... domnii și giudecii.* COD. TOD. 5. *Cărțile giudecilor* (lemma pentru giudeațelor) DOSOFTEIU, V. S. 3. *Graf și jude Cumanilor.* CALENDARIU (1844), II 28.

4°. † **Judecător, județ** (2°). *Și judeciloră aceștia ce fură într'insu.* CORESI, ap. CP. 129. *Cu boiarii și cu giudecii oamenilor.* PSALT. ALBA IULIA, ib. *Lăudați pre Domnul... boiari, giudeci* (: *judices*), *năroadele toate.* DOSOFTEIU, PS. 493. *Au spartu posturile... și nem[i]l[o]stivii și ciudecii.* COD. TOD. 43. *Toți vorŭ învî... și păcătoșii și ciudecii strămbi.* ib. 77. | (Cu acest sens întrebunțat încă prin Transilv., mai rar în Țara veche) **L-am răzut ca jude șezând.** PANN, H. 35. **Guță Mereuță, jude de ședință, adus în Capitală la ultima mișcare în magistratură.** C. PETRESCU, C. V. 182.

5°. (Transilv.; pentru răspândirea de azi, cf. DR. VIII 68) **Primar, birău, chinez, județ** (4°), **fonogiu, tată-de-vecin. Judele și Cozma... ne lungă** (= alungă) **oamerii** (= oamerii), *ca să*

nu poată sosi la domnia ta. ROSETTI, B. 30/23. Și când am scris aici, au fost... de față și judele Rad[*u*] Lașlă (a. 1699). IORGA, S. D. XIII 152/35. Fiind jude Oprea Stanciu (a. 1778), ib. 99/26. Trebuie pus în sat chinez (birău sau jude). ȚICHINDEAL, F. 66. În prag se ivește fata judeului Zăbun, cea mare. GOGA, P. 66. Că și hrana judeului E'n spinarea satului. MARIAN, SAT. 128. Bine-i fine... Ca un jude'mpodobit. BIBICESCU, P. P. 236. Jude-mare = primar; jude-mic = viceprimar (= ajutor de primar). Afacerile comunale le conduce primarul (jude-mare). PĂCALĂ, M. R. 345. Ajutați în funcțiunea lor [primarul și notarul] de un vice-primar (jude-mic). id. ib.

6°. (La colindători) Conducător, căpetenie, vătaf, birău. Și-și aleg... un jude sau birău pentru ținerea ordinii. PAMFILE, CRC. 166/31. Judele colindătorilor, adică cel ales de toți ca să le fie cap, zice... id. 124/31, cf. 36/11, 168/13.

7°. Căpetenie, vătaf de Țigani.

[Plur. juzi e relativ nou: Giudzi domnești și. giudzi boierești (a. 1757). IORGA, S. D. V. 109. Mai de mult pluralul de la jude era — corespunzând întocmai latinescului *judices*—judeci, de la care s'a format pe alocuri un singular nou judee s. m. (azi în Boița, j. Sibiu) DR. VII 68 și judece s. m. COȘBUC, Æ. 250/35. | Feminine: judeceasă s. f. = (Transilv.) soția judeului. Ce te ții, bade, fuleț, Că tată-to nu-i județ, Nici mamă-ta judeceasă, Nici soru-ta preuteasă. VICIU GL. Cf. MAT. FOLC. 1019/13; — (în poezia pop. cu caracter mistic și): judeasă s. f. = judeceasă. Ce judeasă, Ce doamnă aleasă? MARIAN, VR. 125. | Verb: judeci Țvb. IV^a trans. și refl. = a (se) răscumpăra de «rumănie», a face s. a deveni Țaran liber. I. BOGDAN, op. cit. 40. M'am tocmit cu ei dă (= de) i-am judecit (a. 1670). IORGA, S. D. XIV 325. | Abstract: judecie Ț s. f. = funcțiunea de jude (cu acest sens, într'un act scris slavonește la Suceava în 1934); circumscripție înlăuntrul căreia judele își exercită dreptul său de judecată. I. BOGDAN, op. cit. 16, 31. Stăroștia orașului, cum dzăcem noi: părcălăbia sau giudecia. DOSOFTEIU, V. S. 232. Să lăsați buecia, Să vă căutați giudecia. id. PS. 277. Cărți de judecie = zapise de răscumpărare de romănie. GIURESCU, op. cit. 107. La capătul judecii C'acolo și noi vom fi. VICIU, COL. XLVI, 29.

— Din lat. *judex*, -icem (în Logudoro, în Sardinia, *giuge* însemna în evul mediu «capul statului»).

JUDEĂSĂ s. f. v. jude.

JUDEC s. m. } v. jude.
JUDECE s. m. }

JUDECĂ vb. I 1°-2°. Juger. 3°. Condamner. 4°. Être en procès, faire juger une cause. II. Rêgner sur. III. 1°. Porter un jugement. Juger, apprécier. 2°. Réfléchir, ne pas oublier. 3°. Considérer. 4°. Estimer. 5°. Décider. 6°. Juger, apprécier (quelqu'un ou quelque chose). 7°. Critiquer, blâmer. 8°. Gronder; rosser. Contenir.

I. (Jur.) 1°. A examina în calitate de judecător o cauză și a da o hotărâre judecătorească, a pronunța o sentință; spec. (despre Judecătorul suprem) a hotărî, la judecata de-apoi, cine va intra în raiu și cine în iad. Absol. Se venci cându veri giudeca. PSALT. (SCH.) 98/13. Cu ce judecată veți judeca, cu aceeaia fi-veți. CORESI, EV. 18/11. Giudețul giudecă... și în potrița pravilei. PRAV. 148. Fiul omenesc... va giudeca în direptate. VARLAAM, C. 337. Judecau... în pricinile de vini mari politice. BĂLCESCU, M. V. 10/1. [Mircea-Vodă] a căutat și a judecat. ODOBESCU, III 475/22. (Com-

plinit) Să vor afla judecându cu sfațu. PRAVILA (1780), ap. GCR. II 124/31. || Trans. (complementul e persoana, pricina) Va veni cu slava a judeca viii și morții. PALIA, ap. GCR. I 323. Iaste în putearia giudețului să-l giudece. PRAV. 1078. După voia giudețului să giudece bătaia ucenicului. ib. 888. Să te judecăm pre drepteate. NEAGOE-VODĂ, ib. 170/3. Ș[i-]au gătat și scaun Domnul pre giudecafe să giudece lumea. id. PS. 30. I-am trimis înaintea... părintelui Vlădicăi, de i-au judecatu. IORGA, B. R. 187/23. (Refl. = pasiv) Măne se va judeca cauza mea. BARCIANU. Nu mă mai judece nime, Că m'o judeca odată, Când va fi la judecată. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 190/2-3. # Turcul te bate, Turcul te judecă. Lupul te păruște, lupul te judecă, nu poate fi decât strâmbătate, când judecătorul este și parte în cauză. ZANNE, P. I 518. Pe oricine să judeci ca [și] când ai fi pus tu în locul lui. I. GOLESCU, ib. VIII 210. | (La vechii traducători, construit cu dativul s. cu prep. a) În numele tău puseaște-me și... sila ta giudecă-mi. PSALT. (SCH.) 103/5. Că giudecă Domnul oamenilor săi. ib. 282/3. Să giudece a săracu și a plecatul. ib. 16/3. Are a veni din ceriu ca fulgerul, cu tărăie și cu slavă multă, să judece tuturor. CORESI, EV. 531/17. Giudecă-mi și mie cu a ta direptate. DOSOFTEIU, PS. 25. || P. ext. A hotărî, a decide ca arbitru. Acest diferend ũ va judeca arbitru.

2°. Intrans. (construit cu între cineva, în treaba cuiva) și Ț trans. (complementul e dreptatea) A (se) pronunța în calitate de judecător s. arbitru. Ședzându-ți în scaun giudeci dreptate. DOSOFTEIU, PS. 29. Să giudece între dănsul și șarpe. ȘEZ. V. 50/22. Să giudece în treaba (= în pricina ce o avea) cu șarpele. ib. 50/18.

3°. Trans. (prin prep. la, de, Ț spre, Ț pe se arată felul pedepsei) A condamna, a osândi pe cineva. Sudek = lat. *condemno*. LEX. MARS. Judec pre cineva spre moarte = lat. *capitis*, ad mortem damno. LB. Și judeca-vor el spre moarte și da-vor el păgânitor. CORESI, EV. 85/31. Să nu mă judece împotriva lucrului meu (= faptei mele) în locul cela de muncă. CUV. D. BĂTR. II 450. ũ judecară pre moarte. DOSOFTEIU, V. S. 143. Să-l giudecați de moarte. TEODORESCU, P. P. 118^b. | Ț (Cu acuzativ dublu) Tu singur te giudeci moarte. HERODOT, 19/22. | (Construit cu să) Deci noi așa am judecat să-i plătească. IORGA, B. R. 186/26.

4°. Refl. (cu sens reciproc) A se duce la judecată, a fi în proces cu cineva. Haide să ne judecăm și cum a zice judecata, așa să rămăie. CREANGĂ, A. 135. Ani întregi m'am giudecat și nimic n'am câștigat. ALECSANDRI, P. P. 227^b. La stele ne-om judeca. ȘEZ. I 47^b/31. O să mă judec până în pânzele albe! DDRF. Cine se judecă, adeseori pierde un bou și câștigă o piscică. ZANNE, P. V. 363. Judecătorul când îți e potrivnic, cu cine o să te judeci? id. ib. V 369.

II. (În vechime puterea judecătorească era în mâna stăpânitorilor; urme ale acestui obicei se găseasc în datinele populare din unele regiuni ale Transilvaniei, unde feciorii își aleg un *crain* judecător, cf. N. DRĂGANU, REVISTA FILOLOGICĂ I 105-116). A stăpâni, a domni. Într'accia vreame judeca Ierusalimul Ieremia Prorocul. ALEXANDRIA, 49/2. Asta-i Stoian Bulibașa, Care-mi judecă Craima. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 44/17.

III. P. ext. (Nu mai e vorba de o instanță judecătorească).

1°. Intrans. și trans. A-și forma o judecată despre cineva s. ceva, cumpănind motivele, cântărind argumentele, ținând seama de împrejurări s. de urmări și a căuta să discerni binele (frumosul, ceea ce e moral) de rău (urît, imoral), a chibzui, a reflecta, a crede, a gândi.

Omul acela au sămăluit ș'au judecată că acesta lucru iaste o socoteală dumnădzăiască. DOSOFTEIU, V. S. II. Să judece orice om întâmplarea acestui Domn! E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR, II 112/15. Judec'o ș'o cumpănește! KONAKI, P. 264. Acestea... făcură pe... Shaziman să judece în sine-și cumcă și fratele său este tot într'ăsa stare. GORJAN, H. I 5/20. Le-au judecat el cuvenitele cuvinte. DRĂGHICI, R. 147. Cânta să judece lucrurile de-a fir a păr. CREANGĂ, P. 223. Așa se poate înșela omul de multe ori... dacă nu știe a judeca bine. id. A. 61. Judecă tu, cu mîntea ta, și spune! # Cine puțin judecă, orice aude crede. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 211. | Refl. A-și face socoteala. Tot m'am judecat cu mine: Să dau... iubitei crezământ? COȘBUC, F. 23.

2°. Intrans. (construit cu după s. că) A ținea seama. Judecă că după viață e și moarte! C. NEGRUZZI, I 146. Judecând după aparențe, îți vine să crezi că... || Refl. A-și da seama despre sine, a se găsi bun s. rău, a găsi că a făcut bine sau rău. Sta apoi de se judeca și își[i] gâsca cusurul. DRĂGHICI, R. 153. Pune-ți căciula înainte și te judecă singur! ZANNE, P. V. 363.

3°. Trans. A considera, a socoti drept... Totdeauna judecă nebunești lucrurile. DRĂGHICI, R. 141. Veselă, sburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme... C. NEGRUZZI, I 55. || Refl. A se considera, a se crede. Se judeca însăși pe eași că e nedestoinică. CORESI, EV. 325/20.

4°. Trans. s. intrans. (construit cu dacă, de s. că) A ajunge la concluzia că..., a conchide despre..., a socoti (LB.). Ochiul, carele din toate vede numai părticică. Poate judeca de este potrivit mare sau mică? KONAKI, P. 261. Omul se uită în față și își judecă viața. PANN, P. V. 150. Judecați, la cât ajunge omul când patimile îi întunecă mîntea! DRĂGHICI, R. 162. Acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vr'o nenorocită păcătoasă. id. ib. 44.

5°. † Intrans. (construit cu să...) A hotărî, a decide. Au judecată să meargă la Ierusalim. DOSOFTEIU, V. S. 179.2. Refl. A se hotărî, a se decide. S'au judecată să-și[i] împartă averea la mișei (= săraci). id. ib. 101.

6°. Trans. și intrans. (construit mai ales cu după) A-și forma o opinie despre..., a aprecia, a prețui; a califica, a măsura. Puteți judeca, câtă vreme și osteneală trebuie... DRĂGHICI, R. 148. Bon-juriștii... vom fi judecați nu după ceea ce am făcut... RUSSO, S. 13/20. Ah! am strigat, poți a mă judeca acest fel? C. NEGRUZZI, I 49. Nu-i pot judeca purtare = fr. je ne peux qualifier sa conduite. PONTBRIANT. A judeca pe cineva după sine = mesurer les autres à son aune. id. A judeca bine despre sine = avoir bonne opinion de soi. ib. Cum judecați pricina? = fr. comment considérez-vous l'affaire? Judecați prea aspru! # Omul după sine judecă pe ceilalți. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 207. Nu după suman trebuie judecat omul! ib. III 389.

7°. Intrans. și trans. A-și exprima o opinie (rea) despre..., a crede (bun s. rău), a-și da părerea despre..., a opina; a censura, a critica, a cărti împotriva..., a condamna ceva, a osândi ceva. Cetiți și nu judecareți! PALIA, ap. GCR. I 37/22. Oamenii nu trebuie să judece despre ceea ce face Dumnezeu. RETEGANUL, P. IV 25/22. A judeca o carte, o piesă de teatru. | Refl. A avea o opinie rea despre sine, a se crede rău. Nu mă mai judece nime, Că mă judec eu pe mine, Mă judec și mă frământ... JARNÍK-BĂRSEANU, D. 189/13.

8°. Trans. A trage la răspundere, a cere socoteală; a dojeni, a mustra, a ocări, a certa; p. ext. a-i trage cuiva o bătaie. Stăi, măi Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mîntea n'treagă. Și cum sta

și-l judeca, Inima i-o despica... ALECSANDRI, P. P. 56°. Și-l judeca cu vorba. TEODORESCU, P. P. 508. Cu gura mi-l judeca. RETEGANUL, TR. 18/34. La fântâna cea de piatră, Judecă-un fecior pe-o fată. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 415. Mă judecă cum îi place, Tot fiere ș'ojet mă face. EPURE, P. 11. Măcuța mă judeca, Să mă las de bădița. ȘEZ. II 18^b/22. Pe acest dela margine l-am regulat, ia să-l judec și pe celălalt, dela părete. Și începe a bate iar în sfântul Petrea. ib. I 264/15.

9°. Spec. (Băieș. în Munții-Apuseni). Intrans. A conținea. Toana de vână judecă vr'o 35 de grame de aur. PAȘCA, GL.

[Și: **judică** vb. I. | Abstract: **judecări** (judicări) s. f. = acțiunea de a judeca; † judecată; condamnare, osândă; ceartă, dojană. Șezu spre judecări. COD. VOR. 66. [Domnul] spuse... judecările sale lu Israel. CORESI, PS. 400. De judecările tale temui-mă. id. EV. 28/10. Giudecări dreapte fața lui privește. DOSOFTEIU, PS. 36. Le deade giudecare de sabie. id. V. S. 9. 2. Trăește cu supărare De la frați cu judecare. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 175/6. Joi, în prânzu-mare, E Gruia de judecare. BIBICESCU, P. P. 287. | Adjectiv: **judecăt** (cu negativ **nejudecăt**), -ă = asupra căruia s'a dat o hotărîre judecătorească condamnă. (Jur.) Este lucru judecat (lat. res iudicata) atunci când a doua cerere în judecată are același obiect, este întemeiată pe aceeași cauză și este între aceleași părți, făcute de ele și contra lor în aceeași calitate. HAMANGIU, C. C. 299. A plecărilor din fire mișcările ațâțate, Sânt și mai tari și mai dese decât cele judecate. KONAKI, P. 277. Când o văd la joc schimbată, Inima mi-i judecată. MARIAN, NU. 7.]

— Din lat. **judico**, -are, idem. Cf. judecată, judecător, desjudeca, răsjudeca.

JUDECĂTĂ s. f. I. 1°. Jugement, sentence, arrêt. 2°. Satisfaction. 3°. Jurisdiction. 4°. Procès. II. Jugement, raison, bon sens.

I (Jur.) 1°. Acțiunea s. faptul de a judeca, judecare; hotărîre, deciziune, sentință rostită de un judecător s. de un tribunal, † județ; p. ext. osândă, condamnare, pedeapsă, cf. sancțiune. Cu ce judecată veți judeca cu aceeași judecați fi-veți. CORESI, EV. 18/11. Vinovat iaste judecatei. id. ib. 313/15. Nu culeza a aduce judecată cu hulă. PRAXIUL, ap. GCR. I 11/20. Dupre al lui lucru primiva judecată. EPITAF, ib. 44/10. Tot omul ce se mânia spre fratele său, vinovat iaste judecătîi. MELETII, ib. 113/11. Giudețul... D[u]m[ne]dzău are trei judecate. VARLAAM, C. 25. De veți... greși la judecată... pentru că nu veți fi înțeles judecata..., să nu vă pae că vă fac rușine. NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 170/35. Vor avea judecată dreaptă. IORGA, B. R. 178/15. De-acum rămâne judecata (= sentința definitivă, a. 1699). ib. 188/s. Aceaia giudecată nu să cade să fie desăvârșită. PRAY. 1006. Cei bătrâni știu judecata (xq̄uā, iudicium). BIBLIA (1688) 376. Deate... asupra lor judecata cea de istov. MINEIUL (1770) 115²/2. Pravili ce sânt mai tribuincioase spre poafa judecătîilor. PRAVILA LUI IPSILANTE, ap. GCR. II 124/20-27. Fără judecată porunci să o bage într'o peșteră. ISPIRESCU, L. 134. Transacțiile scrise și giudecătîle se făceau românește. RUSSO, S. 82/22. Haide să ne judecăm și, cum o zice judecata, așa să rămâie. CREANGĂ, A. 145. Când o fi la judecată (= judecare), Ș'oiu lua faptele 'n brațe... JARNÍK-BĂRSEANU, D. 190. # Nu-i cu lopata, ci-i cu judecata! PAMFILE, J. II. Mai bine o împăcare strâmbă decât o judecată dreaptă. ZANNE, P. V 331. Să te ferească Dumnezeu de judecata femeiască și de bătaia prostului. ib. VI 671. Cine plânge înaintea judecătîi, își

pierde lacrimile. ib. V 367. *Judecata-i cu nasu' de ceară*: nu știi cui o să se dea dreptate. ib. V 364. *Judecata lui Papuc* = judecată proastă. ib. VI 253. **A face judecată** = a judeca, a da o hotărâre, o decizie, o sentință judecătorească. *Să-i fac[i] dreptate și judecat[ă]... cum facem și noi judecat[ă] oamenilor.* IORGA, B. R. 174/20. *Să facă judecată dreaptă între ei și soru-sa.* ISPIRESCU, L. 346/2. *Judecățile... se făceau în împărăția lui.* STĂNCESCU, B. 186/6. *Judecata-i și făcută.* *Strânge-o'n brațe ș'o sărută!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 415/16. *Nu căutând la față faceți judecată!* ZANNE, P. V 361. † **Judecată de moarte** = osândă la moarte, lat. *judicium capitis*. **LB. Carte de judecată** v. carte. **Judecata lui Dumnezeu** (s. **înfricoșată**, cea mare, cea din s. de pe urmă, cea de apoi) = hotărârea supremă dată de Dumnezeu la sfârșitul lumii despre vii și morți. Dumnezeu va învia pe toți morții și în fața tuturor va face judecata cea mare, judecând pe fiecare în parte și dând plata: la cei ce au făcut bine, bine, iar la cei ce au făcut rău, rău. H. II 5. *Cum vei scăpa de judecata lui D[u]mnezeu?* MELETII, ap. GCR. I 113/24-25. *Să fim... izgoniți la înfricoșata a ta judecată.* NEAGOE-VODĂ, ib. 169/15. *La cea înfricoșată... judecată.* BIBLIA (1688) 4 p. 32. *Judecata cea din urmă.* ȘEZ. II 27/24. *La judecata de apoi.* ib. III 238/14. Cf. H. II 5. **Scaun de judecată** = tribunal (LB.), sediul instanței judecătorești. Slav. *Préstolŭ = scaun de judecată.* MARDARIE, L. 2713. *Strămutau scaunul de judecată.* IORGA, B. R. 173/22.

2°. Satisfacție, răsplată, răscumpărare. *Să vie la giudeț și să-și ceară răscumpărare* (MUNT.: *judecăt*). PRAV. 897.

3°. Putere judecătorească, dreptul de a aduce sentințe judecătorești, jurisdicție. *Alături de judecata domnească, supușii Brașovului sânt supuși... judecății negustorești sau... judecății mitropolitului.* IORGA, B. R. 174/17.

4°. Proces, price (LB.), pricină, treabă. *La mine va veni tot omul la carele va fi price și judecată.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Când să întâmpla între vecini price sau judecăți, el... hotărâ.* BERTOLDO, ap. GCR. II 169/23. *8 lei... au cheltuit în 2 rânduri la Ieș[i], având judecăți cu nește vecini dela Pârtești.* BUL. COM. IST. I 239. *Nu te vâri în judecăți.* C. NEGRUZZI, I 248. *Se mai fac încă descântece de către cei cu judecățile.* ȘEZ. III 177. † **A da în s. † de** (s. a trage, a chema, a soroci LB., a merge cu cineva la) **judecată** = a intenta acțiune sau proces în contra cuiva. *Și așa îl chema la judecată.* HERODOT, 334/21. *Chiemându-i la judecat[ă] aicea la noi.* IORGA, B. R. 184/18-19. *Părinții nu să trag la judecată.* PRAVILA LUI IPSILANTE, ap. GCR. II 125/25. *L-au dat neguțitorii pe Ivan cu zapisul... de judecată* (a. 1644). IORGA, B. R. 176/6. **A închide judecata** = a stinge procesul. *Feciorul venit cu bună înțelegere, să facă pace și să închidă judecățile.* C. PETRESCU, R. DR. 243.

II. (În clasele culte, adesea după fr. *jugement*) Facultatea de a judeca (III), de a discerne și de a-și forma o opinie; pricepere, inteligență, rațiune, minte (sănătoasă); părere, idee, socotință, socoteală (LB.); (Logică) actul prin care spiritul afirmă sau negă ceva. *După judecata mea = lat. meo iudicio, mea opinione.* LB. *Judecata este exprimarea raportului între două noțiuni.* MAIORESCU, L. 41. *Mirosul duce pre căne printr'o judecată iute.* KONAKI, P. 269. *Gândirea zămislește judecata.* PISCUPESCU, O. 169. *Acestea mă umplură de multe judecăți și înțelepciuni.* GORJAN, H. IV 200. *Natura a înzestrat pe oameni cu irup și judecată.* C. NEGRUZZI, II 198/30. *Ei aveau talent și... giudecată.* RUSSO, S. 66/22. Ori-

cât le-ai storce. nu poți scoate din ele un dram de judecată generală. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 124. *Judecata este în capul omului.* ROMÂNUL GLUMET, I 55/1. **Om de judecată** = care are minte sănătoasă, judecă bine, socotește, cumpănește, raționează cu pricepere. *Oamenii de giudecată... nu pic[ă] în asemenea copilării.* RUSSO, S. 57/5. Cf. 80/1. **Cu judecată** (opus: **fără judecată**) = judicios, socotit, priceput, cu minte, circumspect, cu măsură, cu bun simț. *Părintele Petru... era om cu multă giudecată.* RUSSO, S. 60/1. *Fata cea mai mare era mai tăcută, și mai cu judecată.* ISPIRESCU, L. 175. *Un tânăr... fără giudecată.* DRĂGHICI, R. 30. **Judecată dreaptă** = minte sănătoasă, care distinge binele de rău. *Să le socotești... cu judecată dreaptă.* ANTIM, P. XXIII/25. *Le lipsește... dreapta giudecată.* DRĂGHICI, R. 39. *Conștiința fiecăruia... se chiamă giudecata dreaptă.* RUSSO, S. 54/22. *Tocmai giudecata dreaptă, simțul firesc... au lipsit din început.* id. 48/23. **Judecata publică** = părerea pe care și-o formează și o admite ca justă obștea despre cineva s. ceva, cf. opinie publică. *Poate brava judecata publică.* C. NEGRUZZI, I 289.

[Plur. -căți, † -cate.]

— Din lat. **judicata** (pluralul lui **judicatum** «chose jugée, jugement, opinion», devenit singular feminin).

JUDECĂTOARE s. f. v. **judecătór**.

JUDECĂTOARE † s. f. **Tribunal**. — Judecătorie. *Prinseră toți Elenii Sostena începătoriu lui zborului, și-l bătea înaintea giudecătoreei (= giudecății N. TESTAMENT 1648; divanului BIBLIA 1688) 2/2/12. Au nu bogății... vă tragă spre giudecătore?* (= la lege N. TESTAMENT 1648; la judecăți 1688) 118/1.

— Din lat. **judicatoria** (sedes), femininul substantivat al adjectivului *judicatorius, -a, -um* «judecătorească».

JUDECĂTORĂȘ s. m.

JUDECĂTOREĂȘĂ s. f.

JUDECĂTORÉSC, -EĂSCĂ adj.

JUDECĂTORÉȘTE adv.

v. **judecătór**.

JUDECĂTÓR s. m. 1°. *Juge, magistrat.* 2°. *Juge* (chez les Hébreux). 3°. *Le Souverain juge.* 4°. *Arbitre, juge.*

1°. (Jur.) Magistrat însărcinat să judece pricinile dintre oameni, cf. *jude, județ, † dregător*. *Învățați-vă toți giudecătorii pământului.* PSALT. (SCH.) 3/3. *Să (= dacă) va giudeca la alt giudecătoriu...* PRAV. MOLD. 124. *Judecătoriuului i se cade, să-și[i] aducă aminte de ceaste... lucrure.* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE, ap. GCR. I 159/31. *Sisamnîs, fiind giudecătoriu[u] împărătesc...* HERODOT, 283/26. *Să-i apuce și să-i duc[ă] la judecătór să-i pue la închisoare.* IORGA, B. R. 184/22. *Judecătoriuul... nu poate să greșască.* BIBLIA (1688), 4 pr. 33. *La judecători, ce intră pe o ureche iasă pe alta.* C. NEGRUZZI, I 248. *Ispitele sânt strămbătatea giudecătorilor.* RUSSO, S. 146/14. *La ziua și oara hotărîții, asupra raportului judecătorului...* HAMANGIU, C. C. 63. *Se înfătoșează înaintea giudecătorului și încep a spune împrejurarea din capăt.* CREANGĂ, A. 146. *Să le fie judecătór înfumuratul de Midas.* ISPIRESCU, U. 109/24. *Judecătór fără mită.* ZANNE, P. VIII 208. *Prieșugul giudecătorului e pe genunchi, ca al Turcului.* ib. VI 416. *Nu se cuvine cel părîtor să fie și judecătór.* I. GOLESCU, ib. VIII 210. (După fr. *juge de paix, d'instruction*). **Judecătór de pace** (s. de ocol) = magistrat care conduce o judecă-

torie de pace. **Judecător de instrucție** = judecător de tribunal cu însărcinarea specială de a face instrucția în materie penală. **Judecător de ședință** = judecător de tribunal care judecă în ședință.

2°. (La vechii Evrei) Nume dat magistraților supremi, dela moartea lui Moise până la începutul domniei lui Saul; ei erau și șefi militari. *Cartea judecătorilor* (din vechiul testament) = istoria acestor judecători, precedată de o expunere a stării politice și religioase.

3°. (Bis.) Dumnezeu (care le vede toate și le judecă). *Dumnezeu, judecătoriu dreptu și tare*. PSALT. (SCH.) 10/1. *Blagoslovenie să aveți de la Domnul Dumnezeu și să vă spodobiți* (= învredniciți) *de-a dreapta judecătorului drept a stu. CORESI, EV. 7/3. Să ne rugăm cu cuget curat judecătorului celui nefățarnic. NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 170/21. Să dau samă la prea înălțatul judecătoriu. OXISTERI, ib. II 47/31.*

4°. P. anal. Cel care își dă părerea într'o chestiune; s p e c. arbitru. *Iată domnul P., unul din judecătorii câmpului. C. NEGRUZZI, I 40. Aici nu mai aflăm povestitori, ci critici, judecători...* IORGA, L. II 73.

[Diminutiv: **judecătorăș** s. m. = judecător mic, inferior, fără însemnătate. MAIORESCU, D. III 155. | Feminine: (ocazional) **judecătoare** s. f. = femeie care face slujbă de judecător. *Odată judecătoare Era o momiță. DONICI, F. 18; judecătoarea* s. f. = soția judecătorului. *O judecătoreasă la bal. I. NEGRUZZI, II 53. | Adjectiv: judecătoresc, -ească* adj. = de judecător, judiciar. *Puterea judecătorească se exercită de curți și tribunale. HAMANGIU, C. C. XX, 38. | Adverb: judecătoréște* adv. = ca judecătorii; în formă judiciară, după lege].

— Substantivul verbal al lui **judecă** (cf. lat. *judicatorius -a, -um* «judecătorească»).

JUDECĂTORIE s. f. 1°. *Fonction de juge. 2°. Tribunal.*

1°. (Rar) Dregătoria s. funcțiunea de judecător.

2°. (Sens curent) Sediul unui judecător, locul unde se face judecata. Cf. tribunal, divan. *Judecătoria țarei... unde se află pâritul. PRAVILA (1814) 8. Unindu-se și socotința judecătoriai... (a. 1815). URICARIUL, II 10/31. Fă hârția de dăruire... și să mergem s'o întărim la judecătoria. C. NEGRUZZI, I 302. Cum ajung într'un loc unde era judecătoria, se înfățișează înaintea judecătorului. CREANGĂ, A. 146. | Spec. **Judecătoria de pace** (s. de ocol) = prima treaptă a ierarhiei judiciare, cu atribuțiuni anumite și limitate; (mai înainte) **judecătoria comunală** = instanță judiciară în comunele rurale, compusă din primar și doi jurați.*

— Derivat din **judecător**, cu suf. abstr. -loc. -ie.

JUDECEĂSĂ s. f.

JUDECĂ † vb. IV^a } v. jude.

JUDECĂ † s. f.

JUDEȚ s. a. și m. 1°. *Jugement. 2°. Tribunal. 3°. Juge. 4°. Chef, gouverneur, prince, seigneur. 5°. Maire. 6°. Département. 7°. District.*

1°. S. a. Judecată; hotărîre judecătorească; spec. judecata (din urmă, înfricoșată, a) Domnului. *Dereptu învierea morților cu giudețu* (= giudecată N. TESTAMENT 1648; mă judecu BIBLIA 1688) *preemescu dila voi. COD. VOR. 62/9. Dereapte-su giudeaștele tale. PSALT. (SCH.) 257/6. Județu* (: iudicium) *și dereptate în Iacov tu feaceși. CORESI, PS. 270. Teamăt de înfricoșatul județ. CORESI, EV. 4/20, cf. URICARIUL, X 84/9, GCR. I 170/23, 185/1, 288/23. Giu-*

*dețulă lui Dumnezeu are trei giudecate: întâiu pre ispravnicia lumiei acestia, a doa giudecată iaste când singur Dumnedzău giudecă, a treia giudecată va hi după svârșitul acestii lumi. VARLAAM, C. 25. S'au fost despărțit de muiarea cea eretică cu giudețul (judecata MUNT.) besea-ricii. PRAV. 576. Să pârască la giudeț (judecată MUNT.). ib. 959. Androfaghii... nici au prave, nici știu giudeț. HERODOT, 240/31. Au giudecat cu mazăă giudeț strămb. ib. 283/29. Ziua de județu. CUV. D. BĂTR. II 236. Va ieși marea de foc înaintea giudețului. COD. TOD. 80. De multe ori la ospețe omoria fără județ. LET. I 145/9. Giudeaștele-ți sânt... direapte. DOSOFTEIU, PS. 59. Vei putea fi gata... pre dare de samă la zua giudețului. IOAN DIN VINȚ, ap. GCR. I 275/25. Mă cutremur de județulu fiiului tău. MINEIUL (1770) 42/1. Prin tine se fiu aparat în zioa județului. KLAIN, ap. GCR. II 187/37. Fiind el străin i-am întors banii cu giudeț și am luat satili. BUL. COM. IST. IV 33. De a pururea să afla gata a să înfășoșa înfricoșatului județ. BELDIMAN, N. P. I 166, cf. MARCOVICI, D. 385. Și nu uita județul și ceasul de apoi! C. NEGRUZZI, II 279/12. Luă cartea lui Zoroastru... și începu a ceti județul pământului. EMINESCU, N. 65. Hai și-om merge la județ, La popa din Soloneț! MARIAN, SAT. 57. Lumea'n veac vi s'a fărși, Județul ni s'a găti. PAMFILE, CRC. 75/26, cf. GCR. II 141/26. **Fac s. dau județ** = fac judecată, aduc o sentință judecătorească, judec. *Vestit iaste Domnul de giudețu ce face. DOSOFTEIU, PS. 31. Deaderă giudețu. id. ib. 59. Dumnedzău iubeaște pre giudețu să facă* (= amat iudiciu). DOSOFTEIU, PS. 124. *Feciu giudețu și dereptate. PSALT. (SCH.) 262/3. Iar să-i nu-i ver fac[e] județ să-ș[i] ia bucatele de la ei. IORGA, B. R. 174/32. Care sat au fost cu galceavă și au dat giudețul de la-ua luat Evda. BUL. COM. IST. IV 29.**

2°. S. a. † Locul unde se judecă, tribunal. *Înainte domnilor și nainte județelor. CUV. D. BĂTR. II 383.*

3°. S. m. Fig. (vechiu și pop. în Moldova și Transilv.) Cel ce rostește sentința, judecător (GR. S. I 139), magistrat; spec. Judecătorul din cer. Într'un document slavon din Roman, din anul 1586, e vorba de *Cârstea giudeț ot Balomirești. I. BOGDAN, DESPRE CNEJI, 25. Giudețu* (= giudecătoriu N. TESTAMENT 1648; judecătoriu BIBLIA 1688) *eu acelora nu voiu se fiu. COD. VOR. 1/7. Zeul giudețu* (: *judec*) *este. PSALT. SCH. 235. Judeci și toate giudeaștele* (: *judices*) *pământului. CORESI, PS. 402. Urgie a județului nefățarnic. CORESI, EV. 36/4. Aceast[ă] scriem... vileat... Dim. județlu. HRISOV DE JUDECATA (a. 1626), ap. GCR. I. 74/19. Hiece giudețu în locul lui D[u]m[ne]dzău giudecă. VARLAAM, C. 25. Cea ce nu să va pleca supt învățătura giudețului (= judecătorului MUNT.), face greșală. PRAV. 255. O va da pre mâna giudețului (= judecătorului MUNT.). ib. 541. Eu, cătră... Dumnezeu, județulu meu, mă duc să stau de nainte județului. MOLITVELNIC, ap. GCR. I 184/29. Vrând giudețulu să le facă pre deala lor, sv[ă]ntul să rugă... să li să iarte vina. DOSOFTEIU, V. S. 148. Toș[i] într'o voie și cu de-avalma giudețu îl suiră în scaun. id. ib. 145. Cârțile giudecătorilor (lemma: *giudecilor*). id. ib. 3. *El aleargă 'ndata mare la județ și-i spune fapta. CONTEMPORANUL, V. 2 511. Cf. I 14. El... va fi județul ceasului de mâne... Cu mâna lui... Zărobi-va cartea legilor bătrâne. GOGA, P. 120. Judeca-m'a județul, Când oi merge la dânsul. BUD, P. P. 27.**

4°. S. m. † Mai marele locului, căpetenie, guvernator, domn, principe, conducător, ocărmitor, † biruitoar, † despuitor, † jude, fruntaș, staroste. *Giudețului* (= mai marele lui N. TESTAMENT 1648;

biruitorului BIBLIA 1688) oameriloru tăi să nu-i zici rău. COD. VOR. 48/4. *Dezlegă elu, giudele* (= giudețu HUR.; domnu COR.2; boiaru DOS.) oamerilor. PSAL. 219/30. *Zise oarecine judefului de gloate*. CORESI, EV. 384/23. *Vithleeme... den tine... eși-va județu* (= purtătoriu N. TESTAMENT 1648; povățuitoriu BIBLIA 1688; slav. vozī kconducători). ib. 499/. *Chenezeu...era giudețu a un neamū*. DOSOFTEIU, V. S. 232.

5°. S. m. (vechiu și pop. în Ardeal) Primul dregător al unui oraș (s. sat), ajutat de mai mulți pargari (de regulă 12), primar; cf. jude. *Eu jupânul Hârjil Lucaci, judefulū den cetatea Brașovului*. CORESI, EV. 5/20. Cf. PALIA, ap. GCR. I 33/13-14. *Piecatul priaten bun de aproape, Crăstian Rotompan ce iaste giudeț la Margine* (a. 1604—18). ROSETTI, B. 101. *A luat cu dânsul pre județul de la Brașovū cu pargarii*. MAG. IST. I 99/2. *De naintea judefului*. CUV. D. BĂTR. I 61. *Dumnealui jupan Andreias, birăul și judeful a cinstitei cetăți a Bistriței* (a. 1638). IORGA, D. B. 62. *Adecă eu Dima, biv Județ de aicea*. URICARIUL, VII 14/13; cf. I 136/25, VII 22/32. *Matei-vodă către marele-județ Mihai* (a. 1644). IORGA, B. R. 174/22, cf. 175/5. *Jupân Mihai, județul-cel-mare* (a. 1644). ib. 179/21.

6°. S. a. Împărțire administrativă a țării, pusă sub conducerea unui prefect. (în Ardeal) comitat. varmeghe, (în Bucov.) bețare, (în Basarabia) uiezd (cf. DR. VII 62-66), cf. ținut, departament, canton, district. *Județul Mehedinților*. CUV. D. BĂTR. I 114. *Fiecare sat... nu sū mai gândeste la județul de care atarnă*. MARCOVICI, D. 463. *Găsi permutarea lui la o altă plasă, într'un județ departe*. C. NEGRUZZI, I 111. *La reședința judefului*. MAIORESCU, D. II 173. *Au găsit cu cale să cheme la adunare și câțiva țărani fruntași, câte unu din fiecare județ*. CREANGĂ, A. 161. *Și se plimbă... Ca ispravnicū 'n județe*. TEODORESCU, P. P. 305. *Focul tău când s'o aprinde, Șapte județe nu-l stinge*. MAT. FOLC. 220. *Capitală de județ*.

7°. P. ext. District. *S'a botezat apili și toate judățile*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 247/7.

[În sensul 1°, 2° și 6°, 7° plur. *județe*, mai rar, *județuri* (DR. VII 64); în sensurile 3°-5° *județi*. | Femininul: *județeasă* (dial. *județasă*) s. f. = soția județului. *Măi bădișo albineț, Ce te îi așa mareț, Că tată-tu nu-i județ, Nici maică-ta județeasă, Nici soru-ta preuteasă*. VICIU, GL., cf. (*județasă*) JAHRESBER. IX 198. | Adjectiv: *județean*, -ă adj. = care se referă la județ. *Consiliul județean*. *Șosea județeană*.]

— Din lat. *judicium*, care, pe lângă înțelesul de «judecată», avea și sensul de «judecător» și de «locul unde se judecă».

JUDEȚEAN, -Ă adj. }
JUDEȚEASĂ s. f. } v. județ.

JUDICĂ vb. I v. judecă.

JUDICIAR, -Ă adj. *Judiciaire*. — Privitor la justiție, la judecată (I 1°), la judecătorie; judecătoresc. *Depozit judiciar*. HAMANGIU, C. C. 1633. *Mărturisire judiciară*. ib. 1206. *Sechestrul judiciar*. ib. 1626. *Consiliu judiciar*. ib. 458. *Cesiunea bunurilor e voluntară sau judiciară*. ib. 269. *Numeste un comitet judiciar pentru cercetarea alegerii*. MAIORESCU, D. II 118. Cf. IV 228. *Sânt ofițer de poliție judiciară*. PETRESCU, I. II 172. *Reformă judiciară*. *Cronică judiciară* = dare de seamă a proceselor și desbaterilor înaintea justiției. *Vânzare, anchetă judiciară* = făcută prin autoritatea justiției. CADE. [Pronunț. -ci-ar.]

— N. din fr.

JUDICIÓS, -Ă adj., adv. *Judicieux. Judicieusement*. — Care judecă bine, cu judecată (II) sănătoasă, cu minte, cu bun simț, înțelegător, cf. rezonabil. *Intâmpinări judicioase și dictate de cea mai candidă virtute*. ODOBESCU, III 49/5. *Prin urmare, își face d. Georgescu următoarea judicioasă socoteală...* CARAGIALE, M. 171. *Aceste judicioase reflecții...* TEODOREANU, M. II 161. *Constantin Stolnicul, un învățat mult mai judicios decât Nicolae Costin, nu începe de la Facerea Lumii*. IORGA, L. I 165. || Adv. *După cum observă foarte judicios dl. Littré*. ODOBESCU, II 396/15.

— N. după fr.

JUFĂ s. f. }
JUFLĂ s. f. } v. julfă.

JUFTUÍ vb. IV^a. *Echauder*. — (Bucov.) A opări. (Straja). Com. AR. TOMIAC, Cf. jupurlui.

JUG s. a. I. 1°. *Joug*. 2°. *Partie supérieure du joug*. 3°. *Nuque*. 4°. *Paire de boeufs*. 5°. *Charretée de paille*. 6°. *Mesure agraire*. II. *Joug, esclavage*. III. 1°. *Tribart, talbot*. 2°. *Collier*. 3°. *Cadre de la scie mécanique*. 4°. *La plus haute des poutres transversales de la maison*. 5°. *Verrou de la machine à tisser*. 6°. *Perche soutenant la nasse*. 7°. *Cadre du moulin à foulon*. 8°. *Arbre de la hûche*. 9°. *Broderie*.

I 1°. Unealtă de lemn care se pune cu partea arcuită pe gâtul boilor (s. bivoliilor) ca să tragă câte doi. Părțile jugului sânt: ceafa (cerbicea, butucul, grindeiul, drugul de jug, dreava de sus, jugul), și polița (podhornița), bulfeiele (jiglele, fiularele), resteiele, policioara și cuiul jugului (armăsarul). DAME, T. 13, cf. PAMFILE, I. C. 138, H. II 50, III 118, X 69, 500 *Sug* = lat. iugum. LEX. MARS. *Dobitoacele tale să nu le încaleci cu alt jug*. BIBLIA (1688) 85. *Un plug și un giug*. HERODOT, 210/23. *Știe a face ralițe, juguri*. MINEIUL (1770) 34½. *Junci... trebuie învățați în jug*. ECONOMIA, 81. *Codrul mi-l lăsați, Giugul mi-apucați* (= lăsați-vă de haiduce și apucați-vă de munca câmpului). ALECSANDRI, P. P. 67°. *La maică-ta te-oiu duce Când... a face Jugul mugur* (= niciodată). TEODORESCU, P. P. 271. *Jugul boilor să nu-l pui pe foc!* ȘEZ, I 19/5. *Boi, vite de jug*. (Cf. lat. iumentum din *ioug-s-mentum).

2°. P. restr. Ceafa jugului. DAMÉ, T. 13, H. XVIII 142, C. C. II-III 198.

3°. P. ext. Partea grumazului pe care se așează jugul, ceafă. (În descântece) *Brâncă albă... Ieși... din creierii capului, Din zgârciu' nasului, Din jugu' gâtului!* GRAIUL, I 137/15.

4°. O pereche de boi. ȘĂINEANU, D. U.

5°. *Un jug de paie* = un car bun de paie. FURTUNĂ, V. *Un jug de lemn* = un car de lemn. CREANGĂ, GI.

6°. Măsură de pământ, cam de o jumătate de falce (ION CR. V 61), cât se poate ara într'o zi cu o pereche de boi (BRĂESCU, M. 10), cf. iugăr. *Plătind de jug câte 14 lei pe an*. I. IONESCU, P. 363.

II. Fig. Robie, sclăvie, apăsare, dominațiune, supunere, umilintă. (La popoarele italiice, învinșii trebuiau să treacă, în semn de umilintă, pe sub niște prăjini care închipuiau un jug). *Supt jugul dragostei să le punem*. CORESI, EV. 338/32. *Jugul a gromazilor voștri am frânt*. LEVITICUS, ap. GCR. I 4/13. *Cei vinovați și cei nevinovați vor trage giugul robii*. HERODOT, 359/12. *Ne rugăm... să fim scoși de sub jugul acesta*. URICARIUL, I 147/25. *Din inimă dorea să lepede jugul Dachilor de pe grumajii Romanilor*. ȘINCAI, HR. I 3/10.

Omule... Mergi de supune la jugu-ți orice este cu suflare. KONAKI, P. 299. *Mântui pre... supuși săi de giugul cel greu a [l] păgânilor.* C. NEGRUZZI, II 141/3. *Ca robul ce se luptă c'un jug neomenos...* ALEXANDRESCU, M. 68. *Greutatea jugului turcesc.* BĂLCESCU, M. V. 42. *Măritatu-i jug de fier, Până-i trăi ești cu el!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 278/15. # *I-a pus jugul după cap = l-a stăpânit cu totul.* ZANNE, P. V. 370. Cf. 369, VIII 204, 205. *Trage în jug de fier = se luptă din greu cu viața, vai (de) mama lui, e la mare ananghie, a intrat la apă, în vâltoare.* CIAUȘANU, GL.

III. P. a n a l. 1°. Aparat în formă de triunghiur (făcut din trei bucățele de lemn) care se pune în gâtul porcilor și vițelilor (mai rar al căinilor), spre a-i împiedica să treacă prin garduri, jujeu. *Jugul de porci, numit în Ardeal jügeu sau jujeu, se pune în gâtul porcilor (câte odată și într'al căinilor și vițelilor) ca să nu poată pătrunde prin gâuri și grădini, cotenețe, etc.* PAMFILE, I. C. 146. *Îi șiret ca oaia cea cu jug.* ZANNE, P. I. 572.

2°. (La cai) Colac de lemn îmbrăcat în piele ce se pune în gâtul calului și prin care trec hamurile. [La arie] jugul pentru cai se face dintr'o gură de ham și o bucată de lemn, în care se poate prinde funia cu ajutorul unui șomur l a c de paie. *Jugul de cai nu-i alt ceva decât o scândură care are câte o ureche la fiecare capăt...* PAMFILE, A. 204. Cf. I. C. 146. # *Un jug de cal bătrân (sau numai) jug = cal slab, bătrân, neputincios, urit, netrebnic.* DR. V 107. 207.

3°. (La ferestru s. joagăr) Fiecare din cele două verigi de fier numite sbanțuri (sbanțuri), de care e prinsă pâza ferestruului (numită custură). *Jugul este de lemn. La mijlocul lui se află custodia sau pâza ferestruului, ținută la ambele capete de niște verigi de fier.* PAMFILE, I. C. 112. Cf. DAMÉ, T. 175, PĂCALĂ, M. R. 405, 461.

4°. (La casă) Dintre bârnela din care se compun pereții casei, cele două deasupra, mai groase ca celelalte bârnela transversale, se lasă mai lungi și se profilează în formă de ciubuc. Una din bârnela aceste două, cea superioară, se numește jug. PĂCALĂ, M. R. 405.

5°. (La războiul de țesut) Bucata de lemn de la sulul dinainte al războiului, prin care intră găurarul; a m n a r. DENSUȘIANU, T. H. Amnarul numit și... jug, jușor... are forma unei lopățele al cărei capăt intră în gaura sulului. PAMFILE, I. C. 274/18. *Jug = un purtător la vătale (Maram.).* ȘEZ. VIII 147. Cf. X 466, XVIII 34, 288.

6°. (La pescuit; întrebuițat mai des la plur. juguri) Niște grinzi de stejar pe care se pune coșul de la gardul cu leasă. Pentru ca coșul (de la gardul cu leasă) să poată fi ridicat și scoborit... este nevoie de un mecanism...; acesta se face cu ajutorul unei serii de aparate... numite juguri, care din distanță în distanță cuprind coșul pe dedesubt ca niște chingi și-l țin în suspensie la orice înălțime voită. ANTIPA, P. 596, cf. PAMFILE, I. C. 105/20.

7°. (La piau) Partea numită și rezemătoare, de la spatele maielor. DAMÉ, T. 168. Cf. PAMFILE, I. C. 307/15.

8°. (La moară) O parte a morii, care ține postava. H. II 29.

9°. (Transilv.) Broderie, cusătură, flori. *Cămașă cu jug la guler = cusută cu flori pe guler.* VICIU, GL.

[Plur. juguri. | Diminutive: jugurél s. a. *Jugurel de daurel.* MARIAN, NU. 754; *jușor* (jușór) s. a. (La războiul de țesut) = amnar (cf. jug 6°). *Amnarul numit și... jușor.* PAM-

FILE, I. C. 274/18, ȘEZ. VIII, 148; — **jugúť** s. a. [Unii]... *bagă [pe viței] într'un juguť.* ECONOMIA 80; — **jugălét** s. a. = unealtă de plugărie (nedefinită). H. XIV 224; — **jugăléte** s. m. = sculă de plugărie (nedefinită). ib. XII 261. | Adjectiv: **jugós, -oasă** = (despre grumazi) gros. PAȘCA, GL.; — **jugás** s. m. DICȚ. și (lat. *jugarius, -a, -um*) **jugár, -ă** adj. = de jug, care poate fi pus la jug. *Haițele, boii giugari și argații să fie gata a se apuca de muncă.* I. IONESCU, ap. TDRG. *Pe noi mai tari, Cai de jugari.* SEVASTOS, N. 397^b/10. | Alte derivate: **jugărită** s. f. = (Ban.) jug (III 5°) CDDE. nr. 913; — **jugurél** s. a. și m. = (Ban.) jug (III 5°) CDDE. nr. 913; (Bot.) dumbuț (Teucrium Chamaedrys). PANȚU, PL.; — **jugărét** = (Bot.) dumbuț (Teucrium Chamaedrys). PANȚU, PL.; — **jugărit** s. a. = plata unui jug de lemn (unui car de lemne); locul unde se plătește «jugăritul», la ieșirea din pădure. CREANGĂ, GL. *Venitul jugăritului.* URICARIUL, V 207/24. *Cine are trebuință de... nuiele plătește jugăritul.* I. IONESCU, D. 432. *Taza de jugărit.* I. IONESCU, P. III. *Să strâng un știubeiu plin de galbeni ca pârintele Chirilaș de la jugărit.* CREANGĂ, A. 121; — **jugălít, -ă** adj. = (despre vită) muncit, purtat. *Boii tăi sânt prea jugăliti.* REV. CRIT. IV 144. | Verb: (**injugu** IV^a = a supune, a deprinde. *L-a juguit bine!* (Suceava). ȘEZ. IX 148; — (cu derivatele) **injugu-ire** s. f., **juguluire** s. f. = robire, subjugare. *Lăcuițorii, din multa juguire ce au avut și neluminate, nu-și cunoaște nici datoria... Neinvățătura și injuguirea prostește pe om.* GOLESCU, I. 112. *Omul N'avea nici o cunoștință de acea jugulure.* KONAKI, P. 300; — **juguitóriu** † s. m. = cel care se găsește sub jug, subjugat (traducând pe grecescul ὑποζύγιος). *Striga dupre juguitoriu.* BIBLIA (1688) 173.]

— Din lat. **jugum** (și cu sensul de «pereche», «măsură de pământ», «robie», «jug de cai», «parte a războiului de țesut».) Cf. **injugă**, **dejuga**, **subjugă**.

JUGĂIÓR s. m. v. **jugan**.

JUGĂLÉT s. a.

JUGĂLÉTE s. m.

JUGĂLÍT, -A adj.

v. **jug**.

JUGÁN adj. și s. m. 1°. *Hongre. Cheval de trois ans. 2°. Mouton.*

1°. *Cal jugan și mai ales jugan = cal jugănit (LB.); spec. cal (H. I 383, XI 84) de la doi până la trei ani (H. III 438, IV 138, VII 51, 132, IX 265). Trimitem un bun turcesc cal... și alt cal jugan, bun (a. 1647). IORGA, S. D. IV 27. Ar vrea și el doi jugani (a. 1787). ib. VIII 15/20. Mai mare de șapte ani să nu fie, ori jugani ori armăsari (a. 1811). ib. VIII 53/10. Frumos e juganul tău. Mă lași să-l mângâiu? CONV. LIT. XLIV, vol. I 208. Juganii ne-au stătut și potcoavele-au pierdut. LIT. POP. ap. GCR. II 311/4. Cu ochiul arcanului Prinzi numa juganului. TEODORESCU, P. P. 299. Pe cal o punea, Pe calul bălan, Jugan de cinci ani. PĂSCULESCU, L.P. 301. Tot căpestre de bumbac, Cum șade la jugani drag. MAT. FOLC. 124/30, cf. 409/13, 186/16, 656. Nu cumva... telegari, jugani... te dau de jugubină? JIPEȘCU, O. 48/14. O adus doisprăzăci giugani giugăniț[i]. VASILIU, C. 185.*

2°. P. a n a l. Berbec jugănit (Câmpia Ardeleană în Transilv.) Com. V. BUCUR.

[Același cuvânt pare a fi **juigani** adj. m. pl.: O lupoaică cu lupchi juigani (glosat prin: «pui de lupi»). COM. SAT. V. 73. | Diminutive: **jugă-**

nâș s. m. *Jugănașii nu-mi mai vin.* TEODORESCU, P. P. 691; **jugănel** s. m. *Trei jugănei pripăsea, Trei jugănei gălbiori, Cu dunși negre pe spinare.* PĂSCULESCU, L. P. 308; **jugăiôr** s. m. *Arca șapte jugăiôri, Cum ți-este drăguț de ei.* MAT. FOLC. 390].

— Derivat din **jug**, cu suf. **-an**, cu înțelesul primitiv de «făcut bun de pus la jug prin castrare».

JUGĂNĂR s. m. v. **jugăni**.

JUGĂNĂȘ s. m. v. **jugan**.

JUGĂNEĂLĂ s. f. v. **jugăni**.

JUGĂNEL s. m. v. **jugan**.

JUGĂNI vb. IV^a. *Châtrer, hongrer.* — (Mai ales despre mânz, dar și despre vițel, porc și berbec) A scoate testiculele spre a face animalul steril (și în același timp mai blând, mai docil s. mai capabil de a se îngrășa), a castra, a curăți, a scopi, a herel(u)i, a întoarce, a înturna, a suci, a bate, a toca; p. ext. (și despre femele) a le face sterile, a steriliza. *Boușii cari se cresc de jug, cu cât mai tineri se jugănesc.* ECONOMIA, 81. *Și verii și scroafele se jugănesc.* ib. 100. *Am jugănit astăzi doi masculi.* Com. TOFAN. [A djectiv: **jugănit** (cu negativul: **nejugănit**), -ă = castrat. *Cu opt jugani jugăniți.* TEODORESCU, P. P. 139^b.] Abstracte: **jugănire**, **jugănit** s. a., **jugăneală** s. f. (COSTINESCU), **jugănitură** (LM.) s. f. = scopire, castrație. | Substantive verbale: **jugănitôr** s. m., **jugănar** s. m. = cel care jugănește, se pricepe să jugănească. *Pătrașco giugănitôrul de pre Moldova* (a. 1629). IORGA, D. B. 45. *Jugănari sânt doi.* PĂCALĂ, M. R. 313/3e].

— Derivat din **jugan**.

JUGĂNITURĂ s. f. v. **jugăni**.

JUGĂR, -Ă adj. v. **jug**.

JUGĂR s. a. v. **jugăr**.

JUGĂREL s. a. și m.

JUGĂREȚ s. m. (Bot.)

JUGĂRIT s. a.

JUGĂRIȚĂ s. f. (Bot.)

JUGĂȘ s. m.

v. **jug**.

JUGĂSTRU s. m. (Bot.) *Érable champêtre.* — Arbore (H. II 11, IV 83, 104, X 419, 464, 517) cu scoarța roșietică, cu lemnul alb și tare, care crește prin păduri și tufișuri. PANTU, PL. *Jugastru* (a. 1563). CUV. D. BĂTR. 248. *Intr'o moviliță care iaste supt Gropa-boului... s'au făcut boor într'un giugastru* (a. 1644). DOC., ap. HEM. 1417/16. *Teii cresc amestecați cu falnici jugastri.* ODOBESCU, I 147/15. *Să caut un jugastru.* SBIERA, P. 36/37. Cf. RETEGANUL, TR. 103/31. *Se fac focuri prin curți cu lemne de jugastru.* PAMFILE, DUȘM. 80/s. *Un galben jugastru.* PĂSCULESCU, L. P. 53. [Și (cu metateză): **jugrâst** = acer campestre (Belioara, jud. Turda). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51].

— Din lat. pop. ***jugaster**, -astrum (derivat din *jugum*, pentru că din lemnul acestui arbore se făceau juguri, cf. grec. ζυγία «ulmus campestris»).

JUGĂU s. a.

JUGÉU s. a.

v. **jujeu**.

JUGHEĂLĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală**.

JUGHILĂN s. m. v. **juglan**.

JUGHINĂ s. f. *Salcté; homme sale.* — Murdărie (de pe om), cf. jeg, lip; p. ext. om murdar (Săcele, lângă Brașov). Com. G. GIUGLEA. [Verb: **jughină** IV^a refl. = a se scărpină de murdărie, a se freca de jeg. Com. G. GIUGLEA].

— Probabil, cu rostire dialectală (poate și prin apropiere de *jeg*), în loc de *jubină*, iar acesta din bulg. **žabina** «mătasea broaștei» (care se vede pe apă, ca o murdărie). G. GIUGLEA. Cf. jabrină, jaughină.

JUGHINI vb. IV^a v. **jughină**.

JUGLĂN s. m. 1°. *Dadais.* 2°. *Sans caleçon.*

1°. (Cu înțeles peiorativ) Flăcăuandru. BOGREA, DR. IV, 818.

2°. (Bucov.) Fără izmene (Straja). Com. AR. TOMIAC.

[Și: **julân** s. m., **juvlâu** s. m.; **juglâu** s. m. = om morocănos, care nu prea deschide gura. COM. SAT. III 79; — **jughilân** s. m. *Un haram de jughilân* (glosat — probabil, greșit — prin «jun-can») *S'o spūriat d'un ciocărlan.* ION CR. IV 5.]

— Din bulg. **žuglan** «om înspăimântător, grozav, urît». Cf. DR. IV 818.

JUGLĂU s. m. v. **juglan**.

JUGLĂU s. a. v. **jujeu**.

JUGLÉIE s. a plur. *Jambes.* — Picioarele de la genuchi în jos; picioare lungi și descoperite. *Cu jugleiele goale.* ION CR. III 376, cf. 377. [Și: **giogléie** s. a plur. = picioare, oase. PAMFILE, J. II.] — Derivat din **jiglă**, cu suf. **-eiu**. (Sensul figurat de «picioare» îl are și bulgărescul *žegli*).

JUGLU † s. m. v. **junglă**.

JUGRĂST s. m. (Bot.) v. **jugastru**.

JUGRĂVI vb. IV^a v. **zugrăvi**.

JUGȘOR s. a. v. **jug**.

JUGUBINĂ s. f. v. **șugubină**.

JUGUI vb. IV^a v. **jug**.

JUGULĂR, -Ă adj. (Med.) *Jugulaire.* — Care se referă la gât. *Vână jugulară*.

— N. după fr.

JUGULUIRE s. f.

JUGUITÔRIU † s. m.

JUGURÉL s. m.

JUGUȚ s. m.

v. **jug**.

JUHĂLĂ s. f. v. **jigală**.

JUHĂT s. a. *Bruit confus.* — (Transilv.) Vuiet, freamăt. *Nu se putu hodini De juhătul frunzelor.* VICIU, 33. — Cf. jocot.

JUI vb. IV^a v. **joi**.

JUIGĂNI adj. m. pl. v. **jugan**.

JUJĂU s. a. v. **jujeu**.

JUJÉU s. a. 1°. *Tribart.* 2°. *Supplice infligé aux chiens le dernier jour avant le carême.* 3°. *Verge.* — (Muntenia și Transilv.)

1°. Un fel de jug mic triunghiular, făcut dintr'o

crăcană și o bucată de lemn, pusă transversal, care se pune în gâtul porcilor (câinilor, vițelilor, etc.) ca să-i împiedece să treacă prin garduri sau prin găuri în grădini, cotețe, etc., hădărău, jug (III 1°). *Jugul de porci, numit în Ardeal jucu sau jucu se pune în gâtul porcilor.* PAMFILE, I. C. 146. *Atât de treabă ce este, Numai jucu îi lipsește.* PANN, P. V. III 39. Cf. ZANNE, 371. *Să puie vulpii hădărău (jijău), Că prea umblă noaptea rău.* MAT. FOLC. 99.

2°. Aparat de torturat câinii; p. ext. datins din cea dintâi luni a postului mare de a da pe câni în târbacă, adică a-i hiciă, a-i bate și a-i chinui. MARIAN, S. II 9. Cf. vălărit. În comună Tonea, jud. Ialomița, jucu se face întocmai ca un leagăn, iar în mijloc se fixează o funie îndoită, unde se pune cănele. MARIAN, S. II 11. A doua zi [după lăsatul secului] fac jujău, adică un fel de învărtitoare pe roată pentru câni, până ameușesc. H. XIV 450. Spre lăsatul de carne, poporul de aici torturează câinii cu ferestraie de lemn la coadă, apoi le dă tărățe cu apă și în fine îi ridică în furci de lemn, numindu-se această tortură: *dați la jăjeu...*, ca să nu turbeze câinii vara, sau ca să alunge iarna, să vină primăvara. H. II 252. *Jujeul pentru câni.* ȘEZ. I 42/12.

3°. Nuia lungă și subțire, japă. ION CR. VIII 188. [Și: *jijeu (jăjeu)* s. a., *jugéu* s. a. VICIU, GL.; (+ *jug*) *jugău* TDRG.: — *jajău* s. a. = jărdic scurtă și groasă, tămănjer. ION CR. II 135: — (prin confuzie, cu *juglău* = *juglan*) *juglău* s. a. (Mațau, j. Muscel). Com. COMAN.]

— Din slav (cf. paleosl. *žezili* «collare», bulg. *žezlŭ* «cărjă», sârb. *žezeli* «bătă, hădărag, lemn de care se leagă câinii»).

JUJUB s. m. (Bot.) *Jujubier*. — Mic arbust spinos, originar din Siria, al cărui fruct e întrebuințat în medicină în contra guturaiului și tusei. [Feminin: *jujubă* s. = fructul jujubului]. — N. din fr. *jujube* «fructul jujubului» (lat. *zizyphum*, din grecește).

JUJUBĂ s. f. (Bot., Med.) v. **jujub**.

JULĂ s. f. Femme dont la coiffure est relevée et tirée en arrière; femme mal habillée qui fait des manières. — Femeie cu părul pieptenat îndărpt, de i se văd tâmplele și fruntea goală, cf. beleu jet (ȘEZ. III 69/a); p. ext. femeie sărăcăcios îmbrăcată, care totuși voeste să se țină și face mutre (REV. CRIT. III 158). [Derivat: *juleândră* s. f. = fată, femeie înaltă, voinică și cu mers bărbătesc (ȘEZ. XXXII 106); — *suleândră* s. f. = femeie care poartă pe cineva de nas, îl mână de pe o zi pe alta (MARIAN); curvă, buleandră, fleoarcă, haită. (LB.)]

— Cf. ung. *suli* «tuns, rețezat tare», și «viclean, perfid».

JULÁN s. m. v. **juglan**.

JULFĂ s. f. 1°. *Chênevis*. 2°. *Plat préparé au chênevis*. 3°. *Sobriquet*.

1°. Sămânță de cânepă. PANȚU, PL., PAMFILE, I, C. 241.

2°. Măncare de post făcută din sămânță de cânepă (CREANGĂ, GL.). Se prepară în mai multe feluri: În Moldova, sămânța de cânepă se pisează în piună, până se face turtă; se încălzește puțin la foc într'o strachină mare, se pune în ea puțină apă fierbinte și se mestecă. Când credem că s'a muiat totul, se umple strachina cu apă caldă și se căpătăm un lapte dulce care se strecoară prin sită sau prin sită, ca să rămâie hoaspa. Laptele acesta se pune într'o oală la foc de fierbe.

În timpul fiertului, laptele se încheagă puțin ca jintă și căpătăm astfel *jolfa*, în care se pune puțină sare. *Jolfa* se poate face și din trușnic, turtele ce rămân de la oloiu (făcut din sămânță de cânepă), dar nu-i gustoasă și dulce. PAMFILE, I. C. 241. Cf. ȘEZ. III 18/26, VIII 33, MARIAN, SE, I 163. În Ardeal *julfa*, numită *jufă*, este o turtă de făină din sămburi de bostan fiartă la foc (BUGNARIU, NĂS.); la Lupșa însemnează «bal-mojul» care nu se întoarce din hârb, când vrea să-l toarne, fiindcă nu-i untos și stă lipit de hârb (VICIU, GL.). *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, goluște, turte cu julfă și vârzare?* CREANGĂ, A. 10. Cf. MARIAN, SE. I 177. *Urliuială fiartă cu julfă de cânepă.* ION CR. III 290. *Julfă de sământă de cânepă fiartă cu lapte.* LEON, MED. 28. *Peste acest strat de turte se presară zahăr pisat, amestecat cu miez de nucă, asemenea pisat, sau numai julfă (julfă, jofă sau julfă) de sământă de cânepă.* PAMFILE, CRĂC. 17/10. *Dacă... peste pisat, fiert bine, turnăm julfă...* ȘEZ. VIII 33. Cf. H. X 33, 414, 508, 512, 540; XII 289, 302; MAT. FOLC. 1209.

3°. (Bucovina) Poreclă ce se dă unui om. Com. MARIAN.

[Și: *jölfă*, s. f., *julfă* s. f., *jofă* s. f., *jufă* s. f. *julfă* s. f. = zeama ce se face din sămânța de cânepă pusă la fiert. ION CR. I 146.]

— Probabil din ung. *zsufa* «gras», sămânța de cânepă fiind oleaginoasă și din ea extrăgându-se alevit de cânepă. Forma originară ar fi deci *jufo* întrebuințată în Transilv.; redarea lui *u* prin *ul* în cuvinte de origine ungurească e un fenomen cunoscut la noi. Dimpotrivă, ung. *zsufa* în înțelesul de «măncare» (din lapte covăsit sau zeamă de carne de porc sau miel, cu tăiței), întrebuințat numai în Secuime, pare a fi reîmprumutat din românește.

JULGHEALĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală**.

JULI vb. IV^a 1°. *S'écorcher*. 2°. *S'érafler*, se *mettre au vif*. 3°. *Se brûler*.

1°. (Mold. și Transilv.) Refl. și pronom. (construcția: *mă julesc la picior sau îmi julesc piciorul*). A se răni ușor prin lovire cu un corp tare s. ascuțit, astfel ca să se ia pielea de pe locul rănit. *Julirea* e deci mai mult decât sgarieră, dar mai puțin decât belirea și e sinonim cu sdrelirea și jupuirea (ȘEZ. XXXII 137). *Fiind la vânatoare, după ce au ucis un gigan sălbatic...*, s'au julit puțin cu lancea la mână. CANTEMIR, HR. 389/3. *Mulți pentru dorința slavei nasurile își julesc.* C. NEGRUZZI, II 289/11. [*Japa*] se giulea de garduri. CARAGIALE, S. 42/15. *Oă numa ce s'o julit la un deget.* D. STĂNOIU, C. I. 52. | (Mai rar). Trans. A produce cuiva o julitură. *Pulpile să nu-i julească.* CANTEMIR, HR. IST. 90.

2°. (Mai ales prin Banat și Vestul Transilv.) Refl. și pronom. A se roade (la piele), a se răni frecându-se, a se bate, a se glodi, a se dubi (BUGNARIU, NĂS.). *M'a julit botina; calul e julit de ham.* REV. CRIT. III 158. *Mi s'a julit pielea, talpa.* (p. ext.) *căputul* (= mantaua). Com. A. COCA. *Creanga stângă a trupiipei [plugului] carea umblă pre pământ ca să nu să julească* (= să să mănânce de pământ), *se înădește cu o nadă de fier.* LIUBA-IANA, M. 107.

3°. (Gorj) Refl. A se arde, a se frige. *M'am julit la mână cu apă fiartă.* PAȘCA, GL.

[Adjectiv: *julit* (cu negativul *nejulit*), -ă. A venit dela joc cu cotul *julit*. | Abstracte: *julire* s. f., *julit* s. a. = acțiunea de a se juli. *Înțepături, julari, sdreliri, ciupituri.* F. R. ATILA 71. (Fig.) *Betejirea și julirea cinștii, a slăvii nupelii.* CAN-

TEMIR, IST. 31; — **julitură** s. f. = rana produsă prin julire; locul unde s'a julit pielea, exco-riatie. *Julituri pe pielea pieptului... sânt semne de tuboaie.* L. FILIPESCU, ap. TDRG. Cf. ȘEZ. V 103, BIANU, D. 9].

— Din bulg. **žulja** «apăs, strivesc, frec» și (în Banat) sârb. **žul(j)iti** «a freca».

JULITURĂ s. f. v. **juli**

JULUI vb. IV^a v. **jelui**.

JULUMI vb. IV^a. *Tromper.* — (Mehedinți) A înșela. N. REV. CRIT. 1910, 86. — Cf. ciumeli (cimili).

JUMĂ s. f. jumătate.

JUMĂLT s. m. (ș. d.) v. **zmalț** (ș. d.)

JUMĂNĂRAT, **Ă** adj. *Aux branches gémînées.* — (Banat) Crescut din aceeași tulpină, în formă de gemănare, îngemănărat, îngemănat. O poamă, un pom de gemăn, adică dublu, se zice *jumănărat*. Com. LIUBA.

— Derivat din *gemănare*, cu suf. participial *-at*.

JUMĂRĂ s. f. I^o. *Grattons, rillons. Homme très maigre.* 2°. *Oeufs brouillés.*

I^o. (Mai ales la plur.) Bucățile de carne s. piele ce rămân din osânza, slămina sau seul din care s'a topit toată grăsimea. LB., H. XVI 261. *Osânza... se topește... Scot jumările («giumerile»), partea cărnăoasă.* PAMFILE, I. C. 60/21. *Varză... Murată de-o săptămână C'o jumară de slănină.* MARIAN, SA. 40. Cf. H. XVI 267. || Fig. Poreclă dată unui om foarte slab și hiteon (MARIAN), om uscăcios (ȘEZ. V. 103) (propriu: «stors, lipsit de orice grăsime»).

2°. (Munt., la plur. *jumări*) Măncare făcută din ouă bătute și puse la prăjit în unt sau grăsime (în care pe alocuri se amestecă și făină de porumb, cf. MANOLESCU, I 331), (Mold.) scrob, (Transilvania) păpară. Cf. COSTINESCU, H. IV 12. *Ouă pentru ochiuri și jumări.* FILIMON, C. II 341.

[Plur. *-mări și -meri* (ALEX.), *-mere* (MARIAN)]. Și: **jumeră** s. f. = cojile uscate ce rămân de la topirea untelui, seului, etc. ȘEZ. 103; (Banat) mămăligă făcută în unsoarea rămasă din topirea untului cu zară (LIUBA), făină de păpușoiu bătută cu lapte și ouă, pe urmă părjolită într'o tigaie la foc (Com. IZVERNICEANU). | Derivate: **jumărcă** s. f. (și mai ales plur. *jumerci*) = jumară. Com. LIUBA. *A topit clisă și a făcut jumerci* (Lătunaș, lângă Vârșeț). VICIU, GL.; — **jumerete** s. a. plur. = bucățele de grăsime de porc din care se stoarce unsoarea. Com. IZVERNICEANU, H. XVIII 174.]

— Avem, pe cât se pare, a face cu două cuvinte deosebite. În sensul I^o, *jumară* (*jumarcă*) e de origine slavă, cf. bulg. *žumerki*, idem, sârb. *žmire* (plur.), idem, rus. *žimera, žemera, žomera* «ceceace a fost stors, tescovină», care, toate, sânt derivate de la *žim-* «storc» (decî înrudit cu *jintiță*). În înțelesul 2° se pare, dimpotrivă, că avem a face cu germ.-austr. *Schmarn* «un fel de prăjitură făcută din grîș sau din aluat de clătite, care se zdrobește în tigaie înainte de a se aduce la masă» pătruns și în ungurește (*zsumôrka* și, metatezat sub influența lui *morzsa* «sfărmitură», *morzśoka*, idem).

JUMĂRCĂ s. f. v. **jumară**.

JUMĂTĂ s. f. v. **jumătate**.

JUMĂTĂTE s. f. I. 1°. *Moitié, demi(e), mi.* 2°. *A moitié, demi* (invariable). *mi.* II. 1°. *Moitié, milieu.* 2°. *A moitié.* III. 1°. *Demi-litre, chopine.* 2°. *Souliers bas.* 3°. *Demi-semelle.* 4°. *Bâton d'arpenteur* (constituant une mesure). 5°. *Demi-meule.* 6°. *Measure* (de 600 brins de chanvre). 7°. *Moitié, épouse.*

I. (Adesea în opoziție cu «tot» sau «întreg»).

1°. Substantiv (ca franc. «moitié», une-ori și «demi», germ. «Hälfte») Fiecare din cele două părți de mărime egală în care poate fi despărțită o unitate (corespunzând, aritmetic, lui $\frac{1}{2}$ și, în finanțe, lui 50%) *Nu am vrut jumătate; acuma [n']avem nemica!* ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 212/9. *Să te bată, bade, bată... Slujbele din nouă sate, De nu toate, jumătate!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 262/16. *Dă două jumătăți pe una întregă.* ZANNE, P. V. 371. *O jumătate îmi ajunge. Acest pendul sună orile și jumătățile.* COSTINESCU. *Mă mulțumesc cu jumătate.* TDRG. *Jumătatea dreaptă e mai frumoasă decât jumătatea stângă.*

[Prin «și» se indică plusul care întrece cu o parte egală cu $\frac{1}{2}$; une-ori acest «și» poate fi însă — ca în germanul *zwei ein halb* — și omis].

Doao mile și jumătate. CORESI, EV. 97/13. *Un leu și jumătate.* URICARIUL, XIV 36/21. *Nouă ani și giumătate.* RUSSO, S. 99/10. *Acele și jumătate ducă le vei cere, și le va da.* RETEGANUL, P. II 43/23. *Un metru, un cot, un stânjen și jumătate.* DR. VII 215. *E ora douăsprezece jumătate.* C. PETRESCU, f. 242. # *Un măgar (dobitoc, prost, hoț, drac, porc de căne, ramolit, etc.) și jumătate*

= unul care întrece pe toți măgarii (dobitocacele, proștii, etc.) în măgărie (dobitocie, prostie, etc.). (Tot așa în limbile balcanice: n.-gr. *Éναξ γιάδαρος* *νὰ μισός*; alb. *është gomar e gjusmë*; bulg. *magare i polovina PAPAHAĞI*, P. A. 135; dar și în franțuzește: à corsaire, corsaire et demi). *Gălcescu nu e așa cum îl cred ei, ci e un om și jumătate* (= în toată firea). TELEOR, ap. TDRG. *Primar și jumătate* (= foarte capabil, energetic), *mă! Cum mai puse botnița la toți!* RĂDULESCU-NIGER, ib. *Ești un prost și jumătate* (= mare). ȘEZ. III 186/13. (Totul din care jumătatea face parte se arată printr'un genitiv s. prin prep. de, din). *O jumătate de ceas.* CORESI, EV. 408/7. *Jumătate den avuția lor împart.* id. ib. 303/33. *Să-i dea și partea lui..., giumătate din comoară.* PRAV. 308. *I-am vândut o jum[ă]tate de pogon.* HRISOV (a. 1650), ap. GCR. I 135/7. *Giumătate de sat* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 16. *I-am vândut partea mea... jumătate din Ghelemeiu.* URICARIUL, XX 179. *Gimătate de palmă* [de loc]. ECONOMIA, 153. *Cincizeci giumătăți de coale scrisă* (= scrise). CAT. MAN. III, 7. *Am reproduc... jumătate numai a articolului.* RUSSO, S. 61/22. *Aceasta îmi dă drept a spune că aci are numai o jumătate de cunoștință.* MAIORESCU, D. I 284/27. (Repetat) *Jumătate din mere erau coapte și jumătate crude.*

TDRG. *Gheorghe se așează p'o jumătate de scaun.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Să-i deie fata și jumătate din împărăție.* CREANGĂ, P. 228. | *Jumătate de are* uneori înțelesul latinescului *semi* — sau franc. *mi* — în cuvinte compuse. *Sânt și jumătăți de strigoii, mai ales de strigoaice.* PAMFILE, DUȘM. 129. *Erau și jumătăți de zei* (= semizei). ISPIRESCU, U. 4/9. # *Cu jumătate de gură* (cf. ngr. *μὲ μισό στόμα*; alb. *me gjusmë gojë*; bulg. s. polovina usta PAPAHAĞI, P. A. 135, dar și fr.: à demi-voix) = fără convingere, fără voie s. hotărîre, nu cu toată inima. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul cam cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. *Jumătate-de-om* (Mitol. pop.) = ființă omenească închipuită, numai cu o mână, cu un picior și cu un ochiu, care poate muri și în via mereu. *Acel munte este moșia lui Jumătate-de-om.* ISPIRESCU, L. 41. *Jumătate de naș* =

crăcană și o bucată de lemn, pusă transversal, care se pune în gâtul porcilor (câinilor, vițelilor, etc.) ca să-i împiedece să treacă prin garduri sau prin găuri în grădini, cotețe, etc., hădărău, jug (III 1°). *Jugul de porci, numit în Ardeal jucu sau jujeu se pune în gâtul porcilor.* PAMFILE. I. C. 146. *Atât de treabă ce este, Numai jujeu îi lipsește.* PANN, P. V. III 39. Cf. ZANNE, 371. *Să puie vulpii hădărău (jijău), Că prea umblă noaptea rău.* MAT. FOLC. 99.

2°. Aparat de torturat câinii; p. ext. datins din cea dintâi luni a postului mare de a da pe câini în târbacă, adică a-i hiciă, a-i bate și a-i chinui. MARIAN, S. II 9. Cf. vălărit. În comună Tonea, jud. Ialomița, jujeul se face întocmai ca un leagăn, iar în mijloc se fixează o funie îndoită, unde se pune cănele. MARIAN, S. II 11. A doua zi [după lăsatul secului] fac jujău, adică un fel de învârtitoare pe roată pentru câini, până ametește. H. XIV 450. Spre lăsatul de carne, poporul de aici torturează câinii cu ferestraie de lemn la coadă, apoi le dă tărățe cu apă și în fine îi ridică în furci de lemn, numindu-se această tortură: *dați la jăjeu...* ca să nu turbeze câinii vara, sau ca să alunge iarna, să vină primăvara. H. II 252. *Jujeu pentru câini.* ȘEZ. I 42/12.

3°. Nuia lungă și subțire, japă. ION CR. VIII 188. [Și: *jijeu (jăjeu)* s. a., *jugéu* s. a. VICIU, GL.; (+ *jug*) *jugău* TDRG.: — *jajău* s. a. = jărdie scurtă și groasă, tămanjer. ION CR. II 135: -- (prin confuzie, cu *juglău* = *juglan*) *juglău* s. a. (Mațau, j. Muscel). Com. COMAN.]

— Din slav (cf. paleosl. *žezilī* «collare», bulg. *žezlū* «cărjă», sârb. *žezeli* «bătă, hădărag, lemn de care se leagă câinii»).

JUJUB s. m. (Bot.) *Jujubier*. — Mic arbust spinos, originar din Siria, al cărui fruct e întrebuințat în medicină în contra guturaiului și tusei. [Feminin: *jujubă* s. = fructul jujubului].

— N. din fr. *jujube* «fructul jujubului» (lat. *zizyphum*, din grecește).

JUJUBĂ s. f. (Bot., Med.) v. **jujub**.

JULĂ s. f. Femme dont la coiffure est relevée et tirée en arrière; femme mal habillée qui fait des manières. — Femeie cu părul pieptenat îndărăpt, de i se văd tâmplele și fruntea goală, cf. beleucioț (ȘEZ. III 69/a); p. ext. femeie sărăcuțos îmbrăcată, care totuși voeste să se țină și face mutre (REV. CRIT. III 158). [Derivat: *juleândră* s. f. = fată, femeie înaltă, voinică și cu mers bărbătesc (ȘEZ. XXXII 106); — *șuleândră* s. f. = femeie care poartă pe cineva de nas, îl mână de pe o zi pe alta (MARIAN); curvă, buleandă, fleoarcă, haită. (LB.)]

— Cf. ung. *suli* «tuns, rețezat tare», și «viclean, perfid».

JULÁN s. m. v. **juglan**.

JULFĂ s. f. 1°. *Chênevis*. 2°. *Plat préparé au chênevis*. 3°. *Sobriquet*.

1°. Sămânță de cânepă. PANȚU, PL., PAMFILE, I, C. 241.

2°. Măncare de post făcută din sămânță de cânepă (CREANGĂ, GL.). Se prepară în mai multe feluri: în Moldova, sămânța de cânepă se pisează în piuă, până se face turtă; se încălzește puțin la foc într'o strachină mare, se pune în ea puțină apă fierbinte și se mestecă. Când credem că s'a muiat totul, se umple strachina cu apă caldută și căpătăm un lapte dulce care se strecoară prin sitică sau prin sită, ca să rămâie hoaspa. Laptele acesta se pune într'o oală la foc de fierbe.

În timpul fiertului, laptele se încheagă puțin ca jintifa și căpătăm astfel *jolfa*, în care se pune puțină sare. *Jolfa* se poate face și din trușnic, turtele ce rămân de la oloiu (făcut din sămânță de cânepă), dar nu-i gustoasă și dulce. PAMFILE, I. C. 241. Cf. ȘEZ. III 18/28, VIII 33, MARIAN, SE. I 163. În Ardeal *julfa*, numită *jufă*, este o turtă de făină din sămburi de bostan fiartă la foc (BUGNARIU, NĂS.); la Lupșa însemnează «bal-mojul» care nu se întoarce din hârb, când vrea să-l toarne, fiindcă nu-i untos și stă lipit de hârb (VICIU, GL.). *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, goluște, turte cu julfă și vârzare?* CREANGĂ, A. 10. Cf. MARIAN, SE. I 177. *Urliuală fiartă cu jolfă de cânepă.* ION CR. III 290. *Julfă de sămânță de cânepă fiartă cu lapte.* LEON, MED. 28. *Peste acest strat de turte se presară zahăr pisat, amestecat cu miez de nucă, asemenea pisat, sau numai jolfă (julfă, jofă sau julfă) de sămânță de cânepă.* PAMFILE, CRĂC. 17/10. *Dacă... peste pisat, fiert bine, turnăm julfă...* ȘEZ. VIII 33. Cf. H. X 33, 414, 508, 512, 540; XII 289, 302; MAT. FOLC. 1209.

3°. (Bucovina) Poreclă ce se dă unui om. Com. MARIAN.

[Și: *jölfă*, s. f., *júflă* s. f., *jófă* s. f., *júfă* s. f. *júflă* s. f. = zeama ce se face din sămânța de cânepă pusă la fiert. ION CR. I 146.]

— Probabil din ung. *zsufa* «gras», sămânța de cânepă fiind oleaginoasă și din ea extrăgându-se uleiul de cânepă. Forma originară ar fi deci *jufă* întrebuințată în Transilv.; redarea lui *u* prin *ul* în cuvinte de origine ungurească e un fenomen cunoscut la noi. Dimpotrivă, ung. *zsufa* în înțelesul de «măncare» (din lapte covăsit sau zeamă de carne de porc sau miel, cu tăiței), întrebuințat numai în Secuime, pare a fi reîmprumutat din românește.

JULGHEALĂ s. f. (Bot., Crom.) v. **jolteală**.

JULÍ vb. IV^a 1°. *S'écorcher*. 2°. *S'érafler*, se *mettre au vif*. 3°. *Se brûler*.

1°. (Mold. și Transilv.) Refl. și pronom. (construcția: *mă julesc la picior sau îmi julesc piciorul*). A se răni ușor prin lovire cu un corp tare s. ascuțit, astfel ca să se ia pielea de pe locul rănit. *Julirea* e deci mai mult decât șgărierea, dar mai puțin decât belirea și e sinonim cu sdrelirea și jupuirea (ȘEZ. XXXII 137). *Fiind la vânătoare, după ce au ucis un gigan sălbatic..., s'au julit puținel cu lancea la mână.* CANTEMIR, HR. 389/a. *Mulți pentru dorința slavei nasurile își julesc.* C. NEGRUZZI, II 289/13. [Iapa] *se giulea de garduri.* CARAGIALA, S. 42/13. *Că numa ce s'o julit la un deget.* D. STĂNOIU, C. I. 52. | (Mai rar). Trans. A produce cuiva o jultură. *Pulpile să nu-i julească.* CANTEMIR, HR. IST. 90.

2°. (Mai ales prin Banat și Vestul Transilv.) Refl. și pronom. A se roade (la pielea), a se răni frecându-se, a se bate, a se glodi, a se dubi (BUGNARIU, NĂS.). *M'a julit botina; catul e julit de ham.* REV. CRIT. III 158. *Mi s'a julit pielea, talpa,* (p. ext.) *căputul* (= mantaua). Com. A. COCA. *Creanga stângă a trupitei [plugului] carea umblă pre pământ ca să nu să julească* (= să să mănânce de pământ), *se înădește cu o nadă de fier.* LIUBA-IANA, M. 107.

3°. (Gorj) Refl. A se arde, a se frige. *M'am julit la mână cu apă fiartă.* PAȘCA, GL.

[Adjectiv: *julit* (cu negativul *nejulit*), -ă. A venit dela joc cu cotul *julit*. | Abstracte: *julire* s. f., *julit* s. a. = acțiunea de a se juli. *Întepături, jului, sdreliri, ciupituri.* F. R. ATILA 71. (Fig.) *Betejirea și julirea cinstii, a slăvii numelui.* CAN-

TEMIR, IST. 31; — **julitură** s. f. = rană produsă prin julire; locul unde s'a julit pielea, exco-riacție. *Julitură pe pielea pieptului... sânt semne de duboai.* L. FILIPESCU, ap. TDRG. Cf. ȘEZ. V 103, BIANU, D. 9].

— Din bulg. **žulja** «apăs, strivesc, frec» și (în Banat) sârb. **žul(j)iti** «a frecă».

JULITURĂ s. f. v. **juli**

JULUI vb. IV^a v. **jelui**.

JULUMI vb. IV^a. *Tromper.* — (Mehedinți) A insula. N. REV. CRIT. 1910, 86. — Cf. *ciumeli* (cimili).

JUMĂ s. f. jumătate.

JUMĂLȚ s. m. (ș. d.) v. **zmalț** (ș. d.)

JUMĂNĂRĂT, -Ă adj. *Aux branches géminées.* — (Banat) Crescut din aceeași tulpină, în formă de gemănare, *îngemănărat, îngemănat.* O poamă, un pom de gemăn, adică dublu, se zice *jumănărat.* Com. LIUBA.

— Derivat din **gemănare**, cu suf. participial **-at**.

JUMĂRĂ s. f. 1°. *Grattons, rillons. Homme très maigre.* 2°. *Oeufs brouillés.*

1°. (Mai ales la plur.) Bucățile de carne s. piele ce rămân din osânza, slămina sau seul din care s'a topit toată grăsimea. LB., H. XVI 261. *Osânza... se topește... Scot jumările («giumerile»), partea cărnăoasă.* PAMFILE, I. C. 60/21. *Varză... Murată de-o săptămână O' o jumară de slănină.* MARIAN, SA. 40. Cf. H. XVI 267. || Fig. Poreclă dată unui om foarte slab și hiteon (MARIAN), om uscăcios (ȘEZ. V. 103) (propriu : «stors, lipsit de orice grăsime»).

2°. (Munt., la plur. *jumări*) Măncare făcută din ouă bătute și puse la prăjit în unt sau grăsime (în care pe alocuri se amestecă și făină de porumb, cf. MANOLESCU, I 331), (Mold.) scrob, (Transilvania) păpară. Cf. COSTINESCU, H. IV 12. *Ouă pentru ochiuri și jumări.* FILIMON, C. II 341.

[Plur. *-mări și -meri* (ALEX.), *-mere* (MARIAN).] | Și: **jumără** s. f. = cojile uscate ce rămân de la topierea untului, seului, etc. ȘEZ. 103; (Banat) mămăligă făcută în unsoarea rămasă din topierea untului cu zară (LIUBA), făină de păpușoiu bătută cu lapte și ouă, pe urmă părjolie într'o tigare la foc (Com. IZVERNICEANU). | Derivate: **jumărcă** s. f. (și mai ales plur. **jumărcei**) = jumară. Com. LIUBA. *A topit clisă și a făcut jumărce* (Lătunaș, lângă Vârșeț). VICIU, GL.; — **jumărețe** s. a. plur. = bucățele de grăsime de porc din care se stoarcă unsoarea. Com. IZVERNICEANU, H. XVIII 174.]

— Avem, pe cât se pare, a face cu două cuvinte deosebite. În sensul 1°, *jumară (jumarcă)* e de origine slavă, cf. bulg. *žumerki*, idem, sârb. *žmire* (plur.), idem, rus. *žimera, žemera, žomera* «ceace a fost stors, tescovină», care, toate, sânt derivate de la *žim-* «storce» (decă înrudit cu *jintiță*). În înțelesul 2° se pare, dimpotrivă, că avem a face cu germ.-austr. *Schmarn* «un fel de prăjitură făcută din griș sau din aluat de clătite, care se zdrobește în tigare înainte de a se aduce la masă» pătruns și în ungurește (*zsumórka* și, metatezat sub influența lui *morzsa* «sfărmitură», *morzsóka*, idem).

JUMĂRCĂ s. f. v. **jumară**.

JUMĂTĂ s. f. v. **jumătate**.

JUMĂTĂTE s. f. I. 1°. *Moitié, demi(e), mi.* 2°. *A moitié, demi* (invariable), *mi.* II. 1°. *Moitié, milieu.* 2°. *A moitié.* III. 1°. *Demi-litre, chopine.* 2°. *Souliers bas.* 3°. *Demi-semelle.* 4°. *Bâton d'arpenteur* (constituant une mesure). 5°. *Demi-meule.* 6°. *Mesure* (de 600 brins de chanvre). 7°. *Moitié, épouse.*

I. (Adesea în opoziție cu «tot» sau «întreg»).

1°. Substantiv (ca franc. «moitiés», une-ori și «demi», germ. «Hälfte») Fiecare din cele două părți de mărime egală în care poate fi despărțită o unitate (corespunzând, aritmetic, lui 1/2 și, în finanțe, lui 50%). Nu am vrut jumătate; acumă [n'avem nemica! ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 212/9. *Să te bată, bade, bată... Slujbele din nouă sate, De nu toate, jumătate! JARNÍK-BĂRSEANU, D. 262/16. Dă două jumătăți pe una întreagă. ZANNE, P. V. 371. O jumătate îmi ajunge. Acest pendul sună orile și jumătățile. COSTINESCU. Mă mulțumesc cu jumătate. TDRG. Jumătatea dreaptă e mai frumoasă decât jumătatea stângă.*

| (Prin «și» se indică plusul care întrece cu o parte egală la 1/2; une-ori acest «și» poate fi însă — ca în germanul *zwei ein halb* — și omis).

Doao mile și jumătate. CORESI, EV. 97/13. Un leu și jumătate. URICARIUL, XIV 36/21. Nouă ani și giumătate. RUSSO, S. 99/10. Acele și jumătate dacă le vei cere, și le va da. RETEGANUL, P. II 43/23. Un metru, un cot, un stânjen și jumătate. DR. VII 215. E ora douăsprezece jumătate. C. PETRESCU, f. 242. # Un măgar (dobitoc, prost, hoț, drac, porc de câne, ramolit, etc.) și jumătate = unul care întrece pe toți măgarii (dobitoacele, proștii, etc.) în măgărie (dobitocie, prostie, etc.).

(Tot așa în limbile balcanice: n.-gr. *Éναξ γιάδαρος καί μισός*; alb. *është gomar e gjusmë*; bulg. *magare i polovina PAPAHAĞI, P. A. 135*; dar și în franțuzește: à corsaire, corsaire et demi). *Gălcescu nu e așa cum îl cred ei, ci e un om și jumătate (= în toată firea). TELEOR, ap. TDRG. Primar și jumătate (= foarte capabil, energetic), mă! Cum mai puse botnița la toți! RĂDULESCU-NIGER, ib. Ești un prost și jumătate (= mare). ȘEZ. III 186/13. (Totul din care jumătatea face parte se arată printr'un genitiv s. prin prep. de, din).*

O jumătate de ceas. CORESI, EV. 408/7. Jumătate den avuția lor împart. id. ib. 303/33. Să-i dea și partea lui..., giumătate din comoară. PRAV. 308. I-am vândut o jum[ă]tate de pogan. HRISOV (a. 1650), ap. GCR. I 135/5. Giumătate de sat (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 16. I-am vândut partea mea... jumătate din Ghelemeiu. URICARIUL, XX 179. Gimătate de palmă [de loc]. ECONOMIA, 153. Cincizeci giumătăți de coale scrisă (= scrise).

CAT. MAN. III, 7. *Am reproduc... jumătate numai a articolului. RUSSO, S. 61/22. Aceasta îmi dă drept a spune că aci are numai o jumătate de cunoștință. MAIORESCU, D. I 284/27. (Repetat) Jumătate din mere erau coapte și jumătate crude. TDRG. Gheorghe se așează p'o jumătate de seau. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. Să-i deie fata și jumătate din împărăție. CREANGĂ, P. 228. | Jumătate de are uneori înțelesul latinescului *semi* — sau franc. *mi* — în cuvinte compuse. Sânt și jumătăți de strigoii, mai ales de strigoaice. PAMFILE, DUȘM. 129. Erau și jumătăți de zei (= semizei). ISPIRESCU, U. 4/9. # Cu jumătate de gură (cf. ngr. *μὲ μισό στόμα*; alb. *me gjusmë gojë*; bulg. s. polovina usta PAPAHAĞI, P. A. 135, dar și fr.: à demi-voix) = fără convingere, fără voie s. hotărîre, nu cu toată inima. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul cam cu jumătate de gură. CREANGĂ, P. 197. Jumătate-de-om* (Mitol. pop.) = ființă omenească închipuită, numai cu o mână, cu un picior și cu un ochiu, care poate muri și învia mereu. *Acel munte este moșia lui Jumătate-de-om. ISPIRESCU, L. 41. Jumătate de naș =**

618.504

cineva care fără să fie nașul (sau nașa), retează părul copilului. MARIAN, NA. 410. **Jumătate-de-pasăre** = codobatură. MARIAN, O. I 327. **Jumătate-de-pită** = o constelație constând din trei stele în formă de triunghi. H. XVII 125. | (Rar) **Prin jumătate** loc. adj. = înjumătățit. *Intrând regimentu' întreg în foc, ieșind înapoi prin jumătate...* (Muscel). G.-TISTU, B. 20.

2°. Adjectival și adverbial (în opoziție cu «tot» și «întreg», jumătate ajunge să se întrebuițeze fără prepoziție, în juxtapuneri, ca atribut, înainte sau după un substantiv s. adjectiv, sau ca determinare a predicatului, având sensul germ. «halb» sau al francezului «demi» indeclinabil, cf. însă și franc. *moitié*, alături de *à moitié* în: «il est moitié roumain, moitié français». În această întrebuițare, jumătate stă în concurență cu locuțiunile adverbiale și adjectivale de **jumătate**, pe jumătate — cf. de tot, pe de-a'ntregul — și, rar, în jumătate. Se întrebuițează, ca și acestea, adesea repetat). *De e de jumătate stricat, necurat pare-i-se-va că va fi...* [De] e de tot stricat... *nădejde de curăție n'are.* CORESI, EV. 427/6. *Jumătate viu lăsară.* id. ib. 392/3. (Chiar și articulat) *Jumătatea omul intru... moarte căzu.* id. ib. 392/3. *Se vădzură... cu obrazele negre, unora de jumătate, altora de tot.* DOSOFTEIU, V. S. 148. *Arc (= ar) putea fi jumătate tot poleiți.* GEOGRAFIA, ap. GCR. I 178/2. *Sumetate nyamcs* = lat. *semigermanus*; *sumetate gol* = lat. *seminudus*. LEX. MARS. 245. *Spre îndestularea slujbii cuviincioase la asemene locuri, să fie hotărîre, ca împreună cu în jumătate numărul de scutelnici... să aibă și deplin numărul de breslasi.* URICARIUL, IV 186/3. *Nici pe jumătate copaciul nu sâpase.* DRĂGHICI, R. 154. *Cale de douăsprezece verste (ca jumătate poștă).* C. NEGRUZZI, I 36. *Alții, pe jumătate încățați...* RUSSO, S. 6/2. *A vorbit... numai în jumătate cunoștință de cauză.* MAIORESCU, D. I 284/3. *Hainele curate, jumătate de târgoveț, jumătate de țăran, dovedeau bunăstare.* C. PETRESCU, I. II 141. *Bu pot mărturisi cu luțereri nopții și cu stele jumătate Că de cai nu avuiu parte Făr (= ci numai) de stare jumătate și de mânzi a treia parte.* BIBICESCU, P. P. 163. *Dă-ți mânia după spate, Ca să bem în jumătate (unul cât altul, când unul când altul, în deplină armonie).* ALECSANDRI, P. P. 73/22. *Muiera cât de puternică, dărbat pe jumătate.* ZANNE, P. II 280. *Cine hainele și le păstrează, le are pe jumătate.* ib. III 184. # **Cu gura** (s. **glasul**) jumătate = cu jumătate de gură. *A răspuns fata cu glasul jumătate.* FUNDESCU, B. 119/15. **Cu jumătate preț** (și în jumătate prețel COSTINESCU) = fr. *à moitié prix*. PONTBRIANT.

II. 1°. Substantiv și loc. adv. și adj. *Mijloc, miez. Dușmanii nici până la jumătatea apei [nu] ajunsesă.* DRĂGHICI, R. 167. *Și mă cută, mamă, cută... La tabăra jumătate (la = mijlocul taberii).* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324/1. *Măne pe la ziuă jumătate...* H. IV 6^b. **La calea (drumul) jumătate s. la jumătate calea (drumul) s. la jumătatea căii (drumului)** = la egală distanță și de locul de unde ai pornit și de locul unde vrei să ajungi. *Bu plec cu sacu'n spate — La calea jumătate Cer plata.* COȘBUC, B. 33. *Ajungând... Pân la jumătate cale...* TEODORESCU, P. P. 163^b. *A se opri la calea jumătate* = a nu termina s. a termina rău ceea ce a fost început bine. ZANNE, P. 34.

2°. Adverbial. Mai mult, în mare parte, aproape de tot. *Sântem morți jumătate.* BARAC, ap. GCR. II 174/a. *Ochii... pe jumătate închisi.* EMINESCU, N. S. *Cine are cal ticălos, jumătate (propriu: jumătate din drum) umblă pe jos.* ZANNE, P. I 344.

III. Spec. 1°. (Eliptic din jumătate de litru s. oca) Măsură de capacitate de 1/2 litru (s. oca), cf. halbă (de bere), fârtal, șfert. *Sătul, încălzit de jumătatea de vin, prinse din nou cu raj.* C. PETRESCU, C. V. 39. *Mai adu o jumătate!*

2°. (La plur.; eliptic din jumătăți de ghețe s. în loc de cioboțică H. X 261, probabil după germ. *Halbschuhe* s. fr. *demi-bottine*) Pantofi (în opoziție cu «ghetele», care-s întregi). *Mi-am cumpărat niște jumătăți.*

3°. (Cism.) Partea de dinainte a gheței, cuprinzând pingeaua (talpa), pe alocuri și fața. *Am trimis ghețele să le pună jumătăți.*

4°. (Agric., Mold., eliptic din jumătate de prăjină) Nuiaua cu care se măsură pământul, băț. (Are 12 palme s. 3 m. 36 și două jumătăți fac o prăjină) *Câte jumătăți ai?* Com. T. NAUM.

5°. (Agric., Mold.) *Jumătatea (de claie)* e compusă dintr'un număr de snopi, care variază (7, 9, 10, 13, 15, 17, 20) după regiuni, așezați unul peste altul în formă de cruce și cu spicele înăuntru. Se mai numește și cărstă, cărstac, clăiță, cruce, petiță. Cf. PAMFILE, A. 133/19, 134/1, 13, 25, 135/7. *Facerea jumătăților de clăi.* I. IONESCU, C. 134. *Holda mândră... Se ridică'n snopi de aur, Se clădește'n jumătăți.* ALECSANDRI, P. III 67. *Treisprezece snopi alcătuesc o jumătate.* ION CR. III 258. *La făcutul jumătăților se pune un snop jos.* PAMFILE, A. 133/25.

6°. (Țes.) Măsură de 20 de jăreții sau 600 fire de tort. Com. TOMIAC. *În alt ciubăr mare... se pune un rând de scule (călepe, torturi ori jumătăți).* PAMFILE-LUPESCU, CR. 167/15.

7°. (Mai mult în glumă, cf. germ. «die bessere Hälfte») Soție, nevastă. *Vino să te prezint jumătăței mele, care mă respectă așa de puțin.* D. ZAMFIRESCU, R. 22. *Ce ți s'a întâmplat babo? zise el, cum își văzu jumătatea.* ISPIRESCU, L. 96. | Forme scurtate: (prin haplogie): **jumăte** s. f. *Am prins nouăzeci și nouă jumate.* CONV. LIT. XLIV II 73. *Slujesc de nouă ani jumate.* MAT. FOLC. 160. *Pe jumate s'o golească.* TEODORESCU, P. P. 583, cf. ȘEZ., V 103; — (prin haplogie din jumătate de) **jumăte de...** și **juma de...** 50 franci pe jumăte de an ș'un rând de straic bune. CONV. LIT. XLIV, vol. I 649. *A mai fost și oameni jumăta-dă-om... c'o jumăta dă gură, c'o jumăta dă nas.* ȘEZ. III 30/23, cf. IV 197/12-13. *Satul nostru ie jumăta Bulgari, jumăta Rumâni.* GRĂTUL I 168/15. *Pentru o jumă de falce i-an (= am) muncit.* ib. 391/20; — **jūă** s. f. *Pun o jūă de rublă.* CONV. LIT. XLIV II 74, cf. CHIRIȚESCU, GR. 250. | Verb.: **jumătăta** † vb. I^a și **jumătăți** † vb. IV^a PONTBRIANT = înjumătăți, (cu derivațtele: **jumătățare** † s. f. = înjumătățire. *Nu mă duce pre mine întru jumătățarea zilelor mele.* KLAIN, ap. GCR. II 186/13; **jumătățat**, -ă † adj. = înjumătățit. *Și 'ntru jumătățate zilele mele nu mă piarde.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/15).

— După cum a arătat Fr. Miklosich, *Rumunische Untersuchungen* I 269 și *Beiträge* II 12, cuvântul e de origine albaneză: *gjymës* «pe jumătate», *gjymësë* «jumătate», care — după N. Jokl — sânt forme derivate cu suf. -io dintr'un mai vechiu **gjymëtë*, ale cărui reflexe se păstrează până azi în dialectul geg (*gjymët* «pe jumătate plin s. gol, ciuntit», *gjymtë* «răpos, cu povârnișuri», *gjymtoj* «împuținez»). Forma veche românească a primit sufixul -(t)ate (ca în *noutate, bogătate, dreptate*), poate prin încrucișare cu reflexul pierdut din limbă al latinescului *dimidiatus, -atem* (O. Densușianu, *Hist. l. roum.* I 295) sau *mediatus, -atem* (Tiktin, *Dicț. rom.-germ.*). La Aromâni, alături de formele *džumitätze* (megl.

zimitati), *dzumitat*, *dzumită*, întâlnim și derivatul cu alt sufix: *dzumetoc(ă)* «măsură de 1/2 de oca».

— Cf. *in jumătăți*.

JUMĂTĂȚĂ † vb. I^a
JUMĂTĂȚI † vb. IV^a
JUMĂTE s. f. } v. *jumătate*.

JUMEDIÉ s. f. *Foule d'enfants*. — (Bucov.) Copii mulți, pojadie. ȘEZ. XXXI 11. *Era odată un om sărac și gol ca degetu' și cu o jumedie de copchii pe capu lui*. ib. XXIII 52. [Și: *jumét* s. m. sing. = popor, mulțime. (h) alămustie. *Mult jumét de om*. URICARIUL, X 403, cf. GHE-
 TIE, R. M. 228.]

— *Jumet* e derivat din *jimî*, cu suf. col. -et; *jumedie* e modificat după *sumedenie*.

JUMERĂ s. f.
JUMERCI s. f. plur.
JUMERETE s. f. plur. } v. *jumară*.

JUMÉT s. m. sing. v. *jumedie*.

JUMÉTCĂ s. f. v. *miji*.

JUMÍ vb. IV^a = (Transilv.) *miji*. PAMFILE, J. III 5/36. Cf. *ajumi*. [Abstract: *jumít* s. a. = mijit. *De-a-jumitul* = de-a-mijitul (cf. *ajumi*). *Peste Olt, în Banat, Hațeg și Zarand [jocul] se chiamă și ajumitul, de-a-jumitul, d'a-ajumita, jumetcă, mijit*. PAMFILE, J. III 5/11. *De-a-jumitul* = joc copilăresc. H. XVII 256. Copiii se joacă: «de-a-jumitul» = de-a mija (Brad). VICIU, GL. | Derivat: *jumétcă* s. f. = de-a-jumitul, de-a-mija, baba-oarba. PAMFILE, J. III 5/11. Cf. HEM. 609/21, H. XVIII 6.]

— Din bulg. *žumja* «mijesc». Cf. *miji*.

JUMUGÁIU s. m. sing. v. *jimigaiu*.

JUMULEÁLA s. f. v. *jumuli*.

JUMULÍ vb. IV^a trans. 1°. *Plumer. Épiler. Dépouiller. Muer*. 2°. *Plumer, dépouiller* (figuré). 3°. *Rosser*.

1°. (Complementul: penele) A smulge penele (GOROVEI, CR.) s. fulgii de pe o pasăre; (complementul: pasărea) a curăți de pene, de fulgi o pasăre tăiată (CREANGĂ, GL.). Cf. *ciupeli*, *ciupără*. *Jumulea o găscă nevastă-mea*. ISPIRESCU, L. 368. *Trebue a-i jumuli penele de pe cap*. ȘEZ. III 119/31. *Și mi-o opărea Și mi-o jumulea*. TEODORESCU, P. P. 144. *Când tai un cocoș, să-i jumoli din penele aripelor*. GOROVEI, CR. 994. Cf. ȘEZ. XII 158. || P. anal. (La om și animale) A smulge părul din rădăcină (PĂSCULESCU, L. P.). *Am cătușit niște iepuroi și am de gând să-i jumulesc*. CREANGĂ, P. 304. *Palma că-și trăgea, Păru-și jumulea*. PĂSCULESCU, L. P. 155. | A goli, a despoia (de fructe), a lăsa golit, despoiat. *Și era să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-și împodobească salonul la primirea prefectului!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 246. *Cineva jumulește pomul de mere*. ISPIRESCU, L. 74. || (Neobișnuit) Refl. (Despre păsări) A năpârli, a-și pierde penele. COSTINESCU.

2°. Fig. A despoia pe cineva de bani, a jefui. *Dăduse niște hoți peste tovarășii lui, și-i bătură, și-i jumuliră, de i-o lăsat cum i-o făcut mă-sa*. ȘEZ. VI 151. *Îl jumulește ca p'un puin de găină*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 59.

3°. A bate (COSTINESCU) pe cineva smulgându-i părul, a flocăi. *Însfacă iedul de urechi și-l flocăește și-l jumulește... de-i merg petecile*.

CREANGĂ, P. 24. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa..., știu că i-aș cărnosi și jumuli*. id. ib. 21.

[Ind. prez. *jumulesc*, (regional) *jumól*. | Ajective: *jumulít* (cu negativul *nejumulít*), -ă = smuls de pene, curățit de pene; pănșit (NOVA-COVICI, C. B. 24), cu penele căzute, năpârli; (despre om și animale) cu părul smuls; despoiat de bani, jefuit. *Cântând... prin iarbă, el dete peste pasărica rănită și jumulită*. ODOBESCU, III 190/30. *Ca plocon se aducea: carne de porc, umu or doi porcei «jumuliți», două ploști de vin și doi colaci*. PITIȘ, SCH. 106. *Ademenea zburătoarele — și jumulite, nejumulite, și le păpă*. CREANGĂ, P. 247. [Țăranii] fripti de dări, scorojiți de nevoi, jumuliți de oricine i-o ieși nainte. JIPESCU, O. 9; — *jumulítór, -oáre* (și substantivat) = (cel) care jumulește, jefuitor. | Abstracte: *jumulíre* s. f. = acțiunea de a jumuli; — *jumulít* s. a. = jumulire; (despre vie) prășit H. XII 225. *Găscă de jumulít* = prost, care se lasă ușor exploatat, jefuit. ZANNE, P. I 482. *Când le cădea 'n palmă câte o găscă de jumulít*. VLĂHUȚĂ, D. 267. — *jumuleálă* s. f. = jumulire, jumulít, *Trăește din jafuri, din jumuleli, din apucături*. JIPESCU, ap. TDRG.; — *jumulítură* s. f. = jumulire. DICT.]

— Probabil din ung. *gyomlálni* «a plivi, a smulge din rădăcină» (și cu sensul special: «a rupe tot al treilea lăstar nou de viță, toamnă»). A. SCRIBAN. — Cf. *jimui*, *jumuli*, *jumurlui*, *jimigaiu*.

JUMULÍ vb. IV^a v. *jimui*.

JUMULITURĂ s. f. v. *jumuli*.

JUMULTUÍ vb. IV^a v. *smălțui*.

JUMURLUÍ vb. IV^a v. *jimui*.

JUNC s. m. *Bouvillon*. — Taur s. bou tânăr, nepus la jug (PĂSCULESCU, L. P.), de la 2 la 3 ani. La doi ani [vițelului] i se zice *junc*. ION CR. IV 131. Boul când îi mic i se zice vițel, la un an mănzat, la doi ani *junc*. H. III 143, cf. 139, II 17, IV 247, X 465. *Giunc* = juvenesc. ANON. *Doară mărâncu carne de giuncu* (= ciuncu HUR.; tauri DOS.) PSALT. 96/17. *Juncii mici... hrăniți junghetași și totu e gata*. TETRAEV (1574) 238. *Junci grași ținură-mă*. CORESI, PS. 52. *Sângele juncilor*. id. EV. 392/15. *Și-m[i] adu... giunci ca să giunghem*. PALIA, ap. GCR. I. 66/15. *Foarte mulți și mari junci aduce la jărtvă*. NĂSTUREL, ib. 132/37. *Inima [era] sănătoasă, însă foarte mare ca de giuncu interțiu*. LET. II 37/. *Giuncii și cu tauri mămpresoară*. DOSOFTEIU, PS. 66. *Un junc de boi*. BIBLIA (1688) 206/12. *Se împung ca doi junci*. ALEXANDRIA, 149. *Dacă moare juncul, se răpune jugul*. PANN, P. V. 133. Cf. ZANNE, P. I. 497. *Să mănăncă carne de junc*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 317/22. *Apoi mai vreau... De ameză un junc gras*. PĂSCULESCU, L. P. 252/38. *La grădina cu doi nuci Să dau iarbă la doi giunci*. VASILIU, C. 103. *Junc gonitor*. H. II 79. | (Atribut la «bou»). *Numai doi boi junci d'avea*. ALEXICI, L. P. 95/21. [Grafia *ciuncu* în PSALT. HUR. e greșită. | Feminin: (lat. *juvencă-am*) *júncă* s. f. = vâcuță tânără între 2 și 3 ani (pe alocuri între 3 și 4 ani), junice, junică. *Zăpreteaste gadincilor din trestie; zboru de giunci între giunci* (= giuncile HUR.; vacile DOS.). PSALT. 130. *Au adus... pentru jărtva mântuirii junce doao*. BIBLIA (1688) 99/12. *În curte, pe lângă două junci și 4 berbeci... era*. C. NEGRUZZI, I 151. *Nu scapi nici cu giunca asta de mine*. CREANGĂ, A. 57.

I-au dat copilului o juncă. SBIERA, P. 188/26. Și de fiecare casă Câte un miel ș'o giuncă grasă. ALECSANDRI, P. P. 113/12. Juncă gonitoare. H. II 79. | Diminutive: **juncușor** s. m. Are și doi **juncușori frumusei și buni**. ȘEZ. IV 231/4; — **junculeán** s. m. CDDE. nr. 921; — **juncuț** s. m. = vițel de un an. ION CR. IV. 131, cf. LB.; — **juncuță** s. f. = vițea dela 2-4 ani. MARIAN. Spuneți-mi unde mi-i juncuța. SBIERA, P. 189/3. | — Din lat. **juvencus**, -um «taur tânăr». Cf. j u n - c a n.

JÚNCĂ s. f. v. **junc.**

JUNCÁN s. m. Bouvillon (jusqu'à 3 ou 4 ans). — Bou tânăr (între 3 și 4 ani), junc mai măricel. Cf. DAMÉ, T. 29, ION CR. IV 131, H. X 497. După vârstă, boii se numesc: vițel, mânzat, gonitor, **juncan**. H. X 535. Vițele aduse până acum pe această moșie sunt... 170 de juncani, gonitori și mânzați. I. IONESCU, II 399/24. Tămăia și juncanul ce-am jertfit. OLLĂNESCU, H. O. 112. O păreche de juncani tinerei. CONTEMPORANUL, III 657. Și-om da vaci Pe la săraci Și juncani Pe la sărmani. MARIAN, S. A. 37. Ce știe ghițelul..., gonitori, juncani... dă beldica ta? JIPESCU, O. 48/12. Dă-mi giuncanii tăi drept vamă. ALECSANDRI, P. P. 99/23. Carni di giuncan. VASILIU, C. 18. Puse plugul la perete, Juncanii la iarbă verde. PĂSCULESCU, L. P. 25/22. Nouă juncani jugăniți. ib. 21/12. Și dă sare la juncani. ȘEZ. IV 233/11. Lasă juncii la juncani. ib. V 43. Am un juncan frumos și gras... Când îl smâncește, tot satul clocotește [= clopotul]. GOROVEI C. 89. Cf. H. III 287, X 535. [Feminin: **juncână** (giuncână) s. f. = vacă tânără în anul al patrulea. H. X 497, cf. III 287; **juncâncă** s. f. Iși țesăla și își peria juncancele. C. PETRESCU, C. V. 174. | Diminutive: **juncănăș** s. m. Doi juncănăș, o vacă. DELAVRANCEA, S. 4. I-au juruit un juncănăș. SBIERA, P. 153/12. Carul cu doi juncănăș slabi și mititei. ȘEZ. I 258/207. Cf. GRAIUL II 388; — **juncânel** s. m. Ș'am adus 12 juncânei. ION CR. IV 4.] — Derivat din **junc** cu suf. augm. -an.

JUNCÂNĂ s. f. }
JUNCÂNĂȘ s. m. } v. **juncan**.
JUNCÂNCĂ s. f. }
JUNCÂNEL s. m. }

JUNCTIUNE s. f. *Jonction*. — Împrejurare, legătură, unire; p. ext. locul de împreunare. [Și: (franțuzism) **jonctiune** s. f. *Jonctiunea cu vechea Românie prin pasul Timiș-Predal... deveni fapt împlinit*. GOLOGAN, C. R. 80.] — N. după fr. (lat. **junctio**, -onem, idem).

JUNCULEÁN s. m. }
JUNCUȘOR s. m. } v. **junc**.
JUNCUȚ, -Ă subst. }

JUNE, -Ă adj. 1°. *Jeune homme*. *Jeune*. 2°. *Fiancé*. 3°. *Célibataire*, *garçon*. 4°. *Jeune homme membre d'une société destinée à fêter les Pâques*. 1°. Subst. masc. (în opoziție cu «copil» și «bătrân») Tânăr de sex bărbătesc, în puterea vârstei și neînsurat, adolescent, fecior (3°), flăcău (STAMATI). *Lăudați Domnul... junii*. CORESI, PS. 402. *Giune curat* [despre evanghelistul Ioan]. DOSOFTEIU, V. s. 28. *Că 'ntreci pre toți giunii*. id. PS. 147. *Voinic adecă june iaste, den doazeaci și trei până în 42 [de ani]*. PRAVILA (a. 1652). GCR. 179. *Junele iubește viața numai pentru frica morții*. MARCOVICI, D. 151. *Dorobanții se recrutează dintre cei mai de frunte juni a[i]*

familiilor cu avere. I. IONESCU, M. 267. *Junii ziceau închinându-se către bătrâni: cinste fie părinților noștri*. RUSSO, S. 129/17. *Un junc brunet care de pe barbetă și mustăți se cunoștea că era străin*. C. NEGRUZZI, I 37. *Sicriul era purtat de juni nobili*. BĂLCESCU, M. V. 395/6. *Vreun junc, în dreapta-i jaluzie, Se va mira d'atâta nemeritat favor*. ALEXANDRESCU, M. 131. *Anecdota pudicului junc*. VLAHUȚĂ, D. 111. *Nevastă... June tu nu-mi luși*. MARIAN, I. 133. *Să îngrozească pe juni, ca să nu vie în pețit*. ISPIRESCU, L. 102. *Se făcu un drag de junc ca un brad*. RETEGANUL, P. III 31/31. *Cine o zis că-i bine junc, Ala minte ca ș'un căine*. MAT. FOLC. 952. *Eu am fost junc și tu fată Și ne-am iubit la olaltă*. POP., ap. GCR. II 307/32. *Ți-au venit juni d'ăi buni*. TEODORESCU, P. P. 18^b. *Noi juni, cu ăi bătrâni Ieșirăm la câmpul mare*. ib. 139. *El e junc de'nurat*. DOINE, 154/7. *Junele atunci e junc, Când briciu pe barbă nu pune*. ib. 35/5. *Căți sânt juni și feciori...* ib. 34/11. *De-aș mai fi odată junc, Știre-aș peana cum se pune!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 397/5. *A fost dragoste curată, Tot d'un junc și de-o fată*. RETEGANUL, TR. 102/13. *Dragostea junelui E ca umbra plopului*. DOINE, 4/5. Cf. BIBICESCU, L. P. 46, PĂSCULESCU, L. P. 51. *Juni cartofori, bătrâni cerșetori*. ZANNE, P. IV 300. | Rar subst. fem. *Fată tânără nemeritată, fecioară. Alăuta zice din strună Oh! ce frumusecă jună. Iar toba zice: lasă, lasă, C'a s'o vedem și mireasă*. ZANNE, IV 244. || (Literar; probabil după fr. *jeune*) A d.j. (despre ființe) Tânăr. *Cei mai juni se apărau cu turbare*. C. NEGRUZZI, I 152. *P'ăici... Întră o jună Doamnă frumoasă și fugând*. ALEXANDRESCU, M. 11. *O cadână... jună*. ALECSANDRI, P. III 4. *Astfel noi, mai juni, care până atunci nu intrasem în politică..., am zis...* MAIORESCU, D. I 329. *Au nu ai fost jună?* EMINESCU, P. 60. *Jună sunt, de nimeni nu depând*. CARAGIALE, T. II 28/11. *România jună, societatea studenților români din Viena*. | (Fig.) *Un popor junc*. URICARIUL, I 180/25. *Juna generațiune română*. MAIORESCU, CR. I, III.

2°. S. m. (Banat, Bucov.) Logodnic, mire. *Giune = sponsus*. ANON. CAR. [Mirelui] în Banat [i] se zice numai «junc». MARIAN, NU. 176.

3°. S. m. Burlac, holțeu, becher, flăcău (tomnatic). *Rău îmi stă junc bătrân... Rău îmi stă junc cu barbă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 459/7, 9.

4°. S. m. (La plur. în Brașov) Corporație de bărbați, neînsurați sau căsătoriți («juni bătrâni»), care, în săptămâna Paștilor serbează patimile și învierea lui Hristos prin diferite întruniri și procesiuni. (Pentru amănunte și originea obiceiului, cf. G. I. Pitiș în *Revista Nouă* a. 1889, p. 278 și 299; St. Stinghe în *Jahresber*. VIII, 9-18; C. Lacea, *Dacoromania* IV 366; I. Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*. Cluj, 1930).

[Feminin: **jună**, (cu diminutivul) **junuță** s. f. *Oiu trăi pentru-o junuță Care cere-a mea guriță*. EPURE, P. 94. | Diminutive (dela masculin) **junel** s. m. = tinerel, adolescent; (Banat) logodnic. *Giunel* = sponsulus. ANON. CAR. *Și ședeă lângă o zăbleală un giurelu (= voinicu tânărul N. TESTAMENT 1648; tinerel BIBLIA 1688) (ce-i) era numele Evtihu*. COD. VOR. 16/2, cf. 51. *Giurelu [= giure HUR., tinerel DOS.; lat. adulescentulus] sântu cu și ocărit*. PSALT. (SCH.) 264/5. *Bătrânii și cu juneii să laude numele Domnului*. CORESI, PS. 402. *Veî vedea... dama cum înaltă spre cer rugi curioase Pentru'un junel*. C. NEGRUZZI, II 134/22. *Tare-mi vine d'un junel, D'un junel p'un călușel*. ION CR. III 106. *Tot juneii D'ăi tinerei*. TEODORESCU, P. P. 54^b. *De păzit, cine le păzeu? Un junel cu o fată mare*. MAT. FOLC. 1253/5; — **junelăș** s. m. = (Banat) tine-

rel; logodnic; june (= flăcău) bătrân. (Com. LIUBA). *Giunelaș* = sponsulus. ANON. CAR. *De cum îl văzuse pe junelașul osândit, i-a căzut tronca la inimă.* MERA, B. 266. *Să mă mănec-un junelaș.* HODOȘ, P. P. 57/16, cf. VICIU, COL.; — **juncuț** s. m. = tinerel. *Eu mai bine l-am văzut, Era tânăr juncuț.* BIBICESCU, P. P. 239; — **junișân** (cu plur. -șani și -șeni) s. m. = (Transilv.) tinerel, fecior care a intrat întâia oară în joc (Sibiu). Com. L. BLAGA, holteiu (LB.), cf. horghidan. *Crezi că ești junișân și acum?* AGÂRBICEANU, LUC. III 102. *Să trăiască toți mesenii, Bătrâni, tineri, junișenii.* MARIAN, NU. 507. Cf. SA. 126. *S'o ntâmplat în vecini c'o murit fecior junișân.* GRAIUL II 101/6; — **junigâș** s. m. = tinerel, flăcău. *Un tânăr junigâș, la vârstă de 19 ani (a. 1812).* IORGA, S. D. XII 202; — **junișcân** s. m. = june, flăcău de însumat (Poiana Sibiului, în Transilvania). PAȘCA, GL.; — **junișor** s. m. = [Băiatul] când a ajuns în etate de peste 18 ani [se numește] *june, junișân, junișor.* MARIAN, NA. 348. *Copilul... era acum cotângan (junișor, prăscău).* RETEGANUL, P. V. 82/33-34; — **junișel** s. m. = junișor, tinerel. PAMFILE, DUȘM. | Adjectiv: (rar) **junése, -ească** = de tânăr, juvenil. DICT. | Adverb: **juneste** = ca junii, în felul junilor. LB.]

— Din lat. *juvenis*, idem (La Aromâni *gione* însemnează «tare, vâinos, curajos, voinic»). Cf. *junețâ, juni, junie, junime.*

JUNEAPÂN s. m. (Bot.) v. **jneapân.**

JUNECÚT s. m.

JUNÉL adj., subst.

JUNELĂȘ s. m.

v. **june.**

JÚNERE s. m. v. **ginere.**

JUNÉSC, -EĂSCĂ adj.

JUNÉȘTE adv.

v. **june.**

JUNÉTE s. f. *Jeunesse*. — (Cuvânt literar în a doua jumătate a secolului XIX) Tinerete, (pop.) junie. *Tot focul amorului, tot delirul juneței... l-am cheltuit în ademenirile unei cochete.* C. NEGRUZZI, I 55. *Eleganță și junețe, Grație și frumusețe.* ALEXANDRESCU, M. 187. *Sublimul entuziasm al juneței.* ODOBESCU, III 323/18. [Și: **junetă** s. f.]

— Derivat din **june** cu suf. abstr. **-ețe** (după fr. *jeunesse*).

JUNGHÉR s. a. *Poignard*. — Pumnal, stilet, junghiu. *La brâu [aveau] satâr și jungher.* ODOBESCU, I 65/13. *Un jungher îi pătrunse pieptul și sângele i se opri la inimă.* SADOVEANU, M. 120. *Jungherul, un fel de cuțit nevăzut, ca și celelalte unelte tăioase ale morții...* PAMFILE, DUȘM. 347/1.

— Derivat (literar?) din **junghiă** s. din **junghiu** (3°), cu suf. instrum. **-ar**.

JUNGHERÓS, -OĂSĂ adj. v. **junghiu.**

JÚNGHET s. a. v. **jimb.**

JUNGHETURĂ s. f. I. 1°. *Egorgement*. 2°. *Point de côté, point*. 3°. *Victime* (d'un sacrifice). II. *Articulation du cou, nuque*.

I. 1°. Înjunghere, înjunghetură. *O lovi cu cuțitul cu trei jungheturi.* DOSOFTEIU, V. S. 142.

2°. Junghiu, durere, când te 'njunghie. *Să-l ștergeți de jungheturi.* TEODORESCU, P. P. 391^b.

3°. † Dobitoc înjunghiat și adus ca jertfă. *Va*

muștra pe carele mănăncă carne... mortăcină și junghetură dela idoli. PRAVILA, ap. CADE.

II. (Anat.) Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului, încheietura gâtului cu trunchiul corpului (PĂSCULESCU, L. P.); p. ext. grumaz, gât (H. XVIII 317). *Luă un lemn și-l lovi după cap de-i frânsă junghetura.* DOSOFTEIU, V. S. 174. *S'a plecat scurt cu bărbia 'n piept parcă i-a trosnit junghetura.* CARAGIALE, M. 49/8. *Unuia îi înfundă feasta... altuia îi frânse junghietura* (glosat greșit prin: «mijloc»). CHIRIȚESCU, GR. 40 și 250. *Și-a dat de mult coastili cu dușmanu, să ne răpue capu' — rupi-i s'ar junghietura gâtului!* JIPESCU, O. 83. *Capul îi bânăndă într-o parte și într'alta, de parcă își rupese junghietura.* ISPIRESCU, L. 106. *Junghietura i-o frângea.* BIBICESCU, P. P. 306. *Junghetura gârbiței.* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Numai să-l prind, că-i rump junghietura, i-o sfârtic!* H. XVIII 317.

[Și: **junghietură** s. f.]

— În sensurile de subt I, derivat românesc din **junghia**, cu suf. abstr. **-ătură**; în înțelesul II pare a fi lat. pop. ***jugulatura** (din *jugulo* «égorger», care la rândul său e derivat din *jugulum* «endroit où le cou se joint aux épaules», propriu: locul unde se așează jugul).

JUNGHIA vb. I v. **înjunghia.**

JUNGHETURĂ s. f. v. **junghetură.**

JUNGHIU s. a. 1°. *Coup*. 2°. *Point de côté, point*. *Pneumonie*. 3°. *Poignard*.

1°. (Rare) Împunsătură cu o armă ascuțită; înjunghetură. *Of! taci, preoteasă, taci. Necredința lui Mihaiu și neascultarea lui sânt pentru mine junghiuri de cuțit.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.). *Ochii tăi cuțite n'au: mă mir, junghiuri cu ce-mi dau?* ȘEZ. VII 45.

2°. Durere vie și pătrunzătoare (mai ales la piept, în spate sau pe la încheieturi), ca și când te-ar înjunghia cineva cu o armă ascuțită. *Junghiu.* MARDARE, L. 370. *S'au așezat junghiurile și s'au sfârșit chinurile.* BARAC, AR. 84. *Se... acasă durerea colicei cu junghiul.* PISCUPESCU, O. 294. *Simți atunci tristețea însinuindu-se în pieptu-ți, ca un junghiu de ghiață.* C. NEGRUZZI, I 243. *Părca un junghiu că-i curmă suflare și viață.* EMINESCU, P. 209. *Junghiurile în picioare...* ODOBESCU, III 13/13. *A simțit că-i trece junghiul pe sub coaste.* COȘBUC, F. 106. *Ano! te gândește că-mi trece ca un junghiu prin inimă când te văd tristă ori măhnită.* SLAVICI, II 121. *Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici o altă boală nu s'a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Cineva poate căpăta junghiu din vânt, din răceală, din apă rece, bătută pe nerăsuflăte, ba și din joc, jucat necumpănit.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 93. *Junghiu se tămăduște.* PAMFILE, V. 74/25. *Mi-a pierit junghiul din spate.* TEODORESCU, P. P. 324^b. *Mă cuprinde junghiu să mor.* DOINE, 131/7. *Mi s'a stârnit un junghiu.* ȘEZ. II 212/13. *Cel mai năprasnic din toate soiurile este însu junghiul morții, de care nu mai este chip de scăpare.* PAMFILE, B. 40. | Spec. *Pneumonie.* *Junghiu* capeți când te scalzi asudat... *Junghiul te apucă totdeauna printre coaste.* LEON, MED. 135. Cf. H. II 122, 155, 208; X 268, 491.

3°. Pumnal, jungher. *Nici o armă nu avea alta decât un mic junghiu cu plăselele de aur.* C. NEGRUZZI, I 148. *Are arme! Luați-i junghiul!* I. NEGRUZZI, VI 572. *Se apropie de femeie și voi s'o cuprindă. Ea se smuci și apucă un junghiu de pe masă.* SADOVEANU, SĂM. II 747. *A băgat un junghiu în mine.* TEODORESCU, P. P. 347.

[Plur. *junghiuri*. | Diminutiv: **junghiulț**

s. a. (Ad 2°) *Bune de junghiulețe*. PĂSCULESCU, L. P. 94. | Adjectiv: **junghiurós** (și, prin apropiere de *jungher*, **jungherós**), -oasă adj. = care provoacă, dă junghieri (2°). *Dela... cutare De dânsel junghiuroase*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 65. *Să tăiați orbalțu [I] cel jungheros*. ib. 23.]

— Postverbal din **junghia**.

JUNGHIULET s. a. }
JUNGHUROS, -OASĂ adj. } v. **junghiu**.

JUNGĂ s. f. *Jungle*. — Regiune necultivată, de obicei mlăștinoasă — mai ales în Indii — acoperită de trestii, bambu, plante cățărătoare, etc., în care trăesc fiare sălbatică. *Cartea junglei de Rudyard Kipling* (1894). [Neobișnuit: **juglu** † s. m. *Șerpi gigantiști stau în jugli tupilați*. ALECSANDRI, P. III 28.]

— N. din fr. (engl. *jungle*, iar acesta din indostanul *jangal*).

JUNÍ vb. IV^a intrans. *Vivre en célibataire, en garçon*. — A trăi ani la junie, a rămănea **june** necăsătorit (LB.) Cf. a feti. *Săracii cioriceii mei, C'o junit tata cu ei, Și-o junit și frati-meu Și-acum să junesc și eu!* MAT. FOLC. 1031/1375. *Rupe, mândro, și fetește, Că și eu oi mai juni, Și-amândoi tot ne-om iubi*. RETEGANUL, CH. 24. [Adjectiv: **junit, -ă** = care a rămas **june** necăsătorit. *Voi îți fi mânate... De june junit*. DENȘIANU, T. H. 283/14.]

— Derivat din **june**.

JUNICĂ s. f. }
JUNICE s. f. } v. **juniecă**.

JUNIE s. f. 1°. *Jeunesse*. 2°. *Virginité*.

1°. Starea s. vârsta de **june**, tinerețe, **june** neță; p. ext. starea de flăcău necăsătorit, holteie, celibat (LB.). *Noi-se-va ca vulturului tire-reafele [= giuria HUR.] alte*. PSALT. 211/25. Cf. 82/25. *Hotărâsc a-și petrece viața în junie*. MARCOVICI, D. 118. *Toate amintirile juniei se grămădeau în închipirea mea*. C. NEGRUZZI, I 67. *Junia ne 'ncaț Să trecem în viață Ca pasă-rea' n sbor*. ALECSANDRI, P. I 170. *Din junie... pîn' la bătrânețe*. I. NEGRUZZI, II 70. *Copilăria și giunia sânt singurele chei pentru deslegarea...* HASDEU, I. C. VII. *Deprins cu ele din junie*. GORUN, F. 34. *Patima ei din fetie, Ș'a badiului din junie*. MAT. FOLC. 1052/12. *N'ar putea nime să scrie Al meu bine din junie*. RETEGANUL, TR. 94/21.

2°. Virginitate, feciorie, fetie. *I-a luat junia* = a desfetit-o, și-a bătut joc de ea, a desvirginat-o. *I-a pus 5 pogoane drept junia ei*, despre un văduv când se însoară cu o fecioară și îi face dar pentru virginitatea ei. CIAUȘANU, GL.

— Derivat din **june**, cu suf. abstr. -ie.

JUNIGĂȘ s. m. v. **june**.

JUNÍME s. f. 1°. *Jeunesse*. 2°. Nom d'une société littéraire fondée à Iassy en 1867 et d'une association d'étudiants à Cernăuți.

1°. Tinerime (STAMATI), tineret. *Pentru cultura junimei*. URICARIUL, VII 173/23. *Desbateri încurate Care plac junimei noastre... cu capete stricate*. ALEXANDRESCU, M. 172. *O nemernică junime!* OLLĂNESCU, O. 194. *Junimei generoase, domnișoarelor... Le arăt că lumea vis e*. EMINESCU, N. 43. *Trebuie ca profesorul să fie un om cu maturitate... pentru a expune junimei știința sa*. MAIORESCU, D. I 358/100.

2°. Spec. Numele societății literare, înființate

la Iași în 1867. | Numele unei societăți studențești fondate în 1878 la Cernăuți.

[Derivate: **junimist, -ă** adj., subst. = care făcea parte din societatea «Junimea» de la Iași s. din partidul politic ieșit din ea s. care se rapoartă la ele. *Am discutat încă de la 1881, ideile junimiste*. MAIORESCU, D. IV 642/25. *Guvernul «junimist» este în esență un guvern conservator*. id. 30/21. *De la 1857 încoace, junimiștii au fost, de la intrarea lor în acțiunea politică, monarhici și dinastici*. id. I 51/23-24; — **junimeán** s. m. = (Bucovina) membru al societății studențești «Junimea» din Cernăuți. *S'au găsit junimeni (căci așa se numeau membrii acestei societăți) care au luat în serios scopul societății*. SBIERA, F. 383].

— Derivat din **june**, cu suf. col. -ime.

JUNIMEÁN s. m. }
JUNIMIST, -Ă adj., subst. } v. **junime**.

JUNINCĂ s. f. *Génisse*. — Vițea tânără (de la 1-2 ani, pe alocuri și mai bătrână), care n'a făcut încă, **juncă**. Cf. LB., H. IX 4, XVII 67. *Junice*. CUV. D. BĂTR. I 286. *Câte 2 zlofi juninci*. DIONISIE, C. 193. *Junincele nu trebuie date la taur*. ECONOMIA, 83. *O sută de juninci jertvă*. ȚICHINDEAL, F. 476. *Cerul e dulce, junicele albe, și pământul roditor*. BĂLCESCU, M. V. 565. *Tăind ceruta de lege junincă...* COȘBUC, AE. 57/12. *Iar ochii umezi, mari, ca de junică, Privesc așa de blând*. VĂLSAN, SĂM. III 261. *Iși dă... vacile pe juninci*. MARIAN NU. 61, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 386. *Ce știe ghițelul, junicea, mânzatu?* JIPESCU, O. 48/11. *Opincută de junică*. MAT. FOLC. I 466. *Zece vaci și o junincă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 280. *Numără pârul de pe o junice*. RĂDULESCU-CODIN, F. 242. *Iar dragostea de Româncă ca carnea... de junincă*. RETEGANUL, CH. 79. *O vacă și o junincă Și-un ol de purtat pălincă*. BUD, P. P. 46. *O junincă, vacă grasă, Nici-un ban n'a pus pe masă!* PĂSCULESCU, L. P. 259/20. [Și: (Maramureș, Sălaj) **jurincă** s. f. H. XVIII 92, 19, ȚIPLEA, P. P. 100, CABA, SĂL.; VAIDA; **junică** s. f. H. XI 230; **junice** s. f. CUV. D. BĂTR. I 286, H. IV 247; **junicee** s. f. MOLNAR, ap. CDDE. nr. 922; (+ paleosl. *junica*, idem) **junită** s. f. *Ca junița lângă vițea șade*. ZANNE, P. IX 210. | Diminutive: **junincuță** s. f. LB. Ți-a da o *junincuță*. MARIAN, NU. 146; **junicecă** s. f. LB.].

— Din lat. **junix, -ieem**, idem.

JUNINCE s. f. }
JUNICEĂ s. f. } v. **juniecă**.
JUNINCUȚĂ s. f. }

JUNIȘCÂN s. m. }
JUNIȘÉL s. m. } v. **june**.
JUNIȘÓR s. m. }

JUNITĂ s. f. v. **june** și **juniecă**.

JUP s. m. *Gerbe*. — (Transilv.) Snop (Com. A TOMIAC) de paie (CABA, SĂL., LB., STAN, M.), după ce spicele au fost treierate (VAIDA); legătură de strujeni (ȘEZ. XXXII 137). *Juchi* = malduri, snopi mici. ION CR. III 156. *Pre fieștecare cojmiță trebuie pus câte un jup de rogoz*. ECONOMIA, 207. *Să-mi împrumutați vr'o trei jupi de săcară*. COM. TOFAN. [Și: **jip** s. m. = legătură, mănunchiu (de paie, fân, răchită) LB., GR. S. V. 46; strujeni, tuleie, bălii. *Pun... asemenea lemne și încarcă pe el jipi (bălii); grămada de jipi, așa încercată pe lemne, se numește jireadă*. VICIU, GL. 33.]

— Din ung. **zsúp**, idem.

JUP s. m. (Bot.) v. **jepi**.

JUPĂ s. f. v. **jip**¹.

JUPĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jupe*. — (Franțuzism vechiu, pătruns și la țară) Fustă purtată de femeii la oraș (p. ext. și la țară H. V 134), foi. 20 *jupe bune carmajin* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86/s. *O damă înaltă, cu o bluză verzuie și cu jupă*. CARAGIALE, M. 170. *O văd scofând... de sub jupa scurtă un pachetel de hârtie*. BOTEZ, B. 118. [Diminutiv: (fr. *jupon*) **jupôn** s. a. (învechit; plur. *-poane*) = fustă îmbrăcată pe dedesubtul jupei].

— N. din fr. Cf. dubletul *giubea*.

JUPĂI vb. IV^a }
JUPĂITURĂ s. f. } v. **jap**¹.

JUPÂN † s. m. 1°. Titre serbe d'un gouverneur de province. 2°. *Sire*, titre que prenaient les boyards.

1°. Titlu care se dădea de Sârbi persoanei puse în fruntea unei unități teritoriale, numite «jupa». DR. I 147.

2°. (În stilul de cancelarie din veacurile trecute) Titlatură pe care boierii români o puneau înaintea numelui, când se iscăleau în acte, *jupân*. CADE. *Jupan Șarban Kantacuzino vel paharnic* (a. 1702). GCR. I 143 (cf. ib. 344/33). *Jupan Radu vel Agă*. MAG. IST. I 126/s. | (Arhaizant) Boier: cetățean. *Jupanii atunci cu feciorii lor, ca niște domni feudali, se ridicau cu banierile lor*. BĂLCESCU, M. V. 609. *Boierii... se numeau jupani, adică cetățeni*. id. ib. 11.

[Femininul: (paleosl. *županica* «soție de jupan») **jupăniță** † s. f. = *jupăniță* (2°). *Supt această piatră odihnescu-se oasele roabei lui D-zeu jupanii Chiājnei carea au fost jupaneasa [sic!] jupanului Ivașco vel armaș* (a. 1641). DOC., ap. TDRG. *Elegantele noastre domnițe și jupanite din secolii trecuți*. ODOBESCU, I 417].

— Din **župan** «conducător; stăpânul unei regiuni». Cf. dubletul *jupân*.

JUPÂN s. m. I. 1°. *Sire, messire*: titre donné aux grands dignitaires, puis par extension aux boyards. Parfois ironique. 2°. *Maitre, seigneur*, terme de respect; *patron*. 3°. *Maitre*. 4°. Terme de respect donné par la femme à son époux; *homme, amant*. II. *Chef serbe*.

Înțelesul originar — probabil un înalt demnitar — al acestui cuvânt, învechit în cele mai multe regiuni și întrebuițat, acolo unde se mai folosește, ca termen cu care ne adresăm, în mod caviincios, unei persoane sus puse, nu se cunoaște.

I. 1°. (În textele din veacul al XVI—XVII-lea și pe alocuri și azi, în poezia populară) Denominație onorifică, titlu de politeță (întrebuițat — ea și franc. *messire* — izolat s. înaintea titlului s. numelui personal) dat persoanelor cu slujbe s. ranguri de conducători în viața publică (d. ex. — în Transilv. — «județul», «birăul» s. «părcălabul» cetății Bistrița; sau — în Munt. și Mold. — «județul», «vornicul», «aga», «vistiierul», «paharnicul», «medelnicerul», etc.) *Cu ajutoriul lui Dumnezeu... eu jupânul Hârjilă Lucaci județul Brașovului și a tot ținutul Bârsei, jăluii și ded (= dădui) de le tipării*. CORESI, EV. 1/17. *Giupânul Frâncu Giurgiu, birăul de cetate Bistriței* (a. 1604-1618). ROSETTI, B. 74. *Multă sănătate dumitale giupâne birău den Bistriță*. ib. 64. *Giupânul părcălabul de Bistrița*. ib. 67. *Zise cătră giudeț, giupâne Pompilie*. VARLAAM, C. 61/2. [Jumătate de Chiujdești] *dumisale Medelnicerului celui mare, giupânului Isar [pe 66 galbeni]*. BUL. COM. IST.

IV. 166. *Măi jupâne părcălab, Tu din lanțuri mă sloboade*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 215. | P. a n a l. Titlu de politeță dat (în orațiile de nuntă) vornicului. *Mulțămesc și dumitale, jupâne vornice!* GCR. II 317. || P. ext. Titlatură pusă înaintea numelui oricăror personagii de seamă din ierarhia socială (d. ex. înaintea numelui marilor proprietari, al boierilor). *Atunci când au dat giupânul Macrai Istioan cu muma Mării sale... nu o au dzis că au fost marha lui Fodotski* (a. 1608). ROSETTI, B. 78. [Martori într'un hrisov de vânzare] *Eu Cozma, eu jupânul Stanciu ot București, eu Calin* (a. 1691). GCR. I. 92. *Dumnealui jupânul I. Cantacuzino*. URICARIUL, XX, 367. *Dumnealui jupân Ionu Marce* (a. 1749). IORGA, S. D. XII 51/17. || (Ironie) Om scăpătat, dar mândru. *De azi până mâne, Numai pentru-o pâne, Numai să-i zici jupâne*. ZANNE, P. IV 414. # *Jupân frige-linte* = cel ce vrea să facă pe boierul, și el trage pe dracul de coadă (LUNGIANU, cf. 228). | (Ironie și familiar) Titlu dat cu scopul de a diminua prestigiul unui personaj de seamă. *Toate vor fi după voia mea..., nu după voia lui jupân Sultan*. GORJAN, H. IV 58.

2°. P. gener. (Mai ales la vocativ) Titlu de respect, ca «domnule», «[cu]coane», «boierule» MARDARIE, L. 751, LB., GORJAN, H. II 143, DDRF), † «chir», pe care-l adresează :

a) Omul de jos (țăranul) unei persoane (m. ales streine și îmbrăcate în haine nemțești) de condiție superioară. *Țăranul zise: bine vei face jup[ă]ne!* (a. 1705). GCR. I. 352/19. *Bate-l, jup[ă]ne, că au făcut plăcintele subțiri*. ib. 352/25 (cf. și 352/30). *Jupâne, făcă-ți-se milă de un sărac!* (a. 1760), ib. II 69/5. *De vânzare ai oul ăsta, prietene? — De vânzare, jupâne*. ISPIRESCU, L. 267. *Stăi, giupâne, nu mai da, Că ți-oiu spune tot ce știu!* ALECSANDRI, P. P. 130. *Țuică, jupâne, am avut și am beut-o*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 357. | La Brașov, cântăreților de la biserică li se zice *jupânii cantori*. DR. V 10.

b) (Pe la Brașov, Sibiu, Bistrița) Țăranii români, Sașilor.

c) Cumpărătorii (mai ales țărani) negustorilor (mai ales streini); spec. ucenicii și calfele patronului (POLIZU, DDRF, TDRG). *Noi îi plătim cât ne-ai cerut, jupâne argintar*. GCR. II 356. *Jupân Dumitrache Titircă Inimă-rea* (numele unui negustor). CARAGIALE, T. II 5. *Tu s'alergi la prăvălie Toamai la jupân Ilie*. MAT. FOLC. 46. *Cioc selem de la jupân Ibram, că și-a făcut căciula salvări*. ZANNE, P. III 43 (VI 156). *Mulțămesc dumitale jupânilor!* [au zis ieii, că au gândit că sânt negustori]. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 355.

d) (Ironie, în Mold.) Români Evreilor (DDRf, TDRG). *Mai dă, Române. — Mai lasă, jupâne!* ZANNE, P. V. 241. *Jupânul Ștrul aducea pentru hatărul călugărilor și-a călugărițelor tot ce li trebuia*. CREANGĂ, A. 112. *Se măritase ea după Ișic, feciorul lui jupân Ștrul*. ib. 114.

e) O persoană de condiție socială mai mult s. mai puțin bună (dar nu țăran) unei alte persoane de condiție egală s. (chiar) inferioară. *Am întrebat pe comisarul pentru jup[ă]nu Cârstea* (a. 1745). IORGA, S. D. XII 51. [Vizirul] *incepu a zice: jupân ghicitor...* PANN, Ș. XII 51. (Ironie) E. *jupâne, te dete săitânică pe mânele noastre!* GORJAN, H. IV 50.

f) Fig. (ironie) Titlatură la adresa dracului sau a unor animale personificate, etc. *Slugele alerg îndată Pe jupân [măgarul], îl ciomăgesc*. ALEXANDRESCU, M. 287. *Puneți mâna, copii, pe jupânul ista [= dracul]!* CREANGĂ, A. 59. *După bucluc umbli... măi jupâne Scaraoschi!* ib. 306. *Le iese'n cale jupânul Pogon [zmeul]*. RETEGANUL, P. III 45.

3°. (Mold.) Stăpân (în opoziție cu slugă, argat, servitor) *Sluga ce va fura în casa giupănu-său* [Munt.: stăpănu-său] ...să nu să cearte. PRAV. 180. *Cela, ce va dzice giupănu-său* [Munt.: stăpănu-său] ...să nu-i vorovască cu muia-rea, și el tot va vorovi... să-l ucigă. ib. 410. *Ea [sclava] mângâindu-l [pe stăpânul ei] îi zicea: bucură-te, giupăne!* DOSOFTEIU, V. S. 45, cf. 70. *Cum are slugă jupânul, își are și el stăpânul.* PANN, P. V. II 35. | (Mold.) Titulatură dată de un credincios unui sfânt. *Șerbul lui dzău și al mieu giupân Dimitrie.* VARLAAM, C. II 19.

4°. Titlu de respect pe care-l dă soția, bărbatului. *Ca Sara înghăduia lui Avraam, chemându-l pre el giupănu* [= dumnezeu COD. VOR.: = domn BIBLIA (1688)] N. TESTAM. (1648), ap. COD. VOR. 153. *Astă toamnă era bine, Că-mi zicea mândra «jupăne».* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 72 (cf. ib. 183). | P. ext. (Ironic) Bărbat, amant. *I-a venit jupânul cu chef...* C. PETRESCU, f. II 221.

II. (Românizarea literară a cuvântului) Jupan. [Sărbii] au căpeteni, pre care le chiamă jupâni. P. MAIOR, IST. 188.

[Rostit regional giupân, (în textele rotacizante) *giupâr*] † s. m. | Femininul: (rar) **jupână** s. f. = soția jupânului, jupâneasă (v. c.). (Ad I 3°) *La jupână gazda'n casă Într'o cruce de fereastră.* GCR. II 330; **jupâniță** s. f. = boereasă (tânără); fată de boer. ȘĂINEANU, D. U. *După cină boieri și jupânițe se prinseră în horă.* ODOBESCU, I 77. | Colectiv: **jupânițe** † s. f. = totalitatea celor care trăiesc la oraș; spec. corpul patronilor (meseriași și negustori). PONTBRIANT].

— Etimologia necunoscută. Forma cuvântului (rostirea dialectală cu giu-, rotacismul și redarea finalului -an prin -ân, ca în elementele latine) ne împiedică să-l considerăm ca un împrumut din paleosl. *županŭ* «stăpânul unei regiuni (*župa*)». Mai probabil și Slavii — precum indică și răspândirea cuvântului la ei — și noi l-am împrumutat dela Avari (care ne-au dat — prin mijlocire slavă — și pe *ban*). cf. P. Skok, în *Jugoslavenski istoriski časopis* II (1936), 1 ș. u. Cf. jupâneasă.

JUPÂNĂ s. f. v. jupân.

JUPÂNEĂSĂ s. f. 1°. *Grande dame, épouse de boyard.* 2°. *Dame.* 3°. *Patronne, maîtresse.* 4°. *Femme de juif.* 5°. *Bourgeoise.* 6°. *Madame* (terme de politesse employé même pour une paysanne). 7°. *Gouvernante, femme de charge.* 8°. *Nom de chien-ne.*

1°. (Învechit) Soția jupânului, nevasta (s. văduva) unui boer (spre deosebire de «doamnă», cum se numea soția voevodului țării). DDRF, TDRG. *Cela ce va lua două muieri și amândoaia giupânease* [Munt.: jupânease], *să se ciarte.* PRAV. MOLD. 514. *Se duse giupâneasa lui [a boerului] de ruga călugării să vie.* VARLAAM, C. 24. *O fată din țara jidovească sluja la giupâneasa lui.* ib. II 367. *Tată-său luo o jupâneasă... fată de boiari mare.* GAVRIL, NIF. 10. *Să culca cu jupâneasele și cu featele lor* (a. 1654). ib. ap. GCR. I 171/12. *Ziseră toți boiarii și jupâneasele plângere pentru Iosia.* BIBLIA (1688) 333. 2°. *Șopti la urechile jupâneasei* (a. 1705). GCR. I 352/15. *Ne-am adunat toți... cu jupânescele noastre.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 285. *Schimbătură de la... Postelnicul și giupâneasa lui.* BUL. COM. IST. IV 22. *Jupâneasa lui... foarte să bucură* (a. 1760). GCR. II 68/13. *Boierii și jupânescele lor nu erau scutiți de omor și siluire.* BĂLCESCU, M. V. 26. *Logofăt Solomon Bărlădeanul și jupâneasa sa.* C. NEGRUZZI, I 318. | (La vocativ) Denominație cu care soțul se adresează soției, «[co]coană». *Au zis tată-său către*

fămeaia lui: soțul micu jupâneasă! (a. 1760). GCR. II 68/11.

2°. P. ext. (Învechit) Femeie de condiție socială înaltă, cucoană, doamnă, boieroaică, cf. **matroană**. *O muire giupâneasă ce o chemă Eusevia...trecea pre acel loc.* VARLAAM, C. 59. *O giupâneasă, anume Cleopatra, l-au unsu-l cu miruri scumpe.* DOSOFTEIU, V. S. 73/2. *Giupânease, care «matrone» le dzăc.* ib. 155/2. *Trimise Brâncovanul Vodă pre fiică-sa, domnița Maria, cu unchiu-său... cu mulți alți boieri și giupânease.* LET. II 248. *Întru acea cetate era o jupâneasă de neam mare.* MINEIUL (1776) 144^{1/2}. *Au venit înaintea noastră și înaintea boierilor noștri jupâneasa Irina... și fratele lor Isac... feciorii... biv-Log. Bărlădeanul.* URICARIUL, I 158/27. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă.* C. NEGRUZZI, I 144. *Cine te-a trezit așa de dimineață?* — *Lăcrimile jupâneselor văduve care se varsă la ușa mea.* ib. 146. *Echipajurile giupânesilor era un car în doi sau în patru boi.* RUSSO, S. 20. *Românii nu aveau madame și cucoane, ci giupâne-sele.* ib. 108. *Socotește trențăroasă că este jupâneasă, adecă fiecare, fie cât de mic, socotește pe sineși de om mare.* ZANNE, P. IV 415. (Ironic, unei fete). *Ia poftim de încalec pe Bălan, jupâneasă, zise părintele de tot posomorit.* CREANGĂ, A. 3. *Dacă mama nu mă lasă Să-i duc teneză în casă, Cum ești tu, măi jupâneasă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 427. (Fig. în fabule și în cimilituri) *Zise leul: jupâneasă vulpe* (a. 1705). GCR II 353. *Iară vulpea zise: o jupâneasă maimuță.* ib. 354. *În pădure naște, în pădure crește, Vine-acasă și ea e mai mare jupâneasă* [= masa]. GOROVEI, C. 218.

3°. Titlu de politeță dat stăpânei unei întreprinderi comerciale s. industriale, **patroană**. *Jupâneasă crâșmărită, Cunoști astă căciuliță?* ZANNE, P. V 212.

4°. Soție de Evreu. *Lasă-mă jupâneasă, cu cărțile cele a d-voastre în pace, că eu știu ce știu.* CREANGĂ, A. 118 (cf. ib. 136).

5°. Orășeancă, târgoveată îmbrăcată «nemțește» (în opoziție cu «țărăncă»). PONTBRIANT. *Condu-rul nu se potrivea... la nici o cucoană, la nici o jupâneasă, la nici o țărăncă.* ISPIRESCU, L. 306.

6°. P. ext. Titlu de politeță dat unei femei de la țară (LB., DDRF, PĂSCULESCU, L. P.), care are o situație mai bună s. e îmbrăcată «nemțește»; spec. (Transilv.) Săsoaică (de la oraș s. de la sat). *Galbeni curga și jupânul cu căciula-mi sîngea și jupâneasei gazda în poale-mi turna.* GCR. II 333. *Destul te-i sătura De jupâni cu jupânesce.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 468. *Unde-s tufele mai qese.* [Sânt] *Mormânturi de giupânease.* ALECSANDRI, P. P. 35.

7°. Spec. (Sensul curent, une-ori completat prin în s. din casă). Femeie (mai în vârstă) angajată spre a conduce și a supraveghia bunul mers al unei gospodării (considerată ca o căpetenie a slugilor); ea împarte ordinele primite de la stăpâni. păstrează cheile de la hambare și magazii, face conserve, dulceturi pentru iarnă, etc; menajeră, madamă; p. ext. (în Muntenia) servitoare, fată în casă. *Tocmim pe loc jupânease slugi...* PANN, P. V. II 155. *Tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se'nsură cu jupâneasa Mărica.* C. NEGRUZZI, I 246. *Era o rochie grea de catifea, cusută de mâna giupâneselor.* RUSSO, S. 108 (cf. și ib. 16, 22, 36, 103). *Nu s'a dat pe fața pământului o jupâneasă mai iscusită decât Anghelușa.* ALECSANDRI, T. 13. *Luă cheile... cămării din mâna jupânesii.* FILIMON, C. II 65. *Într'o scară... era singură cu jupâneasa Floarea.* I. NEGRUZZI, I 140. *Jupânescele se îndreptau spre piață.* I. TEO-DOREANU, M. II 123. *A dat Sf. Vasile la jupâ-*

neasa din casă. ȘEZ. III 243. A da de-a dreptul ca jupâneasa (s. baba) cea chioară. ZANNE, P. II 522. I-au cununat pe cei îndrăgostiți fără lege, cu jupâneasa Vișina, adusă din Câmpina. RĂDULESCU-CODIN, I. 300.

7°. (Muscel) Nume de cățea (ciobânească). H. IX 438.

[Și: jupuneasă s. f. BIBLIA (1688) 177, (Mold.) jupeneasă s. f. N. GANE, ap. TDRG., jupineasă s. f. | Diminutiv: (Mold.) jupăneșică s. f. (plur. -șele) = cocoană tânără și draguță. POLIZU. Jupăneșica Malca, unde-a fi... deal mare, s'a mai da și pe jos. CREANGĂ, A. 116, cf. 119, 127.]

— Derivat de la jupân cu suf. moțion. -easă.

JUPĂNEȘICĂ s. f. v. jupâneasă.

JUPÂNIME s. f. jupân.

JUPĂNIȚĂ † s. f. v. jupân.

JUPĂNIȚĂ s. f. v. jupân.

JUPELÍ vb. IV^a. Échauder. — (Transilv.) A opări o pasăre și a o curăți de pene (BARCIANU, GHETIE, R. M.), a jumuli. [Și: jepăli vb. IV^a LB.: jupurlui vb. IV^a LB. (subt ciupelesc).] — Contaminare între ciupăli (ciupăra) și jup(u)i.

JUPENEĂSĂ s. f. v. jupâneasă.

JUPÍ vb. IV^a (ș. d.) v. jupui.

JUPINEĂSĂ s. f. v. jupâneasă.

JUPOÍ vb. IV.

JUPOIÁ vb. I.

JUPOIÁLÁ s. f.

} v. jupui.

JUPÓN s. f. (Îmbrăc.) v. jupă°.

JUPTÍ vb. IV^a v. jap°.

JUPUI vb. IV 1°. Écorcher, dépouiller; se peler. 2°. Peler, écorcer. 3°. (Fig.) Dépouiller, écorcher. 4°. Battre, maltraiter.

1°. Trans. (Complementul e pielea) A trage de pe corp; (complementul e un animal s. un om; adesea complinit prin «de piele») a lua pielea de pe un animal (CREANGĂ, GL.) s. de pe o parte a corpului omenesc, a beli; cf. a juli. Căinii atunci sosiră și'ngrab fi-l jupuiră. ALEXANDRESCU, M. 330. Capetele (lui Ștefan Cantacuzino și Stolnicul Constantin) fură jupuite, umplute cu bumbac și trimese la Adrianopol, unde stătea Curtea. IORGA, CH. I. 28. Să-i jupești pielea, iară capul să-l iei așa întreg. CREANGĂ, P. 225. Mai puțin priceput decât el, eu mai mult le-am jupuit [prepeșițele] decât jumulit. CAZABAN, UNIVERSUL, 20 Oct. 1930. Se făcea că vrea să-l jupoie de viu. ISPIRESCU, L. 108. Dacă mi-ar jupi atuncia pielea de pe spate... SBIERA, P. 8/10. Furând un bou, se duseră amândoi să-l jupoie. FUNDESCU, L. P. 165/2s. Pielea, după ce s'a jupit (juchit), jupuit sau belit, se numește hăștioagă. PAMFILE-LUPESCU, CR. 204/13. Vulpea, după ce o prinzi și o jupo, poți să o sari pă piele. HEM. 1569/2s. Într'un vârș de deal, și-a juchit un cal. MAT. FOLC. 1507/5. De piele să te jupoiu. TEODORESCU, P. P. 295^b. Unii la oi jupoia. id. 511^b. Trupu-i de piele jupea. ALECSANDRI, P. P. 212^b/7. Eu pe dracu' l-am jupit. ȘEZ. II 217^b/5. Doi jupeau o gonitoare. ib. III 154/4. După ce leul moare, mulți se găsesc să-l jupoie. ZANNE, P. I. 506. || Refl. A se coji; s pec. a se

descăma. Apoi începe a să jupui și a să scutura cojile [vărsatului]. PISCUPESCU, O. 245. Pe șerpe nu se pune mâna, că și se jupoie palmele. ȘEZ. VI 58. I se jupește un fel de piciliță. ib. III 205/3.

2°. P. a n al. (Despre arbori) A curăți de coajă, a coji, a beli; (despre păstăioase), a scoate (bobul sau mazărea) din pojhiță (COSTINESCU); (despre cereale) a îmblăți (Com. AR. TOMIAC). Au jupit câțiva tei. SBIERA, P. 181/2s, cf. ȘEZ. III 132/3.

3°. Fig. (Complementul este o persoană) A lua cuiva tot ce are, a despoia, a spolia, a jefui. Rupse și jupui pe bietul norod. ZILOT, CRON. 71. Cu banii țărănilor pe care îi jupuiți voi [boierii]. C. NEGRUZZI, I 140. Ioane, știu că ne jupește bine! CREANGĂ, A. 108. Inima ni si tochește, Când văd cum țara-mi juchește [tipărit: njuchește]. MAT. FOLC. 1297/2s. Belu belește, Goleșcu golește, Manu jupește. ZANNE, P. V 19. Turcul te taie, Turcul te jupoie. ib. VI 414.

4°. (Transilv., sens desvoltat din «a îmblăți») A bate, a lovi, a maltrata, a vexa (BUGNARIU, NĂS.), a da cu palma s. cu un lemn.

[Prez. ind. jupoiu, -poi, -poeie, -pui... | Și: jupoi vb. IV, (rar) jupoia vb. I; jepui vb. IV^a = jumuli. Nu numai perii, ce și tulețele li s'au jepuit și picile de pre carne li s'au belit. CANTEMIR, IST. 173; — jipui vb. IV^a. I s'au jipuit pielea ighemonului. DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.); — (Mold. și Transilv.) jupî (dial. jupchi, juchi) vb. IV^a. | Adjective: jupuit (jupoiat, jupit), -ă = belit, cojit, despoiat; p. ext. ros, deteriorat, uzat; (despre cai) bătrân, slab, netrebnic (DR. V. 207). Pielea lor [a vitelor] jupuită. I. IONESCU, D. 479. Surugiul: hi, jupitule! ALECSANDRI, T. 394. Spânzurau atârnați de picioare, miei jupoii, cu titvele rânjind. C. PETRESCU, I. 159. Ale vulturilor... grumazuri jupuite (=roșii, ca și când ar fi belite de piele) și golașe. ODOBESCU, III 16/5. Cu hainele de catifea jupoită. IORGA, B. 80. (Fig.) Ciorapii svârliți mototol, așa cum au fost jupoiați în grabă de pe picior. C. PETRESCU, C. V. 354. Valiza de mușama neagră și jupoiată. id. 261, cf. (jupuiat). id. R. DR. 222; — jupuitór (jupitór), -oăre = (cel) care jupoie. | Abstracte: jupuire jupoiere, jupire) s. f. Au suferit jupoieri și desbrăcări (a. 1801). IORGA, S. D. XII 140; — jupuit (jupit) s. a. Jupuitul obrazului. PISCUPESCU, O. 300. S'au dat toți cetățenii la jupuit. SBIERA, P. 166/10. Tei de tîiat, de jupuit. ȘEZ. IV 156^b/2s; — jupuitură (jupitură) s. f. = belitură, cojitură; (în glumă s. bătaie de joc) cal bătrân și neputincios (DR. V 207); (Med. pol.) boală care se produce prin frecarea pielii, jupitură (BIANU, D. S.); (în unele părți) pelagră (H. X 483); — jupulală (jupoială) s. f. = locul de pe trup unde s'a jupuit pielea; s pec. (Med.) boală care se arată prin pete roșii pe mâini, pe față și pe picioare; mai în urmă pielea pe aceste locuri se jupoie; belitură, părleală, pelagră. PAMFILE, B. 13; BIANU, D. S. De pelagră (părleală, jupoială) bănuiesc mulți că-s bolnavi din cauză că mănâncă primăvara urzici. GRIGORIU-RIGO, M. I 146. Laptele [de capră] e bun pentru jupoială; sunt unii iuși la sânge care se jupoie pe piept și pe mâni. LEON, MED. 84. | Contaminare (jupuit+jerpelit) jupuluit, -ă adj. = jupit de piele: S'a prăvălit căruța și ne-am răsturnat, iar când am ajuns de vale, toți eram jupuluiti pe față (Piatra-Neamț). Com. V. ȘOAREC.]

— Din bulg. župja «cojese; bat».

JUPOIÁLÁ s. f.

JUPUITURĂ s. f.

} v. jupui.

JUPUNEĂSĂ s. f. v. jupâneasă.

JUPURLUI vb. IV^a v. **jupeli.**

JUR s. a. *Tour; environs, alentours.* — (Cuvântul e urmat de un posesiv, un genitiv s. de prep. de) Locul care se întinde împrejmuit s. închizând ceva s. pe cineva din toate părțile, spațiul înconjurător în mijlocul căruia stă cineva s. ceva; ocol. împrejurime, împrejur (ul), înconjur (ul). *O casă albă... cu jurul geamurilor încondeiat în roșu și albastru.* DELAVRANCEA, S. 3. (După fr. *faire le tour* «a face înconjurul») *Un hohot răsunător... făcu într'o clipă jurul rondului.* ALECSANDRI, ap. TDRG. (În Transilv., după germ. *...und Umgebung* «și împrejurimea») *S'a adunat lume multă din Brașov și jur.* | (De obicei precedat de prepozițiunii) *Ursan... ca un balaur face în giuru-i o rotire [cu buzduganul].* ALECSANDRI, P. III 290. *În giuru-i se'ntinde un rainu de grădină.* id. II 167. *Lucese în juru-i ziduri.* EMINESCU, P. 206. *În sborul lui spulbera prin jurul săniei...* SADOVEANU, P. S. 32. *Sbor... în giurul pământului.* ALECSANDRI, P. P. 141^b/₁₆. *Câte flori în jurul meu...* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 189. *Scris pre juru' unui spic.* TEODORESCU, P. P. 477. *Se uitară în jurul carului.* ȘEZ. IV 17¹/₁₇. *Gemea lumea în jur de el.* RETEGANUL, P. III 20. cf. II 17⁶/₆. *Umblă cu mâța în juru' pasatului.* ZANNE, P. IV 67. # Loc. adv. **În jur** = împrejur. *Engsur* = circum. ANON. CAR. *Vânătorii osteniți S'așează 'n jur grămadă.* ALECSANDRI, P. III 139. **În jur împrejur** = (de jur) împrejur. URICARIUL, XVII, 195^a/₆. *Engsur împregsur* = circum, circa. ANON. CAR. **De jur** = jur împrejur, de toate părțile. *Un chioșc cu stâlpi și arabescuri De jur împodobit.* ALECSANDRI, P. III 76. **Jur de jur.** = jur împrejur. VICIU, COL. **Jur prejur** (cf. *prejur*) = de jur împrejur. *Jur prejur că se uita.* TEODORESCU, P. P. 440. *Jur prejur de mese.* ib. 23^b. *Jur prejurul patului.* ib. 273^b. *Jur prejurul poalelor scrisă-i marea turbure.* LIT. POP., ap. GCR. II 326⁷/₇. (**De s. din**) **jur împrejur** (v. *împrejur*) = împrejur, de toate părțile. *Se pun din giur împregiurul parului din mijloc un rând de snopi.* I. IONESCU, C. 185¹/₁₃. *Lucașfărul... jur împrejur de sine văzu...* EMINESCU, P. 276. *Și jur împrejur căta.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 488. *Făclii de jur împrejur... ardeau în șfeșnice.* ISPIRESCU, L. 237. *Se face de jur împrejurul unghiei...* LEON, MED. 148. *La mijloc pune, de jur împrejur... bozii.* H. IV. 67.

[Plur. *jururi*.] # **gir s. a.** PONTBRIANT, POLIZU (< Ital. *fare un giro*?) *Făcu un gir de privire peste tot teatrul.* FILIMON, C. III 603. | Verb: **jurul (giurul)** vb. IV^a = a face să se învrtească în cercuri, a involbura. *Viscolul giuruia des foloștină înflorită, ca niște rotocoale de hârtie albă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.; (cu abstractul) **juruială** s. f. (Transilv.) = înghesuială. PAȘCA, GL.]

— Din lat. *gyrus*, -um (< gr. *γῦρος*) «cerc».

JUR s. a. v. **jura.**

JURĂ vb. I. 1°. *Jurer, prêter serment.* 2°. *Jurer, préférer des jurons.* 3°. *Avoir une foi aveugle en quelqu'un.* 4°. *Jurer, promettre.* 5°. *Faire jurer.* 6°. *Adjurer.* 7°. *Injurier.*

1°. Absol. (Construit cu p (r) e — cf. lat. *per deos, per patris ossa jurare* — mai rar la, apoi în (tru) numele...; complinit uneori printr'o propoziție începătoare cu *că, s. să...* sau prin vorbire directă) A afirma s. declara sub jurământ; spec. (Jur.) a întări, confirma, prin jurământ, la judecată, o depoziție s. mărturie. Cel ce jură strâmb (s. pe strâmbătate s. în viclenie HERODOT, 319¹/₂) — sperjural — e pedepsit. *Și jură ei: ce veri ceare, da-fi-roiu.* CORESI, EV.

541¹/₆. *Le vine nepuțința... căce mărturisesc strâmb sau jură strâmb.* id. ib. 60²/₂₂. *Că de ară și giura, nime nu-l va creade.* PRAV. 143. *Acesta de nevoia să giure pentru vătămătură.* ib. 17. *Să vie cu leagea să jure în divanul.* CUV. D. BĂTR. I 124. *Giură și tu, pentru că moartea și pre cela ce giură drept, încă-l omoară.* HERODOT, 339¹/₂₂. *Nu odată, ce de doao ori au jurat, și pohtescu să și mai jure.* IORGA, B. R. 173¹/₈. *Pentru ce se ascund, joară și tăgăduesc?* ȚICHINDEAL, F. *Jură înaintea soartei să nu mărturisească.* MARCOVICI, C. 29¹/₂₁. *Jură-mi-te pe ascuțitul paloșului tău.* CREANGĂ, P. 206. *În lume a jurat pe strâmbătate.* RETEGANUL, P. II 62¹/₆. *În coșițe i-am jurat.* ALECSANDRI, P. P. 24¹/₁₇. *Știi, bădiță, cum jurai Seara, când la noi veneai?* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 258. *M'ai făcut de ți-am jurat.* ib. 29. *Aș jură cu jurători C'ai purtat un car de flori.* ib. 440¹/₁₁. *Verde pe cruce am jurat.* BIBICESCU, P. P. 321. *Noaptea fură, ziua joară.* DOINE, 157¹/₂₀. *Să jură pe ochi.* ȘEZ. I 118¹/₂₂. *Așa jor, așa să chiorăsc! (= să chiorăse dacă nu spun adevărul).* SEVASTOS, N. 294¹/₁₆. *Femeia împovărată nu joară.* GOROVEI, CR. 2535. *Țiganul fură și jură:* arată lipsă de rușine. ZANNE, P. VI 372. | A depune o mărturie despre cineva. *Joară, maică, pentru mine, Că nu m'ai văzut cu nime.* MÂNDRESCU, L. P. 81¹/₁₀. | Refl. (După paleosl. *kleti-se*) A face un jurământ (nu însă în înțele juridic); spec. a avea obiceiul de-a face jurăminte fără loc. COSTINESCU. *Să nu te juri... de năprasună.* CORESI, EV. 546¹/₂₇. *Întru numele lui să te juri.* MINEIUL (1776) 67¹/₇. *Mândruliță, mă jur p'asta cruciuliță Să te țin...* ALECSANDRI, P. I 5. *S'a jurat pe părul său că nu mi-a spări copilașii.* CREANGĂ, P. 28. *Mă giur pe Dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. 59¹/₁₀. *Foaie verde lemn uscat, Tare, mândră, te-ai jurat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 243¹/₂₅. *Badea cu musteața neagră Se joară că nu-i sânt dragă.* HODOȘ, C. 51. *Și cu, una, m'am jurat, și tot nu-i adevărat.* RETEGANUL, TR. 26¹/₂₃. *Să nu te giuri că ai să spânzuri.* ȘEZ. I 278¹/₁₉. *S'a jurat pe vin să nu mai bea rachiu.* ZANNE, P. IV 180. | A promite, sub jurământ, că vei păstra credința cuiva. *Cu toți primiră aceste cuvinte și i să jurară.* SIMEON DASCĂLUL, ap. GCR. I 144¹/₂₅. *Te-ai jurat către toate.* RETEGANUL, TR. 150¹/₁₀.

2°. Refl. A se afurisi, a se blestema. *Ea a prins a se jură: De-oi fi dat gura cuiva, Uște-mi-se cununa.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 243¹/₆. *Și ncepu a se jura: Biserica tremura.* ib. 241¹/₁₈. *Amar te jurai.* BIBICESCU, P. P. 52 (cf. participiul-adjectiv jurat).

3°. A fi ispitit să faci un jurământ, a crede cu tărie că... a avea o încredere oarbă în cineva, a-și pune mâna în foc pentru cineva. *Cum sta, ai jura că-i zugrăvită.* VLAHUȚĂ, ap. DDRF. *Să jori că în tot lungul Târnavelor... nu găsești... o fată care să cânte așa.* AGĂRBICEANU, LUC. V. 35. *Prea jură în vorbele magistrului!* (lat. iurare în verba magistri).

4°. Trans. (Cuprinsul jurământului se arată prin complementul, care e un abstract — credință, iubire, etc. — s. o propoziție secundară introdusă prin *că s. să*. A făgădui în mod solemn, a asigura, încredința, a se lega prin jurământ. *Au doar nu mi-ați jurat și mie credință?* C. NEGRUZI, I 140. *Am jurat că peste dânsii să trec falnic fără păs.* EMINESCU, P. 240. *Fi jură credință și supunere.* CREANGĂ, P. 207. *Preoteasa de pe vatră jură că sluga-i dereaptă.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 469¹/₆. *O juram pe sfânta lună Că cu mine se cunună.* ION CR. III 154. (Figură etimologică cf. lat. *jusjurandum jurare*) *Jurământu' ce-oi jura Pe capul tău va cădea!* ib. 241. *Hai să jurăm jurământul mare.* TEODORESCU, P. P. 463.

5°. Trans. (cu complementul persoanei, urmat

mai ales de să...) A obliga, a lega pe cineva prin jurământ, a-l pune să jure. *Deci-l jurară ca să asculte d'înșii cumu-l voiu învăța.* MOXA, ap. GCR. I 59/36. *Și așa jurară pre Tomșa.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Iar Themison socoti cum l-au înșălat de l-au giurat.* HERODOT, 257/24. *Jurându-o cu toate jurământurile ceale mari și grele.* EROTOCRIT, ap. GCR. II 179/1718. *L-a jurat Neamțul sub steagi (= l-a înrolat, după ce i-a luat jurământul de fidelitate).* DOINE, 229/15, cf. 162/13. || Refl. A se lega prin jurământ. *Vin, mândră, să ne jurăm și să nu ne mai lăsăm.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 256/8.

6°. Trans. (cu complementul persoanei, urmat mai ales de să...) A ruga pe cineva cu stăruință, a conșura. *Începu a ne giura și a zice.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *L-au dodeit și l-au giurat până l-au înduplecat.* ib. 196. *Pamen foarte m'a jurat.* BELDIMAN, O. 43. *Îl jură... să-i spuie pricina intristării.* GORJAN, H. I 5/24. *Te jur, frate, a fi virtuos!* MARCOVICI, C. 107. *Te jur pe toți Dumnezeii, te jur, Lydio, să-mi spuie Dece cauți cu iubire pe Sybaris să-l răpui?* OLLĂNESCU, H. O. 45. *Și-o roagă și-o jură și cere al ei amor.* I. NEGRUZZI, II 158. *Mă jură pe ce am mai scump... să nu o las la smei.* ISPIRESCU, L. 301, cf. SBIERA, P. 31/41. *Te giur cu pistolu'n piept.* ALECSANDRI, P. P. 162^b/1. *Juru-te... cu numele marelui Dumnezeu, Ca să nu mai intri.* TEODORESCU, P. P. 381^b/2. *A jurat-o pe nevastă-sa, ca nu cumva să spuie cuiva... Ea i-a făgăduit că n'a spune nimănu.* ȘEZ. II 112/5.

7°. (Neobișnuit) Trans. A înjura. *Cei ce-și jură părinții și-i va bate.* DIONISIE, C. 168. (Cf. jurătură).

[Ind. prez. jur și (în Transilv. și Banat) jor, jori, joară. Sor = iuro. LEX. MARS. 221. *Să-l gioare cum nu s'au tins la marha priatnicului său.* PALIA, ap. CCR. 70. | Adjectiv: jurat (cu negativul nejurat), -ă = (cu sens activ) care a făcut un jurământ; legat prin jurământ; afurisit (POLIZU), blestemat, alimănit (CIAUȘANU, V.), rău (POLIZU). *Slujnice crezute și giurate.* DOSOFTEIU, V. S. 29/2. (După fr. ennemi juré) *Inimici jurați (= neimpăcați, de moarte) ai Prințului străin.* MAIORESCU, CR. III. 95. *Juratul de stăpân mă bătea în toate zilele.* RUSSO, S. 3. *Dacă... nu poate muri... se crede că... a fost de cineva jurat sau blăstemat.* MARIAN, I. 40. *Unii bani nu sânt curați, adică sânt blestemați ori jurați, ca oricine îi va scoate, cu ei să nu poată face nici o ispravă.* PAMFILE, COM. 12/20. *Cel cumnat giurat, hain.* ALECSANDRI, P. P. 131/6. *Numai una n'o sufăr: O jurată de serpoaică.* MATEESCU, B. 39. *C'ăl jurat cu chip drăguț... e șarpe nvinat.* TEODORESCU, P. P. 442^b. *Lucru-afurisit jurat.* ȘEZ. V 151/3. *Când un mort se găsește neputrezeit, se crede că-i jurat (=blăstemat, afurisit).* GOROVEI, CR. 1819. *Fire-ar jurat!* (Blestem). RUSSO, S. *Frați jurați = prieteni intimi, credincioși.* BARGIANU. (Cf. substantivul jurat s. v.); — (din lat. juratorius «de jurământ», care a înlocuit pe jurator «cel ce prestează un jurământ») **jurător, -oară** (întrebându-te mai des substantivat) = (cel) care (se) jură; obișnuit să jure pentru orice; (în Transilv. și Bucov.) martor care jură în fața judecății (VICIU, S. GL.); (cel) care jură pe alții (LB.). *Acești boieri... fățarnici, jurători pentru fiecă.* LET. II 313/30. *Jurător[i] au fost: călugărul Mihai Botar, Andreiaș din Drăguș.* IORGA, S. D. XIII 92/15. *Păritul poate înaintea judecătorilor să ceale de la jurători dovezi.* PRAVILA (1814), 10. *Între jurători însă se găsea un anume Țifescul, care spuse lui Cantemir ce auzise și ce se petrecuse.* IORGA, L. I 317. *Când se iveau neînțelegeri, judecata se făcea prin jurători.* BRĂESCU,

M. 50. *Și-am jurat cu jurători.* MARIAN, SA. 113, cf. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 440/11, RETEGANUL, TR. 167/20, VICIU, GL. *Jurător strămb = sperjur.* PONTBRIANT. | Abstracte: **jurare** s. f. = acțiunea de a jura; jurământ, afurisenie, blestem. *Jurări, nădejdi, dulci sărutări.* I. VĂCĂRESCU, P. 202/6. *Începu a zice niște jurări fermecătorești.* GORJAN, H. II 207; **giurătú** † s. a. = jurământ. *Ce scătui lu Avraam și giuratul (= giurământul HURM. DOS. COR.?) său lu Isacu.* PSAL. (SCH.) 218/11. *Pomeni... giuratul său lu Isaac.* CORESI, PS. 289; — **jurătură** s. f. = injurătură. *Și a-i dezbara de... jurături.* IORGA, S. D. XII 207/18; — (postverbal, rar, în poezia pop.) **jur** s. a. (plur. jururi?) = jurământ. *Acasă să mergem, Femeilor să nu spunem... Ei nu mai răbda și jur îl (probabil: juru-l) călca, Fiecare spunea La femeia sa.* PĂSCULESCU, L. P. 189.] — Din lat. juro, -are, idem.

JURĂ! interj. *Viens!* — (Ungurism în Albac. în Munții Apuseni) *Vino! Jură Oacea, să-ți spun ceva!*

— Ca și iură, e împrumutat din ung. jere (rostit și gyere) «vino!»

JURĂMÂNT s. a. 1°. Serment. 2°. Juron, blasphemie.

1°. Afirmare (încredințare, confirmare, făgăduială) solemnă — spec. înaintea unui for judecătorec — luând de mărturie pe Dumnezeu s. cele sfinte (ca o rămășiță din vremurile străbune, și: soarele, cerul, etc.) s. condiționând viața, fericierea, norocul unei ființe iubite (părinți, copii, etc.) ori integritatea unui lucru scump (lumina ochilor, etc.) de adevărul afirmației. *Jurământul se face, se dă, se depune, se prestează, se deferă, i se ia cuiva; cel ce nu-și ține jurământul (DOSOFTEIU, PS. 36) fără să fie delegat de el (cf. HERODOT, 272/1), își calcă jurământul; cu jurământul te legi; cel ce face un jurământ strămb (cu strămbul VARLAAM, C. 277), mîncinos (CORESI, EV. 287/12, PRAV. 1033, etc.) s. (modern) fals, e un sperjur. Și jurăminte fără socotire facu-se.* CORESI, EV. 548/18. *Nu voră folosi giurămintele.* CP. 377. *Faptele ceale întunecate, carile sunt: fățăriile, viclesugurile, giurământurile.* VARLAAM, C. 378/2. *Va da giurământ să dzică câte lucruri i-au furat.* PRAV. 222. *Și făgădui cu giurământ Xerxis cum îi va da.* HERODOT, 508/4-5. *Scăpară toți de cursa Mihniei, călcătorului de jurământu.* GAVRIIL, ap. GCR. I 172. *L-au apucatu-l cu giurăminte să-i spuie unde au fost.* DOSOFTEIU, V. S. 14/2. *Căsătoria... să să facă cu jurământ (a. 1675).* ap. GCR. I 217/31. *Făcând giurământ strămb, să întoarseră.* HERODOT, 68/58. *Au rămas cu jurământul și cu bucatele luate (a. 1708),* ap. IORGA, B. R. 172/27. *Au mărturisit într'auzul tuturor cu jurământu mare.* HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II 74/31. *Cu jurământuri întăresc.* ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 213/31. *Să facă jurământ atât jăluitoarul..., cum și păritul.* PRAVILA (1814) 10. *Jurământ îți fac din suflet.* KONAKI, P. 102. *Care Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele?* C. NEGRUZZI, I. 51. *Na! așa trebuie să pătească, cine calcă jurământul.* CREANGĂ, P. 278, cf. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 258/15, RETEGANUL, TR. 151/1. *Pus-am gând și jurământ să-l las.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 44/11. *I-am spus cu jurământ că...* ib. 147/6. *Aș lăsa cu jurământ.* ALECSANDRI, P. P. 276^b/4. *Să fugi dă jurământ ca dă un cupțor aprins!* IGOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 206. | Spec. (Jur.) **A-i da cuiva jurământ** = a-i da dreptul de a jura. *Să-i dea giurământ să mărturisească...* PRAV. 1186. *Jurământ decisoriu* (HAMANGIU, C.

C. 1208-1218), dat din oficiu (ib. 1219-1222), *supletoriu* (ib. 1219-1222), de *credulitate* (ib. 1906), *zenobian* (ib. 1222).

2°. Afurisenie, blestem. *Făcu și cărți de jurământ și de afurisanie*. GAVRIIL (a. 1654), ap. GCR. I 171/20. *Citește preotul rugămintea de deslegarea jurămintelor ce pot fi asupra lui*. GOROVEI, CR. 1819.

[Plur. (în vechime și azi în limba literară) -*minte* (*jurământe* CORESI, EV. 549/2, *jurămente* CP. 377), adesea -*mânturi* (H. IV 76), rar -*minți*].

— Din lat. *juramentum*, idem.

JURÁSIC, -**Ă** subst. și adj. (Geol.) *Jurassique*. — (Teren) sedimentar din epoca secundară, al cărui tip este foarte dezvoltat în munții Jura.

— N. din fr. (derivat din *Jura*).

JURÁT s. m. 1°. *Conseiller municipal, jurat*. 2°. *Fabricien*. 3°. *Maire*. 4°. *Sous-préfet*. 5°. *Garde-frontière*. II. *Juré*.

I. (Sensuri populare).

1°. (Transilv.) *Consilier comunal*. Com. V. LAZĂR. *Am luat de la Săpânțai Vasilie, giuratul orașului de sus...* (a. 1690). IORGA, S. D. XII 233/13. *Fiind... jurat Oprea Pociumpu, Ion Comărdici...* (a. 1748). ib. 143/15. Cf. 99/8, 257/25, 255/19, 33, 262/3. *Păzitorul și eu toți jurații sânt toți morți de beați*. BARAC, T. 11. *Era tocmai așa ca și când ar sări un jurat la bătaie împotriva unui sat întreg*. MARIAN, T. 125. *Și juratul satului Căra apă dracului*. id. 72. *Tot umblând să fiu jurat, Ce-am avut tot am mâncat*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 462/5. *Iar la ușa iadului, Ștau jurații satului*. DOINE, 182/12. | (Mai înainte) Judecător sătesc care, dimpreună cu primarul, judeca neînțelegerile dintre săteni, formând judecătoria comunală.

2°. Membru al comitetului bisericesc (JARNÍK-BĂRSEANU, D. 476), cf. epitrop, efor. *La anu' 862 s'au legat această Căzanie cu cheltuiala... gocimanului și a iuraților* (a. 1699). IORGA, S. D. XIII 139/2. *Casa Iavalui, juratului bisearicii* (a. 1765). ib. 257/25, cf. 255/19, XII 197/1. *Iscălesc... juratul eparhii* (a. 1790). ib. 227/4.

3°. Primar. *Îl poți pune și jurat (= birău)*. REGANUL, CH. 11. *Jurat mare = ajutor de primar*. VICIU, COL. *Dăm această testimonie prea cinstiului domn în varmedea (= județul Maramureșului... Soplontai Pavel, giuratu-mare* (a. 1801). IORGA, S. D. XII 238/5.

4°. (Maram.) Subprefect, administrator de plasă, «pretor». BUD, P. P. (s. v. jurători). *Nu se tem de spânzurat, Nice de domnul jurat*. BUD, P. P. 44.

5°. (Bucov.) Plăieș, străjer (Straja). Com. AR. TOMIAC.

II. (Jur.; modern, după fr.) Cetățean chemat să ia parte la judecarea unui acuzat, învinovățit pentru acte criminale, delictive politice sau de presă. Hotărîrea juraților este definitivă, ea nu se poate ataca decât în recurs. PRETORIAN, DR. C. 115. *Curtea cu jurați*.

[Derivat: **JURĂTOIU** s. m. = pretor, administrator de plasă. *Că eu am cu ce te umplea: Cu jurați, cu jurători*. BUD, P. P. 27; — **JURĂTOAIE** s. f. = soția pretorului (juratului). *Vine-un jurat C'o jurătoaie și-un vornic c'o vorniciță* (Stupea, în Bucov.). PĂRVEȘCU, H. 73, cf. MARIAN, VR. 180.]

— Din lat. *juratus*, -a, -um «jurat» (întrebuințat ca substantiv); în sensul II după fr. **juré**.

JURĂTOAIE s. f. } v. jurat.
JURĂTOIU s. m. }

JURĂTURĂ s. f. v. jură.

JURBĂ s. f. 1°. *Souci*. 2°. *Supplique*.

1°. (Banat) Grijă (Com. LIUBA), muncă, lucru (Com. COCA). *Am multă jurbă până gat cutare lucru*. Com. LIUBA.

2°. (Transilv.) Jalbă, PAȘCA, GL.

[Verb: **jurbi** vb. IV^a trans. = a da cuiva mult de lucru, a obosi. *Mult m'or jurbit în cătănie* (Oravița). Com. A. COCA].

— Din sârb. *žurba* «grabă; îmbulzeală».

JURCĂ s. f. *Femme nue*. — (Bucov.) Femeie goală, fără haine, desbrăcată. Com. A. TOMIAC.

— Cf. rus. *žurka*, cuvânt cu care se strigă porcii.

JUREBÎȚĂ s. f. v. jirebie.

JURÍDIC, **Ă** adj. *Juridique*. — Care privește dreptul, care se rapoartă la legi, cf. legiuit, legal. *După toate acestea, rămâne drept și adevărat următorul principiu juridic...* (a. 1844). URICARIUL, III 44/17. *Sub toate raporturile: giuridic, economic*. HAȘDEU, I. C. VIII. *Îi anulează existența juridică*. MAIORESCU, C. III 89. *Studiu juridic. Procedură juridică. Act juridic. Persoană juridică, v. persoană*. [La Români din foasta monarhie austro-ungară mai de mult, după germ. *juridisch*, și **iuridic**, -ă adj.]

— N. după fr. s. lat. *juridicus*, -a, -um, idem.

JURIDÍCȚIE s. f. (Jur.) v. **jurisdicțiune**.

JURIDICȚIONAL adj. *Juridictionnel*. — Privitor la jurisdicțiune. *Teritoriul juridictional al Curței apelative*. HAMANGIU, C. C. 414.

— N. după fr.

JURIDICȚIUNE s. f. (Jur.) v. **jurisdicțiune**.

JURINCĂ s. g. v. **junincă**.

JURISCONSULT s. m. (Jur.) *Jurisconsulte*. — Persoană care cunoaște bine legile, cunoaște bine știința dreptului și e chemată să dea sfaturi s. să se pronunțe în chestiuni de drept; cf. jurist, legist, pravilist (STAMATI). *Tutorele nu va putea precurma prin transigere pricini atingătoare de interesul minorelui, decât numai cu autorisarea consiliului de familie și după avizul a trei jurisconșulți*. HAMANGIU, C. C. 106.

— N. după fr. s. lat. *jurisconsultus* «cunoșcător al dreptului».

JURISDÍCȚIE s. f. (Jur.) v. **jurisdicțiune**.

JURISDICȚIUNE s. f. (Jur.) *Jurisdiction*. — Puterea s. competența judecătorului sau a aceia care are dreptul de a judeca; p. ext. resortul, întinderea locului în care un judecător s. tribunal are dreptul de a judeca; corpul judecătoresc. *Nu supune pe Mitropolit nici decum jurisdicției sau judecăței patriarhului*. URICARIUL, V 155/25. *Clerul și mânăștirile... erau cu totul sub jurisdicția Statului*. BĂLCESCU, M. V. 10/5. *Vornicul își întindea jurisdicția sa asupra fării întregi*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 89. *I se luă jurisdicțiunea în afacerile matrimoniale*. SBIERA, F. 213. *Nici o jurisdicțiune nu se poate înființa, decât numai în puterea unei anume legi*. HAMANGIU, C. C. XXXIII. *Jurisdicțiunea civilă, militară*. *Aceasta nu se ține de jurisdicțiunea lui*. *Judecătorul aparține cutărei jurisdicțiuni*. [Și: **jurisdicție** s. f.; — (învechit, <fr. *jurisdiction*) **jurisdicțiune, juridicție** s. f.]

— N. din lat. *jurisdiction*, -onem, idem.

JURISPRUDENȚĂ s. f. (Jur.) 1°-2°. *Jurisprudence.*

1°. Știința dreptului și a legilor. *Era un om versat în jurisprudență.* C. NEGRUZZI, I 333. *Aș vrea să nu mai pomenesc despre jurisprudență, căci destul ne mănâncă... capul.* ODOBESCU, II 316/16.

2°. Totalitatea principiilor de drept; normele după care trebuie judecate anumite cazuri s. interpretate anumite legi, după țară și materie. *Îi studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, îl plădez cât se poate de bine.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 51.

[La Români din foasta monarhie austro-ungară, după germ., mai de mult și: **jurisprudență** s. f.] — N. după fr. și lat. **jurisprudentia** «știința dreptului» (din *jus, juris* «drept» și *prudencia* «cunoștință, înțelepciune»).

JURIST s. m. (Jur.) *Juriste.* — Persoană care se ocupă din punct de vedere științific cu dreptul, legist, pravilist (STAMATI), jurisconsult; p. gener. (în nouăle provincii) student în drept. *Un jurist cu noțiuni... de știință.* MAIORESCU, C. I 233. *Tu, Costea, în calitate de viitor jurist, ești cel mai în măsură s'o știi.* C. PETRESCU, C. V. 92. [La Români din Transilv. și Bucov., după germ. *Jurist*, și: **iurist** s. m.] — N. după fr. (lat. med. **jurista**)

JURIU s. a. 1°-2°. *Jury.*

1°. (Jur.) Jurații (în număr de 12) chemați a se pronunța asupra vinovăției celor acuzați înaintea Curții cu jurați. *Juriul este statornic în toate materiile criminale și pentru delictele politice și de presă.* HAMANGIU, C. C. XXXIII. *Guvernele sânt silitе a numi judecători sau juriuri.* ODOBESCU, II 109/16.

2°. Persoane alese într'o comisiune însărcinată cu examinarea și clasificarea candidaților sau a concurenților. *Titularii ieșiți din concursuri, ale căror jurii sânt... compuse din corpul profesorat.* MAIORESCU, D. IV 270/4. *Juriul, acorându-i victoria, îi decerne titlul de campion al României.* UNIVERSUL, 1930, 16 Dec.

[Plur. *jurii*, învechit *juriuri*.]

— N. după fr. (<engl. **jury**, care la rândul său, e împrumutat din v. fr. *juree* «jurământ, ancheta judecătorească»).

JURNĂ s. f. (Mil.) v. de **jurnă**.

JURNĂL s. a. 1°-4°. *Journal.*

1°. Publicațiune zilnică sau periodică, în care se dau știri din domeniul politic, economic, literar, etc., ziar, gazetă, foaie. *Povestea aceasta se tipărește... mai mult ca să împle coloanele jurnalului.* C. NEGRUZZI, I 94. *Găsim într'un jurnal aducerea aminte a adunării de la Blaj.* RUSSO, s. 67/16. *Articol de jurnal.* MAIORESCU, CR. I 41. *Și câte și mai câte, publicate prin jurnalul... CREANGĂ, A. 136.*

2°. Însemnări zilnice despre tot ceea ce se petrece; cf. memorii, memorial. *Această istorie cu jurnal și pe larg se scrie de Subhi-efendi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 274/2. [Văcărescu] *între-prinse scrierea această istorică... mai mult ca un jurnal al său privat.* ODOBESCU, I 315. *Pot să te asigur că există undeva un jurnal al existenței dumitale.* C. PETRESCU, C. V. 282. *Jurnal de călătorie* = însemnări făcute zi cu zi despre cele văzute într'o călătorie; cf. itinerar.

3°. (Com.) Condiță în care se trec zilnic toate transacțiile comerciale. COSTINESCU. *Jurnalul în care pe toată zioa se însamnă toate lucrurile gospodăriei, și ne arată feluritele prifaceri ce pă-*

timește capitalul în fiește care zi. I. IONESCU, C. 246.

4°. (Jur.) Hotărîre scrisă dată împlicinaților de o instanță judecătorească, p. ext. de o autoritate. *Spre a nu se compromite interesele minorilor prin întârziere... tribunalul districtului va păși cu lucrarea din oficiu și va îndeplini datoria ce are consiliul de familie după lege, arătând aceasta anume în jurnalul ce va încheia.* HAMANGIU, C. C. 95. *Mulțumesc d-lui deputat Boerescu... căci d-sa... a iscălit... jurnalul prin care s'a propus acest proiect de lege.* MAIORESCU, D. I 428/14. *Tot odată autoriză pe d. ministru de interne să aducă la îndeplinire dispozițiunile din prezentul jurnal.* MON. OF. 3. *Jurnalul consiliului de miniștri.*

[Plur. -nale, învechit -naturi (POLIZU). | Și: (din ital. *giornale*) **giornal** † s. a. | Familia: (fr. *journalisme*) **journalism** s. a. = starea și profesiunea jurnalistului; influența jurnalelor (COSTINESCU); fel gazetăresc de a trata o materie; gazetărie, ziaristică. *Chestie... împleticită de jurnalismul și învățații franțuji.* RUSSO, s. 95/3. *Nu se va plânge... nimeni că se oprește jurnalismul.* MAIORESCU, D. I 508/14; -- (fr. *journaliste*) **jurnalîst** s. m. = cel care redactează un jurnal s. scrie la un jurnal, ziarist, gazetar. *Jurnalîștii moldoveni.* RUSSO, s. 163/23. *Jurnalîstul este un om important în politică.* MAIORESCU, D. IV 230/23; — **jurnalistic**, -ă adj. = de jurnal, de presă, gazetăresc. *Un sgomotos succes jurnalistic.* C. PETRESCU, C. V. 244; — (germ. *Journalistik*, rus *журналистика*) **jurnalistică** s. f. = totalitatea jurnalelor, gazetelor (STAMATI); meseria de gazetar; gazetărie, jurnalism, ziaristică. *Am falsificat... jurnalistica.* MAIORESCU, C. I. 272. *Trăia cu jurnalistica.* id. D. I 318].

— N. după fr. (germ. *Journal*, rus. *журнал*, etc.).

JURNALISM, s. a.

JURNALIST s. m.

JURNALISTIC, -Ă adj.

JURNALISTICĂ s. f.

v. jurnal.

JURPULUÎT, -Ă adj. v. **jupui**.

JURTUMĂN s. m. *Gaillard.* — (Mold.) Om făcut bine și cam într'o ureche. ION CR. VI 30. — Cf. (i) ortoman.

JURUBÎȚĂ s. f. v. **jirebie**.

JURUI vb. IV^a. 1°. (Se) *fiancer.* 2°. *Faire un voeu.* 3°. *Promettre solennellement, s'engager à.* 4°. *Ensorceler.* — (Mold. și Transilv. de nord).

1°. † Trans. și refl. A (se) logodi, a făgădui de nevastă. *Sora lui Craiu, Elisafeta, ce i-o giuruise Alexandru-Craiu.* GR. URECHE, ap. TDRG. | Fig. A se călugări, a face jurământul călugăresc. *Muiarea ce se va fi giuruit cu giurământ să fie călugăriță...* PRUV. MOLD. 107. *Fiind slab de boală... s'au giuruit [el] călugăriei, de-ar mai avea de viață.* N. COSTIN, ap. TDRG.

2°. Refl. A lua angajamentul solemn față de Dumnezeu de a ținea cu sfințenie anumite rânduieli (zile de post, slujbe bisericesti, etc.) sau restricțiuni (abținere dela plăceri trușesti, etc.) pentru împlinirea unei rugămînți, «a pune vot» (Frata, în Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *Șoptește rugăciuni sante, juruind a da pomană.* C. NEGRUZZI, II 84/s. *Așa m'am giuruit eu în feția mea, ca să spun o rugăciune...* SBIERA, P. 21/23.

3°. Trans. A făgădul (in mod solemn), a promite să faci pe voie cuiva s. să dai cuiva ceva. † a arăta har cuiva. *Și Fistu vrea Iudeiloru burătate să giuruiască (= să facă pre voie N. TESTAMENT 1648; har să le arate BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/12, cf. 112/13. Voiu... tremite voaă... duhul svânt, pre cela ce v'au giuruit părintele meu. VARLAAM, C. 181/2, cf. 153, 154, 163. Să nu-l dea celuia ce l-au giuruit. PRAV. MOLD. 32, cf. 102. Giuruindă să le dea acei galbeni... DOSOFTEIU, V. S. 29. Fiul lui Dumnezău giuruiaște și făgăduiaște să dea viață veacinică. id. PS. 150. Ar fi giuruit mulți galbeni de aur ca măcar pe dânsii să-i lase a se întoarce. C. NEGRUZZI, I 180. Atunci ți-am juruit o răsplată împărătească. I. NEGRUZZI, V 305. Pune-te apoi pe lângă ea luntre și punte și giuruește-i ceriul și pământul. CREANGĂ, P. 170. Atunci fiecare sfânt i-a giuruit câte o pătrare de grâu mai mult. MARIAN, SE. II 151. Căpățina i-o tăiam și la corbi o giuruiam. ALECSANDRI, P. P. 89. Le-au juruit popa că va îngropa... copiii degeaba. SBIERA, P. 13/41. Arme ți-am giuruit. TEODORESCU, P. P. 577. Eu am juruit trei sute de oi. PAMFILE, C. T. 20/4. (Figură etimologică). Giuruita ce giuruisă [Dumnezău] lui Adam... VARLAAM, C. 290. De are giurui neștine orice giuruință... PRAV. 141. || (După a (se) făgădui) Refl. A făgădul, a se lega prin jurământ, a se angaja, a se consacra; † a voi, a-și da consimțământul, † a pristăni. Rugându-l elu de multă vreme să fie la ei, și nu se giurui (= nu vru N. TESTAMENT 1648; nu pristăni BIBLIA 1688). COD. VOR. 211-12. Cela ce să va giurui celu vinovat, după ce va face greșala, să-i ajute. PRAV. MOLD. 177. Pre... Maria, pre făgăduință ce să giuruisără, o adusără la sv[ă]nta besarică. DOSOFTEIU, V. S. 135. Cine-a zice Nițu vine, da-i-aș tot ce am pe mine, Cine-a zice c'a venit, Da-i-aș ce m'am juruit. ALECSANDRI, T. 1577.*

4°. Intrans. (Basar.) A vrăji, a fermeca. WEIGAND, B. B. 94.

[Rostit de obicei: giurui. | Și: (ad 4°) jurăi (giurăi) vb. IV^a WEIGAND, B. 94. | Adjectiv: juruit, -ă = logodit, făgăduit(ă) de soț(ie); făgăduit, promis. Mi-au fost juruită mie Din mica copilărie. SEVASTOS, C. 279/10. Fiece prunc iaste giuruit lui Dumnezeu. VARLAAM, C. II 53. Țara... carea-i giuruită lui Iacov. DOSOFTEIU, PS. 154. Vedea-vei cetatea și malul cel juruit. COȘBUC, Œ. 17/18. De-om câștiga mii de lei, Juruiți să fie ai tăi. PAMFILE, C. T. 89/4. Este-un cuțit mistuit, De la mă-ta juruit. BIBICESCU, P. P. 324. (Substantivat, feminin) Logodnică. Satul... unde... neveste, copii sau giuruita îi aștepta [pe soldași]. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Abstracte: juruire s. f. = acțiunea de a jurui; făgăduință, promisiune. Voiu trinite spre voi giuruirea părintelui meu. VARLAAM, C. 180. Giuruirea ce au giuruit [Dumnezău] lui Atrraam. id. II 43; — juruită (giuruită) s. f. = făgăduială, promisiune; răsplată făgăduită, lucru promis. Așteaptă numai ce e de la tire giuruitele (= ce le veri zice N. TESTAMENT 1648; făgăduință BIBLIA 1688). COD. VOR. 54/3, cf. 74. Să-și ia giuruita de la Jidovi ce-i giuruisără. DOSOFTEIU, V. S. 68, cf. PS. 454. Au primit nu numai juruita, ci încă și câte un bacșiș bun. SBIERA, P. 69. A păfit ca și mai nainte cu juruita lui. id. ib. 155/21. Cf. ION CR. III 63; — juruință s. f. = legământ față de Dumnezeu; promisiune solemnă, făgăduință cu jurământ. Pre lângă juruința dentăiu ce-i juruise... LET. I 158/15. Giuruințe cari le-au giuruit Dumnezău. VARLAAM, C. 328. De are giurui neștine orice giuruință... PRAV. MOLD. 141, cf. 110. Cu giuruință și măgulituri l-au făcut de s'au întors

înapoi. CANTEMIR, HR. 312. Nu ți-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruință mincinoasă? C. NEGRUZZI, VI 177. Grea juruință ai pus înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. D. STĂNOIU, C. I. 149. Dacă vei face... juruință tare înaintea acestui altar... MARIAN, T. 192. Trage nebunul nădejde de juruință, spânul de barbă, și prepeția de coadă. ZANNE, P. I 617].

— Apropierea de jura s'a făcut ulterior, prin etimologie populară. Cuvântul e de origine unguerească și vine din *gyürü* «inel», cf. ung. (el) *gyűrűzni* «a logodi» (și despre intrarea în călugărie), «a făgădui». Sensul 4° poate sta în legătură cu rolul inelului în vrăji și farmece. N. DRĂGANU, *Dacoromania* IV 759-762.

JURUI vb. IV^a }
JURUIALĂ s. f. } v. jur.

JURUINȚĂ s. f. }
JURUITĂ s. f. } v. jurui.

JUST, -Ă adj. I-II. Juste. III. 1°. Justement, au juste. 2°. Tout juste, exactement.

I. Adj. 1°. Drept, conform cu dreptatea, cf. echitabil. Concluziunile nu sânt juste. MAIORESCU, L. 11. Deprinși cu argumentările juste... id. CR. III 371. Cel ce câștigă cu bună credință și printr'o justă cauză un nemișcător determinat. HAMANGIU, C. C. 479.

2°. (Despre o persoană) Drept, care judecă și lucrează după dreptate. Om just și temător de Dumnezeu. COSTINESCU. Vă știu om just! SA-DOVEANU, B. 132.

3°. Legitim, întemeiat. Noi, Românii din Dacia Traiană... am conservat cu o justă mândrie națională limba, legile și tradițiunile nobililor noștri suitori. URICARIUL, X 370/11.

4°. Potrivit, nimerit, așa cum trebuie să fie. Comparările... să fie juste. MAIORESCU, CR. I 34. Și vezi doi îngerași cât două libelule, ținuiți pe degetul unui înger de juste proporții. TEODOREANU, M. II 32.

II. Subst. Ceea ce este drept, echitabil. Din just scoate absurd, din binefaceri chin. GORUN, FAUST 82.

III. Adv. 1°. Drept, în tocmăi, cum se cuvine s. se cere. D. ministru de externe ne-a arătat în ședința de astăzi just și patriotic motivele. MAIORESCU, D. II 209.

2°. Exact, tocmăi, taman. Just la orele când puneam ziarul... subț presă... CARAGIALE, N. S. 71/10.

— N. din fr. (lat. *justus*, -a, -um, idem). Cf. justețe, justifica, justiție, injust.

JUSTEȚĂ s. f. v. justețe.

JUSTEȚE s. f. 1°-2°. Justesse.

1°. Calitatea sau însușirea a ceea ce este just, (bună) dreptate, cf. adevăr. Eram... convins despre justețea celor ce susținea d-sa. MAIORESCU, D. I 232. S'a argumentat... cu justeță. id. L. 11. [Dosarul] de la districtul Botoșani ocupă, după părerea mea, rândul întâiu sub raportul justeței observațiilor. ODOBESCU, II 161.

2°. Nimerire, potrivire, exactitate, precisiune. Justeța comparațiilor. MAIORESCU, CR. I 30.

[Și: justeță s. f.]

— N. după fr.

JUSTIFICĂ vb. I. 1°-3°. (Se) justifier.

1°. Trans. A arăta că ceva este just, drept, legitim, îndreptățit, motivat, adevărat; cf. motiva, îndreptăți, legitima. Cu cartea d-sale în mână, Rusia și-ar putea justifica subjugarea

Basarabiei și ar putea justifica o subjugare a României întregi. MAIORESCU, CR. III 159. *Se înțelege că nu poate justifica cu nimic această dătare arbitrară.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 127. *Lipsa unei asemenea scrieri în limba română cred că justifică apariția articolului de față.* D. RUSSO, ib. III 5.

2°. (Despre o persoană) A arăta, a dovedi nevinovăția, inocența cuiva, a declara nevinovat, inocent. | Refl. A proba nevinovăția sa, a se desvinovăți, a se disculpa.

3°. Spec. (Despre acte justificative) A prezenta chitanțe pentru dovedirea întrebuițării juste (legale) a unei sume. *N'am putut justifica sumele întrebuițate.*

[Adjectiv: **justificat** (cu negativul **nejustificat**), **-ă** = dovedit ca just, drept, legitim, îndreptățit: desvinovățit. *A fost căderea ministerului conservator justificată...?* MAIORESCU, II. II 1. *Rezerva este cu atât mai justificată, cu cât Descriptio Moldaviae... cuprinde și inexactități sau erori.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 108. | Abstract: **justificare** s. f. = acțiunea de a justifica; desvinovățire, disculpăre, îndreptățire. *Numai continuarea aspirațiilor naționale de la Divanul ad-hoc îi dă justificarea de care are trebuință.* MAIORESCU, D. IV 587/87a. *Iubirea este singura justificare a vieții.* I. TEODOREANU, M. II 193. | Familia: (după fr. *justifiable*) **justificabil**, **-ă** adj. = care se poate justifica, îndreptăți, desvinovăți. *Căci împrumuturile ce se fac pentru a se întrebuița productivemente sunt singurele justificabile.* I. IONESCU, M. 298: — (< fr. *justification*) **justificațiune** (**justificație**) s. f. = justificare, apărare într'o judecată, desvinovățire, disculpăre DICT.: — (< fr. *justificatif*) **justificativ**, **-ă** adj. = care servește a dovedi, a proba, a adevări dreptatea unui lucru, a unei fapte, s. că o sumă a fost cheltuită just. *...Cheltuielă cu actele justificative...* MAIORESCU, D. IV 192/20. *Alții să judece, dacă ar putea descoperi piese justificative sau mărturii autentice.* IORGA, L. II 494].

— N. din lat. **justifico**, **-are**, idem.

JUSTIFICABIL, **-Ă** adj. }
JUSTIFICĂȚIE s. f. } v. **justifică**.
JUSTIFICAȚIUNE s. f. }
JUSTIFICATIV, **-Ă** adj. }

JUSTIȚIABIL, **-Ă** adj. *Justiciable*. — Care trebuie să se înfățișeze înaintea unor anumiți judecători, care trebuie să răspundă înaintea judecătorilor, care urmează a fi judecați. *Tinerimea aceea... și face practica pe spinarea justițiabililor.* MAIORESCU, D. I 351/13. *Magistratul român de astăzi are însă obligațiunea de a apărea în fața justițiabililor într'o ținută decentă.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, 1930, Dec. 20. [Pronunț. **-ți-a**].

— N. după fr.

JUSTIȚIE s. f. (Jur.). 1°-4°. *Justice*.

1°. Dreptate, virtute morală care cere să se dea fiecăruia ceea ce este al său și să i se respecte drepturile.

2°. Puterea de a face dreptate fiecăruia, de a răsplăti sau a pedepsi. *Justiția omenească.*

3°. P. ext. Instanță judecătorească s. judecător (magistrat) investit cu puterea de a face dreptate. *Justiția s'a pronunțat. A chema în fața justiției. Ministerul de Justiție* (mai de mult: *al Dreptății*), ministerul de care depind toate instanțele judecătorești, cu magistrații și funcționarii lor. *Palatul Justiției.*

4°. (Mit.) Zeița dreptății, reprezentată de obicei printr'o femeie legată la ochi, stând pe tron

și ținând în mână dreaptă o balanță, iar în stânga o sabie.

[Mai de mult, mai ales la Români din foasta împărăție austro-ungară, și **justiție** s. f.]

— N. din lat. **justitia**, **-am**, idem.

JUTĂR s. m. }
JUTĂRI vb. IV^a } v. **jitar**.

JUVĂC s. m. (Pesc.) v. **juvelnic**.

JUVAER s. a. (Mold.) *Joyau*. — Giuvaer. *Juvaerurile, argintăriile, banii.* URICARIUL, XIV 276/27. *La Brasilia... se găsec multe juvaeruri și aur.* DRĂGHICI, R. 29. *Profăcând în juvaeruri cea mai mare parte din banii săi.* C. NEGRUZZI, I 87. *Flori, juvaeruri în aer.* EMINESCU, P. 66. *Cuvinte, juvaere... din ce adânci nevoi ați răsărit?* ANGHEL, SĂM. VI 1064. *Juvaer de făcău!* CREANGĂ, A. 85. [Plur. **-eruri** și **-ere**.] Nomen agentis: **juvaergiu** s. m. (Mold.) = giuvaergiu. *Un juvaergiu, care-l chema Tuzo-olu.* LET. III 271/20.]

JUVAERGIU s. m. v. **juvaer**.

JUVALĂ s. f. }
JUVALĂIE s. f. } v. **jigală**.

JUVANEĂ s. f. *Petit tuyau*. — (Turcism). Țeavă mică internă care nește imameaua cu țeava ciubului. D. RALLETI, ap. TDRG.

— Din turc. **zivane**, idem TDRG.

JUVĂȚ s. a. 1°. *Noeud coulant, lacet*. 2°. *Boucle du harnais*. 3°. *Corde de la potence*.

1°. La ț (MARIAN), șfăc (Com. V. ȘOAREC) la capătul unui ștreang, a unei funii spre a prinde ceva, arcan (Com. I. GRĂMADĂ). *Iară cine voește să prindă [pre Diavol], nu trebuie nemic altă să facă, fără numai un juvăt din brăcinariu de mire.* MARIAN, SE. II 7. *Apoi, c'un juvăt, scot porcul din coteț și cel care e bun de mână, îl taie.* PAMFILE, CRC. 198.

2°. Spec. (La hamurile calului) Valul ștreangului. DAMÉ, I. 50.

3°. Funie de spânzurat, coardă, ștreang de spânzurătoare (PAMFILE, J. I 306/117). *Plângeau amândoi când au adus-o pe Anița sub juvăt.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 547. *Căldul îi pregătea juvătul.* SADOVEANU, ib. VI 547. # **A-i pune cuiva juvātu'n gât** = a-l prinde, a-l nenoroci pe cineva pe care-l acuzi (ZANNE, P. V. 371, cf. MAT. FOLC. 1172/11^b, ȘEZ. II 74/5); a strămtoara, a strânge cu ușa pe cineva, a-i pune sul(i)ța'n coastă.

[Plur. **-vețe**.]

— Din rut. **žyveč** «Gurt am Schiffseil, Fischnetz» BALKAN-ARCHIV, I 165.

JUVEĂLĂ s. f. (Cul.) *Sorte de mets*. — (Transilvania) Mâncare făcută din moare fiartă, în care se pune mămăligă caldă, ardeiu și ulei; a-cestea toate se amestecă până se fac(e) «terciu» (Rășinari). Com. V. STOICA. *Juveală* sau «*lapte de bou*», constând din moare fiartă, amestecată cu făină de cucuruz. PĂCALĂ, M. R. 117.

— Poate, de aceeași origine cu **juveală** = jigală.

JUVELCĂ s. f. *Habit de femme*. — Haină femeiască (H. XIV 87) purtată pe de-asupra (Brașov). — Cf. giubeică.

JUVELNIC s. a. (Pesc.) *Nasse*. — Unealtă de prins pește, sau în formă de sac adânc cu gura prinsă pe două brațe drepte, care o țin deschisă (ANTIPA, P. 423), sau în forma unui coș enorm

(astfel că ar putea să stea în el mai mulți oameni), rotund și puțin turtit de sus în jos, care se confundă pe lângă maluri în apă, lăsându-i-se gura afară (ANTIPA, P. 65). || (Ialomița, Râmnicu-Sărat) Un fel de coșuri mari de răchită, în care se păstrează peștele viu, horeț. DAMÉ, T. 125, ANTIPA, P. 65, 382, 423, etc. [Cu alt sufix: **juvác** subst. (Oltenia). ANTIPA, P.]

— Probabil, dintr'un mai vechiu **jivelnic* (**jivac*), în legătură cu slav. *živŭ* «viu» (căci în aceste coșuri se păstrează peștele viu). Cf. *juvete*, *juveturi*.

JUVENEALĂ s. f. v. **juveni**.

JUVENÍ vb. IV^a. (*S'*)*enflammer. Érafler.* — (Oltenia) Refl. A se inflama (la încheieturi din cauza mersului și a sudoarei). PLOPȘOR, CONV. LIT. LIV. 366. || A roade, a jupui. CIAUȘANU, GL., a sdrelî. *M'a juvenit ghiata... Calul a fost juvenit de ham.* CIAUȘANU, GL. [Și: **juviní** vb. IV^a. | Adjectiv: **juvenit** (**juvinít**), -ă = inflammat, opărit, sdrelit. PLOPȘOR, CONV. LIT. LIV. 366. | Abstracte: **juveneală** s. f. (plur. -neli); **juvenitură** s. f. CIAUȘANU, GL.]

JUVENÍL, -Ă adj. *Juvenile.* — Tineresc; cf. *crud, necopt. Aceste... modeluri* [de statui ale Diane] caracterizate prin grația corectă și prin vigoarea juvenilă a Antichității. ODOBESCU, III 58/s. *Enthusiasm... juvenil.* MAIORESCU, CR. II 99. *Iluzii juvenile.* id. I 265. *Fumuri juvenile.* CARAGIALE, S. N. 163. *Nărăbdarea lui juvenilă.* SBIERA, F. 400. 73. *Însuflețirea lor juvenilă.* SBIERA, F. 400. *Dămuț avea zâmbetul de juvenilă iluminare al adolescenților.* I. TEODOREANU, M. II 58. — N. după fr.

JUVENITURĂ s. f. v. **juveni**.

JUVÉTE s. m. (Iht.) *Poisson de grosseur moyenne.* — (Dolj; complinit une-ori prin «de pește») Pește de orice specie (ANTIPA, P. 782), mic (com. OLMAZU) s. de mărime potrivită, ca de o șchioapă (BOCEANU, GL.), (Munt.) baboiu, jumugaiu (PĂSCULESCU, L.), față (CADE). *Da pește de unde?!... Dacă vede că nu-i cade niciun*

juvete în coș... ION CR. III 76. Mă duc să-mi iau vreo doi juveți de la han. BOCEANU, GL. *Nici juvete nu prindea.* PĂSCULESCU, L. P. 176. *Șterpeli vreo trei patru juveți de pește.* PLOPȘOR, C. 424. || P. ext. Poreclă ce se dă Oltenilor (aceștia fiind vânzătorii de pește în Capitală).

— Probabil, dintr'o formă mai veche **jivete*, în legătură cu slav. *živŭ* «viu, viou». Cf. *jivină*, *juvelnic*, *juvac*, *juveturi*.

JUVÉTURI s. f. (plur.) *Volailles.* — (Transilv.) Pasări. *Toată cânepa ni-o măncă juveturile.* VI-CIU, GL.

— Dintr'un mai vechiu **jivet*, derivat cu suf. col. -ct din slav. *živŭ* «viu». Cf. *jivină*, *juvete*.

JUVINĂ s. f. v. **jivină**.

JUVINÍ vb. IV^a v. **juveni**.

JUVIȚĂ s. f. v. **șuviță**.

JUVLĂU s. m. v. **juglan**.

JÚXTĂ s. f. v. **juxtalinéar**.

JUXTALINEÁR, -Ă adj. *Juxtalinéaire.* — Despre o traducere) Făcută cuvânt cu cuvânt, reproducându-se alătura și textul din care s'a făcut. [Prescurtat: **júxtă** s. f. = traducere cuvânt cu cuvânt a unui autor clasic, pentru uzul școalelor. *I-aș trece o exclamație luată dintr'o juxtă oarecare.* I. TEODOREANU, M. II 389].

— N. după fr.

JUXTAPOZÍȚIE s. f. } v. **juxtapune**.
JUXTAPOZÍȚIUNE s. f. }

JUXTAPÚNE vb. III. *Juxtaposer.* — Trans. A pune ceva unul lângă altul, a alătura. [Se conjugă ca *pune*. | Abstract: **juxtapúnere** s. f. = alăturare. MURGOCI-LUDWIG, M. 35; — (fr. *juxtaposition*) **juxtapozíție**, mai rar: **juxtapozíțiune** s. f. = juxtapunere. MAIORESCU, D. III 401. | Adjectiv: **juxtapús, -ă** = alăturat.] — Derivat din lat. *juxta* și *pune* (după fr. *juxtaposer*).

K

K s. m. invar. *K*. — A unsprezecea literă din alfabet, întrebuițată numai în nume proprii (de ex. Kalinderu, Kogălniceanu, Kretzulescu) și în cuvinte streine, precum *kaki*, *kalium*, *kediv*, *kefir*, *kimono*, *kodak*. Pentru neologisme încetățenite în

limbă, precum *kilogram*, *kilometru*, *kilowat*, etc. scrierea cu *ch* e preferabilă (cea cu *k* intră de obicei în abreviațiunile *Kg.*, *Km.*, *Kw.*). Ea a fost urmată și în acest Dicționar.

L

L s. m. invar. *L*. — A douăsprezecea literă a alfabetului (citită «el» sau «le») și sunetul ce-i corespunde: consonantă postdentală laterală, orală și fonică. Ca cifră romană = 50, iar în alfabetul chirilic (Л) — numită «lude» sau «liudie» — are valoarea numeralului 30.

— *N.* din lat. *L*, *l*, idem.

L pron. pers. v. el.

LA prep. I. Marque le lieu: 1°. *A, vers, sur*. 2°. *Chez; à; à, en, dans; à* (une distance de...). 3°. *A, en ce qui concerne...* 4°. *Vers*, dans la direction ou la région de. 5°. *En, au, à la*.

II. Marque le temps: 1°. (Jusqu')*à*. 2°. *À* (10 ans; *en* (1935); *à* (8 heures)). 3°. *À* (telle date, telle occasion). *Pendant. En, au bout de* (tant de temps). *Dans* (un an, une semaine). S'emploie où le français dit: *tous les* (jours, ans, etc.). 4°. S'emploie où le français dit sans préposition: *le jour de... l'heure de...* etc. 5°. *Vers* (le moment de...). 6°. *Au, à la* (au début, à la fin), *au* (cas où).

III. Autres emplois: 1°. *A, pour, en vue de; à* (la chasse, la pêche). 2°. *En raison de*. 3°. *Pour, en ce qui concerne*. 4°. *Par, pour* (tant par... tant pour cent). 5°. *Environ, à peu près*. 6°. *A* (marque le datif). 7°. *De* (prép. du génitif). 8°. Sert à marquer la quantité, la fréquence ou l'intensité.

I. În sens local.

1°. După verbe ale mișcării.

a) *La* arată direcția s. extinderea până în apropiere de ceva s. cineva; îl găsim adesea în concurență cu «spre» s. «cătrep». *Să meargem la vraciu, I[su]s H[risto]s*. CUV. D. BĂTR. II 101. *Firească pohtă trage pre oameni la D[u]mn[e]zâu*. BIBLIA (1688) 6/pr. 21. *Alergând la împărăteasa, o îmbrățișă*. GORJAN, H. I 5/14. *La porți, flăcăii!* C. NEGRUZZI, I 171. *Se întoarse la locul luptei*. BĂLCESCU, M. V. 392/23. *Pasărea... la ceruri zboară*. ALECSANDRI, P. I 139. *Ajuns-a el la poala de codru*. EMINESCU, P. 204. *Dă* (s. trage) *la semn*. BĂRCIANU. *Îl trăgea ața la ursita lui*. ISPIRESCU, L. 34. *Au venit la dansa*. SBIERA, P. 280/30. *La pădure mi-a pornit*. TEODORESCU, P. P. 205. *Iese mândra la porțișă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 72. *La noi mai rar să vii*. ZANNE, P. III 241. (În înjurături și imprecațiuni) *Du-te la dracu!* S pec. (După verbe ca «a privi», s. «a se gândi», «a tinde»,

etc.) *Nedejduți la Domnul*. PSAL. SCH. 9. *De mult jeluiam la această luminată carte*. CORESI, EV. 5/32. *La mine să năzuiesc*. BIBLIA (1688) 6/pr. 13. *Caută la fapte folositoare*. I. IONESCU, C. VI. *Privea umilită la el*. EMINESCU, N. 9. *Vissam la ochi albaștri*. id. P. 231. *Se uita galeș la dansul*. ISPIRESCU, L. 34, cf. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 83.

b) Prevalează ideea apropierei nemijlocite; sensul se apropie de acela al lui «lângă». *I-au pus Nicolai-Vodă la scară și i-au bătut*. LET. II 326/20. *O astrucară la fiul ei*. DOSOFTEIU, V. s. 38. *La poale i-au căzut*. KONAKI, P. 86. *Se puse la poartă*. ISPIRESCU, L. 44. *I-o ajuns cuțitu la os*. HERZ-GHER., M. VII 3. | După verbe ca «mă apropiu», stă în concurență cu prep. «de». *Se apropiară la vreo margire* (= margine). COD. VOR. 90/10, cf. MINEIUL (1776) 151.

c) Când apropierea se face în direcția dușmanului, sensul e: «împotriva, în contra». *Au sărit... la călugăr și l-au suduit*. URICARIUL, X 205/4. *Păsările dându-se la el, să-l sfâșie...* ISPIRESCU, L. 76. *La mine strigă... ca la lup*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 188.

d) Mai adesea nu e vorba numai de direcție, ci și de atingerea țelului. Ajungerea până în mijlocita apropiere de un loc e numai un fel de a vorbi; de fapt vorbitorul se gândește și la intrarea în acel loc. Precum, când spun cuiva «du-te până la băcan», nu vreau ca acel cineva să se oprească înaintea prăvăliei, ci să intre în ea și să cumpere, tot astfel, când zic *mă duc la biserică*, am intenția să și intru în ea. Astfel la ajunge să se confunde uneori cu *în*, fără să se poată stabili reguli precise pentru întrebuițarea celor două prepoziții. În general *în* implică ideea unei rămăneri mai îndelungate, mai statornice undeva (deci se întrebuițează mai mult după verbe care exprimă o stare) sau stă înaintea de nume de țări, iar *la* mai mult înaintea celor de orașe. Se zice deci: *Plec la Paris și locuiesc în Viena* (dar și: *stau la Viena*); *mă mut la etaj* (dar și: *în Calea Victoriei*); *mă duc la țară și trăiesc s. mă mut în Ardeal* (dar și: *Se întoarse la Moldova în pace*. E. VĂCĂRESCUL, IST, 2261/24. *A plecat la America*). Exemple: *Luo el la mâinile lui* (în brațele BIBLIA 1688; slav. n a ruku). CORESI EV, 515/5. *Te mutași departe, La loc de nevoie*. DOSOFTEIU, P. 32. *Oamenii fug la păduri*. LET. II 338/15. *Au venit în*

târg la București. ib. II 265¹². Trimitem corăbiile la Tarson. BIBLIA (1688) 3^{70a}. Mergând cu la curte... ANTIM, P. XXIII¹². Mă duc la Anglia. LB. S'au dus la locul hotărît spre lăcuința sa. DRĂGHICI, R. 53. Eu la mână ți-am picat. ALECSANDRI, P. P. 209^b. Să mă duc la Câmpulung. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 506. De-ar fi noaptea ca ziua, Aș trece la Moldova. ib. 141. | Prin dela... (până) la se arată punctul de plecare și țelul acțiunii sau extensiunea ei. Talandurile... nu se dau dela unii la alții. BIBLIA (1688) 4/pr. 26. Dela Nistru până la Tisa Tot Românul plînsu-mi-s'a. EMINESCU, P. 160.

2°. În legătură cu verbe care exprimă o stare (poziție, situație).

a.) Prevalază ideea apropierii imediate; sensul se apropie de acela al lui «lângă». Lăcuim... la (lângă BIBLIA 1688) dânșii. COD. VOR. 26⁶. O privea stând la capul ei. C. NEGRUZZI, I 60. Așezată la porțile împărăției. BĂLCESCU, M. V. 6²⁷. Numai umbra spinului La ușa creștinului. EMINESCU, P. 161. La margine de drum. COȘBUC, F. 69. S'a uscat la rădăcină. DOINE 211¹². A doua zi să fie la palat. ȘEZ. IV 185²⁰. Floare la ureche = lucru fără importanță.

b.) De obicei nu se înțelege numai apropierea de un loc, ci și ocuparea — cel puțin în parte — a celui loc; la stă deci în concurență cu «în» (s. «întru») (cf. I 1'). Să nu defaimă mișcii la băseareci. COD. VOR. 109⁴. Nu se află la locul lui. PSALT. 116. Șeade la o peșteră. DOSOFTEIU, V. S. 15². Făcând... rugă la taină. id. ib. 139. Era la mare cînte și bogăție. LET. II 210¹⁵. Acest... cuvânt... se arată noao la d[u]mn[e]ziască scriptură. BIBLIA (1688) 4/pr. 3. Slujitorii... șeade la corturi. LET. II 340¹⁸. Lăcuia la fară. MINEIUL (1776) 191². La Macedonia era Filip, craiul. ALEXANDRIA, I. Se află și ei singuri la mare mirare. GORJAN, H. I 64. La America nu se găsesc de aceștia. DRĂGHICI, R. 51. Văzându-l la acest hal... PANN, E. II 109. Te știam la Hotin. C. NEGRUZZI, I 39. Neavând la mână nici o probă... HASDEU, I. C. 152. Nu mai știa ce are la casa lui. CREANGĂ, P. 153. Tu șezi la grajduri... și să îngrijești de calul meu. id. ib. 208. Auzind... că este la un sat... ISPIRESCU, L. I. Cu sarea la (s. în) bucate = plăcut. ZANNE, P. IV 110. Bate toba la Moldova. ib. VI 329. | În legătură cu numele cuiva (s. cu un pronume) corespunde franc. «chez». Rămâi la mine în astă noapte. CREANGĂ, P. 222. Șade la părinți. Locuște la ea.

c.) Se precizează situația cuiva s. a ceva în raport cu altceva s. altceva, de ex. cu punctele cardinale, cu corpurile cerești, cu împrejurimea, etc. Haine tinse la soare. DOSOFTEIU, PS. 17. Să mîncăm mai bine aici pe verdeață, la lună. DRĂGHICI, R. 32. Dovă case, una la dreapta și alta de-a stînga. CREANGĂ, P. 3. Dorul meu odihnă n'are, Nici la umbră, nici la soare. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 381. Nici pînză nici muiere să nu cumperi la lumânare. ZANNE, P. IV 461. | E vorba de o meserie, slujbă, etc. Era păstoriu la oi. DOSOFTEIU, V. S. 9². Nu-i bine să te pui vezeteu la cai albi și slugă la femei. CREANGĂ, P. 107, cf. 150, 212. Unde-ai fost la ciobănie? JARNÍK-BĂRSEANU, D. 510. | Se precizează o parte a corpului (cf. și III 3°). Pusă de-i tăiară unghiile la mîn și la picioare. DOSOFTEIU, V. S. 36¹². Spume făcea la gură. C. NEGRUZZI, I 165. Cu pușca la umăr. CREANGĂ, P. 311. Cu brațul la gură. ISPIRESCU, L. 120. Dorul... Rău la inimioară te seacă. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 126. Poartă condei la ureche. ZANNE, P. IV 419.

d.) Se arată distanța. S'a mutat la o sută de pași de mine. Bate câte un fărșuș tot la doi metri.

e.) Pe firme. La vulturul de aur. La Cocos. COSTINESCU. La pomul verde. La mielul alb.

3°. Adesea la e în concurență cu alte prepoziții:

a: La om nu scamănă. PANN, E. II 30.

cu: Vîndut să fie la (drept BIBLIA 1588) trei sute de bani. CORESI, EV. 102²⁰. Te-ai indelnicit tu... la filosofia lacrărilor? MARCOVICI, C. 94. Nevoia l-au silit a se ajuta încât îi era la puțință. DRĂGHICI, R. 132. Cîntă și la patru mîni cu Elena. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 42. Până a nu lua cărma în mână, întăiu la lopată să te înveți. ZANNE, P. V. 135.

de: Iubitoriu la avuție. MOXA, 372²⁷. La sînge încă nu era lacom vîrsător. LET. II 274³⁰. [Prețu]l horilcii... câte trei lei la vadră. URICARIUL I 215³. Fiii... [trebuie] ...a purta de grijă la stăbiciunea părinților. PRAVILA (1814) XI. Îndurăte dar la necazul meu. PANN, E. I 76. Stăpînirea otomănească este legată la legea moametăne. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251¹³. Un prinț care are numai virtuți ostășești, nu este sigur... la strănepoți. MARCOVICI, C. 132. Nu te bucura la căștiguri mici. C. NEGRUZZI, I 249. Se interesează la toate. MAIORESCU, CR. II 155. Anină armele la oblănc. CREANGĂ, P. 198. La paguba altuia nu te mira. ZANNE, P. V 467.

dela: Luă împrumut la un boiaru. DOSOFTEIU, V. S. 120².

despre, cu privire la: Sfătuindu-se la multe cu el... LET. III 271²¹. La nemică nu-i mai întreba. ib. II 413²².

după, potrivit, conform: Scriptura cea noo... la rânduiala tipicului elinesc... o ai tocmită. BIBLIA (1688) 7 pr. 56. Rămăne la înaltă înțelepciune a Măriei Tale. C. NEGRUZZI, I 138. Judecă-mă la dreptate. MARIAN, SA. 57. La dreptul vorbind...

față de, în fața...: La mânia lui tot cu cînte grăia. LET. II 274³⁰. La aceasta ce altă pociu să zie? ANTIM, P. XXIV³⁰. Fii la dureri milostivă. KONAKI, P. 86. La foșnetul cel cald al rochiîi, Dintr'un copil mă simt bărbat. COȘBUC, B. 217. Portarul se buimăcise la cele ce vedea. ISPIRESCU, L. 103.

până la: Păru-i ajunge la călcăie. EMINESCU, P. 208.

pe: Pune-și genuchele la pământ. CORESI, E. 44⁹. Omul beat spune tot ce are la inimă. BARAC, V 55. Aruncă marea mulțime de pești la uscat. DRĂGHICI, R. 58. Învață bărbieria la capul tău. C. NEGRUZZI, I 248. Un sultan... La pământ dormea. EMINESCU, P. 234. Hai, nu mai sta la gînduri! CREANGĂ, P. 220. Pică toate la pământ. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 426. Încearcă briciul la capul meu. ZANNE, P. III 31.

pentru: Au cheltuit la trebuința școlai. URICARIUL, I 76²³. Vătămătoare la sufletele tinerilor. PANN, E. I, V. Dintru care va să iasă More scără la Crăiasă. BARAC, AR. 10. Robinson..., era pregătît la o asemenea întămplare. DRĂGHICI, R. 166. Destul e o măciucă la un car de oale. CREANGĂ, P. 258. Ți-oiu cădea și eu... bun la ceva. ISPIRESCU, L. 19. La nevasta iute, oțetu-i tare. ZANNE, P. IV 494.

peste: Împlea-se de înțelepciune și dulceața lu Dumnezeu era la [în tîlc: spre, în BIBLIA 1688: preste; slav. na] el. CORESI, EV. 515¹³.

4°. În unire cu alte prepoziții: până la = arată distanța s. intervalul. Până la Dumnezeu, sfinții își iau sufletul. CREANGĂ, P. 28. # Până la unul = cu toții. Trebuie să pierim până la unul. DRĂGHICI, R. 25; — pe la arată apropierea în mod vag, neprecis. Pe la noi ce rătăcești? ALECSANDRI, P. II 11. Să-i auci... pe la iarmarocae. CREANGĂ, P. 109. Pe pod, pe la Drăgășani. ZANNE, P. VI 38; — dela s. v.

5°. În anumite locuțiuni, precum: A o scoate la capăt; a pune la cale; a ieși la lumină; a se

da la brazdă; a intra la grijă; a lua la bătaie; a se pune la vorbă; a merge la pas; a fi cu min-tea la cineva; a fi ceva la mijloc; a cădea la pat (s. la boală); a crește (lipi, pune, așeza, etc.) la loc; a o rupe la fugă; a cădea la învoială; a se lua la sfadă (bătaie), etc. (Citații se găsece la substantivele s. verbele respective). # **La deal** = în sus; **la vale** = în jos. *Se ducea pe râu la vale.* PANN, P. V. I 90. *Mergând la deal, la vale...* DOINE, S/5. **La fel** = deopotrivă, egal, cf. fel. **La îndemână** = potrivit, favorabil, cf. în d e m â n ă. **La întâmplare** = întâmplător, cf. î n t â m p l a r e. **La adecă** v. adecă. (În limbajul celor incuți, cu nuanță comică) **La din contră** (s. **din potrivă**) = în caz contrar. *Îți poruncesc să vii... căci la din potrivă vin eu.* ALECSANDRI, T. 423. † **La ce** = cum, în ce stare s. hal. *Mai mult îmi era pentru copiii mei la ce vor rămâne.* LET. II 373/23. **La un gând** = de aceeași părere. *La un gând cu dânsul.* LET. III 86/5. † **La un cuvânt**: înțeles. *Leșii era la un cuvânt cu Nemții.* LET. II 255/13. **La rând** = în același rând, înșiruit. *Câte fete stau la rând...* DOINE, 37/13. **La olaltă** = împreună.

II. Sensul temporal al lui la s'a dezvoltat — ca și la latinescul *ad* și la urmașele romanice ale acestuia — din cel local. Dacă în *te voi* urma până la mormânt ne închipuim o mișcare în spațiu, în *te voi iubi până la moarte* imaginea e a unei durate în timp. Tot astfel, *așezați-vă la masă* e local; *vom vorbi la masă*, temporal.

1°. (În legătură cu până) la exprimă durata, extensiunea în timp a unui eveniment până aproape de un moment dat, p. e x t. până la o dată fixă. *Până la 20 de ani a învățat legile.* MARCOVICI, C. 3/5. *Ți-ai luat urit pe-o noapte și ți-o fi până la moarte.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 247. *Dela începutul până la sfârșitul vieții* = în tot cursul vieții. *Sânt oameni care au trăit până la 120 de ani.*

2°. (Înaintea unui numeral)

a.) (Urmat de «ani») la arată vârsta atinsă de cineva s. la care i s'a întâmplat cuiva ceva. *Ajunse la vârsta de 20 de ani.* MINEIUL (1776) 189²/2. *Văduvă de doi bărbați la 21 de ani.* C. NEGRUZZI, I 57. *A murit la 40 de ani.*

b.) La arată o dată. *Moamet... s'a născut la 560.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247²/2. *La 1765, Aprilie 12, Jung a dat lumii vecinica sărutare.* MARCOVICI, C. 4/10. *La 5 ale lunii.* POLIZU.

c.) La arată timpul (ora zilei). *La trei ceasuri.* PONTBRIANT. *La nouă ore.* POLIZU. *Când bătea ceasul la unu, Eram gata ca pânun'; Când bătea ceasul la doi [în limba literară: la două, înțelegându-se «ore»], Eram cu mândr'amândoi.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 300.

3°. (Înaintea de noțiuni temporale, p. e x t. înaintea de abstracte cu înțeles temporal).

a.) În timpul, la data... *La Paști.* LB. *La revărsatul zorilor.* ODOBESCU, III 9/10. *La sfântul-așteaptă (= niciodată) s'a împlini dorința lui.* CREANGĂ, P. 188. *Mai la ziuă.* TEODORESCU, P. P. 120. *Nu cânta la miez de lună.* DOINE, 129/5. *Adună la tinerețe, ca să ai la bătrânețe.* ZANNE, P. V 10.

b.) În momentul în care ceva se întâmplă. *În viață și la moartea lui te roagă.* KONAKI, P. 273. | Acest moment se redă de obicei prin **când fu** (s. a fost s. era) la + o noțiune temporală s. un abstract verbal; în cazul din urmă construcția are sensul lui «când să...». *Când au fost la datul banilor, n'au avut.* URICARIUL, XXI 155/5. *Când fu la înfășat... se află că e fămeaie.* MINEIUL (1776) 12. *Când fu la ceasul morții...* ISPIRESCU, L. 41. *Când fu la facere...* id. ib. 286/20. *Când am fost la sărutat, Bună palmă-am căpătat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 377.

c.) (În legătură cu abstracte) Cu ocazia..., cu

prilejul..., în caz s. în timp de... *Nu vor învie ne-curății la județ.* PSAL. SCH. 2/17. *La boala mea-mi trimete [Dumnezeu] mila sa cea multă.* DOSOFTEIU, PS. 3. *Aceasta am făcut la talmăcirea aceștii sfinte scripturi.* BIBLIA (1688) 4/pr. 40. *Numai odată, la o bătaie, au prins 40 de tâlhari.* LET. II 258/21. *La nenorocire ne întărește.* MARCOVICI, C. 5/1. *S'omoare p'un flăcău la joc.* COȘBUC, F. 72. *Nu ai trebuință de slugă la drum (= în cursul călătoriei)?* CREANGĂ, P. 199. *La cununie și la masă.* ISPIRESCU, L. 39. | În unire cu un abstract verbal corespunde verbului respectiv. *Mai lungă-mi pare calea acum la 'ntors (= când mă întorc) acasă.* ALECSANDRI, P. III 445. *Nu mai este cum era la plecare (= când a plecat).* ISPIRESCU, L. 30.

d.) † Pe timpul..., în vremea... *Au venit aice în țară la domnia lui Ilieș-Vodă.* LET. II 210/10. | (Eliptic, înaintea numelui unui domnitor) Pe timpul lui... *Acesta l-au tăiatu-l la Traian împărat.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Temându-se să nu scoate țara asupra lui cum s'au sculat la Duca.* LET. ap. DDRF.

e.) Anul, ziua, ceasul, etc. viitor. *E mai bine acum un ou decât la anul un bou.* C. NEGRUZZI, I 248. *La noapte iar or veni după dânsul.* SBIERA, P. 266/23. *Ba s'a însura la toamnă, ba la iarnă, ba la vară, ba iar la toamnă.* CREANGĂ, P. 141. *Sânt trei ai la primăvară.* ȘEZ. V 89 6/27. *Da la noapte ce să faci?* BIBICESCU, P. P. 182. *Și la anul să trăiți!* ALECSANDRI, P. P. 391/5. *La mulți ani cu sănătate!* TEODORESCU, P. P. 17. (Cf. mulțămii). **La noapte (ziuă †)** = în noaptea ce va veni, când va fi, când se va face s. s'a făcut noapte. *El să se întoarcă înapoi la noapte.* LET. II 354/17. *La dzuă au chemat preuți de i-au întrebat.* DOSOFTEIU, v. s. 17.

f.) Când s'a împlinit s. se va împlini anul, ziua, etc., după un an, etc. *Au căzut în zăcere de boală, din care la săptămâna au și murit.* LET. II 84/23. *Iară la anul după aceasta au mers Turcii cu oaste.* ib. 232/25. *La săptămâna, Duminecă în amiază, au luat Turcii cetatea.* MAG. IST. II 15/20. *La anul după aceea...* ECONOMIA, 210. *La patru luni după ce se mărită, născu o fată.* C. NEGRUZZI, I 246. *La trei ani mi-a și murit.* TEODORESCU, P. P. 281^b.

g.) În s. pe fiecare an, etc., la un interval de timp anumit. (În vechime și în poezia pop., substantivul an putea fi și articulat). *Să dea bir la anul un florint de argint.* MOXA, 370/11. *Se ducea... La luna, la săptămâna, Ca să vadă grăul de-i copt.* ȘEZ. III 242 6/7. *TEODORESCU, P. P. 139^b. S'a dus la lună, la săptămână.* MARIAN, SE. I 27. *Nu vii seara la mine, Batăr la două, trei zile!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 499. *Se scutură... la șapte ani odată.* CREANGĂ, P. 218. *Se va lua din medicament la trei ceasuri o linguriță.*

4°. În concurență cu «în» și «pe»: *Am dătu un ciocoiu la vremea Moscalilor.* LET. II 455/25. *La zioa dintăiu dvorind copilul.* MINEIUL (1776) 192¹/2. *Îngerii care la ceasul morții îl mângăie.* MARCOVICI, C. 45/5. *La zioa judecății, când iar ne vom întâlni...* C. NEGRUZZI, I 29. *Scrie odată la o lună.* C. PETRESCU, I. II 235. *Post-ai și d-ta la tinerețe, nu zic.* CREANGĂ, P. 230. *Nu m'ai lăsat să pier la ceasul nașterii.* ISPIRESCU, L. 55. *Mă-sa l-a făcut...* *La o mare sărbătoare.* TEODORESCU, P. P. 204. *La alt an mă duc și eu cu tine.* ALEXICI, L. P. 255/10. † **La... la...** = din... în... *Bolnavul... să bea la ceas la ceas doctoria.* PISCUPESCU, O. 251.

5°. În unire cu alte prepoziții și particule: **Pe la** arată timpul în mod vag, neprecis. *Când era... pe la scăpătatul soarelui...* ISPIRESCU, L. 326/22. *Așeară pe la sfințit...* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 247.

6°. În locuțiuni: **La început** = când începi; **la sfârșit** = când sfârșești. *La început se pare greu, dar te vei deprinde.* C. NEGRUZZI, I 9. **La urmă** (la urma urmelor s. la cea de pe urmă s. la cea de apoi) = în sfârșit. *La cea de apoi s'au instrăinat de neamul său.* LET. II 351¹⁷. *Pompi-lic... cu tot sângele ce curgea din el..., au ajuns la cea de pre urmă la capiștea aceasta.* BELDIMAN, N. P. I 17. *La urmă apucă cordela.* C. NEGRUZZI, I 60. *Cu amar are să-i vină și lui la urma urmelor.* ISPIRESCU, L. 27. *Cine râde mai la urmă, râde mai cu folos.* id. ib. 36. **La caz că s. când...** = pentru cazul când. *La caz când unul din ei s'ar săvârși din viață...* URICARIUL, V 27²⁰. **La vreme** = din timp. *Îți voi spune-o la vreme.* C. NEGRUZZI, I 9. **A trece** (timpul, vremea, zilele, etc.) **la mijloc**: arată intervalul de timp scurs. *Trecând multă vreme la mijloc (= după multă vreme)...* LET. III 204¹¹, cf. URICARIUL, XXI 198¹⁷. *Nu treceau două trei zile la mijloc și se trecea la ușa ei cu Danilă.* CREANGĂ, P. 38.

III. În alte sensuri.

1°. Din sensul local s'a născut cel final: *pune alifia la rană* exprimă numai un raport local; în *alifia e bună la rană* se arată scopul; în alte exemple și intenția. (Cf. lat. utilis ad... facere ad...) Stă în concurență cu «pentru». *Nu... cruțaiu den avere... a da la acest lucru.* CORESI, EV. 6¹⁴. *Zilele nu ajung la durerile mele.* MARCOVICI, C. 7¹⁷. *Ați dat semnalul la libertatea sa.* ALEXANDRESCU, M. 28. *Oftatu-i lucru mare și e bun la supărare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 466. *Candidează la președinția Camerei. Folositor la toate. Ceaiul de ismă e bun la dureri de stomac.* | În legătură cu abstracte (verbale) exprimă același lucru ca și conjunctivul verbului respectiv: *s'a dus la pândă* = să pândească. *Herilor (= fiarelor) o aruncară la mâncare.* DOSOFTEIU, V. s. 19. *S'a dus la vânat.* GORJAN, H. I 3⁵. *Să mîncăm, și apoi la culcat!* DRĂGHICI, R. 18. *Hai la luptă!* EMINESCU, N. 18. *Icoană 'ntr'un altar s'o pui La închinat.* COȘBUC, B. 16. *Mere noaptea la câștig.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 286. # *La umbra l'mprumutare.* ZANNE, P. IV. 288. # **La ce** = pentru ce. *Nu avea la ce veni.* LET. II 294². *Dar la ce oftez?* MARCOVICI, C. 19²⁵. *La ce-ți trebuie s'o știi?* EMINESCU, N. 18.

2°. Mai rar, cauzal «din cauza, din pricina, pentru»: *Să nu se cearte nicecum la greșala ce va fi făcut.* PRAV. MOLD. 160². *Mirarea îmi este destul de mare la acest lucru.* GORJAN, H. IV 4. *La cea mai mică greșeală dregătorească, capul vinovatului se spânzura.* C. NEGRUZZI, I 143.

3°. Servește spre a determina s. a preciza ceva mai de aproape, arătându-se partea la care se referă acțiunea s. însușirea exprimată prin verb, adjectiv sau numeral (cf. și I 2° c): «cu privire la, în privința... cu referire la..., din punct de vedere...»; une-ori în concurență cu «de». *Ales-au din toți boierii fărui mai de treabă la voroavă pre Miron Costin.* LET. II 221³⁵. *Întrecea... pre toți... la mărimea trupului.* MINEIUL (1776) 160. *Fiica lui Laz-oglu... vestită la frumusețe.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256⁸. *Întreg la minte.* KONAKI, P. 267. *Ai dreptate la aceasta, fătul meu.* DRĂGHICI, R. 68. *Ne credem nemuritori, nu la fapte bune, ci la aspiriri.* MARCOVICI, C. 16²³. *La regula luptei era foarte știutori.* PANN, E. II 85. *Adunându-se boierii 47 la număr.* C. NEGRUZZI, I. 150. *Străin la vorbă și la port.* EMINESCU, P. 265. *La vânătorie... eu mă pricep.* ODOBESCU, III 9¹¹. *De trup ești măruntel... dar la fire ești mare.* CREANGĂ, P. 150. *Pasările cele mai agere la sbor.* ISPIRESCU, L. 75. *La copii avea destul noroc.* SBIERA, P. 187³⁰. *Amândoi ne potrivim... și la ochi și la uitat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 49. *To-*

varăș la câștig. ZANNE, P. IV 230. *Plăcut la gust.* BARCIANU.

4°. Mai rar, distributiv; în concurență cu «de». *Să-mi dai la vită câte un leu.* ȘEZ. V 46. || *Spec.* (La socotirea dobânzilor) De fiecare... *Dobândă se socotește... cu atâta la sută.* CLIMESCU, L. 265.

5°. În unire cu un număr, arată aproximația (sens născut din noțiunea de apropiere de...): «cam», «aproape». *Au mai șezut la pază, până s'au plinit la 8 luni.* LET. II 129³⁵. *Se făcuse care la o mie și cinci sute.* ib. II 285³⁰. *Erau la 8000 de voinici.* ISPIRESCU, M. V. 20¹⁵. *Un teanc de destemele, în care erau la nouă puduri.* CONTEMPORANUL, III 824. | De obicei exprimă se exprimă și prin «vreo», urmând pe la, sau prin «aproape», «mai» s. «ca», «cam», precedând pe la. *Fu Maria cu Elisaftha ca la trei luni.* CORESI, EV. 498¹⁷. *Dormit-au acolo ca la 5 ani.* LET. II 19⁷. *Au fost mai bine de 5000, mai la 6000.* ib. 390²². *Ieși din cetate ca la trei proaște.* DOSOFTEIU, V. s. 5. *Au pierit la vreo trei mii.* LB. *O strujă... ca la trei ceasuri.* MINEIUL (1776) 146². *Făcu ca la o sută de pași.* ISPIRESCU, L. 44. | În unire cu un numeral nehotărît exprimă același lucru ca și aceeași construcție fără prep. la. *La vr'o câteva zile după aceasta, împăratul arătă...* CREANGĂ, P. 216.

6°. Exprimă un raport de dativ. (Această funcție, ca și aceea a prep. na în unele limbi slave, s'a dezvoltat din cea locală, în exemple ca cele următoare: *La calic slujești, calic rămâi.* CREANGĂ, P. 200. *Să faci... două scânduri la pat.* ISPIRESCU, L. 64. *La unii mumă și la alții ciumă.* ZANNE, P. IV 475 etc.). *La noi au grătit.* CORESI, EV. /¹². *Au făcut milostenie la săraci și la robi și la besececi.* VARLAAM, C. 7. *Au zis la șoltzuri: pas să ți-o plătească.* LET. II 206²⁷. *Alți oameni spunea la împăratul...* CUV. D. BĂTR. II 147. *Face milă la săraci.* DOSOFTEIU, V. s. 22. *Greșăia norodul la D[u]mn[e]șău.* BIBLIA (1688) 6 pr. 47. *Să rugă la D[u]mn[e]șău.* MINEIUL (1776) 169. *Mărturisesc la toți.* ANTIM, PR. XXIV²⁸. *Ei la toți se lăuda.* DONICI, F. 37. *Au venit... și s'au închinat la împăratul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255⁸. *Le dete împărăția la Aidin.* GORJAN, H. I 1²². *Se găsesc oameni de se închină la foc.* DRĂGHICI, R. I 75. *Cererile voustre să fie cunoscute la Dumnezeu.* MARCOVICI, D. 1. *Corb la corb nu scoate ochii.* C. NEGRUZZI, I 248. *Preferă răul la bine!* BĂLCESCU, M. V. 4¹¹. *A mea viață la zeii tăi se'nchină.* EMINESCU, P. 205. *Î... umblă ochii ca la șerpi.* COȘBUC, B. 9. *Îți spun ca la un frate.* CREANGĂ, P. 200. *Se supuneau la porunca lui.* ISPIRESCU, L. 31. *Iar la cea măicuță Să nu spui.* ALECSANDRI, P. P. 3⁰/₅. *Să dea la boi de mâncare.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 514. *Dumnezeu nu-i la nime dușman.* ZANNE, P. VI 653. *Nu poți sluji la doi domni.* ib. IV 343. # *A fi la cineva* = a-i fi cuiva, a avea cineva. *Nu putem arăta câtă frică era la bieții creștini.* LET. III 272³⁰. *La dansul este obiceiul...* ISPIRESCU, L. 12.

7°. Mai rar exprimă un raport care se redă de obicei printr'un genitiv, stând în concurență cu de. Această întrebuintare s'a dezvoltat tot din cea locală, care se mai recunoaște în exemple ca: *Se vâri... în odaie la Ivan.* CREANGĂ, P. 303. *Să mă reped acasă la mine.* id. ib. 132. *O fată singură la părinți.* ISPIRESCU, L. 33. *În dosul la o căpiță* = în dosul unei căpițe. Com. T. NAUM. *Ale cui sânt vitele?* — *La niște oameni* (Bran). Raport genitival, ca la prep. a 5°, avem înaintea de numerele: *M'a făcut maica 'ntre meri, Ibovică la doi veri.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 406.

8°. Alături de construcția cu acuzativul: *ascultă lăutarii*, se poate zice și *ascultă la lăutari*, care

la origine înseamnă «își îndreaptă auzul spre lăutari». Tot astfel alături de *suge țâță*, etc., există construcția *suge la țâță*, în care *la* e la origine local și stă în concurență cu *din* (cf. I 3°). Din exemple ca cel din urmă s'a născut o funcțiune nouă a lui *la*, asemănătoare cu aceea a lui «du», «de la» partitiv francez. Numai că *bea la vin* nu însemnează numai «il boit du vin», ci «il boit bien» sau «souvent» sau «toujours du vin» sau «beaucoup de vin»: *la* înainte de un acuzativ nearticulat, după verbe transitive, arată că acțiunea exprimată prin verb se repetă adesea, mereu, în mod regulat, etc., sau că ceea ce se arată prin complement se găsește în număr mare, e de multe feluri, etc. Acest *la* se poate reda uneori prin «câte... toate». *Lascarachi... tot trimetea la sute de punți de bani*. LET. II 259/35. *Încep la veselie, la jocuri de bucurie*. BARAC, AR. 77. *Socotesc că după aceasta va mai căpăta la minte*. DRĂGHICI, R. 12. *Croiește la minciuni*. C. NEGRUZZI, II 203/30. *Ambii... Cosesc la vieți în floare pe straturi sângerate*. ALECSANDRI, P. III 291. *Unii-și mănâncă averea duminică la turdi grași*. ODOBESCU, III 25/14. *De 30 de ani încurajăm la oameni necheața*. MAIORESCU, CR. I 275. *Și mănâncă fata la plăcinte și mănâncă, hăt, bine*. CREANGĂ, P. 290. *Spârgea la alune pe nicovală*. ISPIRESCU, L. 91. *Mânca calul la jar mai pogan de cum ar mânca alții ovăș*. RETEGANUL, P. II 10/9. *Vindea la pietri scumpe*. SBIERA, P. 245/31. *Ei tăia la Turci, tăia*. ALECSANDRI, P. P. 146°/20. *Bolboceanul bea la vin*. TEODORESCU, P. P. 602. *Ș'aș vinde la dor și gură*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 92. *Că beau vin și mănă la mure*. RETEGANUL, TR. 188/2. *Lelea seceră la grâu*. MĂNDRESCU, L. P. 92.

— Din lat. *illae* «acolo». Acest adverb întrebându-se din ce în ce mai des pe lângă prepoziția *a*, ca o întărire demonstrativă a acesteia (*merg la a munte* însemna la origine «merg acolo, la munte»), a sfârșit prin a forma, prin contracție (cf. *clasa a patra*, rostit: *clasa patra*), un singur corp cu prepoziția *a*, pe care a înlocuit-o apoi aproape cu totul, și încă din timpuri vechi (căci *la* în loc de *a* se găsește și la Aromâni, Megleniți și Istroromâni).

LA s. m. invar. (Muzică) *La*. — A șasea notă a gamei lui *do*.

— N. din fr.

LA vb. I. I. (*Se*) *laver*. II. 1°. *Lessiver*. 2°. (*Se*) *laver la tête*, (*se*) *peigner*, *faire sa toilette* (en parlant du chat). 3° *Rincer* (le linge). 4°. *Blanchir* (la filasse).

Verbul *la* e necunoscut în Transilvania de sud, într-o parte a Munteniei (cuprinzând și Capitala) și în cea mai mare parte a Banatului și Olteniei. Această dispariție e veche: Coresi înlocuiește în «Cartea cu învățătură» pe *la* din evangheliu prin «spăla».

I. † Trans. și refl. A (se) *spăla*. *Lau* = lavo. ANON. CAR., LB. *Usteniul în suspirile mele și lau* [:spălū HUR.; *voiu* *spăla* DOS.] *în toate nopți stratul meu*. PSALT. (SCH.) 8/2. *Mărule* (= mânilor) *sale lū* [:la-va HUR.; *spală* COR.; *spăla-va* DOS.] *în sângele păcătoșului*. ib. 111/6, cf. 44/26, 98/28, 144/20. (Fig.) *Mai vartos mă lū* (: amplius *lava* me) *de fărăleagile mele*. CORESI, PS. 134. *La-mă-veri și înalbi-mă-voiu*. ib. 135. *Unge capul tău și fața ta o lū*. TETRAEV. (1574) 208. *Adă lăuturiul și lū oaspele acestuia picioarele*. CUV. D. BĂTR. II 191. *La-va în vin veșmântul său*. PALIA (a. 1582), ap. CP. 208. *Să-și lea* (:speale PALIA 1582 și BIBLIA 1688) *cămășile lor*. DOSOFTEIU, ap. CP. 158. *Lău-se și*

se rase. PALIA (1582), ap. CP. 158. | (Păstrat în Țara Oașului) *M'oiu la* (= spăla) *și m'oiu știmba* [= schimba] *și la tine n'oiu cota* [= căuta, privi]. ARH. FOLK. I 170.

II. Astăzi *la* se întrebunțează numai în sensuri speciale:

1°. (Bucov.) Trans. A *spăla* cu leșie. HERZGHER., M. VIII 3. *Face degrabă leșie, pregătește de scăldătoare..., lă purcelul, îl scaldă*. CREANGĂ, P. 76.

2°. Trans. și refl. A (se) *spăla* pe cap (odată pe săptămână, de obicei sâmbăta), cu leșie (mai ales în partea nordică a țării) sau cu lăuturare (Bucovina și Basarabia), cu apă și săpun (Bucovina, Basarabia și restul țării), cu uncrop (Basarabia), cu flori de fân și apă caldă (Bihor) sau cu unsoare (= unt de oaie s. de vacă, în Maramureș și Satu-Mare). Prin Maramureș se face deosebire între *mă lau*, cu unt, în toate duminicile și *mă spăl pe cap*, cu săpun și leșie. Prin Bucovina și Dobrogea a (*se*) *la* se zice numai despre spălătul capului și a *se spăla* despre al corpului și mai ales al feții. În Basarabia *mă lau* înseamnă spălătul cu apă caldă, *mă spăl* acela cu apă rece. În Muscel se zice *mă lau* numai la spălătul cu iarbă-mare, în ziua de Mucenici. Prin Ardealul de nord și Bucovina, dar și în Ialomița, *se lū* numai femeia; bărbatul *se spală*. În Tutova numai «boierii» *se spală*, țărani *se lau* *pe cap*. Com. s. POP (după anchetele pentru Atlasul Lingvistic al României). Sinonim: a se leșia (Banat) H. XVIII 314. *De cu seară* [în ajunul zilei de 1 Maiu] *fetele se lau*, *flăcăii se piaptănă*. RUSSO, s. 21. *Deosebirca între mamă și fiu era așa de mare, încât, la un concediu al acestuia, femeia nu îndrăzni să-l mai lea*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 917. *Copii, veniți, mama să vă leie*. CREANGĂ, P. 289. *Mamica își uscă părul la soare*. *Se lăuse*. TEODOREANU, M. II 69. *Întăia leșie... curge'n găltar...* *Femeia își chiamă bărbatul și copiii ca să se leie*. *Bărbatul se lū întâiu singur, se șterge... și se piaptănă*. *Tot singuri se lū și flăcăii*. *Pe cei mici îi lū mama*. *După pieptănare se primenesc...* *Femeile și fetele... se lau Sâmbătă seara, se despletesc întâiu, iar după ce s'au lat (lăut) își adună părul în frunte*. PAMFILE, I. C. 370. *Se îmbolnăvesc de brâncă cei ce fac baie și se lau Marția și Joia*. id. B. 16. *Cu iarbă-mare se laie oamenii în ziua de Sf. Toader* (Dâmbovița) H. IV 52. *La Probejenii nu e bine să se laie fetele, căci nu le mai crece coadete*. MUSCEL, 83. *Îl lū [părul] în toată Sâmbăta cu fel de fel de buruienii*. SEVASTOS, N. 4/1. *Fetele se scoală de cu noapte și se lau (se spală pe cap)*. MARIAN, SE. II 52. *În ziua de Sf. Toader fetele se lau cu ston de la vite, ca să le crească părul*. ȘEZ. I 128, cf. 13/28, 99/1, II 196/13, III 149/9, 200/22. *Șapte ani de când se la și lūtă nu era*. ib. II 214/8. *Puse toanta să se lea...* *Să se leie Sâmbăta*. ȘEZ. V 15^b, cf. II 217^b, TEODORESCU, P. P. 172^b. *M'oiu la când a ploua*. ib. IV 231. *Ileana pe cap se la*. BIBICESCU, P. P. 271, cf. RETEGANUL, CH. 85, VAIDA. † *Lumea pierre de belea, Lelea pune să se lea*. ZANNE, P. III 200 (cf. satul arde și baba se piaptănă). | (Mai rar nevasta spală pe cap pe bărbat). *Sâmbătă seara, îl la nevasta cu leșie*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 915. † *Pe bărbat mi-l lau din Paști în Paști, iar pe ibovnic din săptămână în săptămână*. ZANNE, P. IV 255. *Lă-mă mamă și pe mine și mă fă frumos ca tine se zice despre cel leneș*. ib. III 200. (Substantivat) *Lă-mă-mamă* = prost. lălău. PAMFILE J. II. *Dacă găsește vreun lă-mă mamă, ...Nu vede, n'aude și nu-i bagă seamă*. PANN, P. V. II 97. *Măritată de curând după un văduvoiu bătrân s'un «lă-mă-mamă»*. CREANGĂ, A. 96. † P. ext. (Transilv. de nord, unde fe-

meile se piaptână atunci când se spală pe cap). A se pieptăna (cu pieptenele). Com. S. POP, BRAN, S. *Ileana pe cap se la, Pe fereastră se uita*. VAIDA. | P. a n a l. (Despre pisică) A se netezi pe cap cu laba linsă, a se spăla. *Dacă mâța se lă pe cap...* ȘEZ. XVIII 114, cf. PAMFILE, V. 7, ION CR. II 210.

3°. Trans. și refl. (În partea nordică a Ardealului, mai rar în Bucov.) A spăla rufe s. haine. VAIDA, BRAN, S., com. I. CORBU. Rufe (s. cămășile) se spală când se limpezesc și se lau când se bat cu maiul (Năsăud). Com. S. POP. Albiturile se lau numai atunci când se bat cu maiul, la vale sau când se dă cu un «șuiu» (= greutate) în ele (jud. Satu-Mare). Com. S. POP. Prin Bihor, rufe se lau cu maiul, la fântână, dar se spală în casă cu brâncile (= mâinile). Com. S. POP. *Dacă opărești (lai sau speli) haine...* MARIAN, O. II 395. *Să viu să-ți lau cămeșa*. T. PAPAHAĞI, H. 66/48. || A la tortul = a-l înălbi (fierbându-l). BARCIANU.

4°. Trans. A scâlda (copilul), a îmbăia (RĂDULESCU-CODIN, f.); refl. a se scâlda (POLIZU). *Fântâna din care luându-să (lemma: scâl-dându-să) acei heretici oameni...* DOSOFTEIU, V. S. 129. *Lau copilul, îi dau țâță...* ALECSANDRI, P. P. 308^{b/2}.

[Și: (rar) **lăuá** vb. I. PONTBRIANT. *Începe a-laua*. Com. SAT. V 97. Vechea conjugare *lau, lai, lă, lăm* (ca *dau, dai...*) s'a păstrat prin Mold. De la pers. 2 *lai* s'a născut, după modelul lui *tu tai, eu tain*, în Ardeal, Banat și Muntenia, o conjugare: *lău, lai, laie, lăiem...*, cu noul infinitiv **lăia** vb. I JAHRESBER. III, 320, CDDE. Avem, prin urmare, la conj. *să lea, să leie* (ca *să dea, deie*) și *să laie* (ca *să taie*) și la imper. *lă, la și lea*. ZANNE, P. III, 199-200, ger. *lând, aor. lăuiu*. CORESI, PS. 62. 193. Participiile lat PAMFILE, I. C. 370 și **lăiat** (JAHRESBER. III 320) sânt formate din nou (după *dat, tăiat*); forma veche e **lăut**, care deriva direct din lat. *lautus* și care a atras după sine și aoristul *lăuiu*. Participiul **lăut** se găsește și ca substantiv: *Vinerea... nu-i... bine de lăut, nici de tăiat unghiile* (Bacău). PAMFILE, D. 117, cf. ȘEZ. II 136/20. *S'apucă de spălat, De lăut și pieptănat*. MARIAN, SA. 108, și ca adjectiv **lăut, -ă**, adj. = spălat, spec. spălat pe cap. *Și-a văzut copiii lăuți frumoși*. CREANGĂ, P. 289. *Dragă mi-i lelea lăută*. MARIAN, SA. 335. *Că de-ai fi femeie iute, Poalele fi-ar fi lăute*. BUD, P. P. 62°. (Mai des e întrebuințat, chiar și în regiuni în care verbul la a pierdut, negativul **nelăut, -ă** = nespălat (LB.), murdar, spec. nespălat pe cap, (despre rufe), nespălat, murdar, negru (LB.); (fig.) nedojenit, nebătut (COSTINESCU). În Ban. cu asimilare: **nălăut, -ă** = immundus, non lotus. ANON. CAR. și, cu metateză: **lănăut, -ă** = nespălat (Fădimac, în Banat). Com. MICULA; în Oltenia **nelăiat, -ă** = neimbăiat. RĂDULESCU-CODIN, F. 187. *De 26 de ani, de când erau însurați, numai Sâmbăta dintăiu scăpase nelăut*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 915, cf. MARIAN, SE. II 53. *Negre-s hainele pe mine; Nu-s negre că-s nălăute, Ci-s negre de gânduri multe* (Oravița, Lugos). Com. A. COCA. (Cu derivatul rar) **nelăuți** vb. IV^a = a murdări (rufe), LB. | Alte derivate: (rar) **lăutură** s. f. (plur. -turi): spălare (POLIZU), fig. săpuneală, refenea... *Lăutura capului... cu vin cald*. PISCUPESCU, O. 307. *Am să-i trag o lăutură, Să se'nvețe cum să-mi pună altădată frâu la gură*. T. SPERANTIA, CONTEMP. VI, I, 207; — **lăutoare** s. f. = spălatul capului; baie pentru cap; spec. apă fiartă sau leșie pentru spălatul capului (COSTINESCU); (Transilv. de nord) lespede pe care se bat rufe cu maiul la râu (Zagra, jud. Năsăud. Com. I. CORBU). *La spălatul din toate*

zilele sau la o lăutoare. IORGA, L. R. 34. *Lăutoarea, în care obicinuesc a se la în această zi, nu o fac ca de altă dată în decursul anului din apă și cenușă*. MARIAN, SE. II 54. *Întăiu și 'ntăiu face lăutoare*. CREANGĂ, P. 289. *Babele sfătuesc pe cel ce are mătreață ca să facă o lăutoare*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 107. *Cu leșie de omag se fac lăutori, cu credința că face de crește părul*. LEON, MED. 54. *Una-i pune lăutoare, Ca să-i fie opăritoare*. ALECSANDRI, P. P. 372/5. *Cei ce se lau tot într'o lăutoare, se văd pe lumea cealaltă*. ȘEZ. III 47/20. | Instrument: **lăutóriu** † s. a. = vas de spălat. *Adă lăutóriu și lă oaspele acestuia picioarele*. CUV. D. BĂTR. II 191. | Pronunț. *lă-u*].

— Din lat. *lavo, lavi, lautum, lavare* «a spăla, a scâlda». — Cf. *lături*, *spăla*.

LĂB s. a. *Arpent, morceau de terre*. — (Ungurism) Întindere de pământ care se poate ara într'o zi, iugăr (LB.), tablă, întindere plană de pământ (PAȘCA, GL.). *Am arat un lab, am cosit un lab* (Valea Someșului). Com. N. DRĂGAN. [Plur. *laburi*].

— Din ung. **láb**, idem (propriu «picioar»). Cf. *labă*.

LĂBĂ s. f. I. 1°-2°. *Patte*. II *Employé plaisamment, comme le français patte pour désigner la jambe, le pied ou la main de l'homme*. III. 1°. *Came*. 2°. *Nom de chienne*.

I. (La animale).

1°. (Mai rar) Picioar, cu deosebire la căne, urs, lup, pisică (ȘEZ. IX 156) s. la insecte. *Labă* = pes. ANON. CAR. *Purceluși cu coada sfredeli și cu bețe'n loc de labe*. EMINESCU, P. 192. *Fiecare gănganie și găjulic... după ce învie, trebuie să dea măcar odată dintr'o labă sau dintr'o aripă*. MARIAN, SE. II 197. || Spec. *Labe* = picioarele de dinapoi în care se sprijinește ursul s. cănele când se înalță în două picioare. *Ursu... s'a pus în labe*. JIPESCU, ap. GCR. II 261. || Picioarul calului. *Omul se adresează calului: Laba, ridică laba!* (Munții Apusenii). DR. V 296. | Glesna calului (Săvârșin, jud. Arad). DR. V 302.

2°. (De obicei) P. restr. Partea piciorului de la glesnă în jos, la patrupeze și p. a n a l. partea piciorului pe care calcă păsările palmipede (MARIAN, O. II 375). Cf. brâncă. *Bătlanul printre nuferi stă'n labă neclintit*. ALECSANDRI, P. III 277. [*Câinele*] *Scormon se ridică cu labele pe umerii ei*. SLAVICI, N. I 36. *Ursul începu a striga: Nu mi omori..., ci mai bine scoate-mi stepul ce mi-a intrat în labă*. ISPIRESCU, L. 326, cf. CREANGĂ, P. 186. *Am gătit de cină Două labe de găină*. ALECSANDRI, P. P. 274. *Laba găștei*. TEODORESCU, P. P. 263. *Patru labe de căne*. MARIAN, S. 226. «*Noroc bun, cumătră vulpe*» [zise lupul]... și *dădură labele*. ȘEZ. III 112/21. # (Și despre oameni) **A pune laba pe cineva** = a-l prinde, înhăța, a-l ajunge și a-l strămtora. Cf. COSTINESCU. *Lupii... văzând că nu pot să puie labele pe pradă...* MARIAN, TR. 131. **A-i încăpea în labă** = a-l prinde cu ceva. ZANNE, P. IX 632. **Cu botul pe labe** = umilit, supus (Cf. ib. I 325, IX 632, ION CR. III 252). *Desamăgit se întoarce la loc, cu botul... pe labe*. C. PETRESCU, T. I 17. || Compuse: **Laba- (s. talpa) găștei** = scrisoare urită, inegală (ca la oamenii care nu știu să scrie). HERZ-GHER., M. VII 3; (Bot.) a.) mică plantă ierboasă (Geranium dissectum), care crește în tufisuri lângă drumuri PANȚU, PL.; — b.) *Granat (Chrysanthemum Parthenium)*. BULET. GRĂD. BOT. V nr. 3—4 56. Cf. ION CR. II 69; H. II 125, 207; IV 84. (Mold.) **Laba-măței** (Bot.) = a.) bureți de conopidă (*Clavaria coralloides*) PANȚU, PL. Cf. BIANU, D. S.; H. X 419; —

b.) Creasta-cocoşului (*Clavaria flava*) PANȚU, PL. (Munt.) **Labă-pisicii** (Bot.) = iarbă lănoasă. I. GOLESCU, C. I. **Labă-ursului** (Bot.) a.) = Crucea pământului. (*Heracleum Sphondylium*). Se toacă mărunt labă-ursului și amestecată în tărâțe, îi bună pentru vite. GRI-GORIU-RIGO, M. II 6, cf. 15. **Labă-ursului** = buruiană cam păroasă, având forma unei labe. H. IX 141. Cf. II 125; IX 446, 472; XI 230; XVI 42; VICIU, GL.; — b.) ciupercă (*Clavaria aurea*) din familia clavariaceelor; crește prin pădurile de braed. Se mai numește: bureți-degetar, creasta-cucoşului, (Bucovina) togmă-giori. PANȚU, PL. — c.) ciupercă (*Clavaria condensata*) din aceeași familie, numită și creasta-cucoşului, degetar, ib.; — d.) (Bucov.) bureți-de-conopide (*Clavaria coralloides*) ib.; — e.) (Munt.) cucuruz (*Petasites albus*) ib.; — f.) pedicuță (*Lycopodium clavatum*) ib. **Labă-ursului-roșie** (Bot.) ib. = captalan (*Petasites officinalis*).

II. Fig. (La oameni).

1°. (Munții Apuseni) Picior de om (însă numai în glumă). DR. V 296. || Spec. Partea piciorului de la glesnă în jos; p. ext. partea ciorapului care o acoperă; (în graiul secret) cismă (BARONZI, L. 150/s). Roatele vagonului i-au tăiat labă unui picior. TDRG. [Copilul] se silește să fină mîngea bine cu labele picioarelor. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Tusluci* (tureci), în forma ciorapilor, lungi până din sus de genunchi, făcuți din zechi albe, nearând labe... H. II 31.

2°. Mână (PAMFILE, J. II; mai ales în glumă s. batjocură, când e vorba de o mână mare, greoaie, păroasă, etc. s. când e vorba de mîna propriu zisă, în opoziție cu mîna înțeleasă împreună cu brațul, cf. brîncă, cioantă. *Uite ce labă are!* DDRF. *A-au dat băiatului peste labe.* TDRG. *Sta în strană cu labele vîrâte în mînecci.* D. STĂNOIU, C. J. 14. [Când se încheie târgul, se zice:] *Ei, dă labă, să batem târgul!* (Conoșteiu, j. Dolj). DR. V 86. # **A avea pe cineva la labă** = la mână. Cf. PAMFILE, J. II. || (În graiul secret) *Labă* = cinci. BARONZI, L. 151 (propriu: cele cinci degete) *Frateleabei* = patru. ib. 151/a.

III. 1°. (La piuă; Oltenia). În fusul sau grindeiul ce-l învârteste roata de apă, sînt înfipte niște pene, numite ciocane sau labe. PAMFILE, I. s. 307, cf. DAMÉ, T. 168.

2°. Nume de cătea (H. V 338, probabil: cu picioare mari, cf. lăbuț, lăbuș, labeș).

[Plur. labe și (Mold.) lăbi (lăghi)]. ȘEZ. III 22, 59/14. | Diminutive: **lăbúță** s. f. [Veverița] în două lăbuțe, își netezi mustățile. C. PETRESCU, R. DR. 93. *Se auzeau lăbuțele huluibilor pe acoperiș.* TEODOREANU, M. II 508. *Câte odată [pisoiul] îl lua [ghemul] în lăbuțele lui de dinainte.* ISPIRESCU, L. 286. *Babița... goanga sau viermele acesta... cu două mustațe sau lăbuțe... foarte lungi.* F. R. ATILA, 62/a. *Și ți-o lăsat codița, Codița și c'o lăbuță.* MAT. FOLC. 1405/25; — **lăbiță** s. f. DENSUSIANU, Ț. H. 322; — **lăbúț** s. m. = nume de căne. DAMÉ, T. 181, cf. H. XI 517; — **lăbúș** s. m. = nume de căne ciobănesc s. de vînat (JIPESCU, 51, PAȘCA, GL., H. II 12, 117, 146; IV 118; V 153; VII 6, 336; X 505) și o plantă (nedefinită. H. II 11). | Adjective: **lăbós, oasă** = cu labe mari, groase. *Lăboase* [sînt] *copitele cămilei.* CANTEMIR, IST. 107. *O pasăre mare lăboasă.* GORJAN, H. 85. (Adverbial) *S'o iscălit lăbos:* nu știe să scrie și, dacă scrie, scrie ca talpa găștei. ZANNE, P. V 358; — (din *labă + crăcănă*) **lăbănăt, -ă** = cu labe mari, (despre insecte) cu picioare lungi. *Piciorul ei era un picior lăbănăt și bolocănos ca de prost.* MARIAN, O. II 194. *Insectele de apă, în special... cele*

lăbănate, adecă lungi în picioare. id. INS. IX; -- (cf. ung. *lăbas* «cu picioare mari») **lăbeș** s. m. (DENSUSIANU, GR. Ț. H. 84. Cf. LIURA-IANA, M. 114) și **lăbuș** s. m. (H. VI 8, com. A. TOMIAC) = nume de căne (cu labe mari). | — Din ung. **láb** «picioar» (și rut. **laba**). Cf. I a b, I a b o ș.

LĂBĂDUÍ vb. IV^a. *Vivre, demeurer.* — (Ungurism) *Întrans.* A trăi, a viețui, a hălădui, a locui. *Ce-că la marginea unei mări lăbăduia odată un moș pescar, care avea un bordias.* ȘEZ. VI 139. *D-zeu l-o ști și pă el ce-o face, pă unde-o lăbădui az[i].* ib. 143.

— Din ung. **lábadni** (cu sensul lui *lábodázní* «a-și pierde vremea»).

LABÁN s. m. (Iht.) Sorte de muge (*Mugil Ardedi*). — (Rusism în gura pescarilor, mai ales a Lipovenilor și Grecilor) *Chefal mare. Dintre toți chefalii labanul are carnea mai gustoasă și de aceea el se consumă mai mult proaspăt.* ANTIPA, F. I. 76, cf. P. 639/20.

— Din rus. **lobanū**, idem, cf. **balaban**.

LĂBĂNĂT, -Ă adj. v. **labă**.

LĂBĂRTĂ vb. I^a. 1°. *Déformer* (un vêtement). *S'élargir, céder.* 2°. *Laisser pendre.*

1°. *Trans.* A umfla, a lărgi, făcând să atârne (o haină, etc.). *Harabalele... împovărate cu câte patru, cinci și chiar șase chile de grâu lăbărtau mușamalele ca niște ugere uriașe.* CONV. LIT. XLIV, II, 71. || *Refl.* A se lărgi, a se desface, destinde atărînd, a-și strica forma, a se desfășura. *S'a lăbărțat haina, gheata.* (Munt.) Com. FL. FLORESCU. || *Fig.* A-și ieși din matcă, a se răvărta. *Răul s'a lăbărțat.* DDRF.

2°. *Trans.* A lăsa să atârne. *Atunci nucul... Ramurile-și crăcănează Spre pământ te lăbărțează.* ȘEZ. VI, 44.

[Prez. *lăbărțez*, (rar) *lăbărț.* | Și: **lăbărță** vb. I^a. | (Mai des întrebuițat ca) Part.-adj. **lăbărțăt, -ă** adj. = care și-a stricat forma, atărînd (moale), fleșcăit; grooiu. (fig.) desmățat, destrunchiat; prolix, deslănat. *Veșmânt lăbărțat.* LB. *O văduvă... cu... gura* [impropriu, pentru buze] *lăbărțată.* PANN, P. V, II 95. *Atitudinea lăbărțată a celor care stau în loje gratuite.* TEODOREANU, M. II 180. *Cu fața lăbărțată.* C. PETRESCU, I. II 231. *Observăm la femele pânțele lăbărțat și moale.* F. R. ATILA, 155/a. *Stil lăbărțat.* LM. *Buze mari și lăbărțate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 169. *Ursul este lăbărțat.* H. IV 54. | Abstract: **lăbărțare** s. f. = acțiunea de a lăbărța, destindere; fig. libertate(?). *Prindem o femelă, care pe lângă lăbărțare și roșeața buriului se mai recunoaște și prin colorațiunea mai puțin aprinsă decât a bărbătușului.* F. R. ATILA, 155. *Ai drept d'a ți să păstra lăbărțarea tu... să nu te 'nchiză niciun dregător pe bănuială ori pe pără.* JIPESCU, O. 104; — **lăbărțătura** s. f. = creșt (în obraz); germ. Falte, Runzel. POLIZU.]

— Poate, prin disimilare (*r-r > l-r*) din **răbărța*, iar acesta din *ră-* și *bărță*, cu sensul original «a atârna ca bărță plugului s. ca o burtă grasă» (căci *bărța* are în unele regiuni, de ex. în Soveja, și sensul de «burtă»). DR. III 818.

LĂBĂRTĂTURA s. f. v. **lăbărța**.

LĂBARUM s. a. sing. *Labarum*. — Stindard imperial roman, pe care Constantin cel Mare îl împodobii cu o cruce și cu monogramul lui Isus Hristos. *Labarum vechiu al luptei, simbol al biruin-*

ței, Prin care a 'nvins barbari, creștinul Constantin. ALEXANDRESCU, M. 26.

— N. din lat.

LĂBĂȘEL s. a. }
LĂBĂȘICĂ s. f. } (Cul.) v. laboș.

LĂBDĂ s. f. *Balle*. — (Ungurism în Maramureș și Banat) Minge. VAIDA, CABA, 52. 98.
— Din ung. *labda*, idem.

LĂBEȘ s. m. v. labă.

LABIÁL, -Ă adj., s. f. (Gram.) *Labial, Labiale*. — (Sunet) care se rostește cu buzele. *O, u sânt vocale labiale, iar b, f, m, p, v sânt consonante labiale.* | Adverb. *B. se rostește labial.* | (Substantivat) **Labiálă** = sunet articulat cu buzele (mai ales consonantă). [Compus: **labiodentál, -ă** adj., s. f. (Gram.) = articulat cu buza de jos și cu dinții de sus. (Substantivat) *Consonantele f. și v. sânt labiodentale.* | Pronunț. *-bi-o-]*.

— N. după fr. s. germ. **labial** (derivat savant din lat. *labium* «buză»).

LABIÁT, -Ă adj., s. f. (Bot.) *Labié*. — (Floare) a cărei corolă prezintă doi lobi, așezați unul de-a-supra altuia, în forma buzelor. Cf. GRECESCU, FL. 16, 452. Substantivat (la plural) **labiate**: familie de plante monocotiledoane. [Pronunț. *-bi-at]*.

— N. după fr. (formațiune savantă din lat. *labium* «buză»).

LABIRÍNT s. a. 1°-4°. *Labyrinthe*.

1°. (La cei vechi) Clădire cu un număr mare de camere și galerii dispuse în așa fel, încât cel ce intra în ea cu greu putea ieși, dedal. Un labirint a existat în Egipt, altul în insula Creta, în care Dedal închise Minotaurul. *Labirint*: un fel de temniță în insula Cretei; e renumită în istoria antică și în proverbi pentru cotiturile acestui edificiu de unde nu mai era ieșire. ARISTIA, PLUT. *Nu altă, ce ca cum într'un lavirint să fim intrat.* CANTEMIR, IST. 75/12. Cf. 119.

2°. (Astăzi) Fig. Căi întortochiate și încurcate pe care nu te poți orienta. *Lazaro, deși vâslea cu putere, nu-i mai putu găsi urma în labirintul micilor canale ce se încrucișează în toate părțile.* I. NEGRUZZI, III 31. | Spec. Garduri împletite și întortochiate pentru prinsul peștilor. *Se combină toate acestea [feluri de garduri] între ele, pentru a forma... diferite feluri de labirinturi și capcane...* ANTIPA, P. 624.

3°. Fig. Încurcătură, confuziune, complicațiune, rătăcire, dedal. *Ieși-vom din labirintul unei nomenclature atât de confuze?* HAȘDEU, I. C. 16. *Astăzi știința arheologică cercă să afle un fir spre a da de căpătâiu aceluși labirint.* ODOBESCU, II 255/20.

4°. P. a n a l. (Anat.) Totalitatea cavităților situate între timpan și conductul auditiv intern al urechii.

[Plur. *-rinturi.* | Și: (din grecește) † **lavirint** s. a.]
— N. din fr. (lat. *labyrinthus*, idem < gr. λαβύρινθος, cuvânt de origine egeeană).

LĂBITĂ s. f. v. labă.

LABOÁRE † s. f. *Labeur*. — (Latinism ieșit din uz) Muncă (greă). *Arătau mai multă bunăvoință... pentru așa ingrată laboare.* ODOBESCU, II 327/12, cf. 400/20. *Rare ori ne vom plânge de lipsa materialului grămădit printr'o laboare de douăzeci de ani.* HASDEU, I. C. IX.

— N. din lat. **labor, -em**. Cf. *laborios, laborant, laborator, colabora*.

LABORÁNT s. m. *Garçon, aide de laboratoire*. — Cel ce ajută la experiențele și lucrările unui laborator, farmaciei, etc.; p. ext. (în Universități) servitor la un institut de cercetări științifice.
— N. din germ. **Laborant**, idem.

LABORATÓR s. a. *Laboratoire*. — Local prevăzut cu tot felul de instalații, aparate și instrumente, spre a se putea face în el experiențe științifice și lucrări practice din domeniul științelor exacte. *Înmulțirea artificială a peștelui se face nu numai în aparate de laboratoriu, dar... I. IONESCUL, M. 91. Când vorbim, poate undeva, într'un laborator..., se înfăptue miracolul care va răsturna legile...* C. PETRESCU, I. II 267. [Plur. *-toare.* | Și: **laboratóriu** s. a., cu plur. *-torii*].

— N. după fr. s. germ. **Laboratorium** (din lat. *laborare* «a lucra»).

LABORIÓS, -OÁȘĂ adj., adv. 1°-2°. *Laborieux; laborieusement*.

1°. A d j. Căruia îi place munca, care lucrează mult și cu trager de inimă, «iubit de muncă» (ARISTIA, PLUT.), stăruitor la lucru, «lucrătoriu, silitoriu» (STAMATI), muncitor, cf. *ostentor. Societatea noastră... a lucrat... în mod de a deschide tuturor bărbaților laborioși și cu cunoștințe o cale... spre a înavuși limba.* ODOBESCU, II 354/20, cf. III 374/11. *Colonii laborioase.* MAIORESCU, D. I 65. *Venim acum la principala lucrare a acestui laborios și învățat boier.* IORGA, L. II 91.

2°. Care cere multă muncă, trudă și osteneală; anevoie de făcut, greu, cf. *penibil. Trăduceți... acele studii laborioase.* ODOBESCU, II 244/30. *Agiutorul unei laborioase critice.* HASDEU, I. C. 11. || A d v. Cu multă trudă. *Credință nouă, care se predică laborios în mijlocul suferințelor.* IORGA, L. II 74.

[Pronunț. *-ri-os*, mai rar: *-rios*].

— N. după fr. s. lat. **laboriosus, -a, -um**, idem.

LĂBÓS, -OÁȘĂ adj. v. labă.

LĂBOȘ s. a. (Cul.) *Casserole*. — (Ungurism în Transilv. și Mold.) Vas de bucătărie: cratiță (VAIDA. Cf. STAN, M. 256; CABA, SĂT.; H. X 436; XVIII 308), de obicei de lut ars și cu trei picioare (H. XVIII 62); p. ext. vas de gătit, mai mic decât oala de bucătărie și deosebit de tigare (Com. s. POP), cf. *rășvar*. [Plur. *lăboșe.* | Accentuat și *lăbós*. VAIDA. | Și: **lăbúș** s. a. = tîngire H. X 280, 542, **lăboșă** s. f. = tîgaie cu picioare (H. XVIII 48), cratiță (H. XVII, 352, TDRG.). | Diminutiv: **lăboșél** s. a. VAIDA. *Unsoarea [când e] mai puțină se topește în hârb sau lăboșel.* H. XVIII 21, (cu asimilare vocalică) **lăbășél** s. a. H. X 7, 191, 163, 512, **lăbășică** s. f. H. X 586].

— Din ung. **lăbas**, idem (propriu: «cu picioare»). Cf. *labă*.

LĂBOȘĂ s. f. (Cul.) = laboș.

LĂBOȘÉL s. a. (Cul.) v. laboș.

LĂBOSTÍ vb. IV^a. *Aimer*. — (Bucov.) A iubi, a desmierda. MARIAN. *Numai ca s'o drăgostească și ca să o lăbostească.* MARIAN, V. 72, cf. PĂRVESCU, H. 67.

— Derivat din **liuboste** (rut. *ljubostí*) «dragoste». Cf. i (u) *boste, liubov*.

LABURÍST, -Ă adj., subst. *Labouriste*. — (În

Anglia) Adept al partidului politic muncitorească numit labour party. În Anglia... a(u) învins partidul laborist. C. BACALBAȘA, UNIVERSUL 1930, 10 Noemvrie.

— N. din fr.

LÁBUȘ s. a. (Cul.) v. laboș.

LÁBUȘ s. m. }
LÁBŪȘ s. m. } v. labă.

LÁBŪȚ s. m. }
LÁBŪȚĂ s. f. } v. labă.

LAC s. a. (Topogr.) 1°. *Lac, étang, mare, flaque d'eau.* 2°. *Fosse.*

1°. Apă stătătoare încunjurată de uscat, mai mult s. mai puțin adâncă, cum e *Lacul Sărat* în jud. Brăila, *Lacul Techirghiol* în Dobrogea, *Lacul Sfintei Ana*, *Lacul Bălea*, etc. în Carpați; une-ori cu legătură s. scurgere la mare, ori la râuri, precum *Lacul Brateș* de lângă Galați, etc. În unele regiuni cuvântul *lac* nu mai e cunoscut, fiind înlocuit prin *iezer*, *tău* s. *ghiol*. În altele nu se mai face deosebire între *lac* și *baltă* («O scobitură a pământului plină cu apă se chiamă baltă când e mică; când e mare se chiamă lac». MEHEDINȚI, PĂM. 3), *bălc*, *găldău*, *jașse*, *smârc*, *ia z* sau (*heleșteu* (la origine: lac artificial pentru pești. «Întins pe o suprafață de mai multe hectare, eleșteul ia denumirea de lac, ca cele din jurul capitalei de pildă». F. R. ATILA, P. 20). *Lac* = *lacus*. ANON. CAR. *Lacul oieii se cheamă, derep'ce că acolea străngea oile cealea ce vrea să fie de jătvă, și înlăuntru în lacă le spăla*. CORESI, EV. 145. *Și acolo la pustii să fie făcut lacuri mari di s'au strâns apa*. HERODOT, 150/2. *Împrejurul lacului cu loziile*. URICARIUL, XIV 115/17. *Fața unui lac turburat*. MARCOVICI, C. 13/21. *Lacuri de smarald*. ALECSANDRI, P. III 5. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri*. EMINESCU, P. 250. *S'a văzut că aceste ape se pot descompune într'o serie de elemente, ca: ...lagune, zătoane, lacuri litorale*. ANTIPA, P. 659/20. Cf. F. R. ATILA 20. *Mai bine: lac broaștelor*. ȘEZ. I 44/11. *Lac de-ar fi, broaște sânt destule!* CREANGĂ, P. 186. *Setosul bea apă din orice lac*. ZANNE, P. III 118. *Sare din lac în puț* = fugând de un rău, dă de un rău și mai mare. ib. II 716. *Unde scuipe un sat, se face un lac*. ib. VI 299. *Când seacă lacul, se vede peștele* (s. broaște): după moarte se cunoaște starea omului. ib. I 105, cf. IX 481; cf. PAMFILE, J. II. | **Cel din lac** = dracul. POLIZU. (Uneori întrebuintat ca element în farmece). *Fapt cu clocitură de rață, Fapt cu lac, Fapt din fântână părăsită...* TEODORESCU, P. P. 375, cf. GCR. II 138. || Fig. Cantitate mare de apă s. alt lichid, lăcărie. *Un lac de sânge închegase pe cioburile viorii*. DELAVRANCEA, ap. CADE. *Lac de sudoare*. id. ap. TDRG.

2°. † (Traducând pe grec. *λάζος*) Groapă. *Scurmat-au lacul și l-au săpatul și va cădea și în groapa ce s'au făcut*. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Plur. *lacuri*. | Diminutive: *lăcșor* s. a. ODOBESCU, ap. TDRG.; *lăculet* s. a. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.; *lăcúț* s. a. IORGA, S. D. XIII 198. | Local-colectiv: *lăcărie* s. f. = lacuri multe și dese așezate unul lângă altul; băltoage multe pe o câmpie (COSTINESCU); p. ext. mare cantitate de lichid, apăraie. *Au rămas ceaia încremențiți, mai ales când văzură lăcăria ceea, păreții uzi...* ION CR. III 268. *A se face lăcărie* = a vărsa multă apă, a face băltoage (prin casă, pe prispă). (Se zice mai ales de cei ce se spală cu multă apă și fac apăraie prin casă, pe pardoseală. CIAUȘANU, V.)

| Adjectiv: *lăcós, -oasă* adj. = plin de lacuri, cf. *băltos*. DICT. | Alt derivat: *lăculeasă* s. f. (Bot.) Plantă ce crește prin locuri umede, aproape de lacuri: *Verde, verde laculeasă*. PĂSCULESCU, L. P. 1931.

— Din lat. *lacus*, -um, idem (și cu sensul de «groapă»).

LAC s. a. 1°. *Laque*. 2°. *Vernis*.

1°. Lustru de China, negru sau roșu, preparat dintr'o materie rășinoasă care se scurge din ramurile unor copaci din India.

2°. Substanță lichidă (făcută din soluțiuni de rășină și uleiuri minerale) cu care se ung suprafețele unor obiecte spre a le da lustru și spre a le apăra de influența aerului și a umezelii. *Ghete de lac* = acoperite cu un strat subțire din această soluție (care se usucă repede), cf. glanț. *Chioscuri albe cu lac luciu smălțuite*. ALECSANDRI, P. III 86.

[Plur. *lacuri*].

— N. din fr. s. germ. *Lack* (iar acestea din lat. med. *lacca*, împrumutat din arabo-persanul *lakka*, de origină indiană).

LAC s. a. v. leac.

LĂCĂRIE s. f. v. lac'.

LĂCĂȘ s. a. v. locaș.

LĂCĂT s. a. *Cadenas*. — Unealtă de metal (fier) cu care se încuie s. se descuie, cu ajutorul unei chei, poarta, ușa, lada, etc.; partea ei de sus (arcuită și mobilă) se introduce în niște belciuge (verigi) fixe. *Furtușag mare să chiamă... când va fi zdrobit lăcăți (= lacăte MUNT.)*. PRAY. 98, cf. 141, 144. [Pe ingeri] *nu-i ține nice ușe nice lăcătă*. VARLAAM, C. II 22, cf. (*lăcăți*) 120. *Porți cu lăcăț[i]*. DOSOFTEIU, PS. 196. *Într'un beciu... încuiat cu lăcăt. LET. II 327/5, cf. 268/2. Și lăcăți (verigile PSAL. SCH.) de fier ai sfărâmat*. MOLITVELNIC, ap. GCR. I. 228/18. *Lăcățile ei [ale porții]*. BIBLIA (1688) 344 bis. *Nici lăcăta tăcerii nedescuiată a feri putu*. CANTEMIR, IST. 62, cf. 97. *Într'o zi mearsă Alexandru și stricănd lăcătul dela grajd...* ALEXANDRIA, 15. *La gură să ai lăcăt și măsură*. PANN, P. V. I 3. *Scaraoșchi a și strigat să puie zăvoarele și lăcățile*. C. NEGRUZI, I 89. *Descuie lăcătul și cobori cele trei scări*. DUNĂREANU, CH. S. *Erau în temniță... o scândură cu găuri... în care se punea picioarele arestatului, închizându-le și încuindu-le apoi cu locot*. LIUBA. *Acum să intri aici să iai un lăcăt de pe masă*. PAMFILE, PANN, C. 34/7. *Se desleagă lăcătul*. TEODORESCU, P. P. 379. *Mă uitau pe sub lăcăt*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 187. *Stai inimioară pe loc*. Să-ți pui lăcăt la mijloc. MAT. FOLC. 278. *Descuie lăcățile*. ȘEZ. I 153/15. *Le ține... încuiate... cu nouă lăcăte mari*. ISPIRESCU, L. 232. *Descuia fiare de cai și lăcăte (încuietori)*. H. IV 49. # **A-și pune lăcăt la gură** = a-și impune tăcere, discreție, tănuire. *A luat cheia, dar lăcata a rămas*. ZANNE, P. III 99. *Cheia și lăcata e mama și fata: părinții sunt totul pentru copiii lor*. ib. IV 465. *Lăcățile se țin pentru oamenii cinstiți, nu pentru hoși*. ib. III 201. || † **A pune lăcăt** — a impune cuiva. *Eu, de nevoie, că-m[i] șădea marfa în casă, am dat chirie pe un an 250 [de] lei și am dat toți banii înainte și i-am dat și dumisale 3 galbeni olandezi osteneală și 14 galbeni m'au învâțat de-am dat aiurea la alte locuri... Și sânt, Doamne, păgubaș până acum atât de 250 [de] lei, ce am dat chirie, care îi port eu dobândă, cât și de acei 17 galbeni olandezi, ce m[i]-au pus lăcăt de am dat mită la locuri știute (a. 1775, Botoșani).*

FURNICĂ, I. C. 36. [Plur. *lăcâte* și *lăcăți*. | Și: (Transilv.) **lăcăt** s. a. (plur. *-cate*): (Moldova și Transilv.) **lăcătă** (*lăcătă*, plur. *-cate* și *-căți*) s. f. LB.; (Ban.) **lăcot** s. a. (plur. *locote*). | Diminutive: **lăcățel** s. a. *Lăcățelul atârna*. PĂSCULESCU, L. P. 198; — (Mold.) **lăcățică** s. f. (pl. *-țele*) ap. TDRG.; — (Transilv.) **lăcățuț** s. a. LB. | Augmentativ: **lăcățoiu** s. a. *Cumpără... două belsiuge și un lăcățoiu sdravăn*. CREANGĂ, P. 321. | Derivate: († și dial.) **lăcătăr** s. m. = lăcătuș. LB. *Ghinea era Grecii lăcătariu dela Rumele*. MAG. IST. IV 365/14; (cu femininul) **lăcătăriță** s. f. = nevastă de lăcătuș. LB.; (și abstractul) **lăcătăriț** s. a. = meșteșugul lăcătușului, lăcătușerie. *Măidănerii, dintre profesioni imbrătoșează făuritul și lăcătărițul*. LIUBA-IANA, M. 6].
— Din ung. **lakat**, idem. Cf. **lăcătuț**, **lăcătuș**.

LĂCĂT s. a.

LĂCĂTĂ s. f.

LĂCĂTĂR s. m.

LĂCĂTĂRÎT s. a.

LĂCĂTĂRÎȚĂ s. f.

LĂCĂȚEL s. a.

LĂCĂȚICĂ s. f.

LĂCĂȚOIU s. a.

v. **lăcăt**.

LĂCĂTUÎ vb. IV^a. *Cadenasser*. — Trans. și refl. A (se) încuia (cu lăcătușul). *Altul iubitoriu de argint... de-și încue inima și o lăcătuște*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Să lăcătușească ușa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat*. D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. [Adjectiv: **lăcătușit**. -ă = încuiat cu lăcătușul. *Institutul ... închis și lăcătușit*. IORGA, N. R. A. I 253. *De-i cu lăcăț[i] lăcătușit* — *Tăte să să spargă*. T. PAPAĞAĞI, M. 138/13].

— Derivat din **lăcăt**, cu suf. **-uș**. (Cf. ung. *lakatolni*, idem).

LĂCĂTUȘ vb. IV^a. *Nicher*. — (În poezia pop. cu caracter mistic) A-și face locaș (MARIAN), a se încuia undeva. *Nu vă încuibăți, Nu vă lăcătușiți*. MARIAN, D. 33. Cf. 39. — Cf. **lăcui**.

LĂCĂTUȘĂR s. m. *Serrurier*. — Meșter fierar s. mecanic care face s. drege lăcâte, broaște, încuetori, chei, etc. Cf. **sinețar**. Cf. H. III 4, X 261. *S'au făcut meșter de hier, lăcătuș*. LET. I 44/11. *Cum au fost o dată un sinețariu [= lăcătuș MUNT.] bun, care... nu l-au omorât...* PRAV. 1101. *Te poftese să chemi un lăcătuș să deschiză la sepetu ce este la dumneata* (a. 1791). IORGA, S. D. VIII 21/7. *Am lăsat două pungi la un blestemat de lăcătuș, căruia i-am dat și un galben* (a. 1803). ib. 39/21. *Pune un lăcătuș singur într-o pivniță*. C. NEGRUZZI, III 406. Cf. H. III 4; X 261. [Și: (cu adăogirea pleonastică a suf. *-ar* sau prin contaminare cu **lăcătăr**, atestat numai la COSTINESCU:) **lăcătușăr** s. m. = lăcătuș. | Abstracte: **lăcătușerie** (TDRG.) și (derivat din **lăcătușăr**) **lăcătușerie** (*lăcătușărie*) s. f. = meșteșugul lăcătușului (H. IV 56, XVI 330); unelte de fier lucrate de lăcătuș (COSTINESCU); prăvălia s. atelierul lăcătușului (STAN, M. 256).]

— Din ung. **lakatos**, idem.

LĂCĂTUȘĂR s. m.

LĂCĂTUȘĂRIE s. f.

LĂCĂTUȘĂRIE s. f.

v. **lăcătuș**.

LĂCĂTUȘ s. a. v. **lăcăt**.

LACHÉRDĂ s. f. (Iht.) *Thon* (Pelamys sarda).—

Pește de mare care ajunge până la 50 cm. de lung; se consumă mai mult sărat; p. ext. carnea acestui pește. *1 leu 5 oca lacherdă* (a. 1792). URICARIUL, IV 132/6. Cf. H. III 290.

— Din n.-gr. *λακέρδα*, idem (<lat. *lacerta*), cf. și bulg., turc. *lakerda*.

LACHÉU s. m. *Laquais*. — Fecior în casă la casele boierești, îmbrăcat în livrea, cf. **servitor**, **valet**, **ciohodar** (II 2°), **ciocoiu** (I^o). *Era numai doi lachei*. BELDIMAN, TR. 3. *Ast lacheu pe care l-am făcut cavaler*. C. NEGRUZZI, III 333/14.

— N. din fr. (probabil prin mijlocire rusească: **lakej**, idem).

LACHIRUÎ vb. IV^a. *Vernir*. — (Germanism în Bucovina) A da cu lac, a lăcui; cf. **lustrui**. HERZ-GHER. M. VII 4, JAHRESEB. X 195.

— Din germ. **lakieren**, idem.

LACIU, -E adj. v. **ilaciu**.

LACIUM † subst. Cu înțeles nelămurit. *Vizirul... au pusă unu laciumă mare, care ridicândă o parte mare de zid, au datu mare năvală*. MAG. IST. I 296/1. [Accentul?]

LĂCOM, -Ă adj., adv. *Gourmand, glouton, goulu, avidé* (au propre et au figuré). *Avidement*.— Adj. (Absolut s. complinit prin «la mănăncare») Căruia îi place să mănânce mult, mănăncău, mănăncăcios, care mănăncă s. bea cu poftă mare; fig. (construit cu să s. cu prep. *la*, *de*, *după*: bani, avere, glorie, etc.) care dorește să aibă cât mai mult, foarte doritor, avid; cf. **nesățios**, **nesățurat**, **dahon**. *Celuia ce nu-i trebuiaște mult, acela nu poate fi lăcomă, nici iubitoriu de avuție*. CORESI, EV. 33/20. *Să nu hie lăcomi la strânsură*. CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE, ap. GCR. I 47/17. *Unul mai lăcom la bani, au luat banii și l-au tăiat*. DOSOFTEIU, ib. 258/13-14. *Firea îi era de grec, lăcom la cinste*. LET. II, 302/11, cf. 436/11. *La sânge nu era lăcom vărsător*. ib. 274/20. *Nesățioasă și lăcoma slava numelui*. CANTEMIR, IST. 152. *De ochii miei acești lăcomi au vrut să fie ascuns*. BELDIMAN, O. 42. *O plântă foarte lăcomă de îngrășare*. I. IONESCU, C. 14. *Negușitoriu lăcom*. KONAKI, P. 282. *Au început a ocări pe oamenii cei lăcomi*. DRĂGHICI, R. 70. *Tot ce e perfid și lăcom, tot Fanarul...* EMINESCU, P. 247. *Acel om este lăcom din fire*. ODOBESCU, III 39/4. *Ochii noștri lăcomi și dornici*. VLAHUȚĂ, N. 160. *Nici lăcom de avere, nici de cinuri*. CREANGĂ, A. 135. *Intră deci în hasna și fiind mai lăcom, lăcăți galbeni putu el duce*. ISPIRESCU, L. 372. *Grecul lăcom răspundea*. ALECSANDRI, P. P. 135^b. *Banul e tare lăcom*. SBIERA, P. 271/11. *Baba, lăcomă să vadă ce-i acolo...* ib. 278/10. *Așa se pedepsece oamenii cei lăcomi la mănăncări și băuturi*. RETEGANUL, P. II 61/12-13. *Lăcom ca un lup*. H. II 61. *Lăcom la bogăție și sărac la minte*. ZANNE, P. V 95. || Adv. Cu lăcomie, lăcomește. *Cum ajunge la fântână, începe a bea lăcom la apă*. CREANGĂ, P. 214. *Ați mănăncat prea lăcom*. SBIERA, P. 242/20. *S'a uitat cam lăcom în fundul paharului* = a băut cam mult. ZANNE, P. IV 40. || Subst. Om lăcom. *Scris iaste ca lăcomii și iubitorii de avuție nu se pot derepta*. CORESI, EV. 53/1. *Să nu vă amestecați... cu lăcomii la avuție*. CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE, ap. GCR. I 46/14. *Lăcomul, și sătul flămând este*. ZANNE, P. III 586. *Lăcomul, ca lupul, orice găsește, înghite*. I. GOLESCU, ib. IX 79. [Și: (Mold., rar) **lăcum**, -ă. | Negativ: **nelăcom**, -ă adj. = lipsit de lăcomie, de aviditate, moderat. *Cam rar Domn au fost și a*

mai fi ca Antioh-Vodă în Moldova; nelacom, nici la sânge, nici la bani, nici la minciuni, ci iubitor la dreptate. IORGA, L. I 262. | Adjective derivate: (rar) **lăcomăș**, -ă adj. = lacom. Și streini, și lăcomași. PAMFILE, C. 7. 48; **lăcoms**, -oasă = care are firea unui om lacom, lacom (LB.), avar (HERZ.-GHER., M. VII 4), nesăturat, lupicos (CIAUȘANU, V.). *Își sfarmă mândrul gândurile lăcomoase.* KONAKI, P. 242. *Mult rugatu-m'am de ei Să nu fie lăcomași După oameni de ai frumoși.* DOINE, 202/20. *Ochii mei is lăcomași După voiniceii frumoși.* HODOȘ, P. P. 85/3. *El nu era lăcomos la avere.* RETEGANUL, P. IV 74/25. *Am fost lăcomos. Mi-a plăcut tot ce-i frumos.* MARIAN, SAT. II. Cf. ȘEZ. III 55/20. | Adverb: **lăcomește** = lacom, cu lăcomie. *Stă, îmbucă lăcomește, Ca un lup când se pripește.* ZANNE, P. III 5791.

— Din paleosl. s. bulg. **lakomŭ**, idem. Cf. lăcomi, lăcomie.

LĂCOMAȘ, -Ă adj.

LĂCOMEȘTE adv.

} v. lacom.

LĂCOMI vb. IV^a. *Être glouton; bâfrer; avoir envie, être avide, convoiter.* — (Construit absolut s. cu să s. † cu dativul ori cu prep. la, mai rar cu spre) Intrans. și pron. s. refl., † și trans. A fi lacom, a pofti ceva cu lăcomie; a mânca s. a se purta cu lăcomie (CIAUȘANU, GL.): a avea fire s. pornire lăcomă, a răvni, a jîndui (tare); a dori să ai ceea ce aparține de drept altuia, a se bucura de un lucru care nu-ți aduce mulțumire. *Lăcomeaște spre avuție.* CORESI, EV. 52/30, cf. 83/30. *Cine nu lăcomeaște averuția...* id. ib. 83/30, cf. 52/25. *Nu lăcomireți hainelor și aurului.* EPITAF (a. 1610), ap. GCR. I 44/15. *Va lăcomi să ia ceva dentr' aceale bucate.* PRAV. MOLD. 1392. *Lăcomindu-să pre tepsia sv[ă]ntului.* DOSOFTEIU, V. S. 1172. *Lăcomind la a altuia, sosesc de perd și al său.* LET. I 277/24. *S'au lăcomit de au luat bani dela Tomșa.* ib. 184/25. *De n'ar fi lăcomit să ia mulți galbeni...* ib. II 143/17. *Spre lucrurile streine nu lăcomesc.* CANTEMIR, IST. 153. *Lăcomind la bani, s'au bucurat.* DIONISIE, C. 192. *Așa hrăpim și lăcomim.* ANTIM, PR. 146. *S'a dovedi acolo, c'au lăcomit la moșie fără dreptate.* URICARIUL, XVII 267/6. *Nu lăcomii spre jăfuirea cea deșartă.* ALFAVITA (a. 1785), ap. GCR. II 148/25. *Cu aceea neîndestulindu-se, lăcomea la mai mult.* ȚICHINDEAL, F. 272. *Plugarii moldoveni se lăcomesc a sămăna mai multă sămânță decât se cuvine.* I. IONESCU, C. 177. *Strămbătatea care lăcomește la bunul altuia...* BĂLCESCU, M. V. 561. *Să mă lăcomesc eu la dreptul unei slugi...?* ALECSANDRI, T. 1723. *Un Sfranțuz, dând cu ochii dă ghinu Drăgășanului, a lăcomit de a băut pân' s'a turtit.* JIPESCU, O. 53. *Cine nu se lăcomește la o fată isteafă?* SBIERA, P. 220/15. *Să nu lăcomești la nimic!* RETEGANUL, P. I 4/2. *Lăcomit-am lăcomit, Lăcomit la șase boi.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 181. *O lăcomit la avere, De m'o dat și'n veci n'oiu mere; Și-o lăcomit la iosag, M'o făcut pă veci pribeag.* ȚIPLEA, P. P. 11. *Am lăcomit la locul din față, căci am crezut că va fi bun, dar e stărp (câmpia Ardealului).* Com. V. BUCUR. *A-i lăcomi ochii cuiva* = a dori mult. ZANNE, P. II 352. | Intrans. (construit cu la) A i se face gust de ceva, a-i veni gustul să mănânce s. să bea ceva. *De multe ori lăcomesc la bere.* (Auzit în Bran). [Adjectiv: **lăcomit**, -ă. *Avere lăcomită.* | Abstracte: **lăcomire** s. f.; **lăcomit** s. a.]

— Derivat din lacom, sau din paleosl. **lakomiti** sē «cupere» s. bulg. **lakomjă** se, idem.

LĂCOMIE s. f. *Gourmandise, glotonnerie, avidité, convoitise, cupidité; avarice.* — (Adesea la plural) Dorință nestăpănită, poftă mare de a mânca s. bea (mult); fig. răvnă necumpătată de a avea s. a poseda cât mai mult (mai ales: avere, câștig, glorie), aviditate, cupiditate, nesățiu; p. ext. avariție (HERZ.-GHER. M. VII 4). Loc. adv. *Cu lăcomie* = lacom; *din lăcomie* = îndemnat, mânat de lăcomie. *Sașiul iaste tată doșădireci și lăcomeii.* CORESI, EV. 16/31. *De lăcomia avuției.* CUVĂNT PENTRU CURĂȚIE, ap. GCR. I 50/25. *Casa cea de lăcomii... stătu de fu casă lui D[umne]zău.* VARLAAM, C. 382. *Au murit... pentru nesocotința lui, ce să dzice pentru lăcomia lui și pentru poftele trupului.* PRAV. 495. *Bețiile și curviile și lăcomeii.* CUV. D. BĂTR. II 227. *Lăcomie nu avea mare.* LET. II 333/25. *Au potolit lăcomia Turcilor.* ib. II 143/6, cf. 415/22, 204/7. *Avea o lăcomie mare peste măsură.* MAG. IST. IV 29/5. *Să ne punem împotrivă lăcomiilor* (a. 1689), ap. GCR. I 285/5. *Nu din lăcomie s'au făcut aceasta.* MUSTE, ib. II 25/5. *Nesăturarea și lăcomia mi de răutăți aduce.* ȚICHINDEAL, ib. II 212/21. *Îi mânca cu o mare lăcomie.* DRĂGHICI, R. 158. *Înghite cu lăcomie.* KONAKI, P. 278. *Cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni?* C. NEGRUZZI, I 140. *Nu se mai aude de vitejie... ci de lăcomie și nedreptate.* BĂLCESCU, M. V. 580/6. *Ospăta dintr'inscle cu lăcomie.* CREANGĂ, P. 245. *Au sprinceana cam galbie făcută spre lăcomie.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 28. *Lăcomia pierde omenia.* ZANNE, P. VIII 316. # **A-i fi cuiva lăcomie de ceva** = a-i cere inima tare, a-i lăsa gura apă, a jîndui tare ceva. *Acestuia îi era lăcomie de atâta mărire și frumusețe.* MERA, P. 40.

— Derivat din lacom, cu suf. abstr. -ie, sau de-a dreptul din paleosl. **lakomije** «ingluviess», bulg. **lakomija**, idem.

LĂCOMÓS, -OĂSĂ adj. v. lacom.

LACONEȘTE † adv. v. laconic.

LACONIC, -Ă adj., adv. *Laconique. Laconiquement.* — (Despre vorbire s. stil) A d. j. În puține cuvinte, pe scurt (dar concis și cuprinzător), «în scurt, în două cuvinte» STAMATI; (despre persoane) scurt la vorbă. *Acesta e limbajul adevăratului amor!* *laconic și infocat.* C. NEGRUZZI, I 61. *Proiectul de față e foarte laconic.* RUSSO, s. 119/22. *Iată de ce ei sânt limbuți, când e vorba de nimicuri și laconici, când povestesc evenimente foarte importante.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 33. *Ești cam laconic.* Radule, C. PETRESCU, I. II 266. | Adv. *Povestește laconic.* [Adv. verb. (neîntrebuintate): **lăconéște** †, **laconicéște** † (COSTINESCU, PONTBRIANT) = laconic. A ceasului strămoare lăcomeaște a ritorisi mă învăța. CANTEMIR, IST. III. | Abstract: (<fr. laconisme) **laconism** s. a. = felul de a vorbi s. de a scrie laconic, conciziune de stil, «vorbă scurtă». STAMATI. *Laconism telegrafic.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Acel jurnal, din cauza laconismului și a proastei redactări, dând loc la diferite comentarii...* UNIVERSUL, a. 1930, 22 Noem.] — N. din fr. (din lat. **laconicus**, -a, -um și acesta din gr. λακωνικός «din Laconia, cum vorbeau Laconii (= Spartani»)).

LACONICÉȘTE † adv. } v. laconic.
LACONÍSM s. a. }

LĂCÓS, -OĂSĂ adj. v. lac.¹

LĂCĂSTEU s. a. Sens necunoscut. *Vai, săracul mănzul meu, doarme noaptea'n lăcăsteu, Dimineața cată rău.* MAT. FOLC. I 492.

LĂCOVIȘTE s. f. 1°. *Maréage*. 2°. *Nasse*.

1°. Loc apăsător, cf. bărăcii. Cf. H. XI 362. Când ajunsese la o lăcoviște, el înnămolii calul. ISPIRESCU, L. 169. Dete prin smărcuri și lacoviște. id. L. 214.

2°. Un fel de leasă de pescuit care seamănă cu chipceul. CADE.

[Și: **lacoviște** s. f. (accentul?)].

— Se pare că avem a face — cel puțin în sensul 1° — cu un derivat în *-iște* din bulg. s. sârb. **lokva** «băltoacă, bărăcii», apropiat mai târziu de cuvântul *lac*. Cf. P. S. K. o. k, *Revue des Études Slaves*, III (1923), 71.

LĂCRĂ s. f. (ș. d.) v. **raclă** (ș. d.)

LACRĂM- v. **lacrim-**

LĂCRĂMĂ s. f. } v. **lăcrima**.
LĂCRĂMĂȚIE s. f. }

LĂCRĂȚ, -Ă adj. *Défait* (en parlant d'une couture). — (Despre o cusătură) deschis, lărgit. NOVACOVICI, C. B. 13.

— Probabil, din **lacră** (= raclă), cu suf. adj. **-at**.

LĂCRIMĂ s. f. 1°. *Larme*. 2°. *Pleurs*, *deuil*; *plainte*.

1°. Secrețiune ce se scurge din glandele lacrimale ale ochilor, în formă de picături (picuri, stropi), în urma unei impresii fizice, emoții psihice s. dureri mari. Din cauză că sânt străvezii și sărate (iuți), se întrebuintează în comparații: curat s. limpede și amar ca *lacrima*. *Lacrimile* umplu ochii; ele umplu, podidesc s. înecă pe cel ce nu le stăpânește; ele ies, pornesc, pică, ciuruesc s. curg din ochi. Omul când plânge (une-ori și când râde) varsă lacrimi; celui ce nu mai poate plânge, i s'a sleit isvorul lacrimilor. Expresii hiperbolice, spre a arăta plânsul produs de o durere mare: varsă lacrimi fierbinți, amare, cât pumnul (ZANNE, P. II 425), zece rânduri de lacrimi (ib. II 595), face o vadră de lacrimi, ficurg pârăie s. șiroaie de lacrimi, (și mai puternic): varsă lacrimi de sânge (BARAC, AR. 65, MARIAN, V. 130). *Lacrimă* = *lacryma*. ANON. CAR., *Lucrând Domnului cu toată smerita mândrie și cu multe lacrimi* [= *lacrime* N. TESTAMENT 1648]. COD. VOR. 19/14-20/1. *Izbăvit-ai ochii mei de lacrimi*. PSALT. SCH. 108/8. *Opreaște-te de plâns și lasă lacrămele*. CORESI, EV. 347/22. *Văz... den mulți ochi curând lacrăme*. SILVESTRU, ap. GCR. I 99/14. *Primitu-mi-au în jale lacrimi ovilite*. DOSOFTEIU, PS. 24. *Spăl în nopțile toate perinile mele cu lacrimile mele*. id. ib. 23. *Lacrimile lui... atâta să fie fost de fierbinți și de iuți...* CANTEMIR, ap. GCR. I 361/14. *Postorele* (= posturile) *să le țineți cu milostenie și cu lacrimi*. CUV. D. BĂTR. II 50. *Lacrimile mă înecă*. BELDIMAN, O. 30. *Cu amură lacrimi*. EROTOCRIT, ap. GCR. II 179/31-32. *Vezi pârăiele de lacrimi*. KONAKI, P. 86. *L-au umplut lacrimile de jale*. DRĂGHICI, R. 80. *Lacrimile îi umplură ochii*. C. NEGRUZZI, I 50. *Râde doar' cu ochi'n lacrimi*. EMINESCU, P. 193, cf. 202, N. 3, (*lacrimile*) 255, 189, N. 71. *Simțea c'o înecă lacrimile*. VLAHUȚĂ, N. 69. *Apă limpede cum îi lacrima*. CREANGĂ, P. 290. *S'aruncă în brațele mame-sa și cu lacrimi de sânge începe a-i spune*. id. ib. 26. *Scorpia se rugă cu lacrimi*. ISPIRESCU, L. 6, cf. 4, 9, (*lacrimi*) 6, 17. *Câte lacrimi am plâns eu!* ALECSANDRI, P. P. 19. *Tot plânge și lacrimi storce*. TEODORESCU, P. P. 285^b. *Lacrimi ciu-*

ruiau. ib. 28. *Din ochi lacrimile-mi pică*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 175. *Sterge lacrimile!* ib. 252. *Lacrimile l-or porni*. ib. 296. *Îi curgeau lacrimile ca bobul pe obraz la vale*. RETEGANUL, P. I 56/10. *Lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca*. ZANNE, P. V. 557. *Râde cu lacrimi*. POLIZU. *Vin ca lacrima* = cel mai bun, excelent. LB. (Literar, modern, după fr. *larmes de crocodile*) **Lacrimi de crocodil** = nesincere, înșelătoare. || P. a. n. a. l. **Lacrima viței** = lichidul care se scurge primăvara din vița de vie. COSTINESCU. **Lacrima mireșii** (Bot.) = *lăcrămioară* (*Convallaria majalis* VICIU, GL. **Lacrăma cerului** (Bot.) = albină (Ophrys cornuta, germ. *Frauenträne*). BARCIANU. **Lacrămile lui Iov** (Bot.) = iarbă *lăcrimoasă*. ib.

2°. Fig. Plâns; p. ext. durere, doliu; plângere. *Lacrimile sau plângerile lui Jung*. MARCOVICI, C. 4/18. *Se va îndura de lacrimile slugilor sale*. BĂLCESCU, M. V. 581/5. *Trecut-au ani de lacrimi*. ALECSANDRI, P. I 120. *Își mușcă mâna stângă ca să-și stăpânească lacrimile*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 231. # *A aduce lacrimi* = a provoca plânsul. ZANNE, P. I 300. (După fr. *en pleurs*?) **În lacrimi** = plângând de durere. *Ai lăsat în lacrimi... soție, rude și copii*. ALECSANDRI, P. I. 230.

[Și: (rar) **lăceremă** s. f., (mai des și în textele vechi aproape exclusiv) **lacrămă** s. f., (prin Mold. și) **lăcrămă**. | Plur. *lacrimi* (*lacrămi* CORESI, EV. 77/2, 78/4, 80/7, 81/2, 200/12, etc., *lacrămi* ȘEZ. 103) și (învechit) *lacrime* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 208 (*lacrăme* CORESI, EV. 42/30, 51/27, 549/13, DOSOFTEIU, PS. 59), neobișnuit *lacrimi* masc.: *Eu m'am dus cioban la oi Tu verși lacrimii șiroiu*. PRECUP, P. 35/27. | Diminutive (mai mult în poezia pop.): **lăcrimea** (**lăcrămea**) s. f. *A mea inimă nu-i bună, Că-i încinsă cu curele* *La mijloc cu lacrimile*. MARIAN, O. II 124. [Haine] *le spală în lacrimile*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 317/3. *Oiu scrie cu lacrămele*. RETEGANUL, TR. 59/10. *Părăoaș de lacrămele*. T. PAPAHAĞI, M. 45/42; — **lăcrimă** (**lăcrămă**) s. f. = lacrimă mică; fig. (Bot.) plantă care crește prin păduri umbroase și face flori albe, numită și *umbrăvioară* (*Majanthemum bifolium*). PANȚU, PL. *Vărsând lacrimițele*. BIBICESCU, P. P. 137; — **lăcrimă** (**lăcrămă**) s. f. *Vărsând lacrimușele* *Pe toate ulițele*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 322. *Ț-oiu trimeti, soră, carti, Scrisă ...cu lacrimușele mele*. VASILIU, C. 154; — **lăcrimioară** (**lăcrămioară**, pronunț. *-mi-oa-și mîo-*) s. f. = lacrimă mică; fig. (la plur; Bot. în Mold.) mărgăritărele (*Convallaria majalis*). *Lăcrimioară* = liliuon *convallium*; lacrimula. ANON. CAR. *Gura bujorului, dinții lăcrămioarelor*. CANTEMIR, IST. 262. *Iată zambile... lavantu, lacrimioare*. C. NEGRUZZI, I 97. *Primește... aceste lăcrimioare*. ALECSANDRI, I 121, cf. EMINESCU, N. 28. *Flori de lăcrimioare*. ALECSANDRI, P. 249^b/10. *Frunză verde, lăcrimioară*. MARIAN, NU. 599, cf. HODOȘ, P. P. 105, GCR. II 320/4, (*lăcrimioară*) MARIAN, INS. 350. *Ocl Colceag pașa bătrân... Prin oștire se plimba, Lăcrimioare-l podidea*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 277/25. *Și mi-o spală'n lăcrimioare Usuc-o la fățașoare*. ȘEZ. IX 59. *Au nu vezi în lăcrimioare Ochii tăi cum pătinesc?* DOINE, ap. GCR. II 307/18; — **lăcrămă** s. f. (Zool.) = nume de oaie. DENSUSIANU, Ț. H. 82. | Adjective: (<lat. *lacrimosus*, -a, -um) **lăcrimos** (**lăcrămos**), -oasă adj. = de lacrimi; plin de lacrimi, înlăcrămat (PAMFILE, J. II); care produce lacrimi, jalnic, (vrednic) de plâns; plângăcios, care plânge ușor (DICT.). *Saturî-nă de pâră lăcrămată* [= *lăcrămoasă* COR. 2; de lacrimi HUR., DOS.] PSALT. 165/27. *Ochii lăcrămoși*. MOXA, 396/15. *Mare și lăcrămoasă jalobă făcând...* CANTEMIR, IST. 241/12. *Văzură priveliște lăcrămoasă și fură privi-*

tori ai nenorocitei bătălii. BĂLCESCU, M. V. 515. Lăcrimoasele ei gene. EMINESCU, P. 305. De jale plină, privirea lăcrămoasă. I. NEGRUZZI, II 131. Cersind cu ochi lăcrămoși... C. PETRESCU, I. II 188. Întoarse niște ochi lăcrămoși. ISPIRESCU, L. 241.; Albeață lăcrămoasă. MARIAN, D. 14; — (neobișnuit) lăcrămičios, -oasă adj. = care produce lacrimi. Ce mi-ai mâncat Dis de dimineață, Pe rouă, pe ceață, Vreme turburoasă Și lăcrămičioasă MAT. FOLC. 67; — (Anat., fr. lacrymal) lacrimal, -ă adj. = care produce s. prin care se scurg lacrimile. Suferința lor nu se refugiază în mușchii feții, nici în glandele lacrimale, ci cade în adâncimile sufletului. TEODOREANU, M. II 517. Canalul lacrimal. | Alt derivat: (neobișnuit; numai în poezia pop.) lăcrămeasă s. f. O plantă? Verde, verde lăcrămeasă... PĂSCULESCU, L. P. 2151.

— Din lat. lacrima, idem. Cf. lacrima, lacrimogen.

LĂCRIMĂ vb. 1^a. 1°. Avoir les larmes aux yeux, larmoyer; dégoutter, suinter. Faire pleurer. 2°. Pleurer, gémir sur, déplorer. 3°. Se plaindre, réclamer.

1°. Intrans. (Despre ochi) A produce lacrimi, a fi ud de lacrimi; (despre om s. animal) a avea lacrimi în ochi, a-i da lacrimile. Lacrămăz = lacrymo. ANON. CAR. Îndată ce vedem că la vrut dobitoc încep ochii a-i lăcrăma... CALENDARIU (1814) 179/16. Cine mănăncă ceapă și nu lăcrămează... ZANNE, P. III 518. Ochiul, când se lovește, îndată lăcrămează. ib. II 329. Îmi lăcrămează ochiul stâng. || Fig. A se scurge în picături (ca lacrimile), a picura. [În ținuturile ecuatoriale] curge și izvoarele neconținut, de mărimea rodirii, aroma și tămăioasă! lăcrămează zmirna și tămămia, balsamul și sacăzul. PISCUPESCU, O. 61. [Membrana himenului] se rupe în fâșioare mărunte, din care lăcrămează apoi o lingură de... sânge. id. ib. 102. | (Despre vase de pământ s. de lemn) A asuda, a lăsa năstrăpi. CIAUȘANU, V. || Trans. (fact., în poezie) A umplea de lacrimi, a stropi cu lacrimi. Nu-ți mai lăcrăma ochii! ALEXANDRI, P. P. 234; cf. SEVASTOS, P. P. 231/20, VASILIU, C. 56. Bradule! Nu te supăra Că voi-nic-mi are Un dulce de tată, O dulce de mamă, Și frați și surori... Și te-or lăcrăma, De nu te-i usca. MARIAN, I. 103.

2°. Intrans. (Despre om) A vărsa lacrimi, a plânge; fig. a deplânge, a jeli. Chenuiți și lăcrămați! [= jeliți N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688]. COD. VOR. 130/3. Lăcrămă prea sfânta. CUV. D. BĂTR. II 328. Întăiu te fericise, mai apoi lăcrămași. HERODOT, 376/12. Îi zisă să nu lăcrămeze după dânsul. DOSOFTEIU, V. S. 9. Au lăcrămat icuana Maicii Preciste. LET. II 219/21, cf. MAG. IST. III 14/4. Tot poporul... lacrima și plângea. LET. III 62/7. Cu dânsul se bucurară și lăcrămar[ă]. PROLOGUL, ap. GCR. I 225/10. Au zis lăcrămând... MINEIUL (1776) 210²/1. Lăcrămând de fericire. EMINESCU, N. 12. Gheneralul... au și lăcrămat de bucurie. ODOBESCU, I 270. A plecat ochii în jos și a început a lăcrăma. CREANGĂ, P. 99. Se despărți de calul ei, lăcrămând. ISPIRESCU, L. 22. Plângeți ochi și lăcrămați. MĂNDRESCU, L. P. 42/6, cf. MARIAN, D. 62. Din ochi negri-am lăcrămat. DOINE, 102/10. Cf. PĂSCULESCU, L. P. 219, ȘEZ. V 90/10, (lăcrămând). ALEXANDRI, P. P. 2^b/20. || † Refl. (cu același sens). Lăcrămă-se Isus. CORESI, EV. 96/7.

3°. Intrans. (Prin etimologie populară, în loc de:) A reclama (HERZ-GHER., M. VII 4), a face jalbă, a se duce cu jalba'n proțap, a se jeli (CIAUȘANU, V.), «a face poftire» (com. MARIAN). Dacă nici acu n'o înțelege, lăcrămați la județ!

JIPESCU, O. 64. Ni-o spus: «du-ti și lăcrămă la procuror». GRAIUL I 401. || Refl. (cu același sens). Mă duc pân'la luminatu' împăratu Să mă lăcrăm ceva la el. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 368/13.

[Și lăcrămă vb. I⁽⁹⁾ (cu prez. lăcrămez, rar: lacrăm) și (cu asimilarea l-r > l-l) lăclămă † vb. I²; — înlăcrimă (înlăcrăma) vb. I² (ad 1°). Ceapa... înlăcrămează prunci și mame chiar. PANN, P. V. I 121. | Adjectiv: lăcrămat (lăcremat, lăcrămat, înlăcrămat, înlăcrămat), -ă: udat, scaldat în lacrimi, plin de lacrimi; (despre oameni) plâns, cu ochii plânși; p. a. n. l. (despre lână, oaie) cu picățele. Sături-nă de păre (= pâne) lăcrămată [= lacremată SCH.; lăcrămoasă COR.; de lacrimi HUR., DOS.]. PSALT. 165/12. Cu lăcrămate clipile ochii... KONAKI, P. 77. Cf. (înlăcrimate) 153. Ah! zise Zoe înturnându-și lăcrămații ochi spre el. C. NEGRUZZI, I 18. Cu fața lăcrămată. ODOBESCU, III 205/2. Cu ochii înlăcrămați. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. 40. Strălucirea'n lăcrămată A dimineților de vară. GOGA, P. 7. Opt oi și anume: una cernă..., una mărcușe, una lăcrămată cu roșu. MON. OF. (1907) 7598. (Substantivat) Lăcrămată = numire ce dau ciobanii oilor spre a le deosebi. H. XII 30. Cf. II 131; — lăcrămatător (lăcrămatător), -oăre adj. = care lăcrămează, plânge; p. ext. întristat, trist, jalnic. Boierii... au zugrăvit starea țării cu un chip lăcrămatătoriu. BELDIMAN, TR. 98. Vă fac ace[a] aducere aminte întru deplină întristare a întregii și lăcrămatăorii familiei mele (a. 1835). N. IORGA, S. D. XXI 525. Cum mă privea cu ochi lăcrămatători. C. NEGRUZZI, I 62. Ochiul său cel negru, duios, lăcrămatător. I. NEGRUZZI, II 176. Substantivat: (Arheol., neologism literar, din lat. lacrimatorium) lăcrămatătoriu s. a. = vas de formă alungită servind la păstrarea untdelemnului parfumat. AL. NAUM, I. A. 171. Un archeolog pasionat... descopere și el... un mâner de vas... casnic, pe care-l botează de lacrimatoriu. ODOBESCU, II 297/s. | Abstracte: lăcrămare (lăcrămare) s. f. = acțiunea de a lăcrăma; plâns; plângere, plângere, reclamație, «tujbă» (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 39). El nici nu ascultă Acea lăcrămare multă. BARAC, AR. 32. Ea ploaie varsă de lăcrămare. I. VĂCĂRESCU, P. 97/2. Cu adevăr starea lui era vrednică de lăcrămare. DRĂGHICI, R. 114. Lui îi vine lăcrămare (= să plângă). PANN, E. I 35; — lăcrămat (lăcrămat), s. a. Lăcrămatul ochilor; — (rar) lăcrămatură (lăcrămatură) s. f. = lăcrămare, lăcrămat; căteva lacrimi vărsate. Dragostea ei... nu-i dragoste de atins cu un oftat și cu o lăcrămatură pe furis. SANDU-ALDEA, ap. CADE.; — (prin etimologie populară, din reclamație) lăcrămație s. f. = reclamație. HERZ-GHER., M. VII 4, cf. ION CR. IV 306. Să dai cățiva gologănei pântru scrierea lăcrămații. JIPESCU, O. 63. Să fi poftit la mine, la despărțire, cu lăcrămație. CARAGIALE, T. II 11/30; — (postverbal din lăcrăma = reclama) lăcrămă s. f. = reclamație. Lăcrăma mea a dat-o la poliție s'o cerceteze. GRAIUL, I 485.]

— Din lat. lacrimo, -are, idem. Cf. lacrimă.

LACRIMAL-Ă adj. v. lacrimă.

LACRIMATĂRIU s. a. (Arheol.) } v. lacrima.
LACRIMATĂRĂ s. f. }

LĂCRIMEĂ s. f. }
LĂCRIMIOĂRĂ s. f. } v. lacrimă.
LĂCRIMĂȚĂ s. f. }

LACRIMOGEN, -Ă adj. Lacrymogène. — (Despre gaze) care produce lacrimi. Au făcut uz de gaze

lacrimogene împotriva adversarilor. CURENTUL, a. 1931, 30 Ian.

— N. din fr. (formație savantă modernă din lat. *lacrima* și din *geno* = *gigno* «nasc, produc»).

LĂCRIMÓS, -OĂSĂ adj. } v. *laerimă*.
LĂCRIMŪȚĂ s. f. }

LĂCRÓS, -OĂSĂ adj. *Tendre*. — (Despre plante) Fraged, care se rupe ușor. *REV. CRIT.* III 158. — Cf. *laeră*.

LĂCȘĂ s. f. *Nouilles*. — (Ungurism în Ban.) Tăeței, tocmași. *Lakshe*. ANON. CAR. — Din ung. *laksa* (*laska*), idem.

LĂCȘĂG † s. a. v. *locui*.

LĂCȘOR s. a. v. *lac*!

LACTĂT, -Ă adj., s. a. *Lactatē*. — Adj. (Med.) Făcut, format din lapte. *Regim, lactat s. dietă lactată* = în care hrana principală s. exclusivă (a bolnavului) e laptele. || Substantivat (Chim.) *lactat* s. a. = sare formată prin combinarea acidului lactic cu o bază. *Lactat de fier*. — N. din fr.

LACTÉE adj. f. (Astr.) (Voie) *lactée*. — În expresia: *Calea lactee* = calea laptelui, drumul robilor. *CULIAN*, C. 53. — N. din fr. (lat. *via lactea*).

LĂCTIC, -Ă adj. (Chim.) *Lactique*. — Care provine din lapte, se formează în lapte. *Acid lactic* = acid organic care se găsește în laptele înăcrit; se întrebuințează în medicină. *BIANU*, D. S. — N. din fr.

LACTOMÉTRU s. a. *Lactomètre*. — Aparat cu care se constată puritatea laptelui. — N. din fr.

LACTOZĂ s. f. *Lactose*. — Substanță incoloră, dulce și solidă, extrasă din lapte și întrebuințată în medicină ca diuretic, zahăr de lapte. *BIANU*, D. S. — N. după fr.

LACUNĂ s. f. *Lacune*. — Spațiu gol în continuitatea unui corp; spec. întrerupere într'un text, lipsă într'un document; p. anal. lipsă de șir, de urmare, de legătură în idei, în vorbe, etc.; p. gener. lipsă, gol, vid. *Lacună* = spărtură, borbă. *STAMATI*. *Spre a îndeplini această lacună, a(u) trebuiu o din nou cercetare a monumentelor istorice*. *URICARIUL*, V. 142/14. *Completând lacunele sau coregând erorile*. *HASDEU*, I. C. IX. *Profitău de răgazurile ce-mi da temporizările procesului... spre a împlini multe lacune ce constatasesm, spre a pune opera mea... în deplinul curent al științei actuale*. *ODOBESCU*, III 639. *În vorbirea d-sale asupra amendamentului a rămas o lacună tocmai în această parte*. *MAIORESCU*, D. IV 363. *De vom găsi într'un manuscris... lacune, greșeli și îndreptări... putem afirma cu toată siguranța, că nu e originalul, ci tot o copie*. C. *GIURESCU*, *BUL. COM. IST.* II 160. *Îl făcea... să aibă lacune în șirul explicațiilor*. I. *TEODOREANU*, M. II 55. [Adjectiv: (după fr. *lacunaire*): *lacunăr, -ă* = cu lacune, cu lipsuri, cu întreruperi. *El s'a păstrat în două manuscrise, amândouă copii lacunare*. C. *GIURESCU*, *BUL. COM. IST.* I 168]. — N. din fr. (lat. *lacuna*, -am, idem).

LACUNĂR, -Ă adj. v. *lacună*.

LĂCŪSTĂ s. f. (Entom.) 1°. *Sauterelle* (*Pachytylus migratorius* L.) 2°. *Homme glouton; homme leste*. 3°. *Sorte de jouet d'enfants*.

1°. Insectă aripată din familia ortopterelor, de culoare verzuie, cu picioarele de dinapoi lungi; sare foarte ușor. Invaziile acestor insecte în mase mari, arătându-se ca niște nori, pricinuesc pagube mari (Cf. *MARIAN*, *INS.* 56); se mai numește și *cal-de-iarbă* (*BRANDSCH*, L. W.). *Lăcustă* = locusta. ANON. CAR., *LEX. MARS.* 225. *Și deade rugiriei (= ruginei) rodul lor, și muncile lor lăcustelor*. *PSALT.* 160/1. *Vom tremete ierni greale... și foamete și lăcuste*. *LEGENDA DUMINICEI*, ap. *GCR.* I 8/21. *În zilele acestui Domn, Ștefan-vodă, au fost foamete mare... că au venit lăcuste multe de au mâncat toată roada; și pentru aceea l-au poreclit și i-au zis Lăcustă-vodă*. *LET.* I 167/s. *Pune lăcuste, le usucă la soare și apoi le piscază și le amestică cu lapte și le mănâncă*. *HERODOT.* 263. *Cu stomah ca de lăcustă*. *BARAC*, AR. 37. *Seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile*. C. *NEGRUZZI*, I 292. *Locustele când or trece...* *ALECSANDRI*, P. P. 233. *Ba lăcuste, ba potop, toate retele pe capul lui cădea*. *ISPIRESCU*, L. 206. *Ca și o halăcustă, așa mânca*. *HEM.* I 669. *Să lasă lăcustiți pi sămănături*. *HERZ-GHER.*, M. VII 4. † *A fi ca lăcustele*: mulți și mănăcioși. *MARIAN*, *INS.* 511. *Au tăbărit ca lăcustele*: la mâncare. *ZANNE*, P. IX 632. *Jidanul cu balabusta Sânt ca lăcusta*: pe unde trec, unde se așează, e foc și pârjol. *ibid.* VI 176. Cf. I 497, IX 632. || Specii: *Lăcustă-vânăta* (*Pachytylus cinerascens*). Despre lăcusta aceasta, spun Românii din Transilvania că cel ce o vedea-o, acela va fi om bogat. *MARIAN*, *INS.* 515. *Lăcustă-roșie (s. roșietică)* = părăitoare (*Psophus stridulus*), ib. 516. *Lăcustă-de-iarbă* = călușel (*Decticus verrucivorus* L.) ib. 225. *Lăcustă-verde* = căluț (*Locusta viridissima* L.) ib. 518, cf. 519.

2°. Fig. Om care mănâncă tot ce-i stă la îndemână; om lacom (Ștraja). *Com. AR. TOMIAC*. *Lungă-i țara și îngustă Ca și tinc, măi Lăcustă*, se zice unui om lung, subțire și foarte lacom. *MARIAN*, *INS.* 511. || Om sprinten. *PAMFILE*, J. I.

3°. Jucărie de copii făcută dintr'un lemn, pentru asvârlit pietre. Cf. *ȘEZ.* IX 131; *PAMFILE*, J. I. [Cu scriere latinizantă, mai de mult și: *locustă*. | Și (Banat; poate prin contaminare cu *hală*): *hală-lăcustă* s. f. | Derivate: *lăcustoiu* s. m.: masculul lăcustei TDRG.; *lăcustăr* s. m. (Ornit.). *Pașăre (Pastor roscus)* de vreo 22 cm., care se adăpostește prin găuri în stână și se hrănește cu lăcuste s. alte insecte; e neagră-violetă pe cap, gât, pulpe și coadă și trandafirie pe restul corpului; are un moț de pene pe creștet. *CADE*.]

— Din lat. *lacusta*, -am (pentru *locusta*), idem.

LĂCUSTĂR s. m. (Ornit.) v. *lăcustă*.

LĂCUSTOIU s. m. (Entom.) v. *lăcustă*.

LACUSTRU, -Ă adj. *Lacustrē*. — (Animale și plante) care trăesc, se țin s. cresc în lacuri. (Arheol.) *Cetăți s. locuințe lacustre* = clădite pe stâlpi la margine de lacuri de oamenii din epoca preistorică s. de popoare pe jumătate sălbatice în zilele noastre. (Geol.) *Teren lacustru, formațiune lacustră*, care seamănă a fi născută prin depozitări pe fundul apei dulci. Cf. *palustru*. *Bass-reliefurile Columnei Traiane ar lăsa a se bănuși și în țăările danubiene antica existență a așa numitelor palafite sau locuințe lacustre*. *HASDEU*, I. C. 230, cf. *ODOBESCU*, II 147, *CRĂINICEANU*, IG. 38. (Geogr.) În toate aceste forme ale uscatului: șesuri marine (zidite de mări vechi), șesuri fluviale (zidite de fluvii, d. e. șesul Dunării) și șesuri lacustre (cari

[Lei 80,00]

DICTIONARUL LIMBII ROMÂNE

INTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ INDEMNUL M. S. REGELUI CAROL I
VA APĂREA ÎN TREI TOMURI ÎMPĂRȚITE ÎN CĂTE 2—3 PĂRȚI DE
CĂTE 500—800 PAGINI FIECARE

AU APĂRUT:

Tomul			Lei
I	(A.—B.)		900
"	I p. II fasc.	I C — Căni	100
"	I p. II "	II Căni — Cartaj	150
"	I p. II "	III Cartaj — Ce	150
"	I p. II "	IV Ce — Cheglă	150
"	I p. II "	V Cheglu — Cicariu	150
"	I p. II "	VI Cicătăi — Cisartău	150
"	I p. II "	VII Cișcă — Cliuc	150
"	I p. II "	VIII Cliucăi — Căjoaică	150
"	I p. II "	IX Cojoc — Confluent	150
"	I p. II "	X Confluență — Cornet	150
"	II	I F — Față	100
"	II	II Față — Forostoi	100
"	II	III Forostroi — Gazdă	100
"	II	IV Gazdă — Grozav	100
"	II	V Grozăvatec — Holeră	100
"	II	VI Holercă — Îmbrăcină	150
"	II	VII Îmbrână — Încălecă	150
"	II	VIII Încălecătură — Îndreptă	150
"	II	IX Îndreptăciune — Înnecă	150
"	II	X Înnecă — Înșesă	150
"	II	XI Înșesătură — Înzdreveni	150
"	II	XII Înzdreveni — Izvrăți	150
"	II p. II	I J — Lacustru	150

Pentru procurarea fasciculelor apărute și pentru înscrierile la cele următoare
doritorii se vor adresa: Societății Anonime „Cartea Românească”, București,

Bulevardul Academiei Nr. 3—5; și la Sucursalele ei din:

CLUJ, BRAȘOV, TIMIȘOARA, CHIȘINAU și DICIO-SÂN-MĂRTIN

Pentru Profesori, Institutori și Învățători se acordă plata în rate,
prin Casa Corpului Didactic.

Depozitul General la Soz. Anonimă „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, Bulevardul Academiei 3—5,
București și la Sucursalele ei din Cluj, Brașov, Timișoara, Chișinău și Dicio-Sân-Mărtin.